

RESA
UTI
EUROPA, AFRICA, ASIA,

FÖRRÄTTAD

IFRÅN

ÅR 1770 TIL 1779.

RESA
UTI
EUROPA, AFRICA, ASIA,
FÖRRÄTTAD ÅREN 1770 – 1779.

FÖRSTA DELEN,

INNEHÅLLANDE

RESAN TIL SÖDRA EUROPA OCH GODA HOPPETS UDDE I AFRICA, ÅREN 1770, 1771, 1772, 1773.

AF

CARL PETER THUNBERG,

RIDDARE AF KONGL. MAJ:TS WASA ORDEN, MED. DOCT. OCH BOTANIC. PROFESSOR, LEDAMOT AF FLERE IN-OCH UTLÄNDSKE ACADEMIER OCH LÄRDE SOCIETETER.

UPSALA,
TRYCKT HOS DIRECTEUR. JOH. EDMAN, 1788.

TIL

KONGL. MAJ:T

KONUNG

GUSTAF III.

STORMÅGTIGSTE
ALLERNÅDIGSTE
KONUNG!

Hafva EDER KONGL. MAJESTÅTS *Glorvördigste* Företrådare *grundlagt Vetenskaperne*

ne inom Svea Rike, och til deras upkomst och bestånd, gifvit ansenlige medel och stadfästat ypperlige inrätningar; så har EDER KONGL. MAJESTÄT *med icke mindre Nåd täkts omfatta dem, samt dymedelst befordra til den Glans, de vunnit ibland Utlänningar, och den verkeliga nytta, de kunna tilbringa det Land, som äger sin lycka under* EDER KONGL. MAJESTÄTS *Spira.*

De månge och oskatbare vedermålen af at den Nåd, hvarmed EDER KONGL. MAJESTÄT,

de

de förflutne åren, Nådigast täckts hugna och utmärka mig, såsom Lärare vid det yppersta af Rikets Lärosäten, och den dyrbaraste Gåfva af EDER KONGL. MAJESTÄTS *egen hand, til Upsala Academie och Botaniska Professionen, äro de yppersta bevis och de längst talande Vitnesbörd, om den ovärderliga Kärlek och Nådiga Omvårdnad, med hwilken* EDER KONGL. MAJESTÄT *behagar befrämja så väl denna Vetenskapens, som dess nitiske Lärares fortkomst och heder.*

Näp-

Nåppeligen var jag, fom upoffrat min måfta och ådlafte tid på de Vetenfkaper, fom innefatta Naturens kånnedom, ifrån långvåga refor hemkommen, fórr ån jag ågde til EDER KONGL. MAJESTÅTS *Thron det lyckeligafte tiltråde, och* EDER KONGL. MAJESTÅT *med Nådigfte vålbehag tåktes afhóra en kort och underdånig Beråttelfe, om de fórnåmfte Riken och Lånder, dem jag haft tilfålle, under nio års tid, befóka och genomvandra.*

Den-

Denna lilla Afhandling, som utförligare innehåller en del af mine Resor, Öden och Bedrifter, utbeder jag mig, i djupaste underdånighet, inför EDER KONGL. MAJESTÄT *få nederlägga, i den högst smickrande förhoppning, at* EDER KONGL. MAJESTÄT, *någon stund lättad ifrån en tung och besvärlig Regerings börda, värdes låta* SIG *föreläsas dess blandade ämnen.*

Måtte Himmelens GUD *förunna* EDER KONGL. MAJESTÄT *många och sälla Lefnadsdagar,*

och

och bekröna EDER KÖNGL. MA-JESTÄTS *Visa och Milda Regering med Lycka, med Åra och Seger!*

I djupaste underdånighet framhårdar

STORMÅGTIGSTE ALLERNÅDIGSTE

KONUNG

EDER KONGL. MAJ:TS

aller-underdånigste och tropligtigste
tjånare och underſåte
CARL PETER THUNBERG.

FÖRETAL.

RESE-BESKRIFNINGAR gifvas redan i den mångd, at Bokhyllorne svigta deraf, och deras antal stiger til flere hundrade. Det skulle således kunna tyckas vara onödigt, at vidare öka dessas antal, om icke en stor del innehöllo mera mångd af papper, mera löjeliga och ofta osmakeliga berättelser, mera obegripeliga underligheter, och mera mörka Historier om Djur, Örter och Landeriers producter, än nyttige och gagnelige upgifter, än enkla och såkra sanningar, än kånde och begriplige namn och kånnemårken på djur och våxter. Huru ofta genomlåses icke, med mycken tidsspillan, en hel Foliant, hvilken befinnes knapt innehålla så mycket nyttigt och verkeligen kåndt,

kåndt, ſom en enda ſida kunde rymma? Huru ofta har icke Naturforſkaren och Hushållaren i flere af desſe ſökt gagnelige underråttelſer och funnit ingen nytta af ſin möda, då han ej förſtåt de barbariſke namn på Naturalier, dem Auctor ſjelf ej råtteligen förſtåt upgifva, och ofta ſjelf ej begripit? År icke Muſkot, ſom nåſtan alle Oſtindiſke Reſebeſkrifvare vidt och bredt omtala, och ſom i flere århundraden för Europeerne utgjort den fördelaktigaſte handelsgren, ånnu til en del okåndt til ſit ſlågte? Hafva icke de i Bibelen omtalte Djur och Våxter, oaktadt den år den åldſte, heligaſte och almånnaſte Bok, ånda intil ſednare tider, til en ſtor del varit oſåkert kånde, och åro det til en del ånnu? En okunnig Reſande kallar ofta utlåndſke och främmande Djur med ſådane djurs namn, ſom han förut kånner, och ſålunda alle ſorter af vilda Kattor för Tigrar, och flere ſlag af Hundſlågtet för Råfvar, ſamt bortblandar ſåledes Jackhalſen

el-

eller SIMSONS Råf, antingen med den almånne Europeiske Råfven, eller med Hushunden, ehuru olike, til sin art, de än äro.

Hvar och en Resande tror sig böra blifva Auctor, och berätta något underligt för sine Landsmän, oaktadt han sjelf ägt så ringa uplysning, at han hvarken sjelf begripit eller redigt kunnat fatta, hvad han hört och sett, mycket mindre kunnat gifva andre något redigt begrep derom. Och denna enda orsaken har frambragt flere obegripelige böcker, än man lätteligen föreställer sig.

Sålunda, om Rese-Beskrifningar kunna antingen uplysa de Gamles mörker, eller sprida nytt ljus öfver Geographien, Politiska Historien, Physiken, Oeconomien, Natural-Historien, Medicinen och flere Vetenskaper, blifva de visserligen icke öfverflödige.

Då en Resande genomvandrar Länder med de insigter och den upmärksam-

ſamhet, ſom en del af de nyare Reſare gjort, tyckes man under Reſe-Beſkrifningens genomläſande likſom följa Vandringsmannen i deſs ſpår, och med egne ögon ſe, hvad han ſett. Och då hvarje ſak göres begripelig och kånbar, ſättes man i ſtånd, at kunna draga mer eller mindre nytta deraf.

Flere hafva gifvit Beråttelſer om Goda Hoppets Udde i Africa, och några hafva lämnat oſs dem uti ſtore Band, i hvilke man lätteligen föreſtåller ſig, at finna al ting anteknadt, ſom angår denna Verldsdel. Utom flere ſtrödde Afhandlingar om detta Land, har Kolbe utgifvit tvånne Folianter på Holländſka 1727, hvilke blifvit öfverſatte, och tryckte på flere ſpråk, til Boktryckares ej ringa fördel; och tvånne Beſkrifningar om Cap, föga annat, än utdrag utaf Kolbes vidlyftighet med någon tillågning, utkommo ej långe ſedan på Holländſka

ſprå-

ſpråket i Amſterdam 1777 och 1778 uti Octavo. DE LA CAILLE, den ſnälle Aſtronomen, kom år 1751 til Cap och afreſte derifrån 1753. Den korta berättelſe han gifver om Cap, innehåller det måſta ſådant, ſom han ſjelf hört berättas af andre, och ſtundom nog oſäkre upgifter. Profeſſor SPARRMANS Reſa, tryckt i Stockholm 1783, utbreder ſig i ſynnerhet mycket i Geographie och Djurens kännedom, dem KOLBE på det gamla och mörka ſättet omtalar, ſå at Zoologien ſåledes vunnit åtſkilligt igenom Herr Profesſorns forſkningsnit och deſs uptäckter.

När altſå redan ſå mycket blifvit ſkrifvit om detta landet, och mycket ſåledes deraf måſte vara bekant, borde jag härvid hafva ſparat min möda och Läſarens koſtnad. Men då icke allenaſt mine älſkade Landsmän, utan äfven utländſke Vänner ſom oftaſt förklarat mig ſin åſtundan, at läſa mine under Reſan mötande öden och gjorde uptäckter, utan ock-

så igenom mycken välvilja både upmuntrat och öfvertalat mig, til utgifvande af desse Anmärkningar, har jag icke velat undandraga mig, at vid de få ledige stunder, som de trägnaste Ämbetssysslor lämnat mig, ihopsamla och ståda de strödde anteckningar, som under mine långvarige och vidsträkte Resor blifvit gjorde.

För at lätta utgifvandet häraf, har jag fördelat Rese-Beskrifningen uti Trenne Delar, hvaraf den FÖRSTA innehåller Resan til Dannemark och Norige, Holland och Frankerike, utresan til Goda Hoppets Udde i Africa, första resan inåt Cafferskusten, och vistandet på Cap de tvänne förste vintrar. Den ANDRA kommer at innehålla vidare vistandet på Cap tredje vintren och tvänne inåt Cafferskusten samt Namaquas land norr ut, gjorda långa Resor, med mera. Den TREDJE kommer at innehålla Resan til Java och Japan, vistandet derstädes, samt Resan til Kejsarens Hof, vidare

Re-

Refan til Java, Ceilon, Cap, Holland, England, Tyskland och Sverige.

Jag har icke, i min Rese-Beskrifning, velat införa några vidlyftige beskrifningar, aldraminst på latin, hvarken på Djur eller Örter, at ej trötta de måste Låsares tålamod, utan har til Botanisters och Zoologers tjänst velat gifva dem i sårskilde verk; men jag har likvål, så mycket möjeligt varit, velat nåmna dem med sine råtte namn. Oftast har jag undvikit, at införa andras beråttelser, dem jag kunnat få höra, för at ej missleda eller förvilla någon, och således blott anfört, hvad jag sjelf gjort, sett och erfarit.

Också har jag i okonstlad ordning anfört, hvad jag i min Dag-Bok anteknat, och hållit före, det vara mindre nödigt och nyttigt, at skrifva en lärd Roman eller compilerad Historia, ån at andraga enkla och nakna sanning-

ningar, i den ordning och den tid, de kunnat förekomma mig.

När LÄSAREN finner några ställen af min Rese-Beskrifning, som kunnat vara, antingen annorlunda stådade eller bättre skrefne, behagar Han gunstigast erindra sig, at jag hvarken ägt tilfälle, at med ledige sinnen samla ämnen dertil, eller at sedan vederbörligen med noggranhet ståda den samma; utan med tusende andre omsorger och göromål öfverhopad, oftast dervid blifvit hindrad och oroad. Och då LÄSAREN med benägenhet täckes eftersinna, dels hvad jag, på de förflutne nio åren, til min Vetenskaps förkofran redan sammanskrifvit och utgifvit, dels de snart oräknelige göromål, som vid Academiska undervisnings-verket, Botaniske Trägårdarne, och i synnerhet Naturalie-Samlingarnes i ordning sättande och inventerande, uptagit min tid; hoppas jag kunna vinna Dess gunstiga ursäkt.

Jag

Jag är förſäkrad derom, at i denna delen af min Reſe-Beſkrifning, om Cap, ſkola finnas åtſkillige ſådane åmnen både omtalte och uplyſte, ſom andre aldeles förbigåt, och at i Landthushållningen, Natural-Hiſtorien, Låkarekonſten, Geographien och Phyſiken, de förnämſte af mine föremål, äfven ſom Nationers kännedom, i ſårſkilde Land och omſtändigheter, hvarjehanda gagnelige och nyttige upgifter äro frambragte i ljuſet; men i detta alt kan ej väntas all fullkomlighet, då man reſer i et föga annorlunda, än öde land, der man ſom haſtigaſt öfverfar hela provincier, der Infödingarne äro i det mäſta vilde, der ingen gniſta til bok-vet eller höfsning märkes, och der hela naturen är begrafven i linda och enfald.

Utom Anmärkningar i Geographie, Länders Phyſiſka kännedom, vid ſårſkilde inrättningar för Vetenſkaper och konſter, Politiſka och

Oeconomiska författningar, Bygnings-konst, Nationers lefnadssätt och plågseder, finner LÄSAREN, at jag i synnerhet haft för ögonen de uptäckter, som kunnat göras, til människo-slägtets nytta, i Natural-Historien, Medicinen och Oeconomien, trenne af mig högt älskade Vetenskaper. Och igenom detta mit, ej aldeles fruktlösa bemödande, har jag blifvit i stånd satt, at såsom nyttige, oftast förut okände saker, i Första delen af min Resa, kunna upgifva följande, nämligen til *Föda tjänande och Ätbare*, Cavia capensis, Hystrix, Myrmecophaga; Gladiolus plicatus, Anis-roten, Gatagay-roten, Aponogeton distachyon, Arduina bispinosa, Mesembryanthemum edule, Euclea undulata, Strelitsia, Vitis vitiginea, Salicornia fruticosa, Zamia caffra, Gvajacum afrum, Albuca major och Myrica.

Såsom *hälsosamme och bepröfvade Läkemedel emot hvarjehanda invärtes Sjukdomar och utvärtes Krämpor*, til

ex-

exempel: Arctopus echinatus, Gerania, Bryonia africana, Asclepias undulata och crispa, Eriocephalus, Hæmanthus coccineus, Polygonum barbatum, Crotalaria perfoliata, Piper capense, Fagara capensis, Mesembryanthemum edule, Osmites camphorina och Asteriscoides, Adonis capensis, Atragene vesicatoria, Adianthum æthiopicum, Protea mellifera och grandiflora, Oxalis cernua, Tulbaghia, Montinia, Skilpadblod, Ricinus communis, Solanum nigrum, Sonchus oleraceus, Crassula tetragona, Lycoperdon carcinomale och Seriphium.

Såsom *gagnelige och brukelige uti Hushålningen i mångfaldige hånseenden*, nämligen:

Til *Tog:* Anthyllidis bark.
Til *Skålar:* Skilpadskal.
Til *Rull-gardiner* och *Stolar:* Rottingar.
Til *Tobak:* Cannabis sativa.
Til *Fnösk:* Bupleurum giganteum.
Til *Thé:* Borbonia cordata.
Til *Caffé:* Brabejum stellatum.

Til *Tvål:* Salsola aphylla.

Til *Ljus:* Myrica cordifolia och quercifolia.

Til *Trompet:* Fucus buccinalis.

Til *Qvastar* och *Taktäckning:* Restio dichotomus.

Til *Mattor* och *Täckning:* Cyperus textilis.

Til *Gårdesgårdar* och *Fållor:* Mimosa nilotica, Arduina bispinosa, Galenia africana.

Til *Lefvande Häckar:* Aloë succotrina, Zygophyllum morgsana, Quitten, Åple-och Påron-trån, Hagtorn, Evonymus, Pilar, Rosenbuskar, Björnbärsbuskar, Id, Alm, Ilex aquifolium, Buxbom, Lind, Cornus mascula, Caprifolium, Körsbärstrån, Cercis siliqvastrum, Lycium barbarum, Näver, Coronilla securidaca, Syrenbuskar, Ek, Lagerbärstrån, Myrtenträdet och Fårben.

Til *Ved:* Protea grandiflora, conocarpa, hirta, speciosa, mellife-

ra och argentea, Ericæ och Bruniæ.

Til *hvarjehanda Meubler och Redſkaper, Africanſke trädſorter:* Camasſie-träd, Ilex crocea, Olea capenſis och europæa, Stinkhout, Gardenia Thunbergia, Bambu, Curtiſia.

Ehuru jag icke kan ſmickra mig dermed, at alt ſkal lika behaga alle, eller at alle ſkola kunna hämta lika nytta af denne Journal; ſå gör jag mig likvál det hopp, at altid något ſkal förekomma, hvaraf hvar och en antingen kan vara road, eller draga någon förmon. Och då de Förſta tvänne Delar, ſom handla i ſynnerhet om Cap och Hottentotter, et Land och Folkſlag, der minſta hyfsning och föga förädlande af konſten ifrån Naturens råhet förekommer, icke möjeligen kunna blifva ſå intereſſante, ſom den Tredje, hvilken kommer at innehålla

 Hi-

Hiſtorier och Anmärkningar om et poleradt folk, ſom eger både Regering och andre gode inråtningar, ſamt tåflar med ſjelfve Europeen; ſå hoppas jag, at en benägen LÄSARE icke lärer tilſkrifva ſådant någon mindre upmärkſamhet hos mig, utan ſjelfva landet och folket, ſom icke kunnat lämna mera ämne åt en upmärkſam Reſande, än det verkeligen ſjelf ägt.

Se-

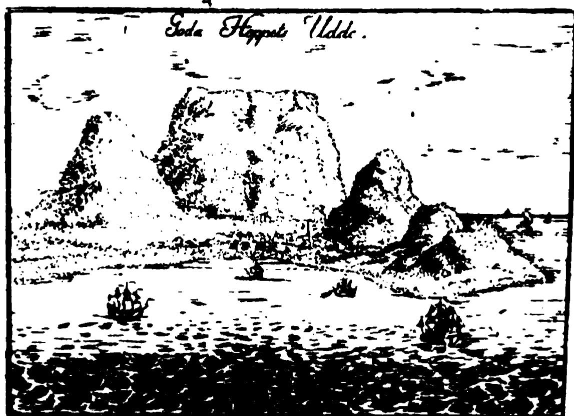

... Naturalhistorie, söka vinna vi-
dare insigter och framsteg.

1770 *den* 13 *Augusti* afreste jag ifrån Upsala genom Stockholm, Jönköping, Halmstad och Helsingborg til Helsingör, dit Hr. Apothecaren BARKENMEIJER åf-

 ven

Historier och Anmärkningar

Se-

Sedan jag vid Upſala Univerſitet, ſom år det anſenligaſte inom Riket, tilbragt nio års tid, och til Medicinæ Doctor gradens vinnande aflagt de vanlige examina och öfrige prof, erhölt jag af Conſiſtorio Academico, reſe-rumet uti Stipendio Kåhreano, ſom på tre års tid ſtiger til 3300 daler Kopparmynt, at dermed och de få medel, jag deſsutom kunde äga, företaga en reſa til Paris, och at derſtädes uti Medicine, Chirurgie och Naturalhiſtorie, ſöka vinna vidare inſigter och framſteg.

1770 *den* 13 *Auguſti* afreſte jag ifrån Upſala genom Stockholm, Jönköping, Halmſtad och Helſingborg til Helſingör, dit Hr. Apothecaren BARKENMEIJER åf-

ven gjorde mig sällskap, sedan han förut visat mig mycken vänskap under mit vistande i Helsingborg.

Den 15 *September* lämnade jag altså det kära Fäderneslandet, utan minsta tanka, at först efter nio års förlopp och de vidlyftigaste resor uti de afläsgnaste länder, återse det. Under farten öfver Sundet, sågs en stor myckenhet Skepp förbiseglande, såsom en stor Skog, eller liggande på dess redd, lik en på vatnet flytande Stad, til dess de vid Kronoburg betalt den tull, som af et enda Rike pålägges alla nationer, och hvari Svea Rike icke kan deltaga för dess grundare Stränder, som årligen mer och mer ifrån den stora Sandåsen til Stranden vid Helsingborg, genom grus, tång (*Zostera*), och upkastade hafsväxter (*Fuci*) upgrundas.

Emedan nu på redden vid Helsingör intet Skepp var färdigt til Amsterdam, beslöt jag imedlertid, at samma dag med en Påstvagn göra en resa til Köpenhamn. Vägen dit var ganska vacker, följde til en del sjön åt, gick sedan genom täcka Bok-och Ekskogar, samt igenom Djurgården, der intet skott vid lifsstraff sades få lossas. Vid vägen

väx-

växte ymnigt *Bellis perennis*, *Valeriana officinalis*, *Cichorium intybus* och *Hordeum murinum*, hvilket senare växte äfven mycket vid Köpenhamns gator. Alleer voro här, i synnerhet närmare Köpenhamn, planterade vid vägen af Castanie trän, (*Æsculus Hippocastanum*) ganska vackra, med sine nedtil vredne stammar. Vinrankor voro vid gärdesgårdarne icke sälsynte.

I Köpenhamn besåg jag Botaniska Trägården, som nu stod under flyttning; Hospitalet, som tillika med dess Apothek af förra Drotningen ifrån Engeland sades vara inrättadt och ägde nu vid pass 200 sjuka; samt vidare en och annan samling af Naturalier.

Mine Vänner och i Upsala några år förut älskade Kamerater, Professorerne ZOEGA och FABRICIUS voro de förste, som jag upsökte och, som utom annan vänskap, de beviste mig, lämnade mig fri tilgång til Botaniska Trägården och deras enskilta Samlingar, i synnerhet Professor FABRICIUS til sin vackra Samling af Insecter. Desse Herrar hade ock säkert gjort mit vistande i Köpenhamn både långvarigare, nöjsammare och för mig ännu nyttigare, derest icke de varit

nödsakade, at eftermiddagen anträda en angelägen resa til Slesvig.

Gatorne i Köpenhamn voro vid sidan belagde med flata stenar eller bråder öfver vatnrånnilarne, til beqvämlighet för de gående och våningsrum voro åfven under sjelfva jorden.

När jag besett åtskilligt mårkvårdigt i Staden, såsom Kongl. Slottet, Academien, Börsfen, Skepsvarfvet, Fredrikstorg, Hamnarne med mera, skyndade jag mig åter tilbaka til Helsingör. Jag afreste med en retour-vagn, den min vård Herr Gisler skaffade mig, och som skulle föra mig endast et stycke våg, och sedan besörja mig en Påstvagn til Helsingör; men då vi ankommo til icke långt ifrån Djurgården, voro alle Hårbergen, Vårdshus och Krogar så upfylde, Söndagsafton, med spelande och dansande folk, som hopetals ankommo från alla kanter, med både sminkade och osminkade Damer, at jag hvarken någorstädes kunde få håstar eller en kammare at hvila uti öfver natten. Och som musiken samt det myckna dansandet, hvars like jag aldrig förr sett eller hört, på det högsta oroade mine sinnen, beslöt jag med min örtbunt under

der armen, til fot vandra derifrån til något annat hårberge längre fram. Men okänd på orten och utan vågvisare, vandrade jag vilse i Djurgården, til dess mörkret öfverföll mig, så at jag vid foten af et stort träd, bland tama och vilda djur, under bar himmel måste välja mit lägerställe. Morgonen derpå, som var en ganska vacker och varm dag, begaf jag mig åter til fot på resan, och fant, at den tunga kappan, som natten förut så väl tjänt mig emot kölden, nu blef uti starka solhettan, ganska besvärlig och tung, innan jag först emot middagsstunden hant til et hårberge, der jag kunde få en påstvagn, som förde mig fram til Helsingör.

Vid stränderne hårstådes sågs tydeligen, at landet af sand och hafsörter (*fuci*) upgrundades, ehuru mycket mindre, än på Svenska sidan, hvaraf sannolikt synes, at Sundet redan blifvit och med tiden blifver ännu smalare. Vid stränderne funnos några sorter af *Fucus*, *Zostera* och *Salsola*, samt (*Mytilus edulis*) Musslor. Långs efter vägarne voro åtskilliga vackra Trägårdar, prydde ofta med lefvande Lusthus.

Husen i Helsingör voro bygde dels helt och hållit af tegel, dels lika som i Halland, af Tegel och Korsverke. De månge springkällor, som funnos ymnige på Stadens torg och flere gator, voro ibland de vackraste och nyttigaste inråtningar, så at man hår ganska beqvåmligt ågde vatn, på et stålle, der annars sjelfva dyrheten tycktes hafva fåstat sit hufvudsåte.

Efter ankomsten tilbaka til Helsingör, tråffade jag innan kort et til Amsterdam årnadt fartyg, kommande från Pilau med Spannemål. Jag affeglade med det samma, den 18 September, i HErrans Namn, och låmnade snart både Dannemarks och Sveriges kuster ur ögnasigte; men en upkommen storm d. 21 nödgade oss, at inlöpa i en hamn i Norrige, tre mil ifrån Fredricshamn, hvarest åfven et Svenskt Skepp med några andre fants liggande. Bergen omkring denna lilla hamn fågo hiskelige ut och Strånderne voro bråddjupa. Uti vatnet vid stranden fågs en myckenhet af sjöstjernor, (*asterier*), *fuci*, *ulvæ*, *lepades*, kråftor, (*canceres*) och andre sjödjur. Hummer (*Gammarus*) var i ringa vårde. Så dyrt all ting var i

i Helſingör, ſå godt köp var derpå hårſtädes. På Bergsklipporne våxte denna tiden endaſt *Silene rupeſtris* och en *Loſa*, ſamt (*Empetrum nigrum*) Kråkris.

Vi utſeglade d. 24 derpå följande med god vind; men fingo åter ſnart motvind med ſtorm och regn i flere dagar, ſå at vi ej ſågo annat, ån regnmoln, och hafsvatn, ſom med ſin gröna bölja ſom tåtaſt ſköljde vårt lilla fartyg och gjorde deſs kulriga dåck ſliprigt.

Hollåndſka Skepsfolkets diet beſtod måſt af ſtarkt födande mat, ſom Turkiſka bönor med ſöt och ſur ſauce, Stockfiſk med ſenap och potater, bruna årter ſtufvade, gula årter kokade, ſtadig gröt af ſtora helgryn med något fett uti, pudding med flått och ſirup, ſamt groſt Hollåndſkt ſurbröd med ſmör och en ſkifva oſt. Thé och Caffe drickes flere gånger om dagen; Thé drickes gemenligen ſtarkt, och ſtundom blandadt med litet ſaffran, hålſt då elakt våder vankar; Caffe åter drickes ſvagt, merendels utan ſocker, altid utan mjölk och grådda. Af bågge ſlagen drickes ymnigt, ånda til 10, à 12 koppar hvarje gång. Endaſt Capitain och jag hade den lyckan få dricka det med litet bröſt-

socker, och at åta Engelskt hvetebröd til smörgås samt risgryns gröt med russin och smör uti. Kött och Fläsk åtes altid med senap. Brånvin brukas sållan, om icke någon Lots kommer om bord eller det år mycket elakt våder. Vin nytjas ånnu mindre. Dricka medföres uti lerkrukor, men drickes ej ofta. Torr och stark mat nytjas således måst och den samma tillagad med mycket fett. Om snyghet och renhet på sine fartyg åro de på det högsta måne, skura och måla nåstan beståndigt.

Den 1 *October* ankommo vi til Holland, der ön Texel först visade sig för oss och en Lots kom om bord, som skulle beledsaga oss til Amsterdam. Hår sågs i sjön en oråknelig myckenhet Skepp, af Ostindiefarare, Krigsskepp, Vestindiske och småre fartyg, somlige stilla liggande, andre seglande åt alla kanter, af mångfaldig storlek och utseende, at et ovant öga deraf ej annat kunde ån förtjusas.

När vi *d.* 2 kommit til Berger, som år en liten Stad, blefvo vi vid lifsstraff förbudne, at komma til lands, emedan Skeppet kom från Pilau och Pålska grånsen, samt hölts misstånkt kunna hy-

hysa någon peſtſmitta. Oaktadt jag icke, ſom Pasſagerare kommit med Skeppet från Pilau, utan endaſt från Helſingör, blefvo likvål mine Coffertar förde i land, at hållas i quarantaine, men Skeppet med det derpå varande manſkap, fick affegla til Amſterdam. En Fältſkår kom likvål förut om bord, at efterſe, om alle voro friſke, och för det han gjorde ſig den mödan, at på fem perſoner kånna pulſen, låt han riktigt betala ſig en ſpecie Ducat, för at öfvertyga mig och några fattige matroſer om ſit lönande handtverk.

Under reſans fortſåttande til Amſterdam uti den ſå kallade (Zuydzee) Söderſjön, förekommo eſomoftaſt öar, bebygde likſom med Ståder, och i horizonten ſågs likſom ſkogar af otalige Skepp och fartyg, ſom ſeglade åt alla kanter, och utgjorde den aldravackraſte utſigt. Hafvet viſar hår ſin ebb och flod, ſom vid ymsningen formerar långa och krokiga lugnvikar. Hår måſte vi på 18 mils reſa förnöta flere dagar, emedan vinden var ſtundom aldeles ingen, ſtundom ſvag och ſtundom följde vi ſtrömmen åt. Och under det vi ſom oftaſt lågo ſtilla, ſyſſel-

satte sig Skepsfolket med skurande, tvåttande och målande, ja så, at icke en gång hundkojan blef omålad. Under detta hade jag ock det nöjet, at en dag se, et stort Skepp på Cameler föras ut til Texel, et sått, som hår för det låga vatnet, nytjas, at ifrån Staden til hafsmynningen utföra de större Skeppen. Uti denna sjöviken sågs för öfrigt intet annat, ån stycken af den stora Hafstången (*Zostera*) flytande.

Den 5 om aftonen framkommo vi til den folkrika och pråktiga Handelsstaden Amsterdam, som ligger åt sjösidan som en halfmåne och omgifves af en sådan myckenhet Skepp och fartyg, at den tyckes öfvergå all trovårdighet. De större fartyg ligga långre ut omkring den samma, såsom en på vatnet flytande stad, i sådan ordning med sidorne vid hvarandra, at de utgöra liksom en mur och det i flere rader, uti en oråknelig mångd, at sjelfva Staden för dem ej kan synas. Inom desse omgifves Staden åt sjösidan med pålverk, åfven i flere rader, hvarvid smårre fartyg och båtar kunna ligga, samt igenom deras öpningar och bryggor insegla. Så vål åt sjösidan,

som

ſom in uti Staden, åro murarne vid canalerne af tegel murade, der båtar och ſmårre fartyg kunna anlägga.

Huſen åro öfver alt ganſka prydelige och nåtte, ehuru ej altid lika beqvåmlige: öfver alt åro de i det nårmaſte like och reguliert bygde, af tegel, fem våningar höge, med tegeltak åt ſidorne afſlutande och framtil en åt ſidorne trappevis afſlutande gafvel, ſom gifver huſen en ſtåltare utſigt, ån då taken afſluta åt gatan. Under jord år gårna en våning, ſom nytjas til verkſtad, kök eller ſtundom til boning. Fenſterne åro i andra våningen mycket *höga* och i tvånne afſåtningar, emedan de tilhöra både förſta och andra våningen, ſom i en ſtor del af de almånnare huſen likſom ſmålta ihop. Inga portar åro ut åt gatan, utan ingången år genom dörr och vid de ſtörre gator år en vacker trappa, på hvilken man upgår til den förſta våningen, ſom år åfvan jord. Våggarne åro ganſka tunna, för den ſumpiga jordmånen och ſvaga grunden och fem våningar åga knappaſt den högd, ſom tre våningar i Stockholm. Inuti får man ſtundom ſe rum, oftaſt gångar och förſtugor och

ej

ej sällan Kyrkor beklädde med porcellain, i små fyrkantiga rutor, samt golfven belagde med hvit och annor marmor. Hvarje tomt är vanligen smal, så at husen äga få rum, ofta blott et enda på bredden, utom de, som finnas i vissa qvarter, der husen äro mera palats-lika. Til alla gator och hus ledes vatn och afledes derifrån genom små Canaler vid sidorne til grafvarne. I hela Holland nytjas almänt spisar, och kakelugnar äro mycket sälsynte, hvars förträffeliga nytta ännu är föga känd i Holland, der också deras almännaste bränsle, bråntorfven lårer vara mindre dugelig til deras upeldande, och ej utan all fara för os. Gatorne äro stenlagde midt på med utvald och aflång gråsten (*granit*), samt på ymse sidor med gul klink. Det som är närmast husen, så långt som trapporne utgå, beklädes med marmorhållar, af hvit marmor eller blå kalksten. Ehuru all sten til gatlägning måste från andre orter långväga hithämtas, får man likväl icke, på något annat ställe se, hvarken så utvalda stenar dertil eller så jämt lagda gator, utom det, at den vid sidorne lagde klinken, som dageligen tvättas och hålles ren, blifver vandraren til fot den behageli-

ga-

gaste våg, der han hvarken af åkande eller ridande oroas eller med orenlighet bestänkes. Här nytjas ganska litet hjulåkdon och föga af andre, än Medici, som skyndsamt måste besöka flere sjuke: de bruka stora Chaisar med höga hjul, och en eller två hästar.

Öfvertäkta vagnar dragas af en häst, på Slåpor, hvaraf hvarken husen skakas eller gatorne orenas. På Slåpor och dertil inrättade Skottkårror föras och kringdragas äfven varor.

Igenom hela Staden äro grafvar uptagne, uti hvilka medelmåttiga och smärre fartyg kunna med allehanda varor inlöpa til de af tegel upmurade kanterne, inom hvilka trän äro å ömse sidor planterade och emellan dem lyktor upsatte. Gränderne äro smalare och tvårgatorne stundom ganska trånge.

Likasom ögat i Amsterdam sysselsättes hos en nykommen med betraktande af dess prydeliga bygnader och mångfaldiga andra ämnen, så sättes äfven örat i förtjusning af de många kläckspel, som ifrån nästan alla torn på Kyrkorne och Rådhuset, flere gånger i timan låta höra sig. De spela vid hvarje

je femte minut helt kort, vid hvarje qvart längre och vid hvarje tima, innan kläckan ſlår, et helt ſtycke.

Ibland de förnämſte och märkvärdigaſte bygnader, är Rådhuſet, ſom knapt lärer äga ſin like; Prinſen-Hof, der alla Skepp ſkola angifva ſina varor; och ſtora Börſen. Rådhuſet är utantil beklädt med huggen ſandſten: andra våningen har inuti en ſtor och hög ſal, beklädd med flere arter marmor och ſirad med åtſkillige marmorbilder.

Uti en ſå ſtor Stad, der ſå mycket folk rörer ſig, och der ſå ſtor handel drifves, kan ej annat vara, än mycket ſtojande och ſkrikande på gatorne. Än hörer man en ropa, ſom har frukt eller grönſaker, til ſalu; en annor utropar den fiſk, hon bär, at ſäljas. En annor kommer hvarje morgon, laſtad med tvänne de mäſt hvitſkurade ſåar och utropar ſin mjölk. Än får man höra en ſlarfvig Jude, ſom har gamla kläder at ſälja, uphöja ſin röſt. Än utropar en käring ſit ſärſka bröd, och ſå vidare, hvilket alt länder til beqvämlighet för de köpande, ſom vid et ſådant rop kunna utſända en piga, då de åſtunda något, utan at vidare från aflägsna-

nare ſtällen behöfva hämta ſina varubehof. Strax vid min inkomſt i Staden mötte jag på gatan en karl med ſkramla, ſom med ſit buller bebodade at gatan ſkulle göras ren. Hvarje morgon ikringköras ſtora brädkärror, hvaruti äro flere rum, i hvilke hämtas ifrån huſen både aſka och annan orenlighet, ſom vid en ſådan Formans rop utſättas och ſålunda icke, i briſt på denna goda anſtalt, kaſtas uti grafvarne, hvaraf ſkulle förorſakas upgrundning, elak ſtank och ſjukdomar.

Öfver alt får man här ſe folket i ſin frihet, utan tvång och ſjelfsvåld. Den ene kommer grann, en annan lappig, utan at reflexion göres derpå. I huſen och i ſjelfva Kyrkorne ſätta de ſine hattar på hufvudet, utan affeende på perſoner eller tilfällen. Lika ſå äger hvar männiſka frihet, af hvad nation och religion den vara må, at med det han lärdt, förtjäna ſig födan, endaſt det ſker på ärligt ſätt, och hvarken ſkrå, monopolier eller enſkilta privilegier ligga någon i vägen, at på et eller annat ſätt förtjäna ſit uppehälle. Äfven ſom främlingar löpa här ingen fara, at vid tullarne blifva viſiterade, mycket mindre miſs-

misshandlade, i et land, der visligen aldeles inga Landtullar finnas.

Dagen efter min ankomst, var Exsecutions-dag, då flere missgårningsmån offenteligen afstraffades. En Schavot var upbygd vid sjelfva Rådhuset, på hvilken åtskilliga risades och en blef rådbråkad. Under exsecution såto Rådsherrarne, klådde i sin Ambetsdrågt, uti Rådhusfenstren, at bese den samma, och tycktes det gifva mycken vigt åt straffet, i det de, som ransakat och dömt, voro sjelfve nårvande, och icke anförtrodde utförandet deraf åt en Fiscal eller en ringa Lånsman, som ofta icke förstår at råtteligen utföra en exsecution, eller kan vara, antingen för eftergifven, eller för mycket grym.

Hos min vård såg jag et artigt sått, at låra barn gå, utan at barnet antingen kunde falla, eller något hjon dervid sysselsattes; under armarne på barnet var fåstadt et starkt band, hvars tvånne åndar voro knutne om en ring, som fördes långs efter på en i taket fåstad stång och tillåt barnet, at af banden understödt, gå fram och tilbaka.

Vag-

Vaggan var til hälften täkt med hvälfda bogar, som tiltäkte utehöllo flugor och lämnade barnet under sömnen tilräckeligit and-rum.

Den 9 *October* besökte jag Herrar Professores BURMANNOS, som med mycken vänlighet och vänskap emottogo mig. Vid flere dageligen förnyade besök, hade jag icke allenast den lyckan, at få bese och genomgå deras af flere slag ganska vackra och talrika Naturalie Samlingar, samt nytja deras kostbara Bibliothek, i hvilket Herr Archiatern v. LINNÉ fordom, sluteligen utarbetade sin Bibliotheca Botanica, utan blef ock dageligen buden til deras bord, och anmodad, at genomgå och namngifva en hop okånde Mineralier, Insecter och Örter, i synnerhet gräs-slag och måsfar. Petrificater och Coraller voro här utsökt vackra, och Bibliotheket, bestående i synnerhet af Medicinska och til Natural-Historien hörande böcker, ganska fullständigt. Härigenom blef mit vistande i Amsterdam både nyttigt och nöjsamt, och skulle jag, oaktadt sena hösten, icke skyndat härifrån, derest jag icke varit beröfvad min lilla medförda egendom af kläder och böcker,

ker, som i mit tycke både obilligt och oförsigtigt, voro tagne at hållas i quarantaine. Det förekom mig, och kunde det visserligen ej annat, oförsigtigt, at låta et för påstsmitta misstänkt Skepp inlöpa i hamnen af en stor och folkrik Stad, at låta besåtningen fritt få vistas i Staden flere dagar, och sedan återsånda fartyget med dess inlastade spannemål, at vid Texel ligga i quarantaine. Hade någon smitta varit om bord, hade den utan tvifvel af besåtningen blifvit införd och kringspridd, genom en så ovis anstalt. Obilligt förekom också det mig, då ingen på fartyget var sjuk och intet tekn til någon påst syntes om Skepsbord, at då fråntaga endast Passageraren, som icke kom med fartyget från den misstänkta orten, dess Coffertar, at emot alla, vid dylika tilfällen förnuftiga anstalter, vål tilslutne och igenlåste hållas i quarantaine. Jag beklagade vid detta tilfålle den Regering, som i så farliga och granlaga mål ofta beror af och måste lita på en dum och oförsigtig betjåning. Emedlertid sökte jag, igenom Svenske Agenten, Herr Baillerie, hos Amiralitetet, at få mine Coffertar lösgifne, hvilket likvål ej annorlunda kunde ske, ån at mig blef

til-

tillåtit, då jag med något fartyg reste sjöledes til Frankrike, vid förbifarten af ön Texel, afhåmta dem. Jag nödgades således både förändra min reseplan och åfven oskyldigt vidkännas en stor hop utgifter, både såsom arfvode, för den tid, de stått i quarantaine och för deras afhåmtande til fartyget.

Under denne tiden företog jag mig, at resa något ikring i Holland och bese några af dess månge märkvärdigheter, Naturalie Samlingar och Trågårdar.

Den 15 *Octob.* åkte jag ut med Professor BURMANNUS til en dess Landtgård, belägen utom Amsterdam. Der var en vacker Engelsk Trågård. Häckarne bestodo af *Taxus*, *Ilex*, *Fagus* och *Quercus*. Ibland de många rara våxter, som nu här blomade, voro *Amaryllis Ceilanica* och *Gladiolus tristis*. Ibland de öfrige vildt satte tråden, sågos *Kalmia latifolia*, *Æsculus pavia*, *Clethra alnifolia* och *Magnolia grandiflora*.

Om aftonen kl. 8 afreste jag med en påstbåt (*Trecbschuijt*) til Leiden. Med sådane påstbåtar reser man almänt i Holland, der hela landet är genomgrafvit med canaler. Sådane påstbåtar

åro ganska långa och öfvertäkta, at de resande altid sitta frie för regn och blåst; i ena åndan år en Cajuta, som stundom uthyres af Skepparen til dem, som åstunda sofva eller annars vara affides. Desse båtar gå ordenteligen, som all annor påst, sine visse dagar eller på sina vissa timar och til sine visse ställen, samt framkomma altid på sin utsatta tima. Midt på båten år en mast, ifrån hvars topp går et långt tåg, som fåstes vid en håst, hvilken dermed drager båten. När vinden år gynnande, hissas åfven segel, och med styret baktil förekommes, at ej båten löper emot kanterne. Så mycket saker, man kan båra med sig, får man utan fårskild betalning medföra. Så snart påstbåten var vål kommen i gång, betaltes frakten, som år åfven, så lindrig, som resan år beqvåm och på intet sått tröttsam.

Den 16 *October.* Det första jag om morgonen företog mig, var at besöka Professor DAVID VAN ROIJEN, som behagade visa mig sit Capska Herbarium och et, som nyligen blifvit såndt ifrån Ceilon. Åfven så Naturalie-Cabinettet, hvars Præfectus var Professor ALLEMAND: Hortus Botanicus besågs och sam-

ſamlades der af mig många rara våxter til mit herbarium, ſamt frön, lökar och rötter för Upſala Trågård. Hortus Botanicus år belågen vid Academien och omgifven med en ſtenmur. Den år ej fårdeles ſtor, men vacker och nått, indelad i flere qvarter och rik på rara örter. På trenne ſidor år den inſtångd af Academien, Botanices Profesſorns och Trågårdsmåſtarens boningsrum, Naturalie Cabinettet och andre nödige hus. Ibland annat ſågs hår ockſå et Herbarium, ſom til nytjande vid Lectioner var ſamladt af alla de örter, ſom blifvit updragne och blomat uti Trågården. Detta år altid et bevis på Profesſorns nit för ſin vetenſkap och de ſtuderandes förkofran. Hos Trågårdsmåſtaren NICOL. MEERBOURG beſåg jag åfven åtſkilliga vackra ſamlingar både uti Spiritu vini och af Örter ſamt Inſecter, af hvilka jag både genom köp och byte bekom några Americanſke och Oſtindiſke Fjårilar.

Huſen åro hår af lika utſeende och bygnad ſom i Amſterdam, men ingen våning under jorden.

Perſicor och Vindrufvor, både röda

och gröna, såldes nu öfveralt, til desert på borden, åfven som valnötter.

Academie huset är delt i flere rum eller Auditorier; Cathedrarne äro små och för de studerande äro bånkstolar inråttade med pulpeter vid sidorne.

Bibliotheket var vackert, men tycktes mig ej vara mycket stort eller prydeligit; dess Catalog var tryckt. Under det samma var Anatomie-salen.

Hos den lärde och nu nog ålderstegne Bibliothecarien GRONOVIUS, gjorde jag et kårt besök, blef mycket vål emottagen, och hörde honom ymnigt berömma den lärde Assessor SVEDENBORG, som för få veckor sedan varit i Holland och derifrån afrest til Engeland.

Sedan besökte jag Råds-Herren (*Scabinus*) GRONOVIUS, en ganska artig, munter och lärd Herre, som oaktadt sine månge göromål, behagade visa mig alla sina kostbara Samlingar af *Coraller*, *Fiskar*, *Amphibier*, *Vermes*, *Insecter*, *Stenar*, *Örter* och *Böcker*. Flaskorne, som hår förvarade djuren i Spiritu vini, voro tåkte med en glasskifva och et rödt kitt, af hvars composition jag åfven fick del, hvilket var af den godhet, at Spiri-

Leiden 1770.

ritus ej ſyntes betydande hafva bortdunſtat, oaktadt de voro påfylde för ſju år ſedan. Denna påfylning bör ſke om ſommaren och ej om våren, at icke luften må ſpränga glasſkifvan. Ibland Mineralier voro månge Stuffer idefs Sverige, dem Herr GOTHER hade från ſkickat. Vid jernmalmerne yttrade han ſig, det han trodde, at alt det jern vore nativum, ſom drogs af magneten.

Utom Leiden, beſåg jag den vidtbekante Bloemiſten van HAZENS Trågård, hvarifrån til månge orter årligen förſäljas tuſendtals lökar och blomſter-frön, ſamt updragna buſkar.

Emot aftonen ſpatſerade jag til fots til Zudvyk, der en Svenſk Trågårdsmåſtare VITTBOM bodde, och hos hvilken hederlige Landsman jag var ganſka välkommen, åtföljd af en vågviſare, ſom tillika bar de våxter, ſom i Leiden voro upköpte för Upſala Trågård, och ſom hår lämnades, til deſs de nåſta vår kunde ſjöledes öfverſåndas. Den ſtore och prågtige Trågård, ſom VITTBOM hår föreſtod, tilhörde en Grefve HAHN och pryddes af ſine alleer, håckar, dammar, grottor, engelſka luſthus, vatnkonſter, chineſiſka tempel och broar

 med

med mera. Omkring den behöfdes ingen annan mur, än de djupa och vatnfulla grafvar, som här almänt göra skilnad emellan egendomar och ängar och öfver hvilka ej en gång de i bet gående kreatur simma.

Den 18 *October* om morgonen, fortsatte jag resan härifrån til Hag, äfven til fots. Vägen var tung och sandig, men angenäm med stora grafvar eller diken på sidorne, prydd med planterade trän eller klipt små skog, samt omgifven med de täckaste landtgårdar. Vid vägen stodo *Populus alba*, *Betula alnus*, *Spartium scoparium*, *Genista germanica*, *Phalaris arundinacea* med flere. På Vårdshusen, som ej voro så glese, fants til förfriskning öl, vin och öfveralt mjöd.

Det Furstеliga Slottet, utom Hag, som äger en vacker Trägård, gick jag förbi; dock innan jag kom fram til Staden, besåg jag Hortus Medicus, som var nog liten, men ägde några synnerligen sällsynta växter.

Hag är en vacker Stad, hvars hus äro mycket mera breda, än vanligt i Holland, mera liknande husen i Stockholm

holm eller Paris, och med taken framtil afslutande, utan gafvel.

Torgen åro anſenligen ſtore och prydde med planterade Trån. Jag bodde hos en Svenſk ifrån Calmar, vid namn VALLMAN, i hvars hus jag fick ſe en Svenſk Kakelugn.

I hela Holland eldas annars uti Spiſar och det med bråntorf. Intet ſpjåll nytjas, och tro de dem, ſå vål ſom Kakelugnar vara mindre nyttige i et fuktigt land. Invånarne inbilla ſig vål, at de deraf ſkulle blifva mera plågade af Gikt och Rheumatiſmer; men råtta orſaken torde vara den, at ved felas eller år ganſka dyr i hela landet, och at Kakelugnar ej ſå beqvåmligen kunna eldas med torf. Bråntorfven ſåljes dels tuntals dels efter antalet; den oſar elakt, likſom fett, ſå at en ovan får ondt i hufvudet och våmjes dervid. Den år ſkuren i aflånga rutor, kålar långſamt och brinner ej; antåndes i början med ſmå ſtickor och antager ſtark hetta.

Om aftonen klåckan half fyra, återreſte jag med en packbåt til Amſterdam, dit jag anlånde morgonen derpå klåckan ſex. Når båten någon gång ſtad-

nade vid Vårdshusen, kommo mångleriskor och utbödo bröd, fisk och andre varor.

Den våg man reser emellan Hag och Amsterdam, är obeskrifveligen angenäm, för de många Landtgårdar, som ligga vid hvarandra, på ymse sidor om Canalen och prunka med sine prydelige Trågårdar och lusthus. *Hedera* täcker stundom hela våggarne af husen och buxbom formeras af Saxen i tusende olika skapnader, af djur och pyramider samt håckar på många särskilta sätt.

Under det jag nu väntade på Fartyg, som skulle afgå til Rouen, besökte jag dageligen Professor Burmans hus och nytjade dess samlingar och Bibliothek. Jag fant här, hvad obeskriflig nytta det har med sig, at en Lärare i vetenskapen, har sit Bibliothek så nära til hands, äger så lätt och fri tilgång til det samma, får rangera det efter den anledning vetenskapens åtskillige grenar sjelfve fordra och med Auctorers beskrifningar och figurer jämnföra de äfven bredevid varande Naturalie Samlingar, hvarvid icke en och annan bok, utan stundom hundrade auctorer behöfva på en gång rådfrågas och jämnföras.

De

De största Bibliotheker blifva altid i sådant hänseende mindre nyttiga, som öpnas och visas endast på vissa dagar; som ofta stå under en enda Bibliothecarii upsigt, som ej lärer kunna interessera sig för böcker i alla vetenskaps-grenar lika; som ej altid äga tryckte Cataloger; der ej altid den mängd af böcker får hämtas, som nödigt vil vara; och der afhämtningen aldrig ändå sker utan omgång och mycket besvär. Denna beqvämlighet och hufvudsakeliga nytta har derföre i alla tider gjort det til en nödvändighet för Lärare, at sjelfve efter råd och lägenhet förse sig med Bibliothek, och visat, oaktadt alt det, som säges om de stora och vidlyftiga Bibliothekers inrätning och förmenta nytta at sakens natur ändock annorlunda kräfver. Ibland de många sällsynte böcker här funnos, voro RUMPHII egenhändiga figurer, gjorde af RUMPHIUS Sonen, på Amboina, uppå Snäckor och Fiskar, uti stor folio, illuminerade: PETIVERII originella figurer på örter: MERIANAS illuminerade fjärillar: RUMPHII Plantæ Amboinenses illuminerade, med flere. Äfven genomgick jag och noga granskade dess flere Herbarier från östra och västra Indierne samt Africa och i syn-

synnerhet HERMANNI och OLDENLANDI, som voro i böcker inhäftade. Och då jag härvid både utredde och beskref åtskilliga örter af de största genera, som *Ixia*, *Erica*, *Aspalathus*, yttrade Professor BURMANNUS sig vela förskaffa mig tilfälle, at få resa antingen til Surinam eller til Caput bonæ Spei, på Holländsk bekostnad. Jag betygade min tacksamhet emot honom på det högsta, för denna sin ynnestfulla vålvilja emot mig, förklarade mig nöjd, at på några års tid företaga en sådan resa, och förundrade mig deröfver, at han i denna delen, kunde äga så stort förtroende til en främling, som blott några dagar haft tilfälle at blifva känd. Han betygade mig då, at han alt sedan den tiden, han sjelf tilbragt en sommar i Sverige vid Upsala Academie, hade fattat mycken kärlek til Svenska Nationen, och at jag besynnerligen fallit i hans tycke, då han märkt, med hvad färdighet jag namngifvit, utredt och beskrifvit en myckenhet af dess okände naturalier, hvaröfver han, efter dess egen utsago, fallit i förundran.

Professoren beklagade tillika, at lönen vid dess Profession var så liten, at den

den åtgick blott til årlig hushyra och at han således nödgades söka sit underhåll i en vidlyftig Medicinsk Practik, hvarigenom han drogs från det Studium, som han hade mera tycke före och egenteligen hörde til dess Profession. Jag gratulerade härvid i mit sinne de Professorer vid Svenska Academierne, som icke behöfva dela sin tid til omsorgen för sin utkomst och draga den från sine vetenskaper och ungdomens undervisning.

Jag besåg också denne tiden Hortus Medicus, och de flere Hospitaler, som äro inom och utom Amsterdam. Botaniska Trägården ligger vid sidan af Staden, är stor och vacker, har flera stora Orangerier och Drifhus samt myckenhet af Succulenta och Capska växter. Stora Americanska Aloen (*Agave americana*) stod i full bloma och besågs dageligen för penningar. För Nosocomium inom Staden var Professor BURMANNUS Sonen redan utnämnd til Præfectus, i sin Herr Faders ställe, som på sin höga ålder behöfde någon mera ledighet. Här sades 7 à 800 sjuka underhållas, utan betalning. Merendels lågo tvänne sjuka Fruntimer i hvarje säng, som hade sin numer

mer på sig. Vid visiten om morgonen anteknades den sjukas numer på en tafla och de Medicamenter den dagen skulle brukas. Hospitalets Apothek var nära derintil inråttadt. Det så kallade Påsthuset ligger något utom Staden.

Luften var denne tiden, i det låglåndta Holland mycket suktig och osund. Intet hår kunde utan nålar ligga friseradt och inga örter torkas, utan med besvår framför elden. Luften såg tjock ut, som i en badstuga, det regnade ofta helt fint och ej sållan upsteg en tjock dimba, som gör, at mången oförsigtig då faller i grafvarne. Stundom får man se en tjock dimba hastigt upstiga och når den, efter kort tid sinåningom nedfaller, ser man i förstone af folket på gatan endast hufvuden, sedan halfva månniskor och så vidare, et phænomene, som år ganska besynnerligit. Fluss-Febrar (*Febres catarrhales*) började också nu upkomma och blifva almånna.

Fruntimer af mindre anseende, bruka den kalla tiden, upeldad torf i et fyrfat, insatt i en med flere hål försed låda, hvilken de stålla under kjortlarne, at dermed vårma sig.

Som

Som Holländare almänt mycket röka tobak, får man ockſå ſe i de måſte, ſnart ſagt alle hus, på bordet et koppar käril med torf-eld, för at antända pipan och en ſpotkopp med breda kanter och trång öpning, at ſpotta uti, för at bibehålla rena golf.

Emedan dricka ej ſå almänt drickes i Holland, nytjas här mera både Caffé och Thé, at ſläcka törſten. Caffé drickes vanligen om morgonen med mjölk och bröſtſocker, hvaraf en bit tages i munnen. Bönorne brännas i Ståderne uti cylindrar eller på ſtenkäril. De brännas litet och Cafféet drickes ſvagt, ſamt många koppar hvarje gång, ofta utan *både* mjölk och ſocker. Thévatn drickes hälſt eftermiddagen, ſtundom utan, ſtundom med mjölk och bröſtſocker, åfven i ymnoghet til flera koppars mängd. Om bord draks ſtundom om qvällarne mjölk och vatn ihopblandade, hvaruti infunderades Thé eller Salvia och litet ſtött ſocker uplöſtes.

Soppor nytjas föga, utan lefver man här mera af ſtadig mat, grönſaker, fiſk och kött. Fiſken är här mera almän föda och minſt dyr. Köträtter brukas *mindre*, ſom gjerna falla ſig mera dyra.

Vid

Vid hvarje måltid hos medelmåttigt folk, åtes gjerna ſmörgås af två ſlags bröd, ſkurit uti ſkifvor med oſt på. Salt mat brukas icke mycket. Rivier-fiſk, ſom gäddor och aborrar, år både ſällſynt och dyr. Jordpåron och fiſk, år de fattigas förnämſta föda.

Fruntimren bruka alla ſmå ſtyfkjortlar och många en pung vid ſidan med et ſtort ſilfverlås.

Den 26 *October* gick jag om bord på et Holländſkt fartyg, årnadt til Rouen. Hår i hamnen ſågs, huru med båtar dageligen infördes til Staden både mjölk, grönſaker, frukt och andre varor, at ſäljas.

Den 1 *November* affeglade jag ifrån Amſterdam, och ankom dén 5 derpå följande til Texel, der jag omſider genom Commisſarien Rosebom i Ausgell, hvareſt alla til Amſterdam kommande och derifrån affeglande Skepp ſkola clarera, omſider återfick mine tvånne Coffertar, ſom på et af de hårſtådes å ymſe ſidor liggande qvarantains fartyg, flere veckor varit uti et ganſka onödigt och godt förvar. Jag reſte at afhåmta dem med en forvagn, ſom aldeles likna-

nade de Danſka, med ſin krok framtil. Öen var omgifven med vallar, af hoplagd (*Zoſtera*) tång. Vågen gick ikring öen, var uphöjd och följde hafskanten åt, ſamt var denne årstiden af regn til leran nog upblött.

Denna öen, likaſom en ſtor del af Holland, ſågs tydeligen ligga under brynet af hafsvatnet, hvars intrångande och öfverſvåmmande hindras af de koſtſamme upkaſtade vallarne, til hvilkas vidmakthållande otroligen ſtora penninge-ſummor årligen användas.

Vatnet är det Element, ſom gör ſjöfarten, ſå utom, ſom inom Nederländerne vig och beqvämlig, ſom gör Holländſke ångarne ſå gråsrike och bördige och ſom är grunden til all landets rikedom och välmåga; och detta Element är juſt det ſamma, ſom fordrar ſå ſtarka och koſtſamma förmurar och fluſſar, ſom ofta vid ſtarka vindar och ſtormar från nordväſt, bryter ſig igenom, gör öfverſvåmningar, ſätter Land och Ståder til en del under vatn och injagar invånarne ſtörſta förſkräckelſe.

Sjelfva jordmånen är ſällan hård och *faſt*, utan lös och ſumpig. Man kan

 med

med ſkål derföre ſåga, at knapt något land år i ſig ſjelf af naturen mera orent; men igenom konſt och öfverdrifven flit upſtådadt åger det i nåthet och ſnyghet ingenſtådes ſin like.

Jag hvilade öfver natten uti en by, gent emot hvilken vårt fartyg hade ankrat. Muſlor (*Mytilus*) och Oſtron (*Oſtrea edulis*), ſom jag på bord flereſtådes i Amſterdam ſåg vara til ſalu, åtos hår både rå och kokte med åttika, olja och peppar. Då *Mytilus edulis*, hvilken ymnigt håmtas hår vid kuſterne, åfven ſom annorſtådes, kokas med vatn, at ſkalen öpna ſig, och åtes med en ſötſur Sauce, år den både födande och vålſmakelig. Når Skeppet låg för ankare, gingo matroſerne om qvållarne til lands, at håmta hela åmbaren fulla deraf. Spanſk lök, ſkalad och kokt åto matroſerne ſtundom i ſtållet för bröd til årter eller annor mat; och oaktadt de annars på ſine fartyg hålla all ting ganſka ſnygt och renligt, ſågos de nu vara ganſka otåcke i ſin ſpisning, i det de grepo i maten med fingrarne, ſom icke voro ſå ſårdeles rene, utan af togverkets handterande ſå tjårige, at de tycktes vål förvarade emot all ſlags röta.

Den 13 *November*, under det vi ännu lågo för ankare, var det om aftonen helt lungt och et sorlande hördes utifrån hafvet, då vatnet steg up emot landet. Vatnet sågs ockſå glåntſa likſom eld, eller liknade månſkenet, men endast då det rördes, ſåſom då man kastade något eller med ådrorne roddes, hvilket utgjorde et förträffeligen vackert phœnomene.

Den 15 utlupo vi från Texel med god vind, men om natten upkom en storm, ſom hölt uti til den 17, då vi voro midt för Douvre och Calais i Canalen, och ſågo tvånne fyrbåkar från Engelſka landet. Stormen med motvind var emot slutet ſå stark, at flere ſegel blåste ſönder och ymnigt regn föll.

Den 18 ſågs Franſka landet mycket högt och vinden var foglig och god.

Den 19 ſeglade vi helt nära intil landet på et stenkasts afſtånd. Det var mycket brant, stundom i uddar utſkjutande, och tycktes bestå af kalk med röda flammor. Mot middagen ankommo vi til Havre de Grace, der åtſkillige Skepp lågo i den stora viken, ſom landet der formerade. Af det myckna

ſalta vatnet, ſom ſlagit öfver Skeppet och förorſakat Matroſerne våta fötter, ſvälde efteråt fötterne up och fingo här och der ſtora blåſor, hvilket alt de botade endaſt med påſmordt brännevin.

Den 20 *November*, begaf ſig Capitainen til Havre de Grace, för at få et Sundhets bref, (Lettre de Santé) ſamt en Lots om bord.

Staden ligger vid ſlutningen af en högd emellan kullar. Den är ej mycket ſtor, men vacker och väl belägen ſamt har en vacker hamn, dereſt nu lågo vid paſs 150 fartyg inom murarne. Utanföre lågo i quarantaine några Hamburgare fartyg. Dagen derpå affeglade vi härifrån och innan middagen kommo vi til Quillebeuf, hvareſt Seineſtrömen utlöper i hafvet. Här kom Tulbetjäning om bord, at förſegla Skeppet och en Lots, ſom ledſagade oſs til Rouen. Tvänne fartyg lågo här i ſtrömen nedſänkte, hvaraf endaſt maſttopparne ſyntes. Vatnet var af kritan helt hvitaktigt. Mot aftonen kaſtades ankare vid en by, Vilcair, emedan floden då var oſs emot och vinden affſtadnade. Från mynningen af den i många bugter gående Seine-

neströmen til Rouen, sades vara 30 Franska mil och öfver land endast 10.

Den 23 *Nov.* åtföljde jag Styrmannen til lands, der leran vid stränderne gjorde det mycket slipprigt och blött och under åbben blottades ganska långt ut.

Bönderne bodde här tätt ut med hvarandra och deras ägor voro skilde åt endast med lefvande häckar af Äple och Pärontrån, Hagtorn, (*Cratægus oxyacantha*), *Evonymus* och Pilar (*Salices*), emellan hvilka Rosenbuskar (*Rosæ*) och Björnbär (*Rubus cæsius*) stodo samt *Hedera* slingrad ikring träden. Jag önskade i mit sinne, at Sverige en gång kunde komma så långt, at lefvande häckar äfven skilde Landtmannens ägor åt, at de skogödande oräknelige och kostsamme gjerdesgårdar en gång blefvo utdömde och osynlige, och at valhjon blefvo inrättade, at följa de hjordar, för hvilkas skull så dyra och otroligen många hägnader skola hållas. Upmuntrades och fredades då tillika trädplanteringar, skulle landet snart kunna blifva et jordiskt Paradis. Frukträden stodo planterade i ordentliga rader. Et stop Cider kostade här endast tre styfver (*Sols*) och äplen köptes för ganska godt pris. Cider gjordes här på

det fått, at åplen söndermaldes i en rund och utholkad Machin, af en trissa, som i den vreds omkring; de söndermalne åplens saft östes sedan på en halm-råsta och pråssades, hvarifrån den nedrinnande saften emottogs i et kar.

Husen voro bygde af korsverke och lera. Landtmannen brukade här träskor med säckor uti eller halm.

De vilda örter som växte här, voro *Daucus carota* (Morötter), *Bellis* (Tusendskön), *Senecio*, *Mentha*, (Mynta), *Betonica* och *Viscum* (Fogel-lim.) *Helix hispida* fants på tråden.

Om aftonen, då vi kommit til sådane ställen, der floden omgafs af höga kullar och vinden afstadnade, drogs fartyget upföre floden med et tog af fyra eller flere hästar, som bönderne villigt uthyrde. Då vi närmare upkommit emot Rouen, syntes flera öar formera sig i floden.

Den 25 *November* emot middagen ankommo vi til Rouen, en tämmeligen stor och befäst stad. Husen äro dels af sten, dels af korsverk. Det der varande Klostret var mycket långt och stort. Fartygen lägga här an ända intil bryggan,

gan, midt före Torget och Börsen. Den ena börsen, som är öpen och nytjas endast vid vackert väder, är instängd med järngaller och nytjas ofta, at spatsera uti. Den andra Börsen ligger in uti Staden. Besökare-bodar ligga hela gatan utåt hamnen planterade och ingången til Staden ifrån hamnen är genom portar, som stängas om aftonen kl. 9. Husen äro mycket täckte med takskiffer. Hästarne voro härstädes små och sprungo illa. Bägge könen redo på dem och ofta en på baken. Stundom hade hästarne på sig stora och oviga selar, ofta pryddes de med fransar och bjälror. För stora och oviga kärror, som här mäst brukades, spändes fyra til fem hästar å rad. Åsnor brukades här ganska mycket och af dem voro stundom flere å rad spände för de stora kärrorne och utsirade med bjälror, som gjorde en obehagelig musik.

Ehuru här ännu ej var mycket kalt, hade invånarne redan lagt sig til västar med Indit foder.

Kakelugnar nytjades almänt i husen, men helt olika de Svenska. De voro antingen af järn eller porcellain, små, med lång järnpipa, utan spjäl. Ställas

meråndels midt i rumet och utflyttas om våren. Eldas med finå ved, upvårma rumet inom en fjerdedels timá, men afkylas fnart; i fynnerhet bidrager jårnpipan mycket dertil, fom vid ftark eldning glődgar.

Kőpmansbodar och en del verkftåder voro őpne bygde, altid i nedra våningen. Det kunde ej annat ån főrefalla mig både underligt och lőjeligt, at hőra Borgare och Bőnder almånt tala det på andra ftållen főrnåma fpråket, famt fe Pigor klådde, fom Fruar med Robderon,. upfatt mősfa och tråfkor.

Springkållor voro hår och der inråttade til folkets beqvåmlighet vid vatnhåmtning.

Hos Botanices Profesforen Herr Pinard aflade jag befők och befåg defs Herbarium, fom var bundit i knippor och upftålt på hylla.

Botanifka Trågården ligger vid åndan af Staden, år ej fårdeles ftor, med en rund dam midt uti, indelt i två qvarter och har et Orangerie, fom år afdelt i tre rum, ej mycket vackert.

To-

Tobak var hår det ſvåraſte contraband och vid Galers ſtraff förbudit. All tobak på fartyget blef genaſt anteknad och wål förvarad, ſå at beſåtningen, ſom ej kan lefva utan denna vederſtyggeliga örten, hvar vecka utbekom endaſt ſå mycket, den förbrukade.

Caſtanier ſåldes öfver alt och voro rätt ſtora; de åtos ſedan de förut i pannor blifvit ſtekte, och ſtundom med tillagt ſmör.

Den 28 fördes mine ſaker til påſthuſet och för dem, ſedan de blifvit vågde, ſå wål, ſom för min egen reſa med Caroſſen til Paris betaltes nu genaſt frakten med en Louis d'or.

Den 29 *November* klåckan 4 om morgonen, då Stadsportarne öpnades, blef mig bådadt, at påſtvagnen ſkulle afreſa, i hvilken jag nu blef enſam reſande. Den var ſå ſtor, at tio perſoner kunde rymmas i den, kördes med fyra par håſtar och var laſtad med ſaker både fram- och baktil. Kölden var nu ſtark med dimba, rimfroſt och is på vatnet. Tråd voro planterade vid vågarne, ſom voro ganſka breda. När vagnen kördes utföre någon backa, låſtes et af bakhju-

Hotel Dieu, hvilket federmera blef det ftälle, fom jag dageligen befökte, och der altid tilfälle gifves, at lära något, antingen vid de mångfaldige Chirurgifke Operationer, fom der fke, eller annars vid de fjukas fkjötfel.

Sedan hälfade jag på twånne Landsmän, fom här viftades för at perfectionera fig i Chirurgien, nemligen Herrar RUDOLPH och LÜCKE, hvilkas bekandtfkap jag anfåg för mig få mycket mera angelägen, fom vi ägde gemenfamma ftudier. Jag erfor ock detta i längden, ty fom de redan någon tid förut viftats här, fick jag af dem åtfkillige underrättelfer och addresfer utan möda, då en främling annars här, i en få vidlyftig Stad, kan viftas länge nog, innan han efter hand lärer känna och värdera alla de tilfällen, fom här gifvas, at i fin vetenfkap förkofra fig. De tilbödo fig, at eftermiddagen göra mig följe til de tvånne förnämfta Hofpitalerne Hotel Dieu och Charité; och då de hörde, at jag redan fedt dem, yttrade de fin förundran deröfver, at jag, fom ännu ej varit 24 timar inom Paris, redan fedt dem och annat mera på få kort tid, famt fpådde förut, at jag ej fkul-

skulle underlåta, uttaga valuta för de penningar jag här tänkte depensera. Eftermiddagen besågs åtskillige Catholske Kyrkor, och ibland dem åfven Notre Dame, efter hvilken Upsala Domkyrka blifvit upbygd. De måsta Catholska Kyrkor äro i kors bygde på samma sätt; men äro ofta ännu vackrare och inuti utan bänkar. Trenne unga flickor stodo för altaret i Hotel Dieu Kyrkan och söngo ganska vackert, hvilket jag sedan flere gånger åfven annorstådes observerade.

Den 2 *December* skedde Procession i Hotel Dieu, hvilken vanligen anställes den första Söndagen i hvarje månad. Både Nunnor och Munkar, som här betjäna de sjuka, voro vid detta tilfälle, klädde i hvita kläder med svarta kappor och buro långa ljus i händerne.

Min ankomst och adress rapporterade vården til Lieutenant de Police.

Den 9 *December* bevistade jag Gudstjänsten i Svenska Hotellet, der prädikan hölts på tyska.

Kort derefter hade jag tilfälle, at upvakta då varande Svenske Ministern, sedermera Hans Excellence m. m. Herr

Gref-

Grefve Creutz, hvilken så vid detta tilfälle, som under hela den tid, jag vistades i Paris, altid beviste mig mycken ynnest; som sedan efter några års förlopp, igenom en Stor KONUNGS Nåd, skulle befordra min lycka och hvars minne hos mig i et vördnadsfult och tacksamt bröst skal beständigt förvaras.

Den 14 *December* besåg jag klostretSt. Genevieve, tillika med dess Bibliothek, Naturalie Cabinet och vackra Trågård. Bibliotheket år i öfra våningen, bygt i kors, med hyllor ikring alla våggar och under fensterne. Bokhyllorne åro försedde med dörrar flåtade med ståltrå, och lås. Böckerne åro numererade. Mellan hvar hylla år en bild af någon Monarch eller Philosoph. Bibliotheks rumet öpnas alla Mån-Ons-och Fredagar eftermiddagen från kl. 2 til 5. Böcker utlånas också hårifrån utom Bibliotheket. På sidan år Antiquitets och Natural Cabinet, i tvånne rum: hår ses åtskillige Amphibier och Fiskar upstoppade, Mumia, Mineralier, Conchylier och Coraller, men i synnerhet en stor hop Antiquitets saker, alt inom lås och dörrar af flåtad ståltrå. Trågården år nått med artiga ritningar af klipt Buxbom.

Den

Den 24 *December* eller Jul-afton besåg jag Catholska Gudstjänsten, som nu i alla kyrkor nattetid firades med många Ceremonier; Kyrkorne voro väl illuminerade med stora ljus i kronorne.

At icke låta någon tid fåfängt gå förbi, utom det Hospitalet dageligen en gång, stundom tvänne gånger besöktes, engagerade jag mig genast vid Anatomiska Dissectioner hos Monsieur Du Mas, Chirurgus uti Hotel Dieu. Och under det jag flitigt besökte de almänna föreläsningarne i (*Saint Come*) Chirurgiska Academien, Medicinska Academien (*Ecole de Medicine*), Botaniska Trägården (*Jardin Roijal*) och Physiska Auditorium (*College Navale*) försummade jag ej, at äfven privatim närmare lära Anatomien, Chirurgien och Accouchementerne. Anstalterne och inrätningarne at lära alla dessa delar, äro både många och förträffeliga: de läras icke eller alla på en gång, utan efter hand, så at både Professores, som alternera med sine Lectioner, kunna äga mänge Auditores och de studerande ej öfverhopas med för mycket på en gång.

Vintermånaderne läses först Anatomien; sedan Chirurgiska operationerne;
Der-

derefter låfas Chemien, Accouchementer och långre fram mot fommaren Botaniken, Pathologien och andre Vetenfkaps delar. Ingen ting låfes blott Theoretice, utan Practice tillika. Och utom publique Lectioner, låfa de måfte Profesforer och Adjuncter tillika privatim och ftundom åfven gratis.

Vid nåftan alla Profesforernes publique Lectioner gå åfven Adjuncterne (*Prevots*) dem tilhanda, få at då Profesforen låft öfver någon vifs fak, demonftrerar Adjuncten den genaft Practice.

Sabbatier låfte i Januarii och följande månader, förft Anatomien och fedan Chirurgifka operationerne publice i St. Come. Privatim afhandlar han en Cours i Anatomien för 36 Livres, på 6 veckors tid, och åfven Chirurgifka operationerne: antager Penfionairer i Invalid-hufet, hvilket han föreftår.

La Faije var en vörnadsvård Gubbe: han afhandlade mycket väl i St. Come föremiddagen Chirurgifka operationerne, hvilka eftermiddagen itererades af defs Adjunct Goursaud. På målade tabeller vifade han åtfkilliga (*Partium morbos*), delars fjukdomar tillika.

Pe-

Petit, en artig och munter man, låser i Martio och följande månader Anatomien och Physiologien och sedan Chirurgiska Operationerne i Jardin Royal, hvilka efter hvarje Lections slut förråttades af Demonstratorn.

Du Sçu, låser i St. Come eftermiddagen samma Anatomie, som Sabbatier föremiddagen, då partierne först visas i sit naturliga låge och skåras sedan sönder, at andra delar kunna visas. Tillika demonstreras samma partie på et torkadt præparat och åfven på tabeller, dem han ågde både stora och vål illuminerade.

Långre fram på våren låser Tenon i St. Come Pathologien och om ögonsjukdomarne privatim.

I Maji och följande månader låstes på St. Come Therapien Ons- och Lördagar förmiddagen kl. 11 af Brasdor, och eftermiddagen kl. 3 af Hevin.

Uti Jardin Royal låser uti Junii och följande månad Macquer Chemien; under Lection anställas altid, inom et med galler afdelt rum, operationerne, som efter slutad Lection visas och förklaras af Apothekaren Roël.

Uti Junii och följande månader, låser JUSSIEU Botaniken, dels i Auditorio, dels ute i Trågården (*Jardin Royal*) vid örterne, som visas på sångarne.

Under samma tid låser LOUIS uti St. Come Physiologien före-och BORDENAVE eftermiddagen.

Åfven på samma ställe och tid låses af FABRE Pathologien och af TENON eftermiddagen, hvilket sker blott två dagar i veckan, nämligen Tis-och Fredagar och continueras til November månad.

PEAN låser denne tiden åfven i St. Come, nämligen alla Tis-och Torsdagar Accouchementerne för Chirurgiæ Studiosi eftermiddagen kl. half tu och BARBAUT samma vetenskap för Jordgummor kl. 11 Ons-och Lördagar.

GENDRON låser endast tvånne månader om Ögonsjukdomarne (*morbi oculorum*), hvars partier han visar på præparat, på stora illuminerade figurer och morbi oculorum i emaille. Lectionerne hållas kl. 11 förmiddagen i Majo och Junio, Mån-Tis-och Fredagar.

På College Navale låses vintertiden Physiquen alle Mån-Tors-och Lördagar,

så,

så, at altid experimenter tillika göras, hvartil Instrumenterne ställas på et bord, som står på en uphöjd plan, ikring hvilken äro graduerade bänkar. Lectionerne hållas kl. 11, hvilke bivistas af folk af alle sorter.

I Ecole de Medicine låses sex dagar i veckan, först Anatomia Pathologica och sedan Chemien. Vid den förra låser Professorn en half tima på latin och då han slutat, visar Demonstratorn Partierne och låser öfver dem på fransyska. Vid den senare göras altid experimenterne af LE ROUX.

Likaså låses i Ecole de Medicine Chirurgiska operationerne af Professor DIONIS på latin, hvilka straxt derpå repeteras på fransyska af Demonstratorn FRANC:

För Barn-morskor låser på Ecole de Medicine Monf. MILLIN uti Maji månad eftermiddagarne en Cours Anatomique des Accouchements, hvarvid han nytjar sin Demonstrator GOUBELLY.

Emedan Professorerne ej ägde någon Intimations tafla vid Academien, utkastades i Academien biletter at avertera om de privata lectioner och annat.

 Och

Och ſom Auditores anteckna ſig i publique lectioner, ſå hållas ſtundom uprop.

Privatim hållas af flere ganſka många Lectioner, uti hvarjehanda Medicinſka och Chirurgiſka delar, ehuru alt låſes hårſtådes ſå öfverflödigt publice, at det tyckes, man icke ſkulle behöfva någon enſkildt undervisning. Ockſå engagerar man ſig måſt privatim, ej ſå mycket för at låra theorien och ſe det practiſka, utan mera för at ſjelf få lågga handen vid Chirurgiſka operationerne och manoevrera hos dem, ſom underviſa i Accoucheringen. Sålunda engagerade jag mig ſtraxt hos Herrarne Du But och Du Mas, at genomgå en Cours d'Operations de Chirurgie och at ſedan under deras upſigt dageligen ſjelf lågga handen vid operationerne; åfven ſom hos Hr. Salayres en Cours des Accouchements för at låra våndningarne och operationerne vid foſtrets elaka ſtålningar.

Ben-ſjukor (*Morbi Osſium*), med hvad dit hörer, lårdes hos Hr. Didier, en ſnåll och fårdig Chirurgus.

Hos Hr. Riel får man disſecera et helt cadaver och njuter undervisning för 30 Livres.

Du

Du Sçu deremot låter betala sig för en Cours d'Anatomie, på 4 månaders tid, 100 livres.

Ferrand låser Chirurgiska operationerne och Guerin om Ögonsjukdomarne privatim.

Accouchementerne låsas privatim icke af fårre, ån Herr Levret, som derföre tager på 6 a 7 veckor, 2 Louis d'or; Goubelly, Lauverjat, La Sçu; Pean, som förråttar dem hos 2:ne Jordgummor uti Staden. Le Rie låser Accouchementerne gratis, at låcka discíplar til sig; men låter betala sig för manoevreringen 1 Louis d'or; utom alle *de förut* nåmnde och flere.

Utan betalning låsa Didier Osteologien; Moreau om Chirurgiska Operationerne och visar dem 4 gånger i veckan, i tredje våningen på Hotel Dieu; Pråsterne i Charité låsa stundom Anatomien.

Utom alt detta, at vinna insigt i Botaniken och Materia Medica, år Kongs-Trågården (*Jardin Royal*) altid tilgångelig och öpen. Herr Roijer, Marchand Epicier *Droguist*, på stora gatan af Faubourg St. *Germain*, öpnar sine Trågårdar, efter

förut gjordt anslag, alla Tis-Tors-och Fredagar, i Maji månad för Botanici och gör åfven Ons-och Lördagar Botaniska excursioner. För Jordgummor och Apothekare-Gesäller öpnas samma Trågårdar på andre tider. Han åger och visar dessutom sit Cabinet af Droguer och Naturalier. BARBAU DU BOURG håller åfven Cours i Botaniken. I Jardin des Apothicaires får man alla der blomande våxter för 18 Livres.

Af denna vidlyftiga Förtekning, lårer min låsare finna, at i Paris finnes den största Medicinska Academie, och at flere anstalter hår åro gjorde til dess lårande, ån på något annat ställe. Lyckligt! om alt tillika så vål och på sådant sått, som vederborde, hår sköttes och utfördes.

På intet ställe i verlden lårer ock de Studerandes antal, som lågga sig på Låkare-konsten, vara större ån hår, der det stiger til 3000 och derutöfver.

Lårosalarne åro bygde oftast runde med graduerade bånkar, utan rygstöd, med et bord i fonden, der Professoren sitter, mycket lika Upsala Anatomie Sal. Vid dörren år altid vakt, at förekomma bul-

buller och oredor, samt at gifva acten mera anseende och vårdighet. Ingen får ingå med vårja eller couteau de chasse, at ej hindra andre i trångslen, eller at på annat sätt missbruka dem. Porten til Lårosalen öpnas först, når klåckan slår och för at vinna et beqvåmligare rum på någon af de nedre och nårmare bånkar, stå åhörarne ofta halfva timan förut på stållet, at vånta. Ofta får man höra handklapningar, både når Professorn kommer och då han slutat låsa.

Uti Ecole de Medicine Disputeras Tis-och Torsdagar, då Theses af et halft ark försvaras. Disputations rumet år då afdelt. Utanföre sitter en vid et bord, svartklådd med krage och utdelar theses. Inom sitta Officianterne i klådde bånkar och Catheder. Præses och Respondens åro klådde i hvita skjortor och Respondens sitter vid sidan. Opponenterne åro svartklådde med kappor och blå kragar. Uti Ecole de Chirurgie disputeras likaså, då Cathedrarne klådas med sammet och galoner. Omkring voro bånkar och midt i stolar. Alla dessa anstalter gifva acten mycket anseende, åfven som at Professorerne låsa pu-

blice i åmbets drägt, fom år fvart med hvit krage. Under Difputation får man höra Franfoferne pronunciera latin mycket lika med franfyfkan, få at man i början med möda förftår dem.

Upmuntringar til flit och låraktighet tyckas icke vara nödige på et ftålle, der få många goda tilfållen yppa fig til förkofran i, Vetenfkaper och Konfter; men åfven desfe hafva hår icke blifvit förgåtne, eller ur akt låtne. Til den åndan anftållas examina publice, och de fnållafte dervid vinna belöningar, fom beftå uti Guld-och Silfver-Medailler, jåmte några andre förmoner. En dylik examen beviftade jag den 15 Februarii uti St. Come, då Eleverne frågade hvarandra och fvarade ymfom. Åfven få på famma ftålle i Martii månad, då fex Profesfores examinerade: hårtil angåfvo fig de, fom behagade, men ingen utlånning och ingen Parifare fick hårtil anmåla fig. De fom admitteras til Ecole practique, eller nåmnde examen och der vinna prifen, njuta fedan den förmon, at de få fritt disfecera oah göra Chirurgifka operationer på cadavera, utan enfkildt betalning.

Ho-

Hotel-Dieu är det största af Hospitalerne i Paris och förmodeligen af alla i verlden. Fonden til dess underhållande sades vara sex millioner Livres, samlade fordom efterhand mäst af frivilliga gåfvor. Sjuke njuta här skötsel gratis, utan afseende på personen eller de sjukas förut varande antal. De båras hit gemenligen på långa bårar och inskrifvas vid Receptions rumet. Ihgången är genom sjelfva Kyrkan, inom hvilken straxt börjar vidtaga et rum för sjuke med en rad sängar, som likvål ej altid äro uptagne. Vid ändan deraf äro ingångar til de större rum, deräst sängar finnas i flere rader och *flere* sjuke, i synnerhet barn, ligga, ända til fyra, uti hvarje säng. I öfre våningen ligga de sjuke, som tarfva Chirurgorum hjelp, och i öfversta våningen de, som blifvit Accoucherade eller förväntas til förlossning. De sjuke af olika könen uppassas, antingen af Munkar eller Nunnor. Maten inbäres på bord och gifves de sjuke i skålar. En öfverklådd natt-stol står vid sängen. Rumet uplyses af stora lampor. Då någon sjuk aflidit, båres den til Dödsalen (*Salle des morts*). De, som dö före-och eftermidnatten, läggas särskilde. Gemenli-

ligen dő hvart dygn emellan 10 och 20 perfoner, fom infys i groft oblekt lårft. De fjukas antal går til vid pafs 3000, hvaraf 2000 fkjőtas af Medici och 1000 af Chirurgi. Den 1 Martii voro de fjuke 3950 och den påfőljande veckan, 3978.

Hofpitalet Charité år fnyggare och vackrare, men mycket mindre. Har vid pafs 200 fångar och fit egna Apothek. Blott et vift antal fjuke antagas hår, åt hvilke Du Sçu, fom år förefkåndare, ger fedel, at inkomma.

Invalid-hufet, der gamle och lytte Krigsmån underhållas, åger et ftort rum fõr fjuke och ligger vid fidan af Staden. Defs Kyrka år ftor och har et uphõjt chor, fom år ganfka vackert af inlagde Marmor-forter och uti det en lågre plan, dit ingen, utom Konungen, tillåtes gå ned, hvarfõre hår ock hålles vakt, likfom vid portarne, ofta nog af lytte foldater. Bredevid Invalid-hufet år Ecole de Militaire.

Bifetre eller Hofpitalet fõr Venerifke fjukor, år utom Staden. De, fom der fkola inkomma, måfte åga tilftånd dertil fõrut.

Bo-

Botaniſka Trågården (*Jardin Royal*), ſom den ſnålle THOUIN ſå vårdigt föreſtår, år ſtor och har tvånne långa qvarter inom håckar, och ſångarne kantade med *Buxbom*. Vid gatan år Muſeum Naturalium, ſom beſtår af flere rum. I det förſta förvaras trådſorter (*ligna*), barkſorter (*cortices*), fröſorter (*Semina*), rötter (*radices*), frukter (*fructus*), med mera, uti flaſkor, inom ſkåp med glasdörrar och franſka namn.

I det andra ſtår Stenſamlingen, ſom år pråktig, inom ſkåp, på graduerade hyllor: hår finnas ock petrificater och ſlipade marmor-arter. I det tredje åro upſatte Foglar inom glasſkåp, af trehanda olika djuplek. Uti nederſta ſkåpets afdelning, åro Foglars ågg och bon. Hår fants ock något Coraller och Conchylier, ſamt Inſecter inom fyrkantiga glaslådor. I det fjerde hångde Amphibia i taket; Zebra ſtod hår upſtoppad, hvars hud LA CAILLE hemfört ifrån Cap; likaſå funnos hår Amphibia, Fiſkar, Inſecter och Vermes uti Spiritu Vini. Rumet för Anatomiſka Præparater var ej ånnu til fullo fårdigt. Detta Cabinet öpnas ifrån kl. 2 til 5, alla Tis-och Torsdagar, at publice beſes. I hvart rum ſtår en vakt, ſom inſläpper båttre folk.

Ne-

Nederfta delen af Trågården, år lik en vild fkog af hvarjehanda trån. På vånftra fidan åro Orangerierne och drifhufen. Utan för desfe år plats til krukors utflyttning om fommaren och flere med Taxus afftångde fmårre qvarter för våxter. Ofvanföre desfa, på en högd finnas åfven et par drifhus och Trågårdsmåftarens boningsrum, famt rum för en frôfamling. Bakom drifhufen och Orangeriet på denna höjden, åro fpatfer-gångar och en fkog, famt en kulle få hôg, at man der kan fe öfver hela Paris. Botanici åga hit fri tilgång, åfven fom Trågården år öpen för promenader. Håckarne voro hår formerade af Id, (*Taxus baccata*), Alm, (*Ulmus campeftris*), Ilex aquifolium, Buxbom, (*Buxus*), Lind, (*Tilia europæa*), Cornus mafcula, Lonicera caprifolium, Kôrsbårstrån (*Prunus cerafus*) med dubbel bloma, Cercis Siliquaftrum, Lycium barbarum, Coronilla Securidaca, Nafver (*Acer campeftre*), Syrener, (*Syringa vulgaris*) och flere. De trån, fom voro planterade i Trågården, voro i fynnerhet (*Lönn*) Acer platanoides, monfpesfulanum och campeftre; Quercus ilex och coccifera; Cupresfus fempervirens, Juniperus bermudiana; Taxus, Ulmus, Tilia, Æfcu-

Æſculus, Cercis, Phillyræa, både latifolia och media, Pyrus cydonia, och Platanus bågge ſlagen.

Vatnet i Seineſtrômen, ſom lôper igenom Staden, år ohålſoſamt, i ſynnerhet för ankommande främmande. Af kritan ſom det håller uplöſt, ſer det helt mjölkfårgadt ut och förorſakar diarrhoe.

Om mornarne kringkôras på gatorne ſtora kårror, at borthåmta orenligheten, ſom vid ſopning lågges intil våggarne.

Huſen åro merändels mörke utanpå och ſom fenſtren åro ſatte vid inre kanten af muren, ſynas huſen deraf oanſenlige. Utom andra och ſtundom tredje våningens fenſter år ofta en liten altan med galler ikring, och fenſtrèt ôpnas inåt rumet. De nedre fenſtren kunna ſtundom lyftas up. Golfven åro ofta af ſten och ſåledes kalla, hvarföre hår brukas hemma i rummen ſtora toflor fodrade med ludit ſkin.

Sångarne i rumen åro mycket hôge och ſtore, ſamt ſtålde fritt ut åt golfvet, förſedde med mycket ſångklåder. Hufvudkuddarne åro runde, ſom cylindrar och beſvårlige för en ovan hals, at ſofva på.

Ga-

Gatorne äro qvällarne och nattetid på intet ställe bättre, än i Paris, uplyste, med sina stora och på tog midt öfver gatan hängande Lanternor, som ej gifva någon skugga. På gatorne utskrikes til salu frukt och andre varor; likaså vatn, som bäres af karlar från Seineströmen til hushållens behof.

Skoborstare, som tilbiuda sin tjänst åt vandraren til fot, finnas här vid alla torg och nästan på alla gator i myckenhet, emedan af den myckna körningen och rännstenarnes läge midt på gatan, här hela året altid är orent. I Sverige skulle de vara trefjerdedelar af året utan förtjänst. När det regnar kommer man knapt fram på gatorne för parapluier, som här äro ganska oumgängelige i en stad, der alle, likasom i Japan, gå barhufvade.

Muffar brukades redan i December månad, helt små af tyg eller fjädrar; med et rynkband.

Taken äro ofta spånlagde med skiffer.

Brödet är almänt af hvete, som äfven det sämre folket här nytjar och kan således mera åtnöja sig dermed, utan sofvel.

När kölden blef något ſtark, ſom midt uti Januarii månad, ſågos åtſkillige båra krus med eld uti, för at varma händerne. Så ſnart töväder inföll, ſtrömade vatnet på de åt ſtrömen lutande gator ſå ymnigt, at man ej kunde komma fram.

Auctioner höllos ej ſällan på ſjelfva gatorne, åfven ſom der fants al ting, nytt och gammalt til köps. Auctioniſten brukade ingen klubba, utan ſedan 1, 2, 3 points blifvit utropat, ſade han adjeu och penningarne betaltes ſtraxt.

Borden dukas i Frankrike ej altid med knifvar, utan gäſterne nödgas *ofta*ſt *ſjelfve* vara förſedde med en fälknif, ſom de kunna båra hos ſig.

Policen år hår förtråffelig och vakter gå både natt och dag, den ena helt tätt efter den andra, at vaka för ſåkerheten i en ſå ſtor och folkrik ſtad. På hvarje gata år merändels en Commisſarius, ſom åger råttighet at afdöma ſmårre upkomna twiſter.

Det händer ſtundom, at folk tilſätta lifvet på gatan, antingen af vådelig händelſe eller annars. Och ſom det år omöjeligit, at alle ſådane kunna vara kånde, ſå ut-

utſättas de vid et viſt hus i en kamare med galler före, ſå at de anhörige, ſom ſakna någon, kunna der efterſe dem, inom viſſa dagar och innan de begrafvas.

Tjänſtaktigheten går här ſå långt, at den, ſom nattetid nödgas vara ute, ofta finner karlar på gatorne med lyktor, ſom mot en ringa drikspenning lyſa ſig hem.

Palais des Marchands, är et ganſka vackert hus, der allehanda granlåt förſäljes. Nyårsafton är detta på det prågtigaſte ſätt illumineradt och all granlåt då framſatt för at viſas.

Luxembourg är et vackert Palais med Borggård och ſtor Trågård, i hvilken äfven ſom i Thuilleries man får fritt ſpatſera, men ingen, ſom icke bär vårja, ſlipper in. Cabinettet för Tableauer och Skilderier öpnas härſtädes alla Ons-och Lördagar, från kl. 10 til 1. Hiſtorien af MARIA DE MEDICIS ſes på ena ſidan och i rumen på andra ſidan ſes ſtörre och mindre taflor i myckenhet.

Åtſkillige Kloſter voro rått ſtore, hade ſin Borggård inom ſig och ſtundom täcka Trågårdar, i hvilka man fritt fick ſpatſera.

Vaux-

Vaux-hall, belägen utan för Champs-Elisees, är upbygd och underhålles af några Entrepreneurer, mycket prägtig. Här hålles visa dagar en Orchester och den som behagar, har frihet at dansa. Mot aftonen anställes fyrverkeri. At slippa in här, måste man äga billet, som betalas med 30 franska styfver.

Efter Jul-tiden utsattes öfver alt Frälsarens bild och Jungfru Mariæ bild med barnet i små skåp på gatorne och vid husen, med ljus och kronor ikring.

Under Fastelags-tiden, då intet kött fick ätas, tilstängdes alle slagtare bodar i Staden. Spisningen blef då dyrare, i anseende dertil, at mjölk och ägg blefvo ganska dyra och kött endast såldes i slagtarehuset, som tilhörer Hotel Dieu, hvilket den tiden gör sig deraf mycken vinning. De dagar, då Carnavalen varar, roa de sig med tusende uptåg. En utsirad oxe, med förgylta horn och en gåsse på ryggen, fördes ikring alla gator. Månge masquerade sig och foro ikring til håst, på Vagnar eller Chaiser, så utspökade och i sådan myckenhet, at en främmande snart kunnat inbilla *sig*, at halfva Stadens menighet mistat *förståndet*.

Utom de nöjen, som Paris i ymnigaste måtto skaffar sine invånare, och som låcka så månge främlingar til denne lysande staden, hade de här vistande Svenskar äfven den obeskrifveliga glädjen, at härstädes få i underdånighet upvakta Sveriges Rikes Dyraste Kron-Prins, vår nu varande Allernådigste och Mildaste KONUNG, tillika med Hans Kongl. Höghet, Hertig FREDRICH ADOLPH, uti önskeligaste välmågo, då äfven jag, tillika med flere andre hade den lyckan, at blifva för Deras Kongl. Högheter, præsenterad.

Men denna glädjen blef icke långvarig, utan afbröts alt för snart och oförmodeligen genom den högstbedröfvelige och sorgfullaste tidning, som ankom den 1 Martii om aftonen, om Hans Kongl. Maj:ts, Svea Rikes Konungs ADOLPH FREDRICHS, til alles kånbaraste sorg och saknad, dödeliga bortgång och som ännu mera ökades igenom Hans Kongl. Höghets Hertig FREDRICH ADOLPHS derpå följande sjukdom.

Den 26 *Martii* ägde vi den lyckan, at se Hans Kongl. Maj:t i önskelig hög välmåga lämna Paris och af allas våra hjer-

hjertans önskningar åtföljd begifva sig på resan, til sit Rikes folk, hvilket i sin sorg nu med öpne armar och bröst väntade efter sin Konung, som skulle ersätta deras förlust och blifva deras Far.

Den 29 *Martij* gjordes en promenad til Bois de Bologne, som består måst af Ekar och der folket roade sig med dans och annat.

Vid Calvair, en stor kulle vid Seineströmen föreställes Christi Pinos Historia af 7 acter, vid upgåendet af denna högd, uti 7 rum, altid 2 i bred. Öfverst på denna högden stå trenne kors och Christi graf, tillika med en Kyrka. Nu i Påskhelgen præsenterades korslet at kyssas åt menigheten, som hopetals trängde sig fram til Altaret och Prästen, hvilken framräkte det. Tvänne Munkar emottogo emedlertid på talrickar almosor eller offer.

Den 30 *Martii* var jag af tvånne mine vänner VEBER och VOLSTEIN utbuden til Ecole Royale Veterinaire, vid Charanton. Här voro då vid pass 100 Elever, som bodde i kamrar uti öfra våningen, stundom 2 a 3 tilsammans. Uti nedra våningen är Theatrum Anatomi-

E 2 cum,

cum, ſom år ſtor, på ena ſidan, och på den andra år et långt rum, med tre rader ſmåningom uphöjde bänkar, til de almänne förhören. I dag var en dylik examen, (*Concours*) ſom plägar hållas 4 a 5 gånger om året. Præſes och några deputerade ſåto vid et långt bord och på et annat mindre bord lades Anatomiſke præparaterne. Præſes och Asſesſores hade alle papper för ſig, at ſkrifva på. Myologien af en häſt förehades nu, ſom Eleverne demonſtrerade, två och två ymſom, af hvilke den ene frågade och den andre ſvarade. Såſom två befunnos de ſnällaſte, lottades dem emellan om priſet. Under examen nämndes altid deras namn. I öfra våningen var Cabinettet, der prägtige Præparater af åtſkillige ſlags djur bevarades inom glaslådor och glasſkåp. Uti et ſtort hus bredevid bodde Directeurerne för denna ſtålta Schola. Vid ſidan af gården var en Smidja, för Elevernes undervisning, med tvänne ſpiſar och tvänne hårdar i hvar ſpis.

Hoſpitalet för ſjuke kreatur var afdelt i flere rum, i tvänne långa rader.

En liten Botaniſk Trågård, til Cultur

tur för Boskaps Medicamenter var hår ockſå inråttad med et litet Orangerie.

Apotheket var hår åfven vackert. *De* ſom voro hår i penſion, betalte 20 Livres i månaden.

Ibland flere ſlag af får, ſom jag hår ſåg, var åfven et Turkiſkt, hvars vånſtra lår var amputeradt, och fåret gick med tråben.

Den 1 *April.* Målade och ritade Påſkågg ſåldes nu öfveralt på gatorne och ſedan faſtan hunnit ſlutas, infördes Dufvor, och kött uphångdes til ſalu.

Den 25 *April.* I dag upviſte LA FAYJE för Chirurgiſka Academien en Piga, 36 år gammal, ſom vid 7:de året fått kopporne, och derefter genom abſceſſe eller gangræn ſtyckevis förlorat tungan. Tvånne år derefter hade hon ej kunnat tala, men ſedan efter hand ſmåningom vånt ſig dervid. Nu ſyntes intet tekn til tunga, utan endaſt Mandlarne (*Glandulæ*) litet utſtående: hon talade dock ganſka redigt och ſjöng tydeliga ord. Hon bet under detta ihop tånderne och applicerade den nedre låppen emot den öfre.

Den 27. Torkan var nu ſtark och Boulevaden fugtades med vatn, at den ej ſkulle damma. Vatnet kördes i kår-ror, med rör baktil, ſom gick til et annat på tvåran ſatt rör, förſedt med många hål, hvarigenom vatnet fint utrann.

Den 2 *Maji*. I dag undfick Franſka Guardiet, ſom har blått Livrie med hvita galoner och Schveitſer Guardiet, ſom har rödt Livrie, ſedan de med mycken muſik uptågat til Notre Dame Kyrka, ſin vålſignelſe för detta året. Vid detta tilfålle, gick jag up på tornet, hvarifrån man åger den vackraſte utſigt.

Den 14 *Maji* ſkedde Prinſens, Comte de Provences förmålning med Princesſan af Sardinien. Hela Paris var illumineradt med ljus och lampor, ſom ſtåldes utom fenſtren, och mat ſamt vin utdelades på torgen.

Den 25 *Maji* beſågs (*Jardin des Apothicaires*) Apothekare-Trågården, ſom år liten, men åger åtſkillige artige våxter och nedom ſig en ſkogs-promenad. Man betalar 12 Livres för fri tilgång hit och vid paſs 6 Livres i dricks-penningar: man får då af Trågårdsmå-

ſta-

ſtaren en Cataloge, hvarefter man bör upſöka de onumererade örterne.

Den 30 *Maji.* I dag firades fete Dieu, då Munkarne från alla Kyrkor gingo ikring ſine förſamlingar med Bon Dieu, inneſluten inom glas med en ſol omkring, under en himmel och med muſik, trumor, rökelſe-kar och blomſterkorgar. Alle huſen utanpå, ſå långt nedre våningen räkte, voro klädde med tapeter af många ſlag, ſom gjorde dem ſå okänbare, at en främling ej utan ſvårighet råkade hem igen. På gatorne ſtröddes blomſter och här och der voro altaren upbygde, uppå hvilke Präſterne upſtego, för at välſigna gatan och huſen. Under proceſſion ſamlades penningar, til at dermed utlöſa fångar ifrån Petit chatelet. Man får härvid ſe ganſka många löjeligheter och orimligheter. Föräldrarne kaſtade ofta ſine barn på jorden, at proceſſion ſkulle gå öfver dem, dock utan at ſkada dem.

Eftermiddagen beſågos Gobelins eller de ſuperbe våfde Tapiſerierne, ſom här *förfärdigas*, och ſom publice viſas altid på denna dagen. Hela gårdens väggar voro dermed behängde, äfven *ſom* rummen. Här ſågos åtſkilliga hi-

ſtorier utur Bibelen, Ovidius och andre. Figurerne voro ganſka liflige.

Den 12 *Junii*, gjorde jag viſit hos den namnkunnige Emailleuren Roux, ſom i email förfärdigar ögon, ſom utmärka alla ögonens ſjukdomar och gör email-ögon ſå like, at man ej kan ſkilja dem från de naturlige. De åtſkillige färgorne i et öga gör han af åtſkilligt färgade email-ſtånger, ſom han låter komma ifrån Venedig och ſedan blandar med åtſkillige metaller. Hans anſtalter dertil, ſom ej hvar och en juſt får den lyckan at ſe, äro följande: på bordet är ſlagen en måsſings-plåt, hvarpå ſtår en låda med olja uti och en myoket ſtor veke. Under bordet är en puſt, ſom han ſjelf trampar, hvars ända går up genom bordet: i ändan deraf fäſtes et glasrör, ſom krökes emot elden af lampan, med hvilken han drifver emaillen til ſmältning. På ändan af et pipſkaft börjar han förſt ögongloben, ſom i ringar mer och mer i vidden utåt ökas och ſedan hopdrages, tils blott et hål är öpet för cornea, ſom der formeras af blå tilſatt email. Ändan upvärmes ſedan och cornea upblåſes förſt och ſedan den öfriga globen. Med en

ſtång

ſtång af blå och hvit virad email, ſättas ſedan tippar inom corneæ kant, inom den raden en rand hvita tippar och inom dem åter hvita och blå tippar, ſom derpå af varman hopdrifvas. Sedan påſättes ſvart email, at formera pupillen och derutom en ſtörre knöl af fint och klart chryſtalglas, för at göra cornea transparens. Alt detta drifves ſedan af elden til naturlig form, altid med blåſande inifrån. At ſluteligen losſa pipſkaftet, fåſtes helt löſt chryſtalſtången vid ena ſidan af cornea och pipſkaftet borttages ſamt globen baktil formeras. Efter cirkel-måtning formeras under blåsningen corneæ ſtorlek och globens af en rund cirkel. Af Bulbus borttages baktil ſå mycket, at alt vål pasſar och kanten jåmnas i elden. Innan pipſkaftet tages bort, blåſes globen up åt tvånne ſidor, at forma bågge ögonnåſten. När alt ſålunda år färdigt, fåſtes en chryſtalſtång helt löſt vid ögats kant och den ſtången, ſom förut var fåſtad vid cornea, borttages, punctен derefter igenblåſes och ögat lågges i en låda, fyld med eld och aſkmörja, at der långſamt kalna. Han arbetar med glasögon i mörkt rum med tilſlutna luckor. Framför elden har han en plåt, hvars con-

vexa sida år vänd emot elden; den samma år fåstad på et skaft.

Hvarje månad utdelar han gratis ögon åt de fattige, som behöfva sådane. Åt mindre förmögne lämnar han båttre köp och låter af rike väl betala sig, ända från 1 til 25 Louis d'or. Chirurgi få köpa af honom til 6 Livres stycket. När någon varit så olycklig, at förlora någotdera af sine ögon, och vil betjäna sig af hans email-ögon, kan man gå til honom, för at efter det friska ögat beställa det andra. Per posto kan man likaledes sända ritning eller en noga beskrifning och derefter få ögon förfärdigade, då han altid vid sådane tilfällen i et papper aflägger profver af de sorter emailler han nytjat, för at deraf göra nytta en annan gång. Efter som Iris är olika fårgad, måste fårgen ändras, åfven som radii, puncter och skyar samt vasa. Ögonen göras olika store efter olika ålder och stundom gör han dem med anguli eller hamuli. Et sådant öga kan brukas 3 månader, ja ända til et halft år, då det bör ombytas för den nötning derpå skedt. För et öga, som præsenterar någon (*morbus*) ögonsjukdom, tager han 1 Louis d'or eller mnst

12 Livres. Antal af sådane steg til några och femtio.

Den 2 *Julii*. Emot aftonen fördes en karl in effigie ikring några gator i Staden, som sedan halshögs och brändes. Det berättades dervid, at en man för flere år tilbaka i fylleri med sit svärd vid vågen midt för et kloster slagit och stuckit Jungfru Mariæ bild, och at han undergåt det straff, som ännu in effigie itererades til åminnelse af dess vederstyggeliga gärning.

Herr GEOFFROIJ, som jag ibland andre besökte, emottog mig med yttersta höflighet, och visade mig sin samling af *Insecter*. Han hade dem upsatte i en kammare längs up åt våggarne, uti små glaslådor.

Med Båtarne, som fara ut åt Seine, företog jag mig en resa til Versailles och sedan derifrån til Trianon, för at bese den der varande Kongl. Botaniska Trägården, som är den prydeligaste af alle dem, jag sedt, och at tillika bese Herrar RICHARDS samlingar af örter, dem den yngre Herr RICHARD hade samladt under sin resa på Majorca och *Minorca*.

Den 18 *Julii* afreste jag ifrån Paris til Rouen, at vidare fortsätta resan sjöledes til Amsterdam, och at sedan vidare företaga en långre resa til Ostindien, enligt den offert, som Herr Professoren BURMANNUS, under mit vistade i Paris, gjordt mig, och som jag ej utan nöje emottagit.

Under resan til Rouen, som anstäldes dels med båtar utåt Seineströmen, dels landvågen, besågs MARLY stora och konstiga upfordrings Machine, hvilken drifver vatnet flere franske mil långt up til Versailles, och up för ansenliga högder.

Efter fortsatt resa natt och dag framkom jag til Rouen den 19.

Den stora bron som här går öfver Seineströmen, hvars bred här är ansenlig, är bygd på stora båtar och kan söndertagas i flere delar.

Utom Rouen besåg jag Cattunstryckeriet; på ena sidan tryckes med små fyrkantige formar, hvaraf flere nytjades efter hvarandra, efter fårgornes olikhet. Formen doppades först ned i et sigt, flytande i något fårgadt liquidum och beströks sedan af en gåsse med bor-

borsta, doppad i den färg, som skulle nytjas. Derefter passas formen på sit ställe å duken med stålpiggar, lägges ned med ena handen och slås på med en klubba af andra handen. Efter aftryckning sågo färgorne helt matte och oansenlige ut, men få sin högd, då Cattunet kokas efteråt i en särskildt tilred lut.

Berget vid Rouen sågs äga nästan ordenteliga båddar (*strata*) af Kalk och Flinta: hvar bådd var vid pass af en hands bred eller något bredare. Desse sloar räckte til midten, då kalk vidtager. Flintan är oftast svart, stundom hvit, grå, gul eller blåaktig, samt har många både hålor och uphöjningar. Änskönt kalken är sålunda späckad med flinta, hugges dock stenar deraf til bygnad. Vid Paris såg jag kalken mera blandad med petrificater. Bergen vid Bouille sågos äfven hålla flinta, och vid Quilleboeuf af kalkgrus med små flintstycken.

Augusti den 9, afreste jag från Rouen med et Holländskt fartyg. Vi seglade småningom floden utföre, kastade ofta vårt ankare och följde stundom strömen åt, då vatnet utföll. Ebben blifver, ju närmare man kommer ned mot hafvet

alt

alt mer och mer lång, så at under den famma landet ganska mycket blottas och Skeppen ligga då aldeles utan vatn i den mjuka ler-moddern.

Alle Helgedagar dansade och roade sig folket i byarne, ute på sjelfva marken. Pigorne brukade en synnerlig klådbonad med snörlif, bandrosor baktil och vid sidorne af kjortlarne, guld och silfver-spetsar om hufvudet, samt et å ymse sidor nedhångande klåde.

Bergen syntes bestå, utom Kalk och Flinta, af ljusare och mörkare kalkfloar, til en tums tjocklek (mågtighet), hvilke blifvit lagde af Ebb och Flod. Detta mårktes tydeligen i de uphöjningar, som ånnu stå under vatn och af Ebben blottas: fårgen i desse båddar, hårrörer deraf, at leran under år mörk, men sedimentet, som vatnet såtter deröfver år ljusare eller gulgrått. Således kan man hår tydeligen se, huru floarne i bergen formeras, nåmligen under ebben, som går långsamt, deponeras vatnets sediment, hvaraf uddar formeras den ena trapvis öfver den andra; innan floden sedan kommer, som sker hastigt, hårdnar det nedfålde sedimentet hvarje gång något til. Backarne ifrån Paris til hafvet

vet voro måst af samma högd, ungefärligen som Slotsbacken vid Upsala: uti dem synas inlöpande vikar, som stundom äro långslutande och stundom helt brante. Brante blifva de ofta, deraf, at stycken rasa ned, hvilket tydeligen sågs under Ebben af de små bankar, som formerades för framtiden. Somligstädes ligga ned för desse bergen större eller mindre flata landstycken, som vatnet småningom förr påökat och nu aldeles lämnat och af hvilke en del voro ännu bare, men en del, ehuru mjuke, redan bevåxte med gräs och således redan tildanade öar. Närmare Havre de Graçe formerade Ebb och Flod vid desse öar, vikar, som liknade små hamnar och til alla delar dem, som funnos i stort närmare vid de större bergen. Detta alt bevisar tydeligen både bergens formerande och vatnets aftagande tillika. Närmare emot hafvet tycktes flintan vara både i mindre myckenhet och mindre mogen, än längre up åt landet; den var vid hafskanterne blekaktig, med tjockare grå skorpa, och tyktes ej vara så hård. Flintan coaguleras säkert i och af kalken, ehuru olika desse ämnen äro sedan hvar för sig. I bröd, som af förhindrad gäsning och köld får stålrand,

rand, ſkulle man knapt tro, at randen voro formerad af ſamma materia, ehuru det endaſt undergåt bakning.

Hela floden utföre följer en Lots fartyget åt, och beſörjer om deſs låggande för ankar, ſå långe Ebben varar. Fartygen låggas då ofta nära land och in uti vikarne, långs efter dem i den mjuka möljan, der fartyget hvilar på en ſida. Vår Lots var vid et ſådant tilſälle ſå oförſigtig, at han införde fartyget i en vik och ſtålde det på tvåran, ſå at når vatnet utfallit, det kom at hvila på för-och bakſtamen; och emedan det under midten hade intet ſtöd, bröts det tvårt af, och måſte ſedan föras til Havre de Graçe, för at repareras. Detta Skepsbrott på faſta landet nödgade mig, at tranſportera mine ſaker på et annat fartyg, och at dermed forſätta min reſa til Amſterdam.

Honfleur vid hafsmynningen år en liten Stad med ſköna hamnar, dit vi anlände *den* 22 *Auguſti.* Ebben lämnade hår ganſka mycket af flodens ſtrand och botn nakot. Under detta fiſkades (*Cancer Squilla*) råkor med et nåt, upſatt mellan tvånne kåppar, ſom de ſköto fram för ſig.

Af

Af blåst få Matroserne svaga och röda ögon, af Skeppens vålsning krokuga ben och utstående bakdel, samt af arbete och reps handterande hårda knylar i hånderne.

Den 30 *Augusti* ankom jag til Amsterdam, hjerteligen vålkommen hos mine Gynnare, Professorerne BURMANNUS.

Uti September månad hölts den vanliga årliga marknad, som står tre veckor, då bodar upslås på alla torg och på många flere ställen.

Under det jag rustade mig til min förestående långa resa, besökte jag nåstan dageligen Hortus Medicus förmiddagarne och tilbragte eftermiddagarne uti Professor BURMANS hus, bland dess samlingar och i dess Bibliothek. Uti Hortus Medicus examinerade jag, efter Professor BURMANS begåran, alla de örter, som stodo ute på qvarteren, för at efterse, huruvida de dem åsatte namn voro rigtige. Örterne voro rangerade efter VAN ROIJENS systeme och vid hvarje ört stod en målad tråpåle med numer på.

Likaledes beság jag Målare-Academien, Anatomie-Salen och dess præpa-

rater, de utländske djuren hos Blauve Jean med flere märkvärdigheter, samt besökte om mornarne bittida flitigt Hospitalerne. Blauve Jean kallas et Borgarehus, der vin i minut försäljes och der flere Djur, så väl fyrfotade, som af fogla-skaran, stundom ganska sällsynte, ifrån bägge Indierne och Africa, hållas i burar, för at visas. Desse Djuren hitläcka en myckenhet folk och derigenom befordra vin-afsättningen, ty åskådarene nödgas altid köpa en eller flere bouteiller dyrt vin, men få bese djuren för intet.

Jag hade ock tilfälle, göra bekantskap med Herr KLEINHOFF, som vistats tre år i Vestindien och 21 år på Batavia. Han bodde nu tvänne dagsresor från Amsterdam, lefde af sine räntor och meddelade mig åtskillige uplysningar angående Indien.

Herr SCHELLING, som länge varit i America förut och skulle nu återresa dit, såsom Inspector öfver Hospitalerne, fick jag äfven lära känna. Han berättade ibland annat, at den sjukdom, som grasserar ibland Americanerne, vid namn Jassi, vore okänd i Europa; morbus var dolorificus, chronisk och med utslag: vid

vid den kåndes sticknningar i huden likfom af nålar; den curerades med mercurio. Spetålskan (*Lepra*) sade han vara mycket gångse i America: den begynnes som en liten fläck, som sedan breder sig ut, ofta öfver hela huden: denne fläck är utan all känsla, och kännes det ej, då man sticker den med en glödande nål, och med tiden falla fingrar och lemar under arbete bort, utan någon känning. Genom god dièt kan sjukdomen länge döljas och då den slår ut öfver alt, går den gjärna bort. Sudorifica tjäna här, men Mercurius skadar.

November den 4, introducerades här i Athenæo (Academien) en Juris Professor, som orerade de Jurisprudentia civili circa promovendam mercaturam. Alle Professorerne voro klädde i svart drägt med kappor, hvita pråstkragar och stora låckperuker, hvaraf tvänne ansenliga låckar hängde framtil och en på hvardera axelen.

Sedan förledit år, då jag några veckor vistades i Amsterdam och tilbragte många nöjsamma stunder i Herr Professor BURMANS Bibliothek och Naturalie-Cabinet, hade nyssnämnde Herre, under mit vistande i Paris, för några

Herrar i Amſterdam med beröm omtalat mine inſigter i Natural-Hiſtorien och tillika föreſtålt dem den nytta, jag ſkulle kunna göra dem, ſåſom ålſkare af utlåndſke rare Trån och Buſkar, ſå framt jag på deras bekoſtnad kunde få tilfålle, at reſa til någon af de norra Aſiens delar, i ſynnerhet til Japan, hvarifrån man i Europa hade inga våxter, ehuru det vore troligt, at de ſamma ſkulle kunna fritt våxa ute, lika ſom de, hvilka i ſenare tider til anſenlig mångd blifvit hitförda ifrån Norra America.

Deſſe Herrar, ſom hade ingen koſtnad oſpard för ſine Frukt-och Luſt-Trågårdar, låto ſig hårigenom upmuntras och beſlöto, at underſtödja mig på en reſa til Japan med nödige medel och recommendationer. Och ſom ingen Nation, utom Hollåndare, tillåtes inkomma i Japan, ſå var det nödigt, at jag både måſte vål förſtå Hollåndſka ſpråket och kunna tala det; til detta åndamåls vinnande begårte jag få viſtas förut et par år på Goda-Hoppets Udde, och at vara engagerad i Hollåndſka Compagniets tjånſt.

Hollåndſka Compagniet utruſtar ſine månge Skepp til Oſtindien årligen på

tren-

trenne särskildte tider. Den största flottan är färdig i September månad och kallas Kermes flottan (*Kermis Scheepen*); den andra, som är mindre talrik, är färdig innan Jultiden och kallas Jul-flottan, (*Kers Scheepen*); den tredje kallad Påsk-flottan (*Pasch Scheepen*) tilredes til Påsken och är minst.

Emedan nu den största flottan redan var färdig samt i Texel endast våntade på en gynnande vind, och den andra flottan äfven var försedd med alle sine Officerare; så beslöts, at jag skulle engageras såsom Extra Chirurgus på et af de Skeppen som nu destinerades *til* Goda Hoppets Udde, och sålunda kunna göra denna resan med mera ledighet, utan förbindelse, at göra någon tjänst vidare, än jag sjelf skulle vela. Härigenom vann jag sedan den betydeliga och ovärderliga förmon, at jag, vid ankomsten til Cap, fick hela trenne åren der qvarblifva, utan at nödgas åtfölja Skeppet til de orter, dit det sedan kom at försändas.

Jag blef altså antagen på Skeppet Schoonzigt och hade det nöjet, at se det samma föras, af en Svensk Capitaine,

ne, ifrån Småland, född bredevid Calmar, vid namn RONDECRANTZ.

Den lilla tiden jag ännu var qvar i Amsterdam, använde jag til at, så mycket möjeligit var, inhämta underrättelser och kunskap om det härvarande mågtiga Ostindiska Compagniet, äfven som om hushålningen på Skeppen och sedan om inrätningarne på de i Östra Indien varande Handels-Contoirer.

Den 6 December mönstrades besåtningen, som skulle gå om bord och alle aflade då uti Ostindiska Compagniets hus sin ed. Sedan fördes deras saker om bord. Alle kistor, som emot betalning undfås nya, blifva uti Ostindiska huset brände med Compagniets märke och sedan med dess egne fartyg förde om bord. En Soldat får blott en liten kista, vid pass en aln i fyrkant, at bärga sin fattigdom uti. En Matros, som behöfver mera kläder til ymsning, får en dubbelt större och Officerare få en eller flere stora kistor, utom korgar och flaskkällare, samt ölfat, både til Handels-varors inpackande och til proviant, ehuru de merändels utom desse veta utvägar, at föra proviant och särskilte klädkistor om bord. På hvart och et

Skepp

Skepp antagas öfver ethundrade Matroser och två til trehundrade Soldater. En eller två dagar förr, än besåtningen *skal* gå om bord, trumlas på alla gator och derigenom gifves tilkånna tiden, då folket vid fartygen skal infinna sig, för at föras til Skeppet. Bor någon Officerare då på gatan, sker honom den åran, at de långe och med mycket allarm trumla utan för hans dörr, hvilken heder altid kostar honom några plåtar, och samlar omkring hans boning allehanda tillöpande folk.

Den 10 *December*, hade jag den hedern, at på Ostindiska Compagniets Jagt med Herr Directeuren Beaumont, få göra följe til Texel, der Skeppen nu til flere ställen af Östra Indien lågo segelfårdige och våntade endast på mönstring och god vind. Jag var rikeligen förfedd med recommendations-brefver til Gouverneuren Ryk Tulbagh på Goda Hopps Udden, utaf Rheede van Oudshorn, hvilken emot Påsktiden skulle afresa til Cap, såsom Vice Gouverneur, och utaf Borgmåstaren Temmink; likaledes af Professor Burmannus och dess Svårmoder til Politie-Rådet Berg och Justitiæ Secreteraren Nethling.

Den 11, ankommo vi först til Texel.

Den 14, ägde jag det nöjet, at bivista mönstringen på Ostindiska Skeppet Nieuw-Roon. Så snart Officerarne voro upropade, undfingo de sine Instructioner, rum eller hyttor anvistes dem och Skepps-Råd förordnades. Sedan mönstrades Matroser och Soldater, hvilkas skicklighet nu ånyo efterfrågades, oaktadt de före sin antagning i Amsterdam blifvit examinerade. Befunnos de nu mindre dugelige, som ofta dömdes af blotta utseendet och en ganska elak Skeppares utsago, minskades, emot förut gjordt betingande, råttvisa och billighet, deras månads gage på en eller flere gyllen. Sedan Directeuren tagit afsked, klef alt folket up i tacklen, hattar och mysför aftogos och viftades och frögdeskri uti trenne omgångar hördes. Derpå tackades med skri från Jagten, Canorne losfades på Skeppet och besvarades ifrån Jagten.

Om aftonen, samma dag, hände den olyckan på Skeppet, med hvilket jag skulle affegla, at en Soldat i snaran af et tog vid vindspelet afflet vånstra foten, så at tibia i articulation var skild ifrån, fibula snedt fracturerad och endast

ten-

tendo achillis ihophållande. Denna bedröfveliga omſtåndighet betog mig det nöjet, at til deſs alle Skeppen blifvit mönſtrade få tilbringa min tid på Jagten hos Directeuren BEAUMONT, ſom var en ganſka ålſkansvård och förſtåndig Herre, och gjorde, at jag morgonen derpå, måtte begifva mig om bord på Schoonzigt. Patienten var då förbunden, utan at arteren kunnat finnas och underbindas, hvarföre tourniquetten måſte ligga på. Under det anſtalt gjordes til benets amputation, ankom befalning, at den ſjuke ſkulle föras til Hoſpitalet i Amſterdam.

Vi våntade ännu fjortòn dagar på en tjänlig vind, innan vi kunde affegla, under hvilken tid jag hade tilfälle, at göra mig bekant med hushålningen på Skeppet, ſå väl med de friſke, ſom med de ſjuke. Hvar och en utväljer ſig en kamerat, til hvilken man under reſan närmaſt kan anförtro ſig. Matlagen inrättas ſå, at ſju man ſpiſa vid hvart bord, vid hvilket en Backmeſter kallad, håller ordning. Til Matroſer ſå väl ſom Soldater utdelas ſvarfvade träſkålar, ſom på ſjön ej äro ſå bräcklige, ſom ſtenkäril.

Som folket endast för en vecka sedan kommit om bord, trodde jag mig nu vid min ankomst, ej finna några sjuke; men fant med beståörtning, at flere redan sjuknat och hörde, at antalet af de sjuke och döde på de Skeppen, som legat i Texel sedan September månad, var ganska stort, ja så, at då vi med god vind sedermera utseglade, flere Skepp, Grœnendal, Huyster-Mey, Kronebourg och Hoenkoop, af brist på friskt folk måste vånta på förstårkning, oaktadt de blifvit bemannade med mer ån trehundrade man.

Orsakerne til en sådan farsot, dem jag sökte noga utforska, fant jag vara flere. Luften var denne tiden ganska tjock, fugtig och tökn oftast så tjock, at ingen vågade sig fara ifrån det ena Skeppet til det andra, utan at taga compass med sig, för at kunna hitta tilbaka, emedan inge uphångde lyktor förmådde med sit ljus genomtrånga dimban. Innan Skeppen kommit under segel, år icke eller någon synnerlig ordning hvarken i hushålningen eller med sjelfva folket. Men hvad ganska mycket, om icke helt och hållit, bidrager til sjukdomarnes økande, år utan tvif-

vel

vel den förskämda mängd af Soldater, som de så kallade (Zeelverkoopers) Själköpare lämna om bord, hvars kroppar äro til en del utsvälte, til en del upfylde med skörbjug och skämde vätskor. Desse, ovane vid lefnad om bord och en ganska fugtig och kall sjöluft, häfta snart för rötfebrar och smitta sedan den öfriga besätningen. Detta sker så mycket snarare, om de tillika äro illa försedde med kläder eller annars modfälte.

Och som desse Själköpare, de lastvärdaste lemmar i et samhälle, ej sällan göra ankommande resande oskyldigt olyckelige, då de narra dem in i sit hus *och* sedan bortsälja dem til Indierne, har jag trodt mig något böra nämna om dem, til någon varning för dem, som ärna resa til Holland. Desse människo-röfvare äro Borgare, och kallas kosthouders, som äga rättighet, at spisa och logera främlingar emot betalning, och under denna täckmantel skyla och föröfva de omänskeligaste brott, utan at de altid komma til Öfverhetens kunskap eller kunna blifva straffade. De äga icke allenast betjänter, som på gatorne spionera up främlingar, utan ock hafva öfverenskommelser med Åkare (Kruyers); som

fom ifrån Fartygen föra främandes fa-
ker til herbergen, at bringa til fig an-
kommande främlingar, för at der loge-
ra, hvilke få fnart de ankommit, mer-
åndels blifva inneflutne med en mångd
andre, uti et enda rum til hundrade och
derutöfver, fpifas dageligen med knapp
och eländig föda, angifvas för Soldater
til Compagniernes tjänft och åndteligen
föras om bord, då Skeppen ligga fegel-
fårdige; hvaremot Sjålköparen undfår
tvånne månaders gage, famt en få kal-
lad tranfport på 100, 150 eller 200 Hol-
låndfka gylden. Under den tid af 2, 3
eller 4 månader, fom de fålunda hos
Sjålköparen inneflutas, ådraga de fig
fkörbjug, röta i kroppen och mjältfju-
ka, fom fedan bryta fnart ut, då de
komma om bord och lätteligen med fi-
ne bleke anfigten, famt blå låppar, fvul-
na och fåra ben, fkiljas ifrån de frifke
och muntre. Tranfport eller prænume-
ration på lönen, kallas en fådan fedel,
fom Oftindifka Compagniet beviljar til
en vifs fumma, åt hvar och en, fom
engagerat fig i tjänft, til at dermed e-
quipera fig, men hvilken fedel Com-
pagniet ej vidare betalar, ån få vida der-
af i långden blifver aftjänat. Sålunda
om någon dör, innan den tid, han för-
tjä-

tjänat så stort gage, som sedelen innehåller, är mer eller mindre af summan förloradt. En sådan sedel bortsäljes derföre altid med mycken förlust och denna är så mycket större, som sedelens innehafvare är mer eller mindre sjuklig eller stark och följakteligen apparencen om dess lifstid större eller mindre. Sällan betalas mera än halfva summan deraf. På detta sätt råkar mången oskyldig, ofta af bättre stånd och vilkor, at ovetande falla i Själköpares händer och som Soldat assegla til Östra eller VestraIndien, derest han är förbunden, at tjäna, enligt capitulation åtminstone i fem års tid. Alle falla likväl icke på så *olyckligt* sätt i deras händer, utan några, då de icke äga någon annan utväg til bergning, gifva sig frivilligt i kosthåll hos en Själköpare, som på Credit lämnar husrum och föda och til sin säkerhet innestänger dem, tils de kunna föras om bord. At mången olyckligt vis på förutnämnde sätt faller i deras utsatte snaror, är thy vårr, en ganska beklagelig sanning, men derföre sker likvål icke sådant hvarken med Öfverhetens goda minne, ej eller blifver sådant ostraffadt, då det någon gång uptäckes.

Her-

Herrar Directeurer vid Ostindiska Compagniet kunna dock hvarken ursäktas, at icke känna denna människo-slägtet vanhedrande missgärning, eller frikännas ifrån, at stundom gynna den. Ty emedan Ostindiska Compagniet oftast äger brist på folk och ogärna lönar dem bättre, nödgas de se igenom finger de methoder, Själköpare nytja, at skaffa sig folk, och vid mönstringen, om någon då skulle yppa sin belägenhet, och sin olycka, tycker Directeuren, föga samvetsgrann, at en sådan väl ej är för god, at tjäna Ostindiska Compagniet. Direction är sålunda i stånd, at härvid förekomma alt olagligt våld, om den vid antagningen och i synnerhet vid mönstringen om bord, gör noga undersökning, och vil känna den minsta gnista af människo-rätt. Ofta får man höra sådane olyckelige vara beröfvade sine kläder och andre meubler af Själköparen, som deremot utrustar dem med två eller tre par ullstrumpor, busaronger af segelduk, 16 marker tobak och en brånvinskagge, af hvilken lilla, visserligen icke afundsvärda egendom, ofta det mästa straxt vid ankomsten om bord bortstjäles, så at de sedan i kölden nödgas löpa barfotade och barhufde, med knap-

knappast det nödvändiga til sin krops skylande.

När manskapet sålunda är illa klädt och modstulit, samt på mindre lämpeligt vis drifves til groft och strängt arbete, är ej underligit, om sjukdomar i hast upkomma och med skyndsamhet utbredas. Af 20 sjuke fins knapt en Matros sjuk i början, utan alle af Själköpares Soldater. Själköparne tilskynda sålunda Ostindiska Compagniet ovedersägeligen stor skada och förlust med sit usliga folk, och kunde Compagniet lätt förekomma detta, om på Skepsvarfvet uprättades et vårdshus, der fattige, som hade lust, at i dess tjänst engagera sig, kunde njuta uppehälle och nödig utrustning, tils Skeppen blefvo segelfärdige, och sedan aftjäna det, utan at tillika rikta en våldsverkare.

Näppeligen lärer stöld kunna föröfvas i högre grad, än på de Ostindiske Skeppen, under den tid, de ligga i Texel. Kistorne upbrytas nattetid och alt borttages, at ägarne ej äga en enda lapp til ombyte: der bortstjälas hångmattor och sängkläder, at de nödgas ligga på sjelfva däckgolfvet: skor och nattmössor af de sofvande: ja byxor och strumpor röfvas ej sällan af kroppen

pen på de ſjuke; ſå at de ſofvande, når de upvakna och de ſjuke når de tilfriſkna, nödgas i kölden löpa med bart hufvud, utan ſkor, barfotade och halfnakne.

Så länge Skeppen ligga för ankare i Texel, få Medicaments Kiſtorne ej öpnas, utan nödige medicamenter requireras efter behof. De ſjuke inrymmas under den tiden uti mellandäcket vid framändan; men ſå ſnart man kommit ut i fria ſjön, flyttas de up under halfdäcket eller förſta däcket, då ſpelet för ankarlinan ej mera nytjas. För de ſjuke, ſom då ej äga hångmattor, göres en brädlava, at ligga på, åt ena ſidan, och åt den andra ſidan ſättes en af Medicaments kiſtorne, ſamt den andra midt för ſpelet, hvareſt altid förbandet kommer at under hela reſan hållas.

Oſtindiſka Compagniets Medicus, Doctor FAMARS hade väl ordinerat, til förekommande af ſjukdomars utbredande på Skeppen, at ſjukvaktarene ſkulle hålla en ſvamp i munnen med ättika och at de ſkulle tvätta ſig med ättika; at de friſke ſkulle dricka tamarind-vatn, och nytja Spiritus cochleariæ; at de ſom tilfriſknade, ſkulle få tinctura chinæ och färſkt fårkött; at väggarne af Skeppen ſkul-

skulle beftänkas med ättika, med' mera; men desse och flere anstalter voro dock otilräckelige, at mota den härjande farsoten, som knappast förr uphörde under resan, än nästan alt det halfrutna folk, som Själköparne lämnat, var medtagit.

Den 30 *December*, kl. 3 eftermiddagen affeglade vi i HErrans namn ifrån Texel, med en gynnande Östanvind, som redan varat och ökats i 24 timars tid, sedan Capitaine MORLAND, på Commendeur Skeppet Bovenkerkerpolder med Canon-skott gifvit tekn til första och sidsta ankarets lyftande. Med ofs utseglade tillika nu en ganska talrik mångd, *så väl* af Ostindiske, som Coopvardie Skepp. Sedan Lotsen, Besökare med flere tagit affked och lämnat Skeppet, samt vi väl hunnit utom tredje tunnan, losfades Canonerne och den ene tilönskade den andre en lycklig resa.

Den 31 eftermiddagen passerade vi Canalen, som åtskiljer Frankrike och England.

1772 *den* 3 *Januarii* voro vi redan komne utur Canalen, i Spanska sjön, då vatnet som hittils varit grönt, nu

ſyntes helt mörkblåt och luften var anſenligen varmare.

Den 4 om aftonen, framſattes ibland andre råtter, på Officers taffeln, Pankakor, hvartil Domine, ſåſom Backmeeſter åt Hofmåſtaren framlåmnat mjölet och af förſeende ſamt nog tjock dumhet, tagit nåſtan hålften blyhvit af en kruka, ſom var årnad til målning på Skeppet och blifvit inſatt i ſkåpet, och hvilket ej röjde ſig för honom med ſin tyngd. Pankakorne voro tunne med bruna brånda flåckar, hår och der ſtrödda, i ſynnerhet på ena ſidan, men för öfrigit hvite och ſå torre, ſom deri ej varit en enda ſmörbit. Kocken, ſom miſtånktes hafva illa bakat dem och ſparat ſmöret, blef inkallad ock fick bannor. En Pankaka blef dock upåten af de måſte Officerare vid bordet, och ſmakade något ſötaktigt, utan at något gift för öfrigt kunde mårkas. Reſten af Pankakorne förtårdes af Hofmåſtaren och gåsſarne, ſå at in alles 20 perſoner fingo ſin portion. Verkan deraf var den, at ſomlige ſtraxt lefvererade den tilbaka, i ſynnerhet gåsſarne, ſom hade reteligare nerver, och andre natten derpå, ſamt hela den påföljande dagen.

gen. Blyhvittet lade sig i kärilet helt mörkgråt ned på botn. Ehuru erg af någon kopparpanna nu måst mistänktes, åfven som sjösjukan troddes spela härunder til någon del, så föll jag dock, vid åsynen af detta sediment, på den tankan, at pröfva det samma. Jag lade derföre litet på et kol, och för blåsröret smälte det til bly. Tillika erindrade jag mig, at det sura franska vin, som öfver bordet dracks, och nu åter helt sött upkom, ej kunde hårröra af den ringa quantitet socker, hvarmed pankakorne beströdes, utan torde vara af något blyaktigt sött gjordt. Detta, ehuru jag ej kunde begripa sammanhanget, bragte mig at anställa nämnde förlök. *De*, som fingo vomera om aftonen, blefvo blymaterien qvitte och voro sedan friske, som hände alle gåsfarne, hvilke til uppassning blifvit antagne. Åtskillige Officerare, sedan de fåt gifva öfver, hade ej eller vidare olägenhet deraf; förmodeligen hafva de fåt af de Pankakor, som först blifvit bakade och således innehöllo mindre blyhvit. Andre åter fingo dyrare betala sin måltid, som derföre förtjäna at särskildt omtalas. Capitainen, efter sked vomitus, mådde et par dagar väl, men fick sedan

dan en colik, som icke lindrades hvarken af emollientia externa, emollierande drycker eller clystirer, utan hölt uti twänne dagar: då gafs en dosis Laudanum liquidum om aftonen, hvaraf coliken aldeles förswan, så at han sedan ej hade någon vidare olägenhet deraf. Han var Hecticus och hostan blef åfven deraf för några dagar borta. Ingen var starkare plågad, än jag och Domine. Emot morgonen *den* 5, började jag först få vomitus, som continuerade nåstan hela dagen, så at jag in alles hade emellan 30 och 40 vomitus, hvaraf i kärilet hade satt sig ned vid pass fem matskedar af et brunt sediment. Den pankakan jag förtärt, var en af de öfversta på fatet, hade således blifvit ibland de sidsta bakad, och innehölt derföre mycket blyhvit, hvilken enligt sin tyngd, uti krukan nedsunkit til botn. Jag plågades tillika af hufvudvärk och colik, som dock ej var mycket stark. Redan samma dag svulnade tandköttet vid roten up, liksom i knylar, de der tycktes såkert innehålla blyhvit och voro ganska öma; likaledes svålde körtlarne in i munnen, så väl som under hakan. Spotten var ganska seg, och tungan brunaktig. Med ymnigt drickande,

lät-

lättades och befordrades upkastningen och et emollierande gargarisma nÿttjades, at lindra svulnaden i mun. *Den* 6 fick jag en fulkomlig, men lindrig Salivation och munnen sårades inuti, i synnerhet vid sidorne, med en elak stank. Öfver tänderne satte sig et gulaktigt slem. Urin var rödaktig. För at drifva materien upifrån nedåt, intogs et laxativ. *Den* 7, fortfor salivation lindrigt och såren i munnen blefvo helt gula. *Den* 8, mådde jag något bättre; men natten derpå inflammerades hvit-ögonen, hvilken inflammation helt lätt, endast af frottering med ögonlåcken gick öfver; tårarne flöto *den* 9 ymnigt til, voro skarpe och fråtande. Högra sidan af ansigtet svulnade up, med en ör-vårk, som var ganska besvärlig, i synnerhet under svåljandet och gjorde, at jag med största svårighet kunde dricka, men omöjeligen tugga och nedsvålja någon stadig mat. Emot middagen syntes på fingrarne upsvälda röda fläckar, större och mindre, likasom af köld, utan särdeles ömhet: desse gingo efter några timar bort och visade sig åter efter et par dagar. *Den* 10, var svulnaden i halsen borta, och blymaterien begaf sig ifrån hufvudet ned til magen samt förorsakade

 de

de å nyo några vomitus. *Den* 11 continuerade vomitus och litet blod viste sig dermed. *Den* 12 åfven så, då mera blod visade sig. Jag var nu af de månge upkastningar ganska svag. *Den* 13 hade jag endast äckel och en lindrig colik då och då. *Den* 14 voro munnen och halsen så torre, at alt limades tilhopa och blyhvit märktes i spotten. *Den* 15, hade jag åter colik med styfhet i knän, hvilken styfhet åfven fyra andre Officerare uti knän fingo. *Den* 19, infunno sig hufvudvärk och äckel med stor svaghet. *Den* 21 kändes åter colik och flygande värk i högra armen, men en stadig värk i knän, under fotsålorne och emellan benen uti sjelfva foten, at jag med möda kunde gå, hvilket continuerade *den* 22. Sedan mådde jag någorlunda väl och återfick småningom krafterne tils början af Februarii, då plågorne åter förnyades, combinerade med en Rheumatisme, som då åfven slog dertil och tvingade mig at *den* 9 *Februarii* intaga sängen, för matthet i knän, som dageligen mer och mer ökat sig. At rena magen togs straxt et vomitiv. *Den* 16 hade jag stark hufvudvärk, med värk i lederne och colik, samt feber då värken var starkast, som middagstiden

och

och eftermiddagen. Under denne tiden nytjade jag några dagar temperantia och morgonen et laxans af et unts Electuar. Diapruni, hvilket förorsakade en Cholera, som hastigt afmattade mig, nästan til svimning, men uphörde genast af en dosis Laudanum liquidum. Derefter kunde jag väl lämna sängen, men var altid besvärad af tyngd i hufvudet och svaghet i knän, som utan någon märkelig ändring continuerade til *den* 23, då hufvudet blef mera tungt med ör-värk på högra sidan. *Den* 24 blef hufvudvärken rätt stark, med en stark klapning på högra sidan, så at, då jag satte mig up i sängen eller annars rörde mig, jag nästan fick convulsioner och fruktade för slag: ör-värken var ock ganska stark och kändes stundom några strålar af tandvärk, äfven på högra sidan. Jag lät derföre öpna ådren med mera. *Den* 25, voro de nämnde symptomer nästan lika starke och nätterne sömnlöse. *Den* 26 var ör-värken aldeles borta och klapningen i hufvudet mindre; men i stället fick jag nu värk i alla leder, hvilken i somlige var svag, men i andre åter stark, i synnerhet i knän och armbogarne, så at lemarne blefvo deraf half lame. Coliken var lindrig, men ifrån

vånstra njuren utgick stundom en vårk, som var pinsam, och gick snart öfver. När jag låg på ryggen, besvårades jag af andtåppa, med torr hosta, hvilken andtåppa var ymsom svårare och låttare. Symptomerne voro alle dagar, til åfventyrs af hettan, svårare ifrån kl. 10 til kl. 4, då pulsen åfven var hög och intermittent. Magen tålte intet surt i drycken, som tamarind-vatn, citronsaft eller dylikt, utan endast en och annan droppa af spiritus nitri dulcis i thévatn. Spansk-fluga lagd i nacken, minskade ingen ting af hufvudvårken. *Den* 28 uphörde dunkandet i hufvudet och andtåppan, ehuru hufvudet ånnu förblef tungt som bly, och vårken i lederne var dufven. Mot aftonen låt ledvårken åter märka sig starkare, åfven i axlarne, som continuerade hela *den* 29, hvarefter vårken tilvåxte ånnu mer.

Den 1 *Martii* och följande dagar aftog vårken, men tyngd i hufvudet och svaghet i knån, med lindrig vårk, af blymaterien, som hölt sig der, fortforo långe och hade såkert kostat mig en större förlust af hålsan, ån som skedt, deråst jag icke ankommit til et så skönt land, som Goda Hoppets udde år, der

jag

jag fick njuta en mycket ſtark krops rörelſe, och förfriſkning af alle de behageliga frukter, grönſaker och viner, ſom detta landet, under de idoge Europeernes händer frambringar.

Sjuktröſtaren eller Domine hade äfven de förſte dagar ſtark vomitus och colik, och på honom, ſå väl, ſom på Commendeuren för Soldaterne ſvulnade tandköttet och ſår i munnen ſlogo ut, ſom gulnade, ehuru den ſednare ej hade ſå våldſamme kråkningar eller ſtark colik. Emot ſlutet af Januario fick den förre åter en ſtark colik, ſom ſvårligen gaf ſig af emollientia; den kom efter några dagar ſtarkare åter med en fulkomlig Iliaca; hvarken Rhabarber eller decoctum Sennæ, eller vanliga ſkarpa cliſtirer, eller ſtolpiller ſkaffade öpning, derföre ſattes et clyſma af tobaks decoct, ſom ej eller hjelpte, hvarföre det itererades, då öpning väl ficks, men coliken med vomitus uphörde ej, förr än en god doſis Laudanum liquidum Sydenhami blifvit gifven.

Underkocken fick äfven, efter några dagars förlopp, ſedan förſte kråkningarne voro öfver, colik, ſom gaf ſig af vanlige medel, kom åter och blef alt

mer och mer ſtark, och det ſå, at den 2 Februarii fruktades för Enteritis, ty han blef af vårken nåſtan (*maniacus*) raſande, och ville ſticka ſig buken up: ådren öpnades derföre och cliſtir ſattes, hvaraf han fick lindring; men andra dagen ökades coliken med Iliaca. Inge ſtarke cliſtirer eller ſtolpiller förmådde ſkaffa öpning, ej eller i början tobaks cliſtir, förr ån två eller tre förgåfves blifvit ſatte. Laudanum liquidum gafs ſedan för at ſtilla coliken, men det hjelpte honom ej ſå ſulkomligen, ſom förra gången, utan ſkaffade endaſt lindring för kort tid; derföre lades öfver magen en Spanſk fluga. Den håfde coliken aldeles, men patienten blef derefter likſom lam i låren, at han ej kunde gå, hvilken lamhet dock ſmåningom förgick af ſig ſjelf.

Denna af blyhvit olyckeliga håndelſe, hvaraf likvål ingen ſatte lifvet til, har koſtat mig ſjelf den måſta plågan och lårt mig, at ſedan under fortſåtningen af min flerårige reſa, blifva mera granlaga i mat och dryck.

Den 17 *Januarii*. I dag ſyntes til höger St. Porto. Hollåndſka Skeppen, i ſynnerhet då de långe af motvind drifvas

vas i Nordsjön, lägga merändels an vid St. Jago, på utresan, at hämta friskt vatn och några matvaror, ehuru vatnet säges icke hålla sig mycket länge. Vi seglade med god vind förbi, för at icke uppehålla oss i vår resa.

Den 19 hade vi til höger Canaria med sina höga gula och röda berg, samt til vänster Forta Ventura.

Den 20 fingo vi passad vinden.

Den 26. Den första Gudstjänsten under hela resan blef i dag hållen, bestående i Bön, Sång och Bibel-läsning. Morgon-och Aftonbön hölts sedan åtskillige gånger, då vädret var vackert, men ej mycket ofta.

I vatnet syntes om aftnarne och nätterne tusendetals lysande djur, liksom stjernor i böljan, då den rördes af Skeppet, och äfven stora kulor, som gåfvo emot Kajut-fenstret, när det stod öpet, et sken, likasom af en matt blixt.

Den 29 hade vi 15 graders latitud.

Februarii den 3 och följande, under den åttonde och närgränsande grader, blixtade det om nätterne, utan at någon åska hördes. Det sades betyda vind,

fast

fast än det nu icke flog in. Fisk fångades nu, och några stora Foglar, Malmucker kallade visade sig. Hettan blef dageligen starkare och odrågeligare och Citronsaften gjorde nu med socker god tjänst i en läskande dryck.

Den 8, sågs på hafvet et artigt vatndrag: columnen började ned vid vatnet med likfom strödde små moln, tilväxte sedan utur dem med en smal, i bugt upstigande strång, med jämna sidor, hvilken, så snart den hunnit öfver sit midlersta, småningom tjocknade och slutade sig i en sky. Den varade ej länge, utan förfvan snart.

Den 21, följde Skeppet en stor myckenhet fiskar, hvars sidsta radius i rygfenan var ganska lång, (*Ballistes*).

Den 22, straxt före kl. 12 passerades linien. Hettan var nu så stark, at smöret var flytande såsom olja, och sigiller på bref mjuknade up, så at då brefven lågo tilsamman, stämpelen utplånades. Flygfisken (*Exocoetus volitans*) visade sig nu nog ymnigt: den flög mäst åt en led, dock sågs den stundom, ehuru sällan, flyga up i contraire led. En sort stora svarta foglar, som flögo ganska högt, syntes

tes åfven, och Skörbjugen begynte taga mera öfverhand. Vatnet, ehuru i det samma var qvicksilfver, rutnade, och började antaga en våmjaktig liklukt, samt fyllas med maskar, så at man ej kunde dricka det, utan Caffé eller Thé; men efter några veckor renades det af sig sjelf och blef vålsmakeligit, sedan det fålt ned til botn all sin orenlighet och alle sine mask-kråk. Emedlertid samlades någon gång regn-vatn, ehuru det var förbudit och troddes förorsaka sjukdomar, åfven som det af togverket smakade af becket. Öl sades conserveras, om tvånne ägg lades i fatet, som smålte up.

Den 28, passerades Solen, så at högden måste nu med Octanten tagas på styrbord sidan, som förut blifvit tagen bakbord. Så snart vi nu voro komne litet på södra sidan om linien, blef vinden mer och mer stark, ehuru den ofta ej var rått god, utan dref oss emot Americanska sidan til några och 70 mil ifrån land. Kylan tiltog ockſå dageligen, ju mera vi nalkades södra polen.

Martii den 24, hade vi högden af Caput Bonæ Spei. Delfiner upfiskades och åtos.

Den 26 flógo ſtora foglar eller Malmucker, bruna och hvita under, i myckenhet förbi, hvilke ſades betyda, at vi ej voro alt för långt ifrån land: trötte ſatte de ſig ned på hafsvågen at hvila, och ſyntes icke de följande dagar.

Den 28, ſågs et Trumpetgrås (*Fucus buccinalis*), flyta i vatnet, hvilket år et ſåkert tekn, at man nalkas nåra Cap, ifrån hvars ſtrand den ſamma lósrifven utflutit.

De ſjukas antal, ſom alt ifrån reſans bórjan hade varit ganſka ſtort, begynte nu anſenligen minſkas, ſedan likvål ganſka månge ſatt lifvet til, ſom ej kunnat råddas.

De ſjukdomar, ſom på Skeppet måſt förekommo, voro Fläckfeber, elaka Rötfebrar, Catarrhalfebrar mer och mindre maligne, Rheumatiſmer, Roſen, Skórbjug, ſtora och elaka Sårnader (*ulcera*), Bölder, Tusſis, Diarrhoe, Dyſenterie, Lues venerea med flere. Matroſer ſom ſtodo vid ſtyret, ſamt blefvo der ſvettige och ſedan ej aktade ſig för köld, ſjuknade ofta in. Soldaterne med förſkåmde våtſkor voro dock de måſte, ſom ſjuknade och minſt kunde hjelpas.

Sjuk-

Sjukvaktare antagas efter behof, til de sjukas skötsel och at betjåna dem med mat och dricka, medicamenters ingifning, samt hjelpande utur och i hångmattan, och tilse, at de, som tilfriskna, hålla sig uppe på dåcket i den friskare luften.

Sällan bröt sig någon Feber med riktig och god Crisis; ty antingen lågo de sjuke nästan nakne eller gingo de otidigt under svetningen up; stulo sig til at dricka kalt vatn eller at slå kalt vatn på sig. Håraf upkommo åtskillige Metastases, som förfärlige Abscesser på armar, händer, ben och kinder, af hvilka några gingo til Kallbrand och andre utmärglade de sjuke til döds. Andre blefvo mer och mindre döfve. Slog sig Metastasis til låren, upkom deraf en olidelig vårk; til ögonen, så kunde de knapt se; til fötterne, upkommo vatnsjuka ben. En och annan fick Variolæ spuriæ. Ibland symptomerne i Febrar fingo somlige en envis Vomitus, somlige en evis Diarrhoe. Yra slog ofta til i malignis, men hos et par sjuke slog til et Delirium innocuum, under hvilket de söngo hela dygnet, innan de dogo.

Nå-

Nästan beständigt lågo 150 man under resan sjuke, ända til dess vi passerat linien och det odugeligaste folket hunnit dö bort.

Til sjukdomars förekommande under resan förordnades, at luftpumparne skulle ständigt vara i gång; at noga tilsyn hades, det inge syllehundar fingo sofva om dagen och supa om natten; at et segel beständigt hångdes, ifrån stora masten ned i stora gluggen, för at i Skeppet neddrifva frisk luft; at då vackert våder var, folket skulle vistas på däcket; at äfven då, kistor och hångmattor upfördes för at vådras, under det Skeppet imedlertid rengjordes, röktes med enbär och antändt krut, samt beståncktes med åttika. Utom des upmuntrades folket til roligheter, at tvåtta sig och hålla sig vål rena, torka sine klåder och ymsa dem.

De sjuke besökas af Doctorn eller förste Chirurgus tvånne gånger om dagen, nåmligen kl. 8 om morgonen och kl. 4 eftermiddagen, då först förbandet hålles. De sjuke, som kunna framkomma til medicament-kistan, anteknas på en tafla, hvarpå förordnas hvad den dagen skal brukas. Sedan besökas de me-

mera sjuke vid deras lågerstållen. Derefter raporterar Doctorn för Capitain eller vakthafvande Styrmannen, om någon den förledne natten blifvit död, samt de sjukas antal och tilstånd. De aflednas namn lämnas på en lapp, och på de sjuke en lista, som meddelas sedan åt Båtsman, så at desse sjuke ej commenderas på någon vakt.

Maten för de sjuke ordineras af Doctorn och Buttelieren tilsåges at derom föranstalta. För de eländigaste sjuke lämnas tillika någon soppa eller annan mat, som vid Officers taffeln blifver öfrig. Hvad utom Medicamenter eller til dessas tilredande för öfrigt kan behöfvas, begäres äfven om morgonen, såsom friskt vatn, socker, ättika, olja, citronsaft, spanskt och hvit vin, salpetter, enbärs-brånvin och dylikt, hvilket upskrifves på en lista, som lämnas til förste Styrmannen.

När någon blifvit död och Doctorn derom aflämnat sin rapport, låter vakthafvande Styrmannen genast uphämta dess kista och utdelar dess kläder åt andre behöfvande.

Doctorn håller så väl journal öfver

de sjuke, som upsats på det för dem requireras och en lista på de döde, hvilke aflämnas til Gouverneuren på den ort, dit resan är ärnad.

När Skeppen ligga i någon hamn och någon dör, uphissas en liten flagg på halfva stången, då en båt med kista ankommer at afhämta liket; men på sjön sys det in i hångmattan, lägges några timar framför stormasten och kastas sedan öfver bord med någon syning af sand eller bly vid fötterne, at det må sjunka.

Gör nägor Testamente före sin död, underskrifves det samma af Öfver-Båtsmannen, Constapeln och några andre.

Ranson, som af vissa saker hvar eller hvarannor vecka, bör utdelas til Skepsfolket, som olja, tamarinder, citronsaft, smör, ost, med mera, meddelas dem ofta endast hvar månad eller hvar femte vecka, alt som Capitain och förste Styrmannen behaga och finna dervid sin räkning. Häraf händer, at åtskilligt för folket försnillas, som af de nämde Officerare sedan förfäljes, eller at folket får mera på en gång, än de äga nog käril, at kunna berga i sine små ki-

kiſtor, ibland klädespaltorne. Utom deſs, då de få en ſtörre ranſon, äta de mycket i början och äga ſedan intet. Ofta bortſtjäles ockſå alt eller någon del ifrån de enfaldige, ſom ej väl kunna göma. Kött och fläſk utdelas likväl oftare och ordenteligare. Ättika, olja, ſalt och peppar får beſätningen merändels ſå mycket ſom behöfves, men af ſmör bör utdelas för hvar vecka ½ Skålp:d, och af bröd 3½ Skålp:d. Til Kocken utlämnas för hvar man, om Tisdagen 1 Skålp:d fläſk, Torsdagen kött, Fredagen ſtockfiſk, Söndagen ärter, kött och deſs emellan gryn, ärter och böner. Potater, rödkål och lökſorter, ſamt pepparrot och morötter, utom någon gång färſkt kött eller fläſk, utdelas äfven til föda för manſkapet. Så ſnart Skeppet kommit väl ut i öpna ſjön, tildeltes hvar man 3 hela oſtar, af några markers vigt.

Compagniet medſänder äfven ſtrumpor och kläder af groft och tunt valmar, ſom på credit lämnas åt dem, ſom vela begagna ſig deraf; en ſådan utdelning ſker, när Capitain behagar och finner lägligt, åt dem, ſom åſtunda, och ej altid åt dem, ſom behöfva.

Den 30, visade sig åter några stora foglar och gåfvo tilkänna, at vi nalkades närmare Cap. Kläder utdelades nu andra gången, åt de Soldater, som hittils gåt halfnakne.

April den 7, fågs (*besantjes*) Holothuria physalis segla på vatnet. De store Malmucker visade sig nu i störrre mängd och motvind hindrade oss, at komma närmare landet.

Den 10, bort-auctionerades qvarlåtenskapen efter en afleden Matros. Summan steg til 68 gylden, hvaraf hälften delades til de fattige i Holland och hälften til de fattige i Cap, utan at man tänkte på någon af den aflednes laglige arfvingar. Eftermiddagen kl. 4 fågs et Skepp och en liten blå och hvit fogel, stor som en svala svåfvande öfver vatnet. Tvänne stycken Nordkapare (*Balænæ*) gingo oss förbi. Vatnet var nu redan förändradt ifrån svart til grönt, som gifver tilkänna, at hafvet blifver grundare; et säkert tekn för sjömannen, at han nalkas land.

Den 11 fågos landtfoglar, hvilka kännas dermed ifrån sjöfoglar, at de ej flyga så hurtigt utan flaksa mera med vin-

vingarne. Emot kl. 10 begynte Taffelberget at synas och vatnet var ganska grönt.

Den 12, upkom en sydost vind, som gjorde, at vi ej kunde vinna hamnen, utan måste några dagar lovera i sjön.

Den 14, sågos vatnsprutande Nordkapare, hoppande sjöhundar (*Phoca*), och trompetgräset (*Fucus buccinalis*) flytande i myckenhet. På det sednare satte sig ofta landfoglar, at hvila.

Den 15, summo på vatnet en myckenhet vatnfoglar, utan före hamnen.

Den 16, hunno vi lyckeligen fram på *redden* i Taffelbayen, fälde vårt ankare, losfade våre canoner och glade lyckönskade hvarannan.

Ifrån Staden ankommo straxt Skeps-Commendeuren och en Chirurgus, den förre, at afhämta bref och Compagniets papper, den senare, at underrätta sig om antalet af de under resan döde och än varande sjuke. De senares antal var nu ej mycket stort, men de förras steg til 115, hvaraf 10 afledo redan uti Texel, före resans början, och tvänne hade olyckeligen sprungit öfver bord. De

öfrige Skeppen af vårt medfölje hade ännu flere döde, nämligen Hoenkoop in alles 158, hvaraf 136 dogo i Texel, och 22 under resan; Vilhelm V, hade in alles 230, och De Jonge Samuel ifrån Zeland 103 döde.

Vi voro ej väl komne för ankar, innan en hop svarte Slafvar och Chinesare kommo med små båtar til sidan af Skeppet i ymnighet, at för pengar, kläder och varor, förfälja färskt kött, grönsaker och frukter, dem sjöfolket med mycken begjärlighet emottogo.

På redden låg redan för oss, ibland andre, et Svenskt Skepp, som kort förut inlupit, och med hvilket til denne födre Africas udde, hade anländt min vän, Hr. Professoren SPARRMAN.

Den 17, åtföljde jag Capitainen i land, och fick logie hos Hr. HENDRIK FEHRSEN,

Lyck-

Lyckeligen ankommen hit til Goda Hoppets Udde, blef min förfta omforg, at upvakta då varande Vice Gouverneuren, Baron Joachim von Plettenberg och de öfrige Herrar af Regeringen, til hvilke jag var recommenderad och at til dem aflämna mine medförde brefver. Och emedan den gamle hederlige och almänt älfkade Gouverneuren Tulbagh, redan d. 11 fiftledne Augufti, af ålder och podager lämnat detta jordifka, lämnade jag de til honom addresferade brefver til Herr Plettenberg, fom med mycken ynneft emottog mig och lofvade befordra min affigt, at få refa in åt landet, under den tid, jag härftädes kommo at förblifva.

När uti mit kära Fädernesland, norr om Æquator, denne tiden den vackrafte vår tilftundadade; få började nu härftädes föder om linien (*Æquator*) fjelfva vintren at annalkas, få at jag ej ännu på flere månaders tid, med någon nytta kunde genomvandra de inre delar af landet; utan måfte afbida September månads början. Emedlertid använde jag desfe månader, at lära känna Compagniets hushålning och inråtningar härftädes, underfökte de växter och djur, fom funnos ikring Staden, och de när-

maſte bergen, ſamt gjorde kortare reſor in åt et land, ſom jag hoppades framdeles få djupare in genomreſa och med upmårkſamhet beſkåda och granſka.

Caput bonæ Spei eller Cap de bonne Eſperançe, år den ytterſta udden, ſom af Africa och hela den gamla verlden utſkjuter aldralångſt i ſöder och år vål den förnåmſte udde i hela verlden.

Bartholomæus Dias, en Portugis, var den förſte, ſom uptåckte denne udde år 1487, och Konung Emanuel gaf den ſamme namn af Goda Hoppets udde. Vasco de Gama beſökte den andra gången år 1497, på ſamma Konungs befalning. Enligt de la Cailles Obſervationer ligger Cap på 33 gr. 35 min. ſödra latitude och på 35 gr. 2 min. longitude.

Skeppen ſom ankra i Taffelbayen, på en anſenligen ſtor redd, ligga ungefårligen en fjerdedels mil eller långre ifrån Staden.

Dagen efter ankomſten fördes de ſjuke, beledſagade af under-Chirurgus til Hoſpitalet, och ſedan Soldaterne, anförde af ſin Commendeur, ſom tjånar ſom Sergeant efter ankomſten i land.

Sta-

Staden är mycket ordenteligen bygd, ifrån stranden up åt den slutning, som Taffelbergets fot formerar, liggande i rätta qvarter och gator, samt omgifves af Taffelberget (*Taffelberg*) på ryggen, på vänstra sidan af Lejonberget (*Leuwe-berg*), och på den östra något litet af Djefvulsberget (*Duyvelsberg*). Emot söder och öster är den sålunda måst öpen.

Man oroas och hindras här icke, vid landstigningen, hvarken af tilslutne tullar eller dess besökare. Staden hafver hvarken vallar ikring sig eller portar och äger ändå den fulkomligaste säkerhet i et vildt folks land.

Husen äro alle af sten, öfver alt *hvitmenade*, en eller högst två, mycket sällan tre våningar höge, merändels med platte murade tak eller täckte med et af landets gräs-slag (*Restio tectorum*), på en låg resning. För den starka blåsten, som här vankar, kunna de ej täckas med tegel, eller byggas högre. Vice Gouverneurens hus och Compagniets packhus, voro de ende hus af tre våningar.

Tjänstefolket består här icke af Europeer, utan af svarte eller brune slaf-

 var

var från Madagascar, Mallabar eller andre Indiske orter. Desse tala merändels antingen en bruten Portugisiska eller Maleiska, sällan Holländska, och låra sig allehanda handtverk, hvarmed de åt sine husbönder förtjäna ansenliga penningar, i synnerhet de, som äro Skråddare, Snickare, Murare eller Kockar. Slafvarne uthyras på månad, vecka eller dag, til at arbeta och för den tiden bör slafven dageligen ränta sin husbonde någon viss summa. Mansslafvarne båra sit hår, som hos dem är i mycket vårde, inveckladt uti en hopvriden näsduk, liksom i en tulband och Pigorne upvekla sit hår, samt fästa det med en stor nål. Busaroner utgöra deras öfriga klädebonad och til tekn, at de mistat sin frihet, gå de altid barfotade och utan hatt.

Innan man går til måltids, middag och afton, kommer en slafvinna med tvåt-vatn och en handduk, hvarmed gästerne tvåtta sine händer; åfven som efter slutad måltid. I de förmögnare husen har hvar gäst en slaf bakom sin stol til uppassning. Denne slafven håller ofta en stor solfjäder af något palmblad i handen, för at bortjaga dermed

flu-

ſtugorne, ſom hår åro åfven ſå förtretelige, ſom i Europa.

Vackra och nåtta Trågårdar åro anlagde, både för grönſaker och frukter, ſå vål inom, ſom utom Staden, de der vatnas af de från bergen nedrinnande rånnilar, och ibland hvilke den ſtora och tåcka Compagniets Trågård uphöjer ſig likaſom en gammal Ek ibland ſmårre buſkar. Utur desſe undfå ankommande främlingar ſin förſta förfriſkning och utaf desſas öfverflödiga förråd förſes både Hollåndſke och andre nationers Skepp med hvad de til ſin föreſtående ſjöreſa behöfva. Trågårdsfrön måſte likvål årligen håmtas friſka ifrån Holland, emedan de måſte hår, med tiden vanſlågtas, utom blomkåls-frö, ſom til anſenlig godhet förådlas och upköpes hårifrån åfven til Holland, der det ſamma efter hand förſåmras.

Åplen, Påron och annor Europeiſk frugt blifver mera lös och mera mogen, men hinner ej til den anſenliga godhet i ſmak, ſom i Europa, och kan ej långe förvaras. Perſikor ernå ej eller den godhet, ſom i ſödra Europa: de torkas ſtundom ſom Påron, med eller utan kjårnar.

De

De ifrån Europa hitförde trån, som Eken (*Quercus robur*), hvita Afpen (*Populus alba*) och flere, fålla om vintren fine löf, likafom i fin hemort, då de Africanfke tråden ej låta fine blader affalla. Det dröjer dock icke långe, innan de återfå dem igen. Denna omftåndighet år befynnerlig nog, förft för det kölden hår om vintren ej år ftarkare, ån i Sverige om höften, och fedan för det, at det fker på den tiden föder om æquatorn, fom tråden norr om den famma flå ut fine blader. Lindar (*Tilia europæa*) kunna likvål hår ej planteras, emedan de ej tåla de ftarka ftormvindar, fom hår råda. Icke eller vela hårftådes trifvas Nötbufken (*Corylus avellana*), Körsbår (*Prunus cerafus*), Krusbår (*Ribes grosfularia & uva crifpa*), Vinbår (*Ribes rubrum & nigrum*), hvilka vantrifvas och gifva fållan någon frukt.

Myrtentrådet (*Myrtus communis*), upvåxer til et tråds högd, men får icke någon tjock, ftyf eller mycket grenig ftam. Denna år derföre i et land, der håftiga vindar blåfa, både tjånlig och brukelig til höga håckar, emedan defs böjeliga ftam, fviftar undan för blåften.

Bergs-

Bergsfoten eller backarne ikring Staden beſtodo af en rödflammig lera, ſom kommer deraf, at vatn nedrinner i ſprickorne och fårgar den med ſin järnhaltiga ſyra. Längre up på backarne ligga ſtore, medelmåttige och ſinårre ſtenar, utan ordning, nedrullade ifrån bergen.

Ibland andre beſökte jag Trägårdsmåſtaren AUGE, ſom gjordt både många och ganſka långa reſor in åt landet, och ſom ſamlat alle de Örter, och Inſecter, hvilke afledne Gouverneuren TULBAGH öfverſåndt til Europa, til Archiater LINNÉ, Profesſorerne BURMANNUS och VAN ROYEN. Och ſom han årligen gjorde reſor in åt landet, ſå ſålde han tillika åt främlingar både Herbarier, Inſecter och Foglar. Det var af honom, ſom Directeuren GRUBB köpte den vackra ſamling örter, ſom ſedan förärades åt Herr Profesſoren BERGIUS, och ſom ſå ypperligen blifvit beſkrifven uti desſ bok, om Plantæ Capenſes. AUGES Botaniſka inſigter voro ej ſtore och hans ſamlingar ſträkte ſig ej gärna vidare, än til det ſtora och vackra; men imedlertid hafve vi honom at tacka, näſtan allena, för alle de uptäckter, ſom ſedan HER-

Herrmanni, Oldenlandi och Hartogii tid blifvit gjorde uti denna delen af Africa.

Citadellet ligger vid ſtranden, åt öſter ned om Staden, omgifvit med höga murar och djupa grafvar, förſedt med tilråckelige våningsrum för Gouverneuren, ehuru han aldrig bor der, för Majoren och öfrige Officerare ſamt Soldaterne. Så ſnart ſolen går ned, tilſlutes ſtora porten, då alle Soldater, ſom ej undfådt permiſſion med trumſlag inmanas och upropas vid hvart Compagnie. Lilla porten hålles öpen tils kl. 10, då de utevarande Soldater, ſom ej hafva natt-permiſion, med klåckans ringande inmanas och upropas; porten öpnas ſedan ej nattetid, utom i nödfall, ſom för at håmta en Barnmorſka.

En Fältſkår måſte altid ſofva i Caſtellet.

Det förſta en Soldat måſte förvårfva ſig, år monderingen, hvilken han undfår af Compagniet, emot betalning och måſte ſedan aftjåna den. Hvart tredje år låter Compagniet ſy fårdige en hop monderingar, til militiens beklådning, och ej deſs emellan. Skulle

då

då hända, at det gjorda qvantum ej förslår för de ankommande Soldater under den tiden, få måste de någon tid göra vakt, med de kläder de äga, och ofta med sin Själköpares tröja.

Soldater, som i Holland undfåt en så kallad transport sedel, få nu intet gage, förr än all den tid är förfluten, at de aftjänat dess värde. Denna tiden går åtminstone til halftannat år, eller derutöfver, under hvilken han endast undfår något kostpenningar och tjänstepenningar. Alt hvad de för öfrigt hafva nödigt til uppehälle och kläder, måste de förtjäna antingen med det handtverk de lärt, eller med vaktgörning för andre, på sine frie dagar. En Soldat, som lärt et nyttigt handtverk, kan förtjäna en half Riksdaler (*Ducaton*) om dagen och betalar då sin vakt med fyra Holländska skillingar: med tvätning ät andre, kunna de också något förtjäna sig. En Soldat kan väl få dubbla kostpenningar; men då för subsidie, som det heter, afdrages hvar månad två gyllen af dess gage.

Soldaten har sin vakt, hvart annat eller hvart tredje dygn, så at han äger en eller tvånne dagar frie. Vakten varar

rar hela dygnet och utgöres af en Corporal och trenne man på mindre påſter, på de ſtörre af en Sergeant och tolf man. Karlen aflöſes, då han ſtåt två timar och måſte ſåledes tråda på ſin påſt igen, efter fyra timars frihet.

En Soldat år pligtig, at tjåna 5 års tid, utreſan oberåknad, inom hvilken tid, han ej åger råttighet at reſa hem; men igenom Officerarnes ynneſt, kan håraf mycket afprutas, ja ſå, at han ſtundom med ſamma Skepp kan få återreſa. En Soldat kan ockſå förvandlas til Matros.

När han tjånt ſin tid ut, åger han råttighet, at antingen reſa hem eller tjåna långre. Ingår han ny Capitulation, ſom ſker förſta gången på tre års tid, ökes hans ſold med två gyllen i månaden; når de åren åro ute, kan han andra gången capitulera på tvånne år, och får då åter tvånne gyllens påökning på ſin månadteliga lön, hvilken ſedan ej får höjas, ſå framt han ej tillika kan avancera. Den ſom utkommit ſom Soldat, kan avancera til Corporal, Sergeant eller Officerare, til Adſiſtent på något Contoir eller til Fåltſkår, om han lårt den konſten förut i Europa.

Ifrån

ifrån mousqvetten och tjånstgörning kan en Soldat annars på flere sått frias. Det sker almännast på det sättet, at han, som det kallas, går på pass. Han är då fri från all tjånst och får föda sig med hvad han kan, och med hvad handtverk han lårt. Derföre betalas hvar månad fyra Riksdaler och åt Adjutanten vid Compagniet en skilling. Då behåller han och njuter sin månadtliga sold til godo. Af varande Guarnison voro nu, ungefårligen 150 passgångare. Passpenningarne fördelas emellan den tjånstgörande Guarnisonen och kallas tjånstpenningar; en Soldat får deraf 8 a 9, en Corporal 12, och en Sergeant 16 skillingar; resten delas emellan Officerarne. Passpenningen måste noga betalas den sidste dagen i hvar månad til Prästen, som emottager den. Vid åkommande krig tillåtes ingen passgång, utan alle måste då göra tjånst. Friverkare antager Gouverneuren för sig, af Soldaterne, så många han behagar; Majoren 24 eller flere, Fiscalen 2:ne, Bokhållaren 1, och så vidare. Desse arbeta då antingen åt desse Herrar eller betala dem sine passpenningar. Ju flere sådane antagas, desto oftare vakt måste

de andre Soldaterne göra, som altså derigenom blifva lidande.

Solden til Soldaterne utbetalas hvar fjerde månad hos Lieutenanten vid Compagniet, hvilken månad derföre får namn af den goda månaden.

Åstundar någon i Staden eller på landet, någon Soldat, antingen til Informator för sine barn eller til arbetare i sin verkstad, så kan han på detta sätt erhålla honom; men om en sådan Soldat i Holland tagit transport sedel, måste den nu återbetalas med ungefär 80 R:sd., hvilka karlen efter hand får aftjäna: skulle han imedlertid dö, blifver handtverkaren derpå lidande.

Matroser kunna på lika sätt stundom blifva passgångare, men de betala då til Equipagemästaren 8 R:sd. hvar månad.

Frihet ifrån sin tjänst och afskrifning ifrån alt gage, kan man väl äfven erhålla, men icke annorlunda, än at då heta oduglig i Compagniets tjänst.

Lyftade (*lichten*) kallas sådane, som hvarken göra tjänst, eller gå på pass, eller njuta gage, men äro frie, så länge

ge frid varar; men når desse en gång träda åter i sin tjänst, äro de förbundne, at tjäna ut sine fem år, som de capitulerat.

Snyg och ren måste Soldaten hålla sig, i synnerhet, då han är på vakt eller parad, med ren skjorta, blankt gevär, skurade spännen och knappar, hvita underkläder och hvita strumpor.

Bön göres dageligen i Citadellet, utom Söndagen, af en Sjuktröstare, morgon och afton. Om Söndagen hålles Skildtvakt utan för Kyrkodörren och porten, men inom Kyrkan lides icke Soldaten gärna.

Utan för Citadellet, på en rymlig Tunbindare plats, upläggas ifrån Skeppen vatn-och vinläggare, för at omlägas, äfven som en myckenhet plankor och bråder. At ingen ting skal bortstjälas, måste altid hvarje natt en Skildtvakt härstädes hålla vakt. Denne posten är stundom lönande, då Soldaten kan attrapera någon friare med sin kärestа, som då, til at undvika arrest och at blifva uptäckt, nödgas utbetala några Riksdaler dricksspenningar, för dess lilla ro emellan bråderna.

Sjuknar någon Soldat, föres han til Hospitalet, der han njuter fria Medicamenter, mat och drick, til dess han blifver frisk, men njuter under samma tid, hvarken sold eller kostpenningar, utan endast tjänstpenningar. Ligger han der uti Venerisk sjuka, njuter han icke eller tjänstpenningar. Vil han icke komma til Hospitalet, så får han ligga annorstädes, men får då sjelf betala sin Läkare, uppassning och förtäring, men njuter til godo sit gage och kostpenningar.

Spisar finnas här i landet icke, ej eller behöfvas de och kakelugnar äro aldeles okände. Jag har likvål set en och annan, mera för nöje skul, än nödvändighet, äga spis i salen. Fruntimren bruka dock almänt eldkol i fyrsat med en låda öfver (*Stoof*), som sättes under kläderne, at värma dem om vintren.

Kölden är starkast i Augusti eller September, i synnerhet mornar och qvällar, då det regnar eller starkt blåser. Blåsten förekommer en människa här mycket genomtrångande, emedan tunna kläder brukas. Vintren på Cap liknar Augusti, September och October månader i Sverige.

Mö-

Mødrar åga hår fållan åt fine barn amma, utan gifva dem fjelfva dia, hvarföre de ock merendels få låtta barnfångar.

Några få familier åro på mødernet af Svart hårkomft, fom nu hunnit til tredje leden. Den förfta afkomften af en Europé, gift med en frigifven brun flafvinna, blir mörk, men mer och mindre hvit; den tredje leden af defs barn med Europeer blifver hel hvit och de barnen ej fållan befynnerligen vackre.

Compagniets Slafhus ligger intil Trågården och hyfer en myckenhet Slafvar til at arbeta uti Trågården, vid byggnader, at båra varor, fom komma ifrån Skeppen och mera dylikt. De fjuke hårftådes, njuta uppafsning af en ågen Fåltfkår. Compagniet håmtar fine Slafvar meråndels ifrån Madagafcar; då privatе köpa fine af Officerare på de ifrån Indien ankommande Skeppen, få vål Hollåndfke, fom Franfke, fållan Engelfke, aldrig Svenfke.

Innan Skeppen affegla hårifrån, utmönftras utur Sjukhufet få månge, fom hunnit blifva frifke, och fördelas på Skeppen.

Skeps-Officerarne förſälja, under ſit viſtände härſtädes åtſkillige Europeiſke varor, med god avance, ſom vin och öl, tobak, lerpipor, grofva och fina ſmiden, kläden, ſkor, glas och meubler; Europas ſalta ſkinkor, kött, korf, tungor, ſill, ſtockfiſk, lax och oſt med mera voro ockſå mycket begärlige.

När främmande Skepp, ſom hit anlända, endaſt ligga en kort tid på redden, för at proviantera ſig, ſå nödgas de Holländſke ligga länge, för at vänta på ſit ſjuka manſkap, ſom på ſidſtone ändå måſte med half återvunnen hälſa gå om bord. Holländarne behöfva ock altid mera Skepsfolk, än andre, för at regera Skeppen, emedan han brukar, på gamla viſet, ſtarka block och tjocka tog, ovige och plumpt gjorde på alt ſätt.

Compagniets Trägård, är altid öpen til publique promenad. Den är 996 ſteg lång, 261 ſteg bred och äger 44 qvarter, ſom afſkiljas med häckar, oftaſt af Ek eller Lagerbärstrån (*Laurus nobilis*), hvilke äro flere alnar höge. Jag obſerverade här, at Royena villoſa, ſom växte bredevid en ſådan Ek, hade ſlagit en gren tvärt igenom ſjelfva Ekſtammen,

men, hvari den nu var parasitica. Likaså märkte jag i en annor Trägård, hvaråst en brådbänk blifvit fastspikad emellan tvänne trän, at barken af det ena trädet utväxt öfver bänken, likasom en Svamp (*Boletus*) och hölt den fast. Uti det ofvanföre varande Menageriet voro åtskillige rare lefvande djur, i synnerhet en myckenhet foglar.

Slafvar, som tilhöra tvänne husbönder, hålla ofta tilhopa, med ägarens goda minne, då altid barnen tilhóra den, som äger slafvinnan. Händer det, at en frigifven eller frikópter träl håller til med en slafvinna, så födas barnen trälar, likasom de barn, som slafvinnor kunna afla, efter umgänge med någon Europé. Äktenskapet är sålunda ibland slafvarne lösligen ingångit, lätt ohelgat och lätt brutit. Husbonden kan väl tukta och aga sin slaf med karbas, men äger ingen rätt öfver dess lif, som endast tilkommer Öfverheten. Blifver en slaf af sin Herre för hårdt handterad, äger han rättighet at klaga deröfver hos Fiscalen, och om han då befinnes misshandlad, blifver ägaren slagen på vackra böter. Uphäfver en slaf sine händer emot sin husbonde, sin matmoder,

eller någon annan Europé, gör han sig skyldig til döden.

En slaf kan ej afgifva något vitnesmål; ej eller må han bära, mycket mindre äga något skjutgevär; hvarigenom slafvarne, som altid äro i större antal, än Europeerne, hållas obeväpnade. Har en slaf blifvit frigifven eller frikõpt, så drager han straxt strumpor och skor, samt hatt, såsom tekn til sin erhålna frihet.

Uti April, Maji och Junii månader, då Skeppen ligga på redden, hållas ofta Auctioner utaf Skeps-Officerarne, på de varor, som de här vela förytra: de betala derföre 5 procent til Fiscalen, som undfår för hvar så kallad recognitie kista, som föres i land, 5 R:sd., hvarföre i Holland blifvit betalt endast 5 gyllen. Alla Europeiska varor förfäljas här emot 30, 50 a 100 procent.

Vintermånaderne räknas härstädes ifrån halfva Maji til halfva Augusti, då Skeppen ej må ankomma til Taffelbaijen för Nordvest vindens hårda stormar, som då vanka och kunna drifva Skeppen på landet; utan nödgas den tiden ankra i Bay falso.

Rot-

Rottingar brukades hår mycket til rull-gardiner főr fenſtren, fint ſplitrade och med tråd ihopfåſte. Likaſå flåtades deraf korgar, ſångbotnar och ſtolſåten.

Tjocka bambo-ſtammar åro mycket ſtarka, oaktadt de åro ihåliga. De brukades hår til ſidor på ſtegar och til at derpå båra ſår och kiſtor; ſpådare och mindre tjocka ſtammar nytjades til gjårdesgård ofvanpå murar och upſatte trådplank.

Frőkottarne af Silfverträdet (*Protea argentea*) nytjades ofta til brånſle.

Reſtio dichotomus (*Beſem-riet*) brukades til långa qvaſtar.

Kukumakranka (*Gethyllis*) kallades frőſkidan af en våxt, ſom i ſand-dunerne utom Staden ſtod nu utan blad och bloma. Denna frőſkida var af en fingers långd, något vidare upåt, hade en angenåm lukt och råknades főr en deliçe főr Fruntimren. Lukten liknade något ſmultron och upfylde hela rumet.

Uti lerbackarne vid ſtranden utan főr Citadellet, ſåg jag jorden, blandad med mycket ſnåckſkal upgråfvas, fyllas i korgar och med vatn utvaſkas, tils ſnåckſkalen endaſt voro qvar. Åfven

så, såg jag vid stränderne de större upvräkte skalen sorgfälligt samlas och vräkas ihop uti stora högar, at torkas. Af desse skal brännes sedan kalk, til byggnader. Til den ändan bygges et bål af stockar och qvistar, hvaruti skalen läggas och brännas. På Robben-Eyland samlas sådane skal, och kalk brännes i ymnighet, til Compagniets ägne behof af de dervarande fångar, (*banditer*). Annan kalk, eller berg, som hysa kalk uti sig, finnas icke uti hela detta land.

Poëter sägas födas, men Holländarne härstädes och i hela Indien, kunna sägas vara födde köpmän; ty handlar icke fadren, utan drifver något handtverk, så måste hustrun, dotren eller sonen i huset handla, och det alt på sit ägna särskilda sätt, ofta utan någon synnerlig uträkning. Här gifves knapt någon rigtig köpman, utan alle handla och äga endast visse varor, en viss tid på året, på hvilke de söka vinna, det mästa de kunna.

Långfredagen arbetade folket här, liksom andre dagar och eftermiddagen hålles predikan. De fira altså endast en half dag för Christi Begrafning, men ej för Lidandet.

Tvån-

Tvånne vindar äro här på orten i synnerhet rådande och ofta ganska häftige, nemligen om sommaren sudost och om vintren nordvest. När östan eller sydost begynner, drifver den molnen emot och längs öfver bergen, då der uppe märkes et smått dugg-regn; molnen skingras sedan under bergstoppen och när alle molnen äro bortdrefne, kan väl vinden fortfara, men med skönt och vackert uphåls väder.

Staden äger en enda reformert Kyrka, som är tämeligen stor och vacker. De Lutherske hafva hittils icke kunnat få tilstånd, at bygga sig någon, ehuru deras antal här är ganska talrikt. Til reformerta Kyrkan höra tvånne Präster, som bo i Staden och äro väl lönade.

Sjukhuset ligger illa belägit och är nu ganska bofälligt, så at et nytt, både rymligare och beqvämligare innan kort kommer at anläggas. De sjuke skötas här ej särdeles väl, i anseende til dens ringa insigter i Medicin, som föt öfver-upseendet, ehuru Compagniet för dem sparar ingen ting. Mig berättades, at endast til mandlar för de sjuke består Compagniet årligen 200 Ducatoner eller något öfver 600 gyllen, hvaraf de sju-

ke

ke ſades icke ſkola njuta en enda. Hvart halfva år utasſigneras hälften af denna ſumma, ſedan noga förut blifvit uträknat, huru månge tuſende mandlar belöpa ſig för desſe penningar, efter mandlarnes då gångbara pris. Summan af penningarne år ſåledes altid lika, men mandlarnes myckenhet ſkiljer efter olika pris och de ſjuke få altid lika mycket, föga eller ingen ting. För hvar och en, ſom i Hoſpitalet undergår ſmörje-curen, undfår Fältſkåren 8 R:sd. och 2 R:sd. betalar patienten för medicine, utan at njuta denna cur gratis.

Några gator i Staden åro förſedde med grafvar, ſom hålla vatn, hvilket kommer ifrån de öfverliggande bergen; ehuru desſe åro icke ſårdeles många. Men vatnets ledning i trummor ifrån ſamma berg ned til ſtora Skepsbryggan, bredevid Citadellet, hvareſt alla ſaker aflaſtas ifrån Skeppen, år af mera betydenhet, i anſeende dertil, at Skepsbåtarne kunna beqvåmligen anlägga til den ſamma, och fylla ſina läggare med det friſkaſte vatn.

Koppor och måsſling åro här de farligaſte ſjukdomar, emot hvilka fogas ſamma anſtalter, til deras förekommande,

de, fom annorftådes emot påften. Derfòre, få fnart något Skepp ankrat på redden, fåndes en Fåltfkår om bord, at underföka, om desfe fjukdomar nu finnas eller under refan grasferat om bord. Har någon dylik fjuka der funnits, får ingen komma i land, utan Skeppet får anvisning til något annat ftålle och blifver imedlertid förfedt med de förnödenheter, det behöfver. När kopporne någon gång hit ankomma, fly alle månnifkor undan in åt landet. Jag mårkte, at koppor och Franfka Skepp, fom voro mistånkte för fiender, voro nu för tiden de, fom endaft kunde göra de rike Bönder och Borgare båfvande, rådde och flygtige. Så förnuftige hade de ånnu icke blifvit, at de antagit ympningen. År 1713 ankommo hit förfta gången kopporne, med et Danfkt Skepp, då de gjorde ibland Europeer och Hottentotter en grufvelig förödelfe, och då endaft tre hus derföre blefvo befriade. Hottentotterne dogo i den mängd, at de lågo döde på marken och vid vägar, utan at blifva begrafne. Andra gången grasferade de 1755, och tredje gången 1767 uti April månad, åfven då hitförde genom et Danfkt Skepp; fedan den tiden hafva de ej gå hår. När mäflingen fid-

sidsta gången grasserade, gjorde han så mycket mera förödelse i landet, som de af Gouverneuren utsände Chirurgi, ej kände den, utan handterade den på et förvändt sätt. Det är beklageligit, at man vid underrättelsen om Läkare och Medicinens tilstånd för någon tid sedan på Cap, måste lämna almänheten en så bedröfvelig Historia, som föga är bättre, än den KÆMPHER lämnar Chirurgerne i Ostindien, uti sine Amoenit. exot. Fascic. 3, pag. 534 och 535.

Staden är försed med trenne stora torg: vid det ena ligger reformerta Kyrkan och äger en vatnkonst, som förser Stadens invånare med vatn; vid det andra ligger Stadens Rådhus, och det tredje är nyligen anlagdt, til beqvämlighet för Landtmannen, som inkommer med varor, som skola säljas, och vid hvilket Brandvaktens Corps de Garde kommer at anläggas.

Vid sjelfva stranden voro til Stadens förswar, åtskillige större och mindre Batterier anlagde. Citadellet var anlagdt både emot en inländsk fiende, och emot en utländsk; men Batterierne egenteligen emot en främmande makts Skepp. Desse beskjuta ocksä redden mycket

bät-

bättre, än någonsin Citadellet. Sådane voro nu, ehuru i föga ypperligit tilstånd, stora Batteriet, lilla Batteriet, nya Batteriet, Knocken och Linievakten.

Uti början af Junii månad, gjorde jag en dagsresa til berget Paarl, i sälskap med Doctor LE SUEUR, som var dit utbuden, at besöka en sjuk man, som legat förut i Feber, och nu efter den, fåt en sådan svaghet i lederne och ligamenterne, at händerne ej kunde föras til munnen, och knäskålarne voro så löse, at han ej kunde gå eller stå. Doctor LE SEUER var föd på Cap, men hade studerat i Holland, och blifvit promoverad i Gröningen.

Öfver vägarne här och der voro stora rivierer, som nu af regnets myckenhet hade så stigit, at vatnet gick nästan up i vagnen och strömade starkt.

Landet var här ganska magert och bestod af bara lös sand, hvarunder hårda berget syntes ligga, bestående af bruna jernhaltiga klimpar, hopgyttrade af lera och vitriolsyra samt skiffer. Uti desse magre fälten växte likvål en myckenhet af Phylicæ, Ericæ och Proteæ.

Vid

Vid Paarl var kölden ftarkare mornar och aftnar, än vid Cap, och rimfroften fkadade ofta det gröna i Trägårdarne. Öftan vinden fades här vara ganfka ftark och blåfa kornen utur hvetaxen om fommaren.

Smör kernas här om fommaren hvardag, och nu under vintertiden hvar annor, eller hvar tredje dag. Ljumt vatn flogs i kernan, at mjölken få mycket bättre fkulle yfta fig. Kernan var lik en lång afftympad Con, nemligen vidare nedtil, med en lös tråfkål inuti uptil, fom har höga kanter och hindrar, at under kernandet intet fpilles.

Gårdarne fågos almänt ligga under bergen, ifrån hvilka vatn til dem nedrinner. Brift på vatn annorftädes, och landets deraf kommande magerhet gör, at detta annars härliga land, ej kan mycket tätt bebos. Africanfke landet är i fig fjelf magert; men defs fruktbarhet, fom af många, öfver måttan, uphöjes, bör tilfkrifvas climatets godhet; ty på de ftällen, der vatn och någon matjord finnes, famt följakteligen något kan fås och planteras, der fås en härlig fkörd, läcker frukt och ljufligt vin. Landtmannens förnämfta hufvudfak, då

han

han vil sätta sit bo på något ställe, är at eftersöka matjorden och om något vatn finnes i granskapet.

Husen bygger hvar Bonde sjelf, stundom af tegel, stundom endast af lera, kalk och sand. Hvarje Bonde äger mycken boskap, af Hästar, Oxar, Kor, Får, Lam, Getter, Ankor och Gåss, hvilken öfver dagarne utdrifves på backarne, åtföljd och vaktad af en slaf, och vid solens nedgång hemdrifves. Öfver natten ligger all boskap under bar himmel, likväl hvart slag för sig, på en plats, som är omringad med en lermur. Fåren (*ovis laticauda*) fåges til ullen deraf taga mycken skada. Det var otroligt nöjsamt, at se, huru lammen, som hållas hema, medan de ännu äro spåde, om aftonen gingo sina hemkommande mödrar til mötes. Så snart ljudet af mödrarne på långt håll begynte höras, började de hungrige lammen at skrika och springa et stycke til mötes; men om de ej ännu väl sågo mödrarne, sprungo de tilbaka igen. När mödrarne kommo närmare, ökades skriet och lammen lupo i fult språng emot dem, samt följde dem hemåt. Ullen af desse Africanske Fåren, som hafva långa och breda rumpor, är

icke fårdeles god, och användes hvarken til klådevåfnad, eller något annat af fynnerlig nytta, mycket mindre utföres. Herr Hemmingh hade likvål för några år fedan, låtit deraf våfva fig et ftycke kláde til, en hel klådning.

Fårbenen fåg jag både på landet och i Staden ofta nytjas, at fåtta omkring trån vid gatan, eller til fkilnad emellan blomfter-qvarteren i Trågårdar: de utgjorde der en artig prydnad, då åndan af ginglymi articulation altid var upåt vånd.

Vargar fångades på et artigt och vigt fått: et hus i fyrkant eller aflångt upmurades af tegel eller endaft lera, til en mans högd eller mera, utan at tåckas med annat, ån några tråftrolor. Framtil låmnades en låg öpning med en fall-dörr före. Inuti hufet lågges någon åtel, omkring hvilken bindes et rep, fom fåftes uti en pinne. Denne pinne föres ut genom bakvåggen ned til, fåttes i et hål på en ftock, fom hånger utan til långs efter bakvåggen, och vid hvars öfre ånda år fåftadt et annat rep, fom går öfver taket til främre fidan af hufet och fåftes uti fall-dörren, fom dermed hålles uplyftad öfver öpnin-

ningen. När vargen genom öpningen inkommit i huset, och begynner rycka på åtelen, rycker han tillika pinnen utur hålet af stocken och dörren faller ned, täpper för ingången och innesluter vargen fången.

Hos de förmögnare på landet var husbygnaden nästan lika med bygnaden i Staden, nemligen först var et förmak, vid ingången af huset, och framför det et långt gallerie: å ymse sidor af förmaket en kamare och på ena sidan af galleriet kök, samt på den andra en sofkamare. Hos mindre förmögne är gallerie med en kamare på ömse sidor och köket bakom. De fattigare hade sine hus blott af lera upmurade, med otäta dörrar och fenster.

Vatnet, som nedrinner ifrån bergen til de underliggande gårdar, ledes ofta med konst til visfa ställen, såsom til någon vatnkonst, til någon Trågård, at vid infallande torka vatna den, eller til någon upgrafven fiskdam.

Det vatnet, som på fältet nedanför bergen samlade sig uti bäckar, stundom på några ställen til så ansenligt djup, at man måste nytja färga eller båt, för at

komma öfver, viste Landtmannen, at dämma up öfver sine, vid en sådan bäck, belägne vingårdar, som då vid vatnets sakta afrinnande tillika göddes och gjordes mera fruktbare.

Vinplanteringen vid Paarl var i myc-ket flor och vinstockarne sågos hår af 50 års ålder. När en vinranka planteras, sades den redan andra året gifva frukt, men tredje året full bergning. Alla vinstockar hôllos hår låge, at tvinga dem, til at gifva stora klasar drufvor.

På detta ställe var en Kyrka anlagd, som var förfed med reformert Präst och Klåckare. Gudstjänst hålles likvål icke alle Söndagar, utan då Prästen år bortrest, sjuk eller hindrad, låser Klåckaren för församlingen något utur Bibelen.

Bönderne eller nybyggarne i hela landet åro likfom Stadsboerne, allesammans Borgare och måste derföre altid, vid påkommande örlog vara färdige, at förfvara landet: de åro derföre indelte i Compagnier och visse ibland dem, åro utsedde til deras Officerare.

Vid hastigt åkommen fara för någon fiende, kán åfven genom canonskott och flaggning hela landets menighet, i hast up-

upbådas. På visſa diſtancer ligger derföre en canon och vid den ſamma ſtår en flagg-ſtång, hvarmed, då någon fiende mårkes eller någon ſtor främmande Skepsflotta nalkas, gifves tekn. Ifrån berget Leuvekop ſkjutas då 7 ſkott; derpå ſkjutes vid Zoutrivier med canonen, til deſs en annan långre bort liggande canon börjat ſkjuta och ſå vidare. Före ſkotten hisſas flaggan och faran kungöres ſnart i hela landet.

Emot Ormbet berömdes ganſka mycket bloden af Vatnſkilpaddorne, hvilken derföre torkas til ſmå fjäll och medföres af Landtmannen på deſs reſor här i landet, ſom af en den farligaſte ohyra fåt det ymnigaſte förråd. När någon blir huggen af en orm, intager han et par nypor af bloden och något deraf lägges på ſåret.

Chirurgi, Apothekare och andre, då de här i landet ej finna de vanlige och rigtige Apotheks våxterne, ſöka de up andre, ſom något likna dem, antingen til bloma, blader, lukt eller utſeende, och gifva dem då ſamma namn. En Medicus, ſom får höra nämnas detta (*quid pro quo*), bör deraf ej låta förleda eller irra ſig.

Bladen af Calla Æthiopica, ſom våxte åfven i vatnrånnillarne utan főr Trågårdarne ſtraxt utan főr Cap, ſades åtas af Hyſtrix (*Eiſer-varkens*).

Roten af Arctopus echinatus, ſom våxte både vid Cap och annorſtådes, var lős och ågde i ſig en helt hvit och ren kåda, nytjades ſåſom et főrtråffeligit blodrenande medel i decoct, åfven emot Gonorrhoe; och

Roten af Bryonia africana, nytjades ſåſom et kråke-medel af Landtmannen; infunderad i vin eller brånvin purgerar den vål, i ſynnerhet om dereſter åtes et ſtycke brőd.

Geranium cucullatum, en vålluktande őrt, brukades ſåſom et emollierande medel, inlagd uti påsſar.

Qviſtarne af Oljotrådet (*Olea europaea*) ſattes főr lammen at åtas.

Borboniæ cordatæ blader brukades til Thé på landet.

Montinia acris, ehuru den år ganſka ſkarp, ſades likvål åtas af fåren.

Frukten af Brabejum ſtellatum, en ſtor buſke vid båckarne, kallad (*Vilde*

ca-

castanien) vilde Castanier, brukas af Hottentotterne at åtas, och af landtmannen stundom i stället för Caffé. Yttre skalet af frukten aftages, och bitterheten utdrages i vatn; sedan kokas, brännes och stötes den som Caffé.

Arthritis, Podagra och Hydrops, voro sjukdomar, som på landsbygden ofta förekommo, af mycket vindrickande och de ofta omskiftande kalla vindar.

Marken fans här i landet ingalunda så tätt bevåxt med gräs, som i Europa, der gråstorfvan utgör med sine mångfaldige blomster den grannaste tapet; utan var det ganska glest, med bara sanden emellan, at man ej med något nöje kunde nedlägga sig derpå, at hvila.

Korn, (*Hordeum*) sedan det frodigt upvåxt, afskars en eller flere gånger, och gafs åt håstarne til foder. Det sades kunna afskåras i Augusti månad, sedan det kommit i ax. I Staden såg jag det också ofta införas, bundit i knippor, at säljas. Kornet sås här i landet enkannerligen til foder åt håstar, hvaraf hvarje afton, sedan håstarne hemkommit ifrån sit bete, några knippor afskåras och läggas

i ſtallet, eller ute vid gården, der de blifvit faſtbundne, til natt-foder.

Öl bryggas aldrig på landet af kornet, emedan Landtmannen almänt för törſten dricker vatn, thévatn, caffé och vin; men utanför Cap, har et ölbryggeri blifvit anlagdt. Capſka ölet blifver likvål aldrig rått godt, utan gör en upblåſt och ſurnar ſnart. Detta år orſaken, hvarföre öl måſte hitföras ifrån Europa, i ſynnerhet hålles i eſtime Holländſkt, Danſkt och Engelſkt öl, ſom ſparſamt någon gång drickes under måltiden.

Vingården ſades hår årligen ſkola gråfvas och jorden ſå våndas, at vinſtockarne icke rubbas. Vid gödningen gråfves gamla jorden undan omkring vinſtockarne, at der blifver en grop; uti hvilken gödſlen lågges. Dör en vinſtock ut, böjes en gren af nårſtående ſtock ned i holet, ſom der ſnart tager rot och ſedan afſkåres.

Hos en Enka vid Paarl voro trenne Hottentotter i tjånſt; de talade fint, med tungans lätta och haſtiga ſmållande både före och under ſjelfva uttalet. Deras fårg var brun, men ej ſvartaktig, utan

nå-

nåstan som på en solbrånd Europé. Af den myckna smörjningen med stinkande orenlighet, voro de vårkeligen mera bruna, ån af naturen. Flickorna rökte gårna tobak och det med en pipa, så kort, at piphufvudet satt intil låpparne. Deras hår år besynnerligit, helt svart, och sitter ihopsnodt liksom kort ull, liknande nopporne på vissa sorter klåden, med nakna mellanrum.

Efter återkomsten til Cap, sågos vid slutet af Junii månad, vid pass 150 mil inifrån landet, upförde 59 stycken Hottentotter, mån, qvinnor och barn, som föröfvat åtskillige våldsamheter, emot de inuti landet boende nybyggare. De voro af en Hottentots Capitain, vid namn Kes, grepne uti en bergsskrefva, derest de döljt och förskansat sig emot et utskickadt commando Bönder och Soldater, samt med stora stenar, dem de på sin fiende nedrullat, långe förfvarat sig. De hade på tvånne nybyggen bortstulit boskapen, ihjålslagit bönderne, röfvat husen och försedt sig med några skjutgevår. De nekade ej til sit brott, men sade sig vara tvungne dertil, emedan Europeerne årligen inkråktade mer och mer deras land och

coran, emedan Javanerne, til ſtörſta delen äro Mahometaner. Emellan det de ſåledes ſöngo och läſte, drucko de Caffé utur koppar och den förnämſte af Förſamlingen, ſpelade emellan åt, på en Violin under ſången. Jag förnam ſedan, at han var en Prins ifrån Java, ſom ſat ſig emot Holländſka Compagniets intereſſe och för den orſaken blifvit förd ifrån ſit fäderneſland hit til Cap, der han lefver på Compagniets bekoſtnad.

Den 30 *Junii*, beſökte jag Paradys och andre Compagniet tilhörige gårdar, ſom ligga nedanför Taffelberget. Rondeboſch är en luſtplats för Gouverneuren. På denna öſtra ſidan längs efter Taffelberget graſſerar Sydoſtvinden ej ſå ſtarkt, ſom vid Cap; derföre här ockſå växer både ſkog och buſkar. Tallen (*Pinus ſylveſtris*) ſtod ibland andre här planterad och hade vackra kronor. Vilda Drufvor (*Vilde Druyven*, *Vitis vitiginea*) prunkade nu med ſine röde bär, like Körsbär, ſom ätos.

I början af Julii månad, företog jag mig en ſpatſergång på några dagar, til Conſtantia och de omkringliggande gårdar. Öfver vägen, löpa på några ſtällen vatnbäckar emellan dälderne ned

ifrån

ifrån bergen, at man denne tiden, med möda, kommer öfver.

Järnhaltige ſtenar (*Eiſer-klippen*) funnos ſå väl här, ſom närmare intil Cap.

Skyarne ſågos artigt drifvas emot hvarandre, ſå at de undre kommo från Sydoſt och de öfre drefvo emot Sydoſt.

Kreaturen, ſom annars i hela landet, ligga under bar himmel, höllos här under tak, i et ſkjul, ſom framtil var öpet.

Återkommen til Staden, hade jag tilfälle at ſe en Chineſiſk begrafning. På deras begrafnings-plats, ſom är et litet ſtycke utan för Staden, ſer man upſatte rottingar, hopbundne med bomulsgarn, at de formera en båge eller et bugtigt tak öfver grafven.

En ſtor galt, ſom ſlagtades, hade åtſkillige Lumbrici uti ſig, ſom ſades vara här på orten almänt hos Svinkreaturen.

Julii den 21 gjorde jag en promenad til Paarl och Stellenboſch.

Ifrån Cap ſer man åt landſidan horizonten ſluta ſig med höga berg, ſom ſtryka tvärs öfver hela landet. Det ſlac-

flacka fältet, af en dagsresa bredt, som ligger emellan Cap och desse bergen är merendels en obebod sandhed, som har brist på vatn, hvilket icke gårna år til finnandes annorstädes, än vid de strödde mindre berg, som der ligga, liksom enstaka och utan betydande sammanhang. En vandringsman, som ej varit nog försigtig, at taga vatn med sig, har ingen annan utvåg, til at i en brännande hetta, kunna erhålla något, at läska sig med, än at väl efterse, om några svarte herdar med sin husbondes hjord gå vall, och antingen sjelfve äga vatn, eller veta gifva anvisning derpå. Vintertiden, då det mycket regnar, står likväl en god del af desse fält under vatn.

Kapock-fogel kallades en ganska liten fogel, som bygger et mycket konstigt och vackert bo, tjockt som en ullstrumpa, utaf fjunen (*pappus Eriocephali*) af vilda Rosmarinbusken (*vilde Rosmaryn.*)

Uti April och Maji månader årjas och sås säden här; men uti Junio och Julio plöjes jorden up, som ofta legat i träde flere, ja ända til 10, 12 och 15 år. De större buskar rödjas förut bort, och

och de mindre lämnas åt plogen; alle buſkar ſamlas ſedan tilhopa och brännas ſtraxt på åkren, ſom af aſkan anſenligen gjödes. De ſtällen der branden förråttas, gifva altid tjockare och ymnigare gräs, at man på en åker ſer likſom af ſtora tufvor, ſådane ſtällen utmärkte. Efter utſädet af hvete, ſade de ſig vanligen få hårſtådes 8, 10, men ofta 15, 20 och 25:te kornet, då de åter på flere andre ſtällen få mycket mera. Och berättades mig, at på en gård, efter 3½ tunnas utſäde, blifvit ſkördade 110 tunnor.

Myråtaren (*Myrmecophaga, aardvarken*) gräfver ſig ſtora holor i jorden, hvari han om dagen ligger ſåker för ſine fiender. Landet var fult med ſådane holor. Det ſades vara et ſtarkt djur, ſå at flere oxar icke ſkulle förmå, at draga honom ur ſit nåſte. Han gräfver ganſka fort. Köttet deraf ätes, och i ſynnerhet Skinkorne, ſåſom ſpikekött. Han lefver af flere ſlags myror, i ſynnerhet de ſtore röde, ſom bygga ſine ſtackar af lera, och ſom äro mycket almänne, ſamt ökas årligen.

Nybyggarenas döttrar låta ſtundom lägra ſig af ſvarte ſlafvar. För pennin-

gar

gar blifver då flickan merendels förfed med någon man, men flafven fkaffas bort ifrån orten.

Gåftfriheten är i hela landet hos Landtmannen ganfka ftor, få at en refande kan utan någon betalning för husrum och föda, tilbringa längre eller kortare tid hos et folk, fom med ftörfta vänlighet emottager och undfägnar honom. Deremot faller det en främling uti Staden ganfka dyrt, få at han i fit herberge nödgas betala åtminftone en eller halfannan Riksdaler dageligen för koft och kammare.

Landtmannen äter gemenligen öfver alt fyra gånger ordenteligen om dagen, nemligen: kl. 7 frukoft, kl. 11 middag, kl. 4 aftonvard och kl. 8 nattvard.

En Soldat får här icke tilftånd at gifta fig, af fruktan, at han, fom i det fall måtte bo utom citadellet med fin hufttru, fkall i ftaden fördjupa fig i fkuld, och fedan, fom fådanes ftraff gemenligen är, bortfändas til Batavia. Ehuru det vore mycket båttre, at en Soldat eller Corporal finge frihet at gifta fig, då han med åtnjutande af fin fold, likvål kunde göra fin tjänft, och på de frie

da-

dagar, förtjäna med information eller handtverk sin föda; och oaktadt i brist deraf, mänge, enligt dageliga erfarenheten, blifva liderlige och förstörde af svarta konor; samt en gift Soldat, altid med mera mod och tapperhet, vid upkommande ofred, fäktar för landet, hustru och barn; så nödgas dock alle sådane taga afsked utur tjänsten och blifva frie borgare. En sådan borgare, blifver dock ej fri, utan med det vilkor, at åter gå i Compagniets tjänst, om nöden så skulle påfordra, och det i samma qvalitet, som då han blef fri derifrån.

Utom det Staden står helt och hållit under Compagniets Jurisdiction och sålunda under Gouverneuren och Fiscalen; så äger den likvål uti särskildte Oeconomie mål, sin egen Borgmästare och Politie-Råd, samt andre Ämbetsmän.

Borgerskapet i almänhet, så väl i Staden, som hela landet, är enroulleradt i tjänst til landets försvar, och sålunda fördeladt i åtskillige Compagnier til fot och til häst, samt äga af sin egen Corps, sine Officerare. Årligen komma de tilsammans at exercera sig, och göra i Staden Borgarevakt med mera.

Begrafningar ske utan Präst, bön och jordkastning på liket.

Vigsel och barndop måste altid ske i Kyrkan, och nöd-dop vil man här icke veta af.

Slafvarne blifva mycket sällan frigifne; och de svarte frie tillåtas ej göra Borgare vakt: i krigstider måste de med spadar, som äro deras gevär, upkasta Batterier. De hafva likvål sin egen Capitain. Slafvarne, som hvar husbonde, då det gäller emot fienden, måste drifva framför sig utur huset, formeras då äfven til Compagnier. Borgare, så väl som Compagniets tjänare, få då anvisning til vissa stationer. Hela skrifvare Staten placeras inom castellet och andre vid Batterierne på särskildte ställen.

Uti *Augusti månad* började vintren löpa til ända och marken prydas med blomor; det blef altså nödigt för mig, at nu tänka på de tilrustningar, som pröfvades nödige och oumgängelige til en lång förestående resa in åt landet, den jag hade löfte, at til en stor del på Compagniets bekostnad få göra.

Jag

Jag förfåg mig altfå med nödige klåder, lådor och fmå påsfar til lökar och frön, infect-dofor och nålar; en kagge med arrack til ormars och amphibiers inläggande, bomul och lådor til foglars upftoppande och förvarande; cardus-papper til örters torkning; thé och pipor för egen del och tobak til utdelning åt Hottentotterne; famt gevår och en myckenhet krut, kulor och åtfkillige forter hagel. Skor för fyra månaders tid utgjorde hår icke någon ringa artikel, emedan det i Indien tilredde låder år föga ftarkt och de utom defs af hvasfa ftenar i bergen aldeles fönderfkåras och haftigt förnötas.

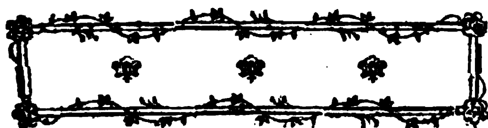
Mit equipage beftod uti en ridhåft, en kårra, tåckt med fegelduk, fåfom en ruftvagn och tre par oxar, fom fkulle hela refan fpånnas för den famma. Mit fållfkap på refan blef Trågårdsmåftaren Auge, fom förut gjort aderton långre och kortare refor inåt landet, och nu fkulle blifva en trogen och fåker vågvifare; Herr Immelman, en ung Lieutenants Son, famt en Sergeant, Leonhardi, fom för at fkjuta ftörre djur och foglar gjorde denna befvårliga refan, och åndteligen tvånne hemtamde Hottentotter,

 hvar-

hvaraf den ene skulle vara kusk och den andre ox-ledare.

Alle, som resa hår i landet, fårdas ungefårligen på detta såttet. En stor vagn, från 120 til 140, ja 200 Riksdalers vårde, försed med et stort Buldans tält, förespånnes vanligen med 5 a 6 par oxar, som drifvas af en kørsvån med en lång piska och ledas igenom å-drifter och fram vid gårdar. Håstar åro mera svage och finna öfveralt in uti Africa hvarken bete eller vatn, samt kunna derföre icke nytjas til långa resor. Håstar nytjas icke eller, at ifrån de intil Cap nårmare belägne gårdar, på ryggen föra några varor, utan några få förmögne derstådes nytja någon gång flere par för sin vagn på korta resor. Öfver alt i hela landet nytjas de likvål til ridhåstar. När några bönder, långt in i landet boende, resa up til Cap, drifva de merendels 5 a 6 lösa oxar med sig, för at dermed göra ombyte, under en resa, som varar flere veckor. Piskan år et instrument, som tyckes kunna ådraga sig respect, så vål af andre, som af oxarne, til hvars tjånst den år i det måsta årnad.

Så-

Sålunda utrustad, afreste jag med mit sällskap, ifrån Cap *den 7 September*, til Jan Besis Kraal, en liten Compagniets Boskaps plats, liggande ut med sjösidan, dit vi ankommo kl. 11.

Uti de sandige fälten sågs *Protea hypophylla* öfver alt krypande och nedliggande med sine åt ymse sidor upstående blader. Vid Elands fontain sågs et dylikt slag stå högt som en buske, med bredare blader, mycket lik den förra.

Resan fortsattes til kl. 12 til en annan Compagniets gård, kallad Rietvalley; sedan til Mosterts gård, och åndteligen förbi Brack-fontain til Groene Kloof, en ansenligen stor Boskaps-plats, Compagniet tillhörig, 8 timars våg ifrån Cap. På detta vackra ställe qvarblefvo vi hela veckan, dels för det, at mycket fants hårikring för oss, at samla, dels för det, at jag af Solstrålarnes studsande emot den uphettade sanden olyckeligen fick en ganska häftig inflammation i ögonen, som svårligen ville gifva sig.

Landet är väl redan af Europeiske Colonister ganska mycket bebodt och upbrukadt, men ännu äro inge säkre miltal utsatte, ej eller äga gårdar och rivierer öfver alt tjänlige namn. Gårdarne nämnas ofta efter dess ägare, och distancer måtas efter den tid, som man med en oxvagn fårdas deröfver och hvilket i det nogaste utgör en sjömil. Alt detta förorsakar en Resande mycken svårighet, och gör, at jag måste nämna de orter, jag under mine resor besökt, med de Holländske namn, som de på stället äga.

Desse sandige och låge fält, som vi öfverfarit, voro nu ganska rike på lökväxter, utom andre örter, som af det myckna regnet, hvilket vintertiden fallit, nu upväxt och med tusende särskildte blomor prydde desse annars nakne sandhedar.

Lökarne (*bulbi*) af *Iris edulis* blefvo här kokade och ätne, samt smakade mycket lika jordpåron.

Africanske blomorne variera mycket til fårgen, måst på öfra sidan och äro mera beständige på den undra.

Flammingo (*Phoenicopterus ruber*) vadade öfver alt i myckenhet, i vatnpus-

sar-

sarne, i hvilke åfven hôllo sig Ånder och Snåppor (*Scolopax capensis*). Uti fålten, bland buskarne hôrdes Korrhanar (*Otis?*) Haantje (en liten fogel) och Båckar lupo der af flere slag, som Hartebeftar (*Capra dorcas*) Stenbockar (*Capra grimmia*) Duykers (*Capra*) samt de stolte Strutsar, kånbare med sine svarte fjådrar, ifrån sina grå honor.

Svafvelblandad lera visades mig, hvilken finnes vid en brun vid Paardeberg.

Frôhusen af en *Eupborbia*, pulveriserade brukades til vargars dôdande, i stållet fôr Råfkakor,

Oljan af *Ricinus* fick jag hår se fôrsta gången. Frôn sades kokas i vatn, hvaraf den upflytande oljan afskumas och intages sedan til hela thékoppen, at lindrigt laxera. Bladen af busken torkade och lagde omkring hufvudet, sades vara tjånlige emot hufvudvårk.

Den 14, reste vi fôrbi Oranje-fontain och Uylekraal til Théfontain, 6 timars våg och sedan fôrbi Elånds-fontain til Saldahnabay dagen derefter.

Landtboen åt denna sidan ifrån Cap åger hvarken vingårdar eller mycken

fådes-åker, utan i det stållet mycken Boskap. Hår kernas dageligen uti en kerna, lik en pump, och kernmjőlken, ehuru god den ock år, flås ut åt kalfvar och hundar. Mjőlken får icke, eller főga fåtta någon grådda főrut. På husgeråd var hår brist och fattigdom.

Våre ridhåstar låmnades i en bondgård, innan vi med fartyg foro őfver hamnen til Compagniets påst, der vi főrblefvo flere dagar.

Vildt af Båckar, Ånder och flere djur, fants hår i myckenhet.

Saften af (*Sonchus oleraceus*) Mjőlktistelen utpråsfad, brukades at rena och låka får.

Den svarta saften af Blåckfisken (*Sepia*) brukades til blåck med åttika. Djuret åger rigtiga őgon, bestående af cornea, choroidea och lens samt alle vanlige humores.

Hår tråffades bland besåtningen ELISÆUS HYPHOFF, som var Kock i huset och Son af Banco-Commisfarien HYPHOFF.

Albuca major våxte håromkring hőg, rak och vacker. Dess saftfulla stjelk, som

fom är något flemig, tjänar Hottentotter och andre refande til at tugga och at dermed fläcka torften.

Månge fandbankar voro uti hamnen, fom fågos vid lågt vatn.

Gräs våxte ymnigt på öarne, men ingen bofkap, hvarken af Får eller Oxar, fants hår.

Under mit Botanicerande, hittade jag på en dód Tiger, fom låg vid ftranden. Den lårer åtit af någon giftig ört och fedan fökt efter vatn, innan han ftupat deraf.

Phoca, (*Robben*) fångades mycket på öarne, utom och omkring Saldahnabayen, af hvars fpäck en god och nyttig Tran tilverkades. Af de fmå användes endaft fkinnet til fkjut-tafkor och tobaks pungar. De ftore fades gå til 14 a 15 hundrade Skålpund. En olyckelig håndelfe hade nyligen tildragit fig med en Soldat, fom på denna jagt var utfånd, nemligen fedan djuret var fkjutit och låg likfom dödt, famt fkytten fkulle upfkåra ådren, för at båttre aftappa bloden, hvilket anfes nödigt för tranens godhet, få fattade djuret i handen, och under det fkytten drog den i haft undan,

dan, blef tumen afbiten och senan långt utdragen.

Ifrån Saldahna bayen återreste vi til Théfontain, och fick på en Bondegård, tilfälle at se, med hvad färdighet Bonden här, förrättade castration på sine Oxar. 50 om två år, och en om tre år undergingo denna operation på en enda aftonstund. Med en piska lades först et rep om hornen och sedan et om den ena bakfoten. Dermed fäldes han ikull på en sida och alla fyra fötterne sammanbundos. Med en knif skars på yttra sidan igenom alle integumenta ända in uti testiklen; sedan fattades testiklen och funiculus skrapades, under omvridning, tils den losslades ifrån.

Fröhusen af *Rumex spinosus* (*Dubbeltjes*), som växte öfver alt, klagades här mycket öfver, emedan de med sine hvasse taggar sticka och såra slafvarne i fötterne och andre, som löpa barfota.

Pharnaceum mollugo (*Muggekruyd*), växer uti stor myckenhet i våta år och gör boskapen, som äter den, efter berättelse, ganska fet.

En Korrhan, som i sin flygt skriker *Kok-karri, Kok-karri*, blef omsider skuten,

ten, ehuru svårt det är, at komma honom nog nära.

Secretaris (*Falco secretarius*) visade sig ofta med sit vackra hufvud och sine långe ben; han springer ganska starkt, och lefver åfven af fångade ormar. Man berättade här, at ungarne svårligen kunde upfödas, emedan de ganska lätt bryta af sig benen. Jag hade likvål vid Constantia fet en gammal Secretaris fogel tam. Han lägger 2 a 3 ägg och sades bygga sine bon af qviftar på buskar. Han finnes måst altid ensam och ej i färdeles myckenhet.

Bären, som äro svarte, på en buske härstädes kallad *Kraijebosches*, åtos begärligt af Capske Kråkorne.

Den 25, skildes vi ifrån Théfontain och passerade öfver färgan vid Bergrivier.

Anis-roten (*Anys-wortel*) stektes här och åts samt smakade väl; den stekes antingen i askan eller kokas i föt mjölk, eller stufvas med kött. Bönderne låta slafvarne stundom upgrafva deraf en myckenhet, som de sälja uti Staden.

Gatagay wortel är en rot, som åfven ste-

ſtekes i aſkan och ätes, men har en elak och oangenäm ſmak.

Öfver alt ſågs en ſvart Torndyfvel (*Trichius laticollis*), ſom var mycket almän, hela dagarne rulla ſtora piller af träck, med bakfötterne, altid gåendes dermed baklänges. Med framfötterne gör han ſtora hol i ſanden, och ſkjuter äfven undan ſanden med hufvudſkölden. Förmodeligen lägger han ſine ägg i pillerne, dem han ſedan begrafver i ſanden. Några gånger ſågos tvänne hjelpas åt, at rulla en ſådan pill.

Hafran, ſom hitkommit ifrån Europa, anſes nu ſom det ſvåraſte ogräs här i landet, emedan hafrekornen af den ſtarka blåſten lätt utfalla, ſå ſig ſjelf och utrota den andra ſäden. At läta et ſådant bortſkämdt land ligga flere år i träde, hjelper icke, emedan ſedan landet blifvit upplöjt, hafran i jorden oſkad börjat gro å nyo.

Näktergal (*Nachtigall*) kallades en fogel ſom i ſång och åtbörder efterapade flere andre foglar.

Opblaſers (*Pneumora*), en ſort Gråshoppor, fångades om aftonen. När ſolen gådt ned, börja de läta höra ſig,

ge-

genom et besynnerligit ljud, som upkommer deraf, at de stryka sine taggige bakfötter emot deras toma och genomskinliga mage. Detta ljud tyckes höras på långt håll. Som jag märkte, at desse, lika som mänge andre nattinsecter, gärna älskade ljuset, lät jag ute på marken upgöra en stor eldbrasa, vid hvilken de fångades, så snart de kommo dit framtågandes. Hela kroppen är som en blåsa, så tom, at desse icke kunna föras upsatte på nål, som andre insecter.

Finknästen (af *Loxia*) gjorde af gråsstrån, som voro konstigt ihopflätade, hängde på grenarne öfver vatnpussarne, med en lång och smal hals, hvarigenom fogelen hade sin ingång. Denne hals hindrade rof-foglar, at komma til ungarne och vatnet, hvaröfver nästet på låga buskar hängde, hindrade räfvar och andra rof-djur, at komma åt dem.

Boskapen var utsatt för åtskillige svåre sjukdomar, hvaraf de stundom också satte lifvet til.

Blodsjukan (*Blaar*-eller *Bloedziekte*) kallas, då hos boskapen, ådrorne i hela krop-

pen mycket svälla up. Åderlåtning och stark rörelse sades hår tjäna. Dör någon af denne sjukdom, år köttet aldeles odugeligt.

Svampsjukan (*Sponsziekte*) börjas på det sättet, at först sväller en fot up och sedan småningom hela kroppen. Den varar stundom tre dagar, stundom dödar den inom tre timar. Om foten afsågas straxt, kan kreaturet frålsas. Köttet år af et sådant kreatur ocksä odugeligt. Denne sjukdom tyckes säkert ej vara annat, ån et bet af någon orm, hvarpå i det varma Africa finnes så ymnig välsignelse.

Lamsjukan (*Lamziekte*) blir, då Boskapen ej kan stå på benen. Den begynner småningom och kommer långsamt. Efter döden befinnas benen vara aldeles tome, utan mårg och i dess stålle, fylde med vatn.

Piss-sjukan (*Pissziekte*) upkommer, då kreaturen, så vål håstar, som hornboskap, ej kunna stalla. Den upkommer, då kreaturen åta Euphorbia genistoides (*Pissgoed*), som åger mjölk uti sig, hvilken icke skadar mage och tarmar, men fråter blåsan och i synnerhet ob-

obstruerar urin-gångarne. Om Penis krammas, så utklämes denna sega materien. Bönderne plåga derföre dels utkrama den, dels med et halmstrå skjuta den tilbaka inåt. När boskapen får dricka friskt och godt vatn, kan sjukdomen ej taga öfverhand, men om sommaren, då vatnet blir tjockt och orent, som ej förmår utspäda materien, sätta de lifvet til deraf.

Til höger om den stora Bergrivier sågs Ribeck-Castel, et högt och stort enstaka berg, och til vänster Picketberg. Vi redo förbi Honingbergen, och kommo om aftonen fram til en gård, som tilhörde Griling.

Den 26, fårdades vi öfver den så kallade Vier en tvintig rivieren, til gården Arnhem, derifrån til kleine Bergrivier och vidare genom Rode Sandskloof til Waferslandet eller Roode Sand. Bergsskrefvan, igenom hvilken vi passerade ifrån det emot Cap liggande lägre sandfältet, men som sinåningom höjt sig, til Rode Sand, är en ibland de få klyfter, som den långa Bergsraden lämnar, någorlunda ehuru ej utan farlighet, lämpelig, at med vagn genomfårdas. På några ställen var den så

smal,

at twånne vagnar ej kunde mötas. Vid sådane trånge pass göras med den stora piskan förfärliga smällar, som höras hela milen, så at den först kommande vagnen först kan obehindrad fara igenom, innan en annan begifver sig dit in.

Så snart vi voro inkomne öfver bergen til Rode Sand, syntes landet här vara mycket högre, än på den sidan, hvarifrån vi kommo. Åt ena ändan slutades detta landet af höga berg, som kallades Vinterhörnet (*Vinterhoek*), emedan topparne nästan hela året äro med snö betäckte; vid andra ändan var det öpet, hade et utskott af berg, som kallades Mostertshoek och vidgades mer och mer i bredden åt söder.

Vi logerade hos DE VETT, en afkomling af en utaf de Franska familier, som bland de förste colonister satt sig ned i denna del af Africa, at anlägga vingårdar och plantera frukt-trån.

Tintirintjes kallades en hvit *Ornithogalum* af det låte, den gaf ifrån sig, då twånne stjelkar gnedos emot hvarandra.

För at låta våre kreatur hvila sig och taga något hull, tilbragte vi på detta

ta angenäma ſtälle, nästan hela fjorton dagar, under hvilken tid vi hade ledighet, at ſkôta de redan ſamlade ôrter och frön, ſamt beſôka alle kringliggande berg och backar.

Den 28, fôretogs altſå en reſa ôfver vatn-fallet och bergen til en der boende Sadelmakare Swieger, hvilken reſa fortſattes dagen derpå til en vid namn Olivier, hvareſt vi lämnade våre håſtar och til fots vandrade berget upföre.

Den 1 *October* gjordes en reſa ôfver Witſenberg, ſom på andra ſidan hade et land eller råttare en bergsklyfta, ſmalare ån Rode Sand, men vid paſs fyra gånger hôgre. Ifrån denna hôjden ſyntes Taffelberget vid Cap och af kôld ſamt ſednare ſommar kommo blomorne hårſtädes åtminſtone en månad ſednare fram. Snô faller hår, ofta til tre fots djup, ſom blifver liggande några dagar, men långre tid hôgre up på ſjelfva berget. Bakom denna klofven ſågos andre berg och bakom dem åter andre hôgre bergsryggar, bakom hvilka Båckefält ſades ligga. Uti detta lilla, hôga och kalla landet voro ſåplatſer anlagde; men ſåd cultiverades der icke; emedan den

 icke

icke kunde transporteras derifrån öfver bergen. Vi behöfde en hel timas tid, för at ridande komma öfver berget.

Återkommen til Rode Sand, visades mig den mycket namnkunnige Ormstenen (*Slange-steen*), som få bönder här i landet hunnit förvärfva sig, som betaltes ganska dyrt och hölts i mycket värde. Den hitföres ifrån Indien, i synnerhet ifrån Mallabar och betalas med flere, ofta 10 a 12 Riksdaler. Den är rúnd och kulrig på ena sidan, svart med en blek askfärgad fläck midt på, pipig likasom eketråd eller en lerpipa, med ganska fina hål. Uti vatn lagd ger den upstigande vatnblådror ifrån sig, som är et prof på dess godhet, åfven som at den tagen i munnen, skal fastna vid gomen. När den lägges på et ormbet, fastnar han vid såret och utdrager giftet; då den deraf är fulmättad, affaller han af sig sjelf. Lägges han då i mjölk, säges han renas ifrån sit insupna gift och at mjölken blir deraf blå. Ofta scarificera de likvål såret, innan den pålägges, med en rak-knif.

När någon Hottentot blir biten af en orm, sades han dermed hjelpa sig, at han genast upsökte någon groda, och gne-

gnedo dermed såret. De kånna åfven den konften, at med munnen låta en annan utfuga giftet, fedan de med en knif fcarificerat fåret rundt omkring.

En Orm fants hår (*Coluber* fcut. abd. 197, fqvam. caudal. 124), fom kallades Boomflang, emedan han ofta fkal hålla fig uti tråden. Långden var 8 fot, fupra totus fufcus, fqvamis linea elevata carinatis; fubtus totus flavefcens.

Med Tulbaghia alliacea (*vilde Knoff-look*), hvars rot åger en ganfka ftark hvitlöks lukt, fades ormar kunna kjufas.

Med giftet af ormar famt faften af *Sideroxylum* toxiferum (*Giftboom*) förgifta Hottentotterne fine pilar, och fkjuta dermed både vilde Båckar och vilde Buffeloxar, famt förfvara fig emot fine fiender.

Pungarne af Fåren åtos hår ftundom ftekte och fmakade rått vål, men voro något rörande för magen.

Aponogeton diftachyon (*Waater uyentjes*) våxte på många ftållen, vid grunda vatnpusfar ymnigt, och fpridde ifrån fine hvite på vatnet flytande blomor

 den

den aldraljufligaſte lukt. Rötterne håraf brukades mycket, til at åtas ſtekte.

Gurkor, ſom i Trågårdarne updrogos, inlades til deſert på bordet, förſt uti ſalt vatn, och ſedan uti vinåttika med ſpanſk peppar.

Af decoctet utaf *Solanum nigrum* och *Sonchus oleraceus*, ſom funnos nåſtan vid alle gårdar vildt våxande, tilreddes med vax och iſter ſköna ſalfvor, til hvarjehanda ſår och ſkadors låkning, och var ibland Almogen et ſå almånt, ſom berömdt låkemedel.

Svalorne (*Hirundo ruſtica*) voro nu i September och October månader, mornar och qvållar ganſka ſyſelſatte, at bygga ſine bon, och det inuti böndernes hus, hvars dörrar ſållan ſtå ſtångde; det år mycket ſålſynt, at de bygga under bergsſkreſvor. De bygga hår ſine bon af lera, den de med munnen bereda och i ſmå bitar foga til boet, ſom dageligen deraf rundas och förfårdigas. Svalorne, ſom vid denna tiden hit återkomma, flytta årligen hårifrån, likſom Svalorne i Europa, utan at Landtmannen kunde ſåga, hvarthån de öfver vintren begifva ſig.

En

En berättelse, som var ganska almån på Rode Sand, satte mig i mycken förundran, och retade på det högsta min nyfikenhet. Alle månniskor med en mun försäkrade, at der på bergen fants en buske, på hvilken våxte åtskillige underlige saker, lika som af en fin såmsk, såsom Mössor, Handskar, Ull-strumpor med mera. Jag anmodade snart sagt hela orten, at om möjeligt vore, skaffa mig något af desse förunderlige tingen, och beslöt, at ej låmna orten förr, än jag skulle hafva reda på en så otrolig sak. Efter några dagar voro åtskillige blader ifrån bergen nedskaffade, som voro öfverdragne med et ganska tjockt ludd (*tomentum*) och liknade mycket et hvit sammet. Flickorna, som ofta förr handterat sådane blader, begynte straxt med synnerlig nätthet och behåndighet, at af-slå detta ludna, sammanhångande så helt, som det var, utan at rifva det i stycken. När det således var afdragit, var det tillika omvåndt och bladets gröna ådror sågos på ena sidan. Alt som bladets skapnad var mer eller mindre rund, eller aflång, så tilskapades håraf sedan åtskillige af de förutnåmnde saker och formen hjelptes stundom något litet med saxen. Af bladstjelkarne tilkommo

ſtrumpor och långa fruntimers handſkar, af ſmårre blader mősſor. Saken var ſåledes icke i ſig ſjelf aldeles ſå underlig, ſom den underligen berättades; men emedlertid återſtod ännu főr mig, at utforſka, til hvad őrt desſe blader hőrde och detta nődgade mig, at ſjelf klättra up, til de hőgſte bergsſpetſar, vid hvilke den ſamma våxte. Őrten var vål på bergstopparne icke ſå ſållſynt, men jag hade mycken mőda, at kunna finna någon i bloma och frő, hvaraf jag blef őfvertygad, at den hőrde til Bupleuri ſlågte, (*Bupleurum giganteum*). Sjelfva luddet, lik en fin ull, vål torkadt, nytjades ockſå i ſtållet főr ſnőſke och var dertil ganſka tjånligit.

Rode Sand åger en vacker Kyrka och ſin egen Pråſt. Til denna Kyrka måſte alle de, ſom bo långre in i landet hőra, hvilke ſållan mer, ån en gång om året upkomma, vid hvilket tilfålle de tillika låta dőpa ſine barn.

Den 6. Sedan jag hår, ſå vål af őrter, ſom foglar och frőn gjort en vacker ſamling och dragarena főrfriſkat ſig, låmnade vi detta vackra ſtålle, reſte landet utfőre őfver flere revierer, ſåſom Hartebeeſts rivier, der vi hade vårt

főr-

första nattläger hos MICHAËL DE PLOI, Hexrivier, Breederivier, Mattjes-valley och Brandsteeg, och ankommo öfver Mattjes kloof til PETER DE WETTS gård vid Varma Badet, der vi togo oss en dags hvila, för at nytja badet och besöka de omkring liggande bergen.

Innan vi hunno til DE PLOIS gård vid Hartebeests rivier, passerade vi förbi et berg, som kallades Slangenkop och torde vara det besynnerligaste i sit slag. Det ligger skildt ifrån de andre bergsryggar, såsom en stor enstaka klippa och är ej mycket högt. På ena sidan är en stor och djupt ingående spricka, som gör detta berget mårkvårdigt, emedan uti den samma, hvarje höst, snart sagt, alle ortens ormar inkrypa och församla sig, til at der fredade och säkre få ligga uti dvala. Emot sommaren, så snart varman börjat blifva något stark, får man se ormar, af många slag och ofta ihopvicklade uti stora knippor, utkomma ifrån detta stålle, för at sedan spridas hvar på sit håll ut i fältet och at igenom tjänlig föda återvinna det hull, som de i detta sit hide förlorat.

Colutea vesicaria stöttes och brukades

 för

főr ógonſjuka. Pyrus cydonia (*Quitten*) våxte hår planterad til håckar.

Varma Badet hade ſit urſprung nederſt vid bergsfoten, på óſtra ſidan af bergsryggen, uti ſandgrund. Kåll-ſprången åro ſju, hvaraf et år ganſka ſtort emot de andre. Det andra eller óſverſta år medelmåttigt ſtort, vid hvilket det főrſta ligger åt ſóder, och det tredje ſtraxt bredevid. Under desſe ligger det fjerde, lagom ſtort, och det femte några alnar derifrån, ſamt det ſjette midt emellan, hvilket ej i en ordentelig, utan flere ymſom upbublande ſtällen upkommer. Det nederſta år ſtórſt och kokar ſtarkt. Vatnet år aldeles kokhett, ſå at djur deri kunna ſkållas. Ångan ſynes upſtiga likaſom af en kokande gryta, och continuerar i den nedrinnande rånnilen hela två bósſeſkottens långd. Rånnilens kanter och botn åga intet ſediment, men en grón conferva våxte deruti. De ſtenar, ſom lågo i rånnilen och nu ſtodo litet óſver vatnbrynet, hade likvål på ſig en grå ſkorpa, och uti rånnilen fants en lós ſten, ſom med knif kunde rifvas och nytjas i ſtållet főr krita. En blå ylleklut åndrade icke ſin fårg i vatnet, ej eller blått ſocker-

ker-papper, til tekn, at det håller ingen fyra. Af blyfocker ändrades det ej annorlunda, än at det deraf blef mjölkfärgadt och af China pulver något brunt. Ådren löper altid, utan ändring, lika ftarkt, utan at minfka eller öka. Vatnet fades dock vara hetare om fommaren. Linkläder kunna häruti tvättas, utan at de fårgas och i fjelfva badet kan kött på vanligt fätt, utan at få ofmak, kokas, hvilket alt vitnar om detta vatnets renhet.

Ifrån käll-ådrorne famlar fig vatnet, under nedrinnandet, til åtfkillige ftörre och mindre hålor, i hvilka man kan fätta fig, för at nytja detta badet. Öfver et par dylika voro fmå kojor bygde til brunsgäfternes beqvämlighet, och til hvilka kalt vatn ifrån en utaf bergen nedrinnande bäck, efter behag kunde ledas. Det var altid för mycket vågadt, at enfam begifva fig i detta bad, emedan vatnets hetta, fom ökade hjertats klapning, dref blodet til ytan, och ådrorne af nedre delen af kroppen, fom var uti badet, fä utvidgades, at blodet drogs för mycket ifrån hufvudet, och man lopp fara, at inom en fjerdedels time falla uti fvimning. Stundom upkomma deraf både äckel och kråkning.

Ibland de ſjuke, ſom nu voro härſtädes för at nytja badet, voro tvånne i ſynnerhet ömkansvärde. Den ene var en Landtman, ſom hade et elakt ſår på magen, hvilket han fåt utaf en ſvår ſtöt af en ilſken oxe: han kunde icke få njuta någon ting, utom ganſka litet af brunsvatnet, emedan kråkningen var hos honom beſtändig. Den andre var en ſlaf, ſom på högra axelen hade en ganſka ſtor kött-växt, hvilken drifvit armen ur' led framåt, och den han hade fåt af et ſvårt fall på axelbladet.

Meſembryanthemum edule växte få väl här, ſom i ſynnerhet i ſandfälten öfverflödigt och kallades Hottentots fikon (*vygen*), emedan frukten mogen och ſkalad är tämeligen välſmakelig at äta; den varierar mycket med röda, kött-färgada, gula och hvita blomor.

October den 9, reſte vi öfver Mauritshögd til Koré. På denne kulle ſågs berget uti en backe beſtå af ſkiffer (*ſchiſtus ſcriptura candida*) i lameller, men mycket bräcklig och odugelig til ſkriftaflor.

Öfver denna högden kunde ockſå Carro-fält ſynas, hvilket är ganſka tort, ma-

magert och bart ifrån gräs, och äger endast en mängd saftfulla växter och buskar.

På den taggige Busken, *Arduina bispinosa*, stodo nu bären mogne, och sades ätas af Hottentotterne.

Jag hade här tilfälle, at på lammen se samma operation förrättas i stort, som jag förut set på en myckenhet oxar; nemligen de castrerades af landtmannen sjelf, med en liten knif, hvarmed scrotum upskars. Sedan drogs den ene testiklen ut efter den andre och med mycken behändighet frånskildes.

Fåren voro här på orten, der gårdarne ligga närmare hvarandra, märkte, i synnerhet i öronen. När det länge rägnade, blefvo fåren styfva och somlige dogo deraf. De fingo ock då (*ascites*) vattusot, som bonden curerade dermed, at han stack häl på buken och aftappade vatnet.

Stundom klippas väl fåren här i landet, men sällan nytjas ullen; utan fårskinnen gifvas ofta åt slafvarne oklipte.

Zygophyllum morgsana, en vacker buske, prydde nu backarne med sine blomor

mor och märktes vara mycket tjänlig til lefvande lufthus.

Kral kallades sådane ställen eller fållor, hvaråst boskapen, så väl fåren, som horn-boskapen, innestängdes under bar himmel. En sådan plats låg nära intil gården. Den omringades antingen med någon lermur eller med mycket taggiga buskar. Til deras in-och ut-släppande lämnades en öpning, för hvilken sattes en grind eller dörr. Hårstådes, der man hade tilgång til boschagie, instängdes desse Kralen med fälde trän af Mimosa nilotica och arduina bispinosa, de mäst taggige af alle, nästan i hela Africa. Desse gjärdesgårdar utehålla vargar, räfvar och andre rofdjur, dels med sin bred, dels med sine taggar.

När mimosa nilotica hugges, händer stundom, at den faller på en, och taggarne drifvas långt in i kroppen, hvilke också någon gång då kunna afbrytas och blifva faststittande.

Bäckar äta bladen af *Mimosa nilotica* och få då ofta taggarne i fötterne, utan at skadas deraf.

Uti Bergsskrefvorne fants mycket af Dassi (*Cavia capensis*), som troddes få

men-

menstrua, och sandbergen, som lågo til höger, hyste ofvan på sidorne, en djup hvit sand, som af blåsten yrar.

Uti en rivier, hvilken hade en liten vik och deri en djup håla, såg jag, huru Naturen i miniature formerade en vatnvirfvel eller mal-ström. Öfver hålan gick skum och orenlighet contrairt emot sjelfva båckens lopp ikring och drogs i medelpuncten nedåt.

För högt vatn i åarne, måste vi dröja hår några dagar och togo sedan vår våg *den* 14 öfver Koré rivier, som vi passerade tvånne gånger och sedan öfver Sandrivier, som år ofta torr, til Rietfontain; vidare öfver CLAS VOGTS rivier til en gård, som nu tillhörde LE ROUX.

Viscum capense, en parasitisk växt, sägs igenom båren, dem foglarne åta, öfver alt utplanterad på trådens grenar, i synnerhet på Rhus.

Den 15, reste vi til PHILIP BOTA, förbi GERTS heman, öfver en ganska djup rivier, och sedan förbi DROSKIS heman til JACOBUS BOTA.

Hår visades mig utur bergen tagit et

et katt-silfver (*mica argentea*), som var blandadt med en genomskinlig och oredigt crystalliserad kalkspat; och Bergbeck (*bitumen*), som Landtmannen behagade kalla Dassipiss, emedan han trodde det vara inspisserad urin af de store Bergrotterne (*cavia capensis*), som der funnos. Det berättades, at det fants i bergets springor i myckenhet, besynnerligen vid en stor utskjutande krants (*groote krants*). Bergbecket var mycket orent och hos Landtmannen bekant för sin nytta och bruk uti benbrott.

Vaxbuskar (*Myrica cordifolia*), hvars bär äro omgifne med en fetma, som liknar vax, lades här hele i en kokande vatngryta, för at smälta och afskumma fetman. Den liknar gråt orent vax, är hårdare än talg och något lösare än vax. Bönder nytja den til ljus, men Hottentotterne åta den, som et stycke bröd, ensamt eller til kött.

Den 17, tågade vi förbi Bruyntjesrivier och Leuwerivier til Keureboomsrivier, som fåt sit namn af (*Sophora capensis*) de tråden, som der i myckenhet våxa.

Ro-

Roten af *Asclepias undulata* nytjades infunderad emot Colik.

Gipscrystaller, som skola finnas i Africas berg, nytjades pulveriserade at strös i sår, för at rena dem.

Den 18, öfverforo vi Puspas-valley och rivier, samt ankommo til Svellendam, hvaråst en Compagniets Landdrost residerar, som har upsigt öfver hela landet, som ligger långre inåt och hvars sysla ej aldeles svarar, utan blott til någon del, emot et Landshöfdinge Ämbete.

De skarpe båren af *Fagara capensis* brukades både här och annorstädes i landet emot Colik.

Sedan vi hos Landt-drosten Mentz blifvit väl undfägnade til middagen, fortsattes resan öfver den breda Buffeljagts-rivier til en Compagniets påst, kallad Rietvalley, deråst vi dröjde flere dagar, för at sätta våre hittils gjorde samlingar i godt stånd, och at förbättra vårt usliga och af de steniga samt bergaktiga vägar, aldeles sönderbråkade åktyg, en kärra så liten, bräcklig och gammal, at ingen, hvarken förr eller sedan, med et dylikt åkdon, lårer kunna skryta, sig

sig hafva gjort en så lång och åfventyrlig resa inåt detta bergaktiga landet.

Fälten började här blifva mycket mera gräsrika och liknade någorlunda ängar. Bergen, som följt oss ända ifrån Rode Sand, begynte sluta sig i stora afsättningar och kullar. I samma mon började ock Boskaps hjordar här blifva större och almännare, samt vingårdar och sädes-åkrar, hvilke dock ännu ej saknades, sällsyntare.

Boskapssjukor sades ofta här grassera, och at (*Brandziekte*) Bränsjukan ej sällan förekom här. Den beskress, at först angripa lungan och lefren, sedan den öfriga kroppen; at köttet blefve deraf så skört, at den ena tågan icke hängde tilsammans med den andra.

Icke långt ifrån denna Compagniets gård, som förnämligast förser Compagniet med åtskilligt stort verke, låg uti en ansenlig bergs-skrefva, en stor skog, som kallas (*Grootvaders bosch*) Farfars skog. Til denna gjorde vi en resa, för at lära känna Africas egne trädslag. Vi reste förbi en bondgård Rietkeul, til Duywenhoeks-rivier, et ställe, som kallades Helfvete (*Helle*), emedan berget der

der formerade en ganska djup klof. Skogen var ganska hög och tjock, men beklägeligen ägde träden, denne tiden, hvarken blomor eller frukt, som kunde mätta min vetgirighet.

Camassie-bout var et mycket fint trädslag, som nyttjades til listor på skåp och meubler.

Stink-bout liknar Valnöt, är et stort träd och nyttjas til pulpeter och skåp.

Geel-bout (*Ilex crocea*) är mycket tungt, mer eller mindre ljusgult til fårgen, et stort träd och nyttjas til bord.]

En *Bergcrystal* af lilfingrets längd, med spits i bägge ändar, som blifvit funnen här, visades mig.

Peppar (*Piper capense*), som här fants i skogen i myckenhet, kallade Landtmannen Stjertpeppar (*Staartpeeper*) och viste bruka den, som en krydda.

På Compagniets påst lämnades vår kärra, i hvars ställe vi fingo en stor och med segelduk öfvertäckt vagn, samt tio friska oxar, til vår förestående resas fortsättande inåt Cafferskusten.

Några Hottentotter hade icke långt ifrån gården sit hemvist och nytjades stundom til gårdens och Compagniets tjänst. De voro aldeles galne efter brånvin och tobak, och tycktes sätta alt sit nöje uti orenlighet och stank. De voro smörjade öfver kroppen med en fet smörja och pudrade med pulver utaf Bucku (*Diosma*) och til at behaga oss, såsom främmande, hade de dessutom målat sig med röda och svarta strimor. Qvinfolken hade en trekantig skinlap och karlarne en pung framtil at skyla sig med. Både om halsen, armarne och lifvet voro desse prydde med pärlband, i flere varf omlindade, af blå, hvita, röda och brokiga glaspärlor. Några buro ringar af jern, mässing eller läder omkring armlederne. Et fårskin öfver länderne och et annat öfver ryggen utgjorde hela deras klädning. Pipan var ständigt i munnen. De lefva af sin boskap och af lökar, som de veta at upsöka och upgrafva uti fälten.

I brist på Ur, måta bönderne altid tiden efter solens gång.

Den 23 *och* 24, passerade vi öfver Krakous-rivier och Krakous högd (*boogte*), samt ankommo til middagen til Vett-ri-

rivier; vidare öfver Vett-rivier förbi åtskillige gårdar.

Uti desse ångder våxte mera ymnigt, ån jag blifvit varse på något annat ställe, Aloëträdet (*Aloë perfoliata*); af hvars blader Aloëkådan utrinner.

Fåren åto hår flere giftige våxter, som *Rhus lucidum*, *Lycium afrum* med flere.

Den 25, som var en Söndag, hålsade vi på MARTIN LAGRANS vid Palmitrivier, en bonde, som ågde så månge höns, at han hvar dag fick 100:de ågg.

Sedan reste vi öfver Zoetemelksrivier, förbi Svarte valley til en gård *Wel te* Vrede kallad vid Valsrivier.

Straxt bredevid Svarte valley til vånster sågos bergsklipporne tydeligen vara jernhaltige.

Den 27, redo vi förbi de Groote valley, öfver den breda Gouds-rivier til DANIEL PINARD.

Hår sades *Rabies canina* och *vulpina* grasserat.

Et artigt sått mårkte jag hår bonden nytja, at fria fine hönshus ifrån ohyra. Hönshusen upbyggas af ler, nå-

 stan

ſtan ſom ſtora bakugnar och då de bliſva ſmittade med ohyra, behöfva de endaſt inlägga litet halm och antända den, för at rena dem.

Den 28, förbi en ſtor klippa, ſom af biens tilhåll derſtädes fick namn af Honingklippa (*Heuningklip*), framkommo vi til en gård, belägen nära Attaquas klof. Honingklippan gaf på långt håll et beſynnerligt echo ifrån ſig, ſom uprepade flere ſtafvelſer, och var derföre i orten märkvärdig.

Olive-tråd (*Olive-bout*, *Olea capenſis*), ſom var hvit och mycket tungt, nytjades til ſtolars förfärdigande.

Hvete ſåddes här väl icke mycket, men jorden ſades vara ſå bördig, och roten af den gleſt ſådda ſäden ſå mångfaldigt grena ſig, at hvart korn altid frambragte flere ax. De ſade ſig ej ſällan räkna 20, ja ända til och med 80 ax. Jag anſåg det ſjelf för nog otroligt och företog mig, at genom räknande på åkren göra mig nogare underrättad om ſaken, ſamt fant, at af et enda hvetekorn, flere ax ifrån roten ofta uprunnit, ehuru af dem, jag räknade, antalet ej ſteg högre än til 41.

Hof-

Hottentotter, som vi hittils träffat under resan, voro hos Europeerne eller i granskapet vid deras gårdar upfödde, sålunda ofta mycket ifrån deras naturliga tilstånd förändrade. Dem vi nu och i synnerhet hädanefter besökte, bodde merendels långre ifrån Europeer skilde, hade stundom egne byar och hushåll, och visade sig alt mera i det skick, de af naturen voro och i hvilket vi åstundade, at närmare lära känna dem.

För et seculum sedan var mycket lättare, at lära känna och utforska detta folkets egna seder och lefnadssätt, då de bodde närmare Cap, voro talrikare och lefde i sin frihet. Nu är vägen til deras hemvist ganska lång, deras samhällen små, seder och lefnadsart mycket förändrade, och hela nation tvungen och inskränkt.

De, som funnos legde i tjänst hos Colonisterne, kunde stundom tala tämeligen god Holländska. När bönderne aldraförst i desse fält börjat sätta sig ned, hade de funnit Hottentotterne mycket rädde för krut och gevär, samt utlåtande sig, icke kunna begripa, hvarken deras pilar (*kulor*), dem de icke i farten efter skottet kunde se, ej eller skruf-

var, hvilka de lika som en spik, ej kunde utdraga.

Här omtalades mycket en Hottentot, som för några år sedan aflidit, hvilken blifvit stångad af en vild Buffeloxe och derigenom förlorat hela nedra käften. Icke desto mindre hade han lefvat hela 12 à 13 år derefter. Tala kunde han icke, maten stötte han emellan twå stenar, som gärna äro Hottentotternes mortel, och stoppade den sedan uti strupen med fingrarne. Tobak kunde han äfven röka, i det han höll handen öfver. Omsider har han skjutit den samme Buffelen, som förut gjort honom olyckelig.

Brandblader (*Atragene vesicatoria*) utgjorde här och flerestädes Landtmannens spanska flugor. Stötte och pålagde drogo de inom en half tima up en stor blåsa, som länge håller sig öpen. Roten skåres ockſå i skifvor och pålägges, och drager få starkt, at om den får ligga på öfver natten, skall fåret deraf kunna gå öpet hela månaden. Örten hölt sig måst våxande vid bergsbranterne och nytjades emot Rheumatismer och annor vårk.

Alt

Alt ifrån Rode Sand hade vi nu ſtyrt vår koſa i det närmaſte Sydoſt ut, i et land, ſom omgafs af berg å ymſe ſidor, hvaraf den raden, ſom var på höger nu hade ſlutat ſig, utan at hinna fram til hafsſtranden. Den bergsraden, ſom vi hade til vånſter, ſträkte ſig ännu långre ut, och ſålunda måſte vi nu öfverfärdas den, då vi årnade djupare komma in i landet.

En ſådan öfverfart kan företagas igenom Attaquas Kloof, hvilken är ſå lång, at dertil åtgår nåſtan en hel dagsreſa.

Den 29, beſlöto vi, at med Herr Immelman ſända vår vagn denna vågen, och ſjelfve göra en omvåg til håſt, genom det gråsrika och ſkogbevåxta Hautniquas land, ſom låg til höger och gick ut ända emot hafsſtranden, ſamt ſedan på et annat ſtälle fara öfver bergen och komma vår vagn til mötes uti Lange Kloof.

Vi redo altſå förbi kleine och groote Brack-rivier til Zoutfontain, en gård, tilhörig Vivier; ſedan genom en Dal, der mycken ſkog fants, och förbi et nybygge, der endaſt Hotttentotter vår-

dade boskapshjorden, til Kleinfontain vid Wittels-rivier.

De följande dagar fortsattes resan förbi et par nybyggen til GEORG BOTA, på dess gård Sandvliet vid Keerom-rivier, der vi något litet hvilade.

En qvarters lång, gul, ej giftig orm ficks under vågen, under stenar.

Af *Antbyllidis* bark veta Hottentotterne, at bereda sig tog, hvarmed de hjelpa sig up i träden, liksom på en stega, då de ur dem vela hämta honung. De slå då först om stammen en snara, sätta en fot uti den, slå åter en snara om stammen högre up, stiga uti den, lossa den förra och så vidare.

Vägar finnas väl egenteligen icke i hela denna södra delen af Africa, men den stråt, som almännare af resande befares, närmare Cap, är dock någorlunda banad; längre in i landet ser man ofta icke minsta tekn til väg. I de fält, som derföre äro antingen mycket vidlyftige eller buskaktige, kan det derföre lätt nog hända, at man reser vilse. De tekn man då äger, at komma til rätta igen, bör en Resande altså noga veta och i akt taga. Sådane äro, at efter-

terfe, om några fårpiller fynas i fältet, fom gårna gifva tilkänna någon gård i granfkapet; om någon bofkaps hjord vallas eller om något åkerland kan uptäckas.

Landet var här öfver alt ganfka kulligt och beftod näftan af intet annat än flacka, gråsrika fält, fmärre kullar och fkogbevåxta vatnrika dälder.

Uti fkogarne voro ftore och höge trän, men oftaft krokige och illa växte, famt täckte med måsfar, lika fom i de nordifke länder.

Hottentots qvinfolken nytjade här en fnäcka, (*Nerita biftrio* och *Cypræa moneta*) til prydnad, både på fine mösfor och omkring handlederne til armband. Mösfan är et bräm utan kuller, en tvärhand bred, af Buffelshud och utan på, i flere rader efter råd och lägenhet med denna fnäckan utfirad.

Hottentotterne brukade här, hvilket annars hos detta folkflag ej var almänt, en fäck af läder, fom med en rem hängdes öfver axlarne ända ned på länderne. Uti nedre kanten var den utfirad med hängande remar, like franfar, uti hvilke fnäckor voro bundne och

 fkram-

skramlade. Denne säcken nytjades til åtskillige sakers förvarande.

Andre Hottentots qvinnor buro på hufvudet en conisk mössa, som var randig och ihopsyd af åtskilliga smala svarta, hvita och bruna lamskins rimsor. Stundom voro äfven desse mössor prydde med glaspärlor, fästade i åtskillige fasoner eller hängande utföre, som pärlband.

Omkring armarne och benen drogo de almänt ringar af oxhudar, hvars beredning jag här hade tilfälle at se. De af oxhuden utskurne platte rimsor klappades så länge, tils de blifvit aldeles runde, och bägge ändarne ihophängande så nätt, at fogningen icke kunde märkas. Desse tvingades sedan öfver foten och brukades, i synnerhet af qvinfolken i myckenhet, ja så, at de täckte halfva benet eller mera. Jag såg dem också stundom tvätta och sedan smörja desse ringar.

Uti Strutsäggen sades stundom skola finnas en sten, som infattad brukas til knappar.

Någon gång har händt härstädes, at en Europé gift sig med en Hottentot-

ska,

ska, som då blifvit döpt. Oftare har det likvål håndt, at någon af colonisterne, utan ordenteligt åktenskap, aflat flere barn med en Hottentots maitresse, och at barnen blifvit döpte, sedan de redan varit flere år gamle.

Svedjeland fick jag se på flere stållen, ehuru de åro vida olike de svedjeland, som brånnas i norden. Åtskillige fålt åga hår et ganska högt gräs, som för stråft och otjånligt för boskapen hindrar nytt och grönt gräs, at utskjuta, och utom dess döljer inom sig en mångd af ormar och rofdjur. Et sådant stycke land såttes derföre i brand, at ungt gräs åter från rötterne må framkomma. Voro några sådane stållen bevåxte med buskar, brändes de helt svarte och blefvo sedan långe ståndande sotige, til mycken förargelse för mig och andre vandringsmån, som hår måste fårdas igenom.

Nåstan dageligen genomblöttes vi af skoftals fallande regnskurar, som stundom beledsagades med åska; då vid Cap denne tiden altid år uphålsvåder, så ser det ut, som vintren och regntiden hårstådes ånnu ej tagit afsked. Regnet var oss så mycket mera besvårligt, som ut-

om

om det, at här icke var tilfälle, komma under tak och solen icke hant emellan skurarne, torka våra våta kroppar, åfven marken, i synnerhet i backarne var så upblöt och sliprig, at hästarne, hvilke här i landet aldrig äro skodde, beständigt halkade och vi på flere stållen lupo mycken fara, at bryta armar och ben utaf oss.

Den 2 Novemb. utstodo vi i synnerhet hållande regnskurar, då vi passerade öfver Quaimans drift, en rivier, som stiger och faller, liksom flere rivierer härstådes nära hafvet, af ebb och flod, och ankommo omsider genom åtskillige skogrike dälder och rivierer til Magermans kral, en såplats eller nybygge, som tilhörde FREDRIC SEELE.

Tröttare, våtare och värre tiltygade kunde vi väl aldrig framkomma til någon bondgård, och såmre kunde vi väl aldrig blifva härbergerade. Ingen Européé bodde här, utan en svart slafvinna var, på sit husbondefolks vägnar, värdinna i huset och hade upsigt öfver en stor boskaps hjord, samt de Hottentotter, som vallade den. Huset var en aflång koja, uprest af tråbjälkar och smetad öfver alt med lera. Uti denna måste

ste jag med mit sällskap, och en stor hop Hottentotter tilbringa min natt, glad at emot regn, håftigt blåsvåder och köld hafva något tak öfver hufvudet.

Emedan vi de förflutne dagarne, sedan vi skildes ifrån vår vagn, hade gjordt några samlingar, och således ej kunde bärga alt på våra håstryggar, nödgades vi på förra bondgården taga trenne dragoxar, at draga vårt bagage, och trenne Hottentotter, at leda dem.

Dragoxar nytjas mycket i desse fält, så väl som annorstådes, af Hottentotterne tame gjorde och dertil inöfvade. På sådane oxar såttes igenom nåsbrosken en tråpinne, uti hvars ymse åndar bindes en rem, lik en töm, medelst hvilken oxen med såkerhet ledes.

Hår och der sågos stora gropar upgrafne, like varg-gropar, uti hvilke af Hottentotterne vål tåckte, fångas Buffeloxar och rofdjur.

Kaststpjut (*Asfagay*) förde Hottentotterne, et eller tvånne med sig på resor. Desse beståå af en jernlants, på hvar sida half utholkad af hela qvarterets långd, med eller utan stjelk af jern, som stundom år trind och flåt, stundom försed med

med hulungar. Denne lants fastbindes med remar af låder vid en smal trind tråkåpp; gjord af (*Assagaybout*) Curtisia faginea, som smalnar mer och mer emot åndan; af hela famnens långd. Med desse kastspjut, som de veta behåndigt kasta hela hundrade stegen, försvara de sig emot fiender och odjur och döda dermed Buffeloxar och annat vildt.

I stållet för porcellains kåril och calabasser såg jag, huru fattigdom och ömtanka lårt dem at nytja Skilpadskal, af landtskilpaddor, som ofta hålla sig i sandfälten emellan buskarne, i synnerhet *Testudo minuta* och *geometrica.*

Af den myckna smörjningen och climatets hetta få Hottentots qvinfolken altid mycket löse och långt nedhångde bröst. Då ungen derföre båres på ryggen, kunna de vigt kasta bröstet åt honom öfver axelen. De voro stundom mycket like calabasser til skapnad och storlek; men ibland de rariteter, som på detta ensliga stålle förekom vår uppmårksamhet, var en Hottentots piga, som hade bröften få långe, at de hångde ånda ned på låret och voro de största i sin sort jag bland detta folket någonsin sedt.

Et

Et artigt sätt, at i hast baka bröd, utan bakugn, fick jag här äfven lära. Mjöl knodades med vatn på vanligt sätt til en deg; sedan gjordes deraf en tjock kaka, som i askmörjan nedsattes och varm aska täcktes öfver den. Af hettan blef den således både genombakad och af den vidhängande askan så smittad, at den måste skrapas, innan den kunde ätas.

Fram för eldbrasan sitta altid Hottentotterne huka (*på börken*) och qvinfolken lägga då altid skröplighets förhänget, som här var fyrkantigt, under sig. Deras egne kojor voro här gjorde medelst spjälar runde, kulrige och låge, täckte med halm-mattor, like en höstack, med en liten öpning framtil, vid hvilken eldbrasan göres.

Så snart morgonen, *den* 3 *Nov.* nalkades, gjorde vi oss resfärdige och redo öfver åtskillige rivierer, som Krakakou, Ao, Koukuma och Neisena. De skogar vi passerade, voro trånge och fulle med taggige buskar. Ingen annan väg fants igenom dem, än Hottentots gångstigar, så at vi til hälften krypande måste gå och leda hästarne vid betslet. Emedan Trägårdsmästaren Auge förr gjort resor

for hårigenom, så var han nu vår vägvisare och vi hade lämnat våre Hottentotter med dragoxarne efteråt. Efter middagen hade vi hunnit til Koukuma rivier. Vi vadade öfver en gren af den, och årnade oss igenom et trångt skogssnar, fram til en såplats, som vi fågo ligga ofvan på högden å andra sidan af skogen, tilhörig HELGERT MÜLLER. Men vi voro ej långt inkomne i denne skog, förr än vi hade den olyckan, at der träffa en stor och gammal vild Buffelstjur, som låg hel ensam på et ställe, som några alnar i fyrkant var frit från buskagie. Han hade ej förr blifvit varse Trågårdsmästaren AUGE, som red förut, än han med et förskräckligt rytande rusade emot honom. Trågårdsmästaren med sin häst svängde sig bakom et tjockt träd, och kom således något undan Buffelens åsyn, som nu råtfram rusade emot Sergeanten, hvilken var emellan, och med sine horn gaf en dess häst i buken en sådan stöt, at han genast föll på rygg med fötterne i vädret och alle tarmarne uthängande, i hvilket tilstånd han lefde nästan en half time. Emedlertid hade Trågårdsmästaren och Sergeanten krupit up i träden och trodde sig der vara säkre. Buffelstjuren, efter

denne förste attaquen, årnade sig nu den vägen fram, hvarifrån vi kommit och hade således i sin våg ej underlåtit at hälsa på mig, som kom honom til mötes och i en sådan trängsel, som skogens qvistar gjorde och af det ras, de upvåkte emot sadel och bagage, ej kunnat hvarken höra eller se något af det, som passerat. Emedan jag under vägen oftast stadnade för at plåcka örter i min nåsduk, så hölt jag mig gårna efter mit resesållskap, för at icke hindra dem i sin våg; således var jag nu en minut blefven efter.

Sergeanten ägde tvånne håstar under sin resa. Den ene hade redan fåt sin bane och den andre stod nu just i vägen för Buffelen, som årnade sig ut ur skogen. När Buffelen fick honom i ögnasigte, blef han ännu grymare än förut, och anföll denne håsten med sådant raseri, at han icke allenast stångade sine horn in genom bröstet och ut genom sjelfva sadelen, utan slog honom så håftigt emot sjelfva marken, at han straxt var död och alle benen i kroppen sönderbråkade. Just då, når han som båst var sysselsat med denne sednare håsten, ankom jag til öpningen, der

ſkogen var ſå tjock, at jag omöjeligen kunde vånda om min håſt eller komma dermed åt ſidan. Jag nödgades derföre til ſit öde lämna honom, och tog min tilflygt til et någorlunda ſtort träd, på hvilket jag upklättrade.

Så ſnart Buffelen hade ſlutat ſin andra tappra gårning, vånde han ſig om och med haſt tog ſin koſa, den vägen ut, ſom vi nu årnade oſs.

Ifrån det ſtälle och den lilla höjd jag innehade, kunde jag nogſamt ſe den ene håſten ſtendöd, den andre ſpratlande med fötterne för at uplyfta ſig, det han dock ej förmåde, och de andre tvånne håſtar af fruktan och rädſla ſkälfvande, utan at kunna komma undan; men hvarken kunde jag ſe eller höra någon af mine reſekamerater, utan trodde dem blifvit et rof för Buffelens förſta raſeri. Jag ſkyndade mig derföre, at efterſöka dem, och tilſe om jag i något mål kunde vara dem behjelpelig; men då jag på hela tumelplatſen ej blef något tekn til dem varſe, började jag ropa efter dem. Deſſe högſt förſkräckte hjältar blef jag då varſe, ſittande tätt intil ſtammen af et träd, med böſſan på ryggen, laddad med fina fogelhagel, likſom tvånne

ne

he kattor; utan at kunna framföra et enda ord.

Jag upmuntrade dem; så godt jag kunde, och rådde dem komma ned, samt at vi borde skyndsamt begifva oss ifrån en så farlig ort, der vi än en gång kunde blifva angripne. Sergeanten började ändteligen gråta och beklaga förlusten af sine tvånne raske hästar; men Trågårdsmåstaren kunde för ångest knapt tala på flere dagars tid.

Vi togo sålunda den kosa, hvarifrån vi kommit, och öfver ganska besvärlige backar, drogo oss fram til det stålle vi föresat *oss*; men som Sergeanten utan håst ej kunde komma öfver rivieret, tog jag honom up bak på min håst, och lämnade den sedan åt honom, samt gick til fots fram til gården.

Min första omsorg blef der, at sånda några Hottentotter ned til skogen, för at taga sadlarne utaf bägge hästarne, som framdeles kunde behöfvas. Desse Hottentotter beväpnade sig med sine vanlige kastspjut och berättade, at de förut redan märkt, at en Buffel ensam uppehölt sig i skogen, hvilken, som de sade, var så ilsk, at han blifvit af de

andré Bufflar jagad ifrån deras tropp och nödgades lefva allena.

Ingen Europé fants på detta ställe, utan endast Hottentotter, och ingen annan koja, än de sinå, som Hottentotterne sjelfve bebodde, och som för ohyra, icke en gång i högsta nödfall, af någon Europé skulle kunna nytjas.

Vårt natt-läger blef altså under bar himmel, med en halm-matta under oss, sadelen under hufvudet samt en eldbrasa framför fötterne. Til vår lycka var det ganska klart och vackert våder; men kölden så stark, at den betog oss sömnen, och nödgade oss hvar time sitta up, at vårma oss på alla sidor fram för eldbrasan, til hvars underhåll vi haft den försigtighet, at qvällen förut låta framföra tilräckelig mängd af ved och qvistar.

Dakkan (*Cannabis sativa*) eller vanlig hampa cultiverades här i en ganska liten täppa af Hottentotterne. Den är en krydda, som de öfver alt i landet nytja, men til helt annat bruk, än hvar til den hos den idoge Européen tjänar. Hottentotten är ingen ting så tilgifven, som tobak, och med ingen ting kan man

man häldre och lättare låcka en Hottentot til sin tjänst; men til rökning och den deraf förorsakade behageliga yra finner han den giftiga örten ändå ej tilräckeligen stark, utan för at få både et snarare och ljufligare rus, upblandar han sin tobak med hampa, sedan den blifvit helt fint sönderhackad. Det är obegripligt, at detta folk, som för Europeernes hitkomst, hvarken ägde något omgånge med den öfriga verlden, eller kände tobakens bruk, likvål kunde blifva så galne efter denna giftiga kryddan, at de för bränvin och tobak til Holländarnes tjänst, kunde bortsälja, vid Cap et godt stycke af sit egit land, och hvilken handel sedan kostat dem så mycket, både i anseende til deras frihet och deras fäders jord.

Den 4, begåfvo vi ofs hårifrån och kommo om aftonen til Peter Plants gård, kallad Melkhout-kral vid Diep-rivier.

Sergeanten måste nöja sig med, at tvänne dagar rida på en dragoxe, emedan ingen häst fants hårstådes, hvilket gick tämeligen vål för sig, men var trötsamt, i anseende til oxens bred, och i anseende dertil, at inge stegbyglor kunde nyttjas.

Den 5, reste vi genom Pisang-rivier til JACOB BOTAS plats, kallad Pisang-rivier.

Gården, som hel och hållen var en fåplats, låg icke långt ifrån sjelfva hafsstranden och et helt samhålle, af mer ån 50 Hottentotter, voro hår uti Bondens tjånst, bodde i dess granskap och lefde igenom dess förforg. Hamnen var hår mycket stor ock vacker.

Bonden var nu sjelf icke hema, utan hade rest til Cap samma dag, och en gammal trogen Hottentot, var emedlertid vår beskedelige och tjånstaktige vård, som låmnade oss alt nödigt biträde.

Bågge mine resekamerater, ånnu icke komne ifrån sin myckna förskråckelse, och ledsne vid så månge resans vedervårdigheter, beslöto nu, at hår såtta et mål för sine faror, och för sin lilla forskningslystnad, samt ifrån detta stålle åter begifva sig hem til Cap, der de kunde få dricka mera vin och mindre förskråckas af Buffeloxar. Men då jag förestålde dem, huru fegt detta skulle se ut, at de hittils föga samlat på resan och at vi åfven voro skilde ifrån vår vagn, vår ena resekamerat och vårt öfriga bagage; samt tillade, at om de icke

vil-

ville vidare medfölja, jag lika fult ſkulle fortſätta reſan; låto de omſider öfvertala ſig, at ändra ſit beſlut.

Emedlertid låt jag mine ſorgſne reſekamerater här några dagar hvila ut, och under den tiden viſiterade jag hafsſtranden, och de dervid liggande bergen, ſom voro bevåxte med hvarjehanda buſkar, och i ſynnerhet med Arduina biſpinoſa; ſå at de på flere ſtällen voro ogenomtrångeliga, och i hvilka jag ej ſällan ſå inſnårde mig, at jag långa ſtycken måſte hjelpa mig fram krypande ofvan på de ſtyfva buſkarna, ſom med ſine hvasſe taggar aldeles refvo ſönder både händer och kläder. Den mig åtföljande och barſotade Hottentotten blef ſå ſönder-rifven och blodig, at det var medömkansvårdt; men ſedan jag för blomors ſökande inuti buſkagien förvillat mig, var för mig ingen annan utvåg. Nedan för bergen voro flata hållar, på hvilka Skålar lågo i ſolſkenet at ſofva. Berget kallades derföre Robbeberg; det ſkjuter långt ut i ſjön, likaſom en half ö, och år täckt med ſinå (*Conchæ*) Snäck-ſkal.

Robbeberget år ſynnerligt och olikt alle andre berg, ſom jag ſet uti Africa. Deſs medlerſta (*ſtratum*) bädd år en

 helt

helt fast gytring af runde och oredigt kantige Kiselstenar, samt hårdnad kalk; til vid pass fyra famnars måktighet. Den liknar aldeles en konstig murning. Öfversta bådden tyckte jag vara en brunaktig håll. Understa varsvet år sandsten. Åt en annan kant af berget var en hårdnad sand, som af vatnet blifvit utsvarsvad. På somlige ställen var sand med ler ihopgytrad, pipig och i stora stycken nedfallen. Bergets platta fot åt hafssidan hade på sig åtskillige store och sinå gropar, like jåttegrytor, somlige så runde, som skulle konsten gjort dem och andre aflånge. Åt en sida var understa bådden en hvitgrå fet qvarts. Utom dess hade berget långa klyfter och sprickor, uti hvilka tjocke stalactiter hångde, öfverdragne med et fint fjun, som stundom var helt grönaktigt. Sandstenen var ganska fin.

Strelitsia med gul bloma och blåt nectarium våxte hår i nejden, och var en af de aldratåckaste blomor, hvaraf lökar til öfversåndande åt Europa håmtades. Det sades, at Hottentotterne åta dess frugt.

Hottentotterne gjorde sig icke mycket besvår med sin matlagning. Buffels-

kött

kött ſkars endaſt i ſkifvor och både rôk-tes och halfſtektes i aſkan på några få kol, ſamt åts ſedan, utan brôd, ånſkônt det redan bôrjat blifva ſtinkande.

Om en Ko hos Hottentotterne icke kalfvar, utan år ofruktſam, måſte hon ſlaktas; men kôttet åtes då endaſt af giſte och ej af de ogiſte.

Fett år Hottentottens låckerhet, det han icke allenaſt gårna åter, utan kan åfven utan olågenhet dricka.

De ſmå Hottentots kojorne blifva ſtundom få fulle med både krypande och hoppande ohyra, at de icke kunna bebo dem. De åro då nôdſakade, at flytta dem til et annat ſtålle och denna husflytning ſtår icke mycket långe på, eller år ſårdeles koſtſam. Jag ſåg den både ſnart och med vighet fôrråttas. Några vidjor ſattes fôrſt ned i jorden, ſom bôjdes i bogar, fôr at formera kojans hôjd och rundhet. Sedan tåckas desſe med ſåf eller mattor, flåtade af ſåf (*Cyperus textilis*), ſom utehålla både blåſt och regn. Omkring foten lades dynga, fôr at der gôra kojan tåt.

Su koa (*Potteſlaan*) kallades en puka, ſom Hottentotterne brukade, at ſtun-

 dom

dom slå på, vid sin musik. Öfver en gryta med vatn var utspåndt et väl blött fårskin, som vid kanten var ombundit med en rem. Vänstra handens fingrar lades emot kanten och tumen ståldes uti midten. Med högra handens tvånne främste fingrar slogs på andra kanten och häraf ficks et doft ljud, som ej hade något behagligt uti sig. Under denna flåta musik dansade en Hottentot på följande sätt: han hölt med högra handen i et vid taket eller väggen fästadt band, och dansade ståndande på en fläck, med bägge fötterne hoppande och taktens slående tillika med dem. Under detta vrides hela kroppen i åtskilliga krokar och hufvudet slänges uti en halfcirkel ifrån den ena axeln til den andra; den dansande sjunger tillika, alt efter en viss takt. En sådan dans kan vara rätt länge och pråssar ut svetten i ymnighet. Uti ansigtet aftorka de svetten med en råfrumpa.

Åtskillige saker anmärkte jag, dem Hottentotterne ej kunde nämna i sit språk med egne ord, såsom Caffé, Schabrak, Compagnie med flere.

Barn-ungen drogo Hottentottinnorne på ryggen, inom fårskinnet, som här kal-

kallades krofs; med en låder-rem om barnet och modrens hals, famt en rem, utan på krosfen ned om barnets bakdel hölts det faft, under det modren altid kunde förråtta fine fyflor.

Några qvinfolk hade hår glas-pårlband om benen, andre hade krosfens nedhångande fidor prydde med glas-pårlor, dem de ibland annat, för fin tjånft hos bönder, fåfom lön bekomma. Några hade på ryggen hångande et Skilpad-fkal, uti hvilket de förvarade antingen tobak eller Buku (*Diofma*). I brift på lerpipor röka de utur tråpipor.

Sjelfva Landtmannen, i brift på tjånlige kåril, nödgades hår ofta i låder-fåckar bevara både mjölk och honung.

Fålten håromkring voro öfver alt fulla af vilde Bufflar, få at det icke var rart, at fe hela hundradet, ja tvåhundrade i en enda tropp. Merendels ligga de om dagarne ftilla uti fkog och bufchagie och gå om nåtterne ut på fålten at beta.

Hufet, i hvilket vi logerade, var rymligt och ftort, af lera vål upmuradt, med dörr och luckor för fönftergluggen, emedan glasfönfter få långt ifrån

Cap

Cap hår ej gårna kunna ågas. Hela taket i kóks-rumet var fulhångdt med tjocka rimsor af Buffelskótt, som torkas, rókes och åtes spicke.

Bufflarne skjutas hår af en Hottentot, som Bonden dertil inófvat, och som sålunda med kótt förser hela hushållet, utan at tilgripa Hjorden. Til en sådan skytt råknas kulorne och lika månge skutne Buffeloxar år han skyldig at låmna. De månge Hottentotter, som hår voro, underhóllos således utan kostnad och den tame Boskapens minskande, som år Bondens hela och enda egendom; af Buffels-kóttet tilfaller stórre delen Hottentotterne, då huden tilfaller Bonden sjelf.

Hudar bereddes utaf Hottentotterne sålunda: huden utspåndes på marken med pinnar, derpå stróddes varm aska och håret afskafdes med en knif eller med en spade.

I brist af vanlige skor, hvarpå ingen tilgång år så långt in uti landet och dem en Landtman ofta i Cap ej mågtar kópa, nytjas hår almånt så kallade fåltskor, hvilke Landtmannen oftast på et egit synnerligt sått, åt sig sjelf förfårdi-

digar, almännast af Buffels-läder, någon gång af Oxläder, och mera sällan af Zebras randiga hud.

Det var nöjsamt, at se, huru hjerteligen Hottentotterne, så väl de vid gården boende, som de främmande, hvilke följt oss hit, med tobakspipan undfägnade hvarandre. De satte sig ned i en ring, och pípan gick rundt i kring hela laget, ifrån den ene til den andre. Hvar och en drager några starka drag och sluteligen munnen full med rók, hvaraf något litet nedsväljes och resten blåses ut genom näsa och mun.

Ifrån Hauteniquas skogar sälja de bönder, som bo närmare Musselbays-tracten, både bjälkar och slögdvirke, ehuru förandet är både besvärligt och långt; men härifrån har bonden intet annat, at til salu upföra med sig, än slakt-oxar och smör. Vore någon sjöfart, antingen härifrån eller ifrån Musselbay inrättad, skulle transporten blifva mycket vigare och varorne, i synnerhet trävirke mindre dyrt; men sådant är hittils hvarken påtänkt, eller kan hända anset för nyttigt.

Sedan vår modfäldte Sergeant fåt nå-

något litet svala sin sorg, och här til låns bekommit en ridhäst, begåfvo vi oss *den* 10 *Nov.* på resan, upåt landet och emot bergen, för at på andra sidan om dem träffa vår vagn och blidare öden. Vi reste då förbi en annan BOTA tillhörig gård, genom 2:ne rivierer til Malacass kral; sedan Keurbooms-rivier upåt til Jackhals kral.

Vid Keurbooms-rivier ändades på denne sidan Hautniquas land, som är rikt både på gräs, skogar och Buffeloxar. Vi redo vidare öfver och långs efter bergen öfver Keurbooms rivier til PET. JAGERS fäplats.

Här hugnades vi i vårt torstiga tilstånd med Hottentotternes så kallade säckemjölk, som få resande, utan at vara mycket torstige, lära förmå sig til at smaka. Det är en ganska sur, kall och läskande mjölk, märkvärdig så väl, för det käril, hvari den bevaras, som för sin höga ålder. Jag hade förut inbillat mig, at tätmjölken i Norland, flere månader gammal, vore den äldsta mjölk i verlden, men fant nu, at Hottentotternes säckmjölk kunde åtminstone vara mormor åt den Norländska. Kärilet, hvari den förvaras, är en Bäck-

hud

hud (*Eland, Capra Oreas*), som sys väl tilhopa och uphänges på väggen. Andre hudar sades icke vara så tjänlige härtil. Uti en sådan uphängd säck slås färsk och söt mjölk, hvilken surnar och yster sig i klimpar. Sedan påspådes dageligen ny mjölk, som också snart surnar, utan at säcken rengöres, åtminstone på flere månader och ofta ej på et eller två år.

Af mjölk kerna Hottentotter sällan smör, och då endast, för at smörja sig dermed. Maquas Hottentotterne sades förrätta denna kerning på det sättet, at söt mjölk hålles uti en läderfäck, som hålles i ändarne af tvånne Hottentotter och i hvilken mjölken skakas ifrån den ena ändan til den andra så länge, tils den yster sig.

Den 11, reste vi öfver de ganska höga bergen til Langekloof, til Bonden MATH. SÖNDAG. Våta skyar hängde öfver alt på bergen och med sin fuktiga ånga, ehuru det icke rågnade, gjorde oss aldeles genomvåte. Bergets sidor, dem vi passerade, voro stundom så brante och gångstigen så smal, at vi ej utan lifsfara passerade dem, och hissnade, at se ned för branten. Landet

på

på andra fidan eller Langekloof var ganfka högt emot det, hvarifrån vi kommo och följakteligen bergen dårftådes låge emot den förfkråckeliga höjd, fom de på andra fidan åt fjökanten ågde.

Tvål tilverkades hår vid gården utaf Luten af Canna bufken (*Salfola aphylla*), fom långe kokades och infpisferades; famt får-fett tilflagit få långe, tils masfan fick en tilbörlig fafthet. Då göts den ut och formerades i aflånga fyrkanter.

Den 13, refte vi til PET. FRERES gård, en man; fom var en våldig Elephants Jågare och hade gjort långa refor, ånda in i Caffrernes land. Han beråttade ibland annat, at Hottentotterne i fit fpråk ej kunna råkna långre, ån til fem.

Den 16, ifrån denna defs gård, kallad Mifsgunft vid Diep-rivier, refte vi förbi en annan honom tilhörig gård vid Apis-rivier, til Klippdrift och fedan öfver Krakel-rivier til MATHIAS STREIDUNG.

Hår fågs en ganfka ftor myckenhet Grafvar, beftående af små ftenige kullar. Orfaken til desfe efterfrågade jag no-

noga, men ingen Europé kunde derom gifva något besked. En gammal Hottentot berättade, at folket der dödt af får i myckenhet och gaf mig en tämelig säker anledning til at tro, det detta ställe varit väl bebodt och folkrikt, och at kopporne varit de, som här gjort så mycken förödelse.

Den 17, förbi PET. NÜCKERTS gård, kallad Onverwagt, öfver Waagebooms-rivier, til HENDRIK KRÜGER.

Wilde Kalkon (*Tantalus*) som nu började visa sig, sades flytta bort öfver vintren och komma igen i September och October månader.

Meloë Cichorei, med dess många variationer, åt up bönor och annat i Trägårdarne.

Uti Langekloof är mycket kalt om vintren och snö faller, liksom bakom Vitsenberg.

Den 18, hunnit til THOMAS FRERE, vid Krum-rivier.

Landet hade alt hittils småningom sänkt sig utföre åt hafvet, så at Lange kloof är mycket högre, än Krumriviers landet.

Den 19, til Esſeboſch, en vacker ſkogspark, nåſtan på ſlåta fåltet. Det hade regnat hela dagen, och et hållande regn hölt uti både om qvällen och natten, ſå at vi til alla delar genomblötte måſte fyra perſoner krypa in under tåltet af vår vagn, för at afbida en blidare morgonſtund. Hottentotterne, ſom voro i vårt medfölje, måſte krypa under vagnen, emedan det var aldeles omöjeligt, at kunna underhålla någon eld.

Den 20, fingo vi både klart våder och ſolſken; men emedan vi icke kunde ymſa några torra klåder, måſte vi i ſolſkenet på kroppen torka dem, ſom vi nu ågde på oſs våta. Vi redo til Diep-rivier, Leuweboſch-rivier, och vidare til Zeeko-rivier.

Hår omtaltes, at Lejon ſtundom funnos i bergen, och at de fordom uppehållit ſig der i myckenhet, men voro nu måſt utrotade.

Broodboom (*Zamia caffra*) år et Palmtråd, ſom våxer på backarne nedan för bergen i deſſe trakter. Den var til det högſta af en mans högd och tjocklek, mycket kringſprid och enkel. Stundom ſåg jag upſkjuta ifrån en rot två

två eller tre stammar. Det är af dennas (*medulla*) mårg, som Hottentotterne veta, at bereda sig bröd. De utgrafva då mårgen, nedgrafva den sedan i jorden och låta den ligga der hela två månader för at rutna, knoda och baka den sedan til en kaka, som på deras vanliga enfaldiga och osnygga vis gräddas i askmörjan. Trädet märkte jag stå på torra ställen, mellan stenar och växa långsamt.

Vid Krum-rivier sades finnas en snäcka (*Solen siliqua*) på stranden, uti holor, som omöjeligen skal kunna fås igenom gråfning, utan med fiskande på det sättet, at man sticker en pinne uti den, och sedan drager den up.

Den bergsryggen, som vi uti Rode Sand hade til vänster, sedan uti Lange Kloof til höger och som continuerat ända ifrån Vitsenberg, slutades nu härstädes innan den hant til hafsstranden, då bergsryggarne åt vänster, höllo uti och hyste bakom sig Carro-fält.

Bären af Guarribusken (*Euclea undulata*) smakade söte och åtos af Hottentotterne. Stötte och fermenterade gifva de en ättika, lik Pontak.

Crassula tetragona, såsom något adstringerande, en hand full kokad med mjölk, drickes emot diarrhoe.

Den 22, ankommit til Jacobus Kock vid utloppet af Zeeko-rivier, icke långt ifrån hafsstranden, til hvilken vi nu för andra gången under vår resa hunnit.

Inre hinnan af Fårmagen, torkad, pulveriserad och intagen, sades göra kråkning samt tjäna emot feber.

Hare-blod sades vara god för Rosen, om deri doppades klutar, torkades och drogos på kroppen, men icke lades på det rosiga stället.

Här besannades också igenom fleres förSåkringar, at Skölpadde-blod, både påströd och intagen, skulle vara tjänlig för dem, som blifvit skutne med någon förgiftad pil.

Detta stålle blef för oss på flere dygn en hvilostad, dels för at sköta det vi redan samlat, dels för at visitera hela orten hårikring, dels för at beta och låta hvila våre uttröttade och utmagrade kreatur.

Under den tiden gjorde vi likvål til håst en resa til Cabeljaus-rivier och derifrån

ifrån til Camtous-rivier, som är mycket djup och bred, och hvari åfven Luris-rivier har sit utlopp til hafvet.

Hottentotter och Caffrar bodde vid denne rivier om hvarandra, likfom på en grans emellan bägges land, emot hvilken några mil längre inåt, det egenteligen så kallade Cafferslandet vidtager.

Cafferne, fom hår bodde, voro til våxten ftörre än Hottentotterne, oförfkråktare, tapprare, båttre våxte, fvartare och ftarkare. De voro prydde om armarne dels med järnringar, dels med Elfenbens ringar, och våpnade med kaftfpjut, dem de mycket båttre vifte handtera, än Hottentotterne. Elfenbens ringarne voro af en half tums bred affågade och merändels flere på hvar arm.

Deras danfar voro fynnerligen artige. De ftålde fig ihop två eller flere med fidorne eller ryggen och balancerade på tåerne, famt ftötte ned på hålarne, rörandes dervid alla lemar, alt efter takt, och nåftan alla mufclar, i fynnerhet ögon, pannan, halfen med hufvudet, mun och haka. Mufiken var en fkorrande och grof fång, hvarunder et hvifllande ftundom hördes, då låp-

 par-

parne drogos åt sidan, och tånderne syntes bara, emellan hvilke hvislandet skedde, Qvinnorne lupo omkring, med sjungande och hoppande efter samma takt, med hufvudets och lemarnes rörelse.

Uti ena örsnippen var stuckit et hol och uti det samma var instucken en penna af hystrix.

Örhängen visades oss hår af tvånne olika skapnader, af koppar med silfver blandadt, dem de sade sig hafva bekommit af nationer, som bo långre inåt landet.

Korgar sågos hår flåtade af Hottentotterne så tåte, at de innehöllo vatn och mjölk. Likaså flaskor af Enhörnings-blåsor, nytjade til samma behof.

Cafferne hafva så vål, som Hottentotterne i hvar famille eller hvart byalag, en hufvudman, som de ofta kalla Captén, hvilken mot fiender och på jagt år deras anförare.

Desse folkslag, som icke äga skjutgevår, döda icke desto mindre Bufflar och odjur med sine spjut, Assagai kallade. Når en Caffer får spaning på, hvaråst några Bufflar hålla sig, så blåser han uti en pipa, gjord af fårben, hvilken hö-

höres mycket långt. Flere komma då tilhopa och omringa Bufflarne, famt nalkas dem fedan nårmare och kafta på dem fine fpjut. Af 8 eller 12 Bufflar bör då fållan en undankomma. Under det Bufflarne löpa ut, händer dock ftundom, at någon af dem, fom ftår före, ftångas ihjål, hvilket hos detta folk föga aktas. Efter flutad jagt fkår hvar och en fit ftycke af det fålda villebrådet.

Utom det vildt de kunna jaga, ågå Cafferne, fom bebo de hårligafte gråsfålt, långs efter hafskuften, ftora hjordar af hornbofkap. Deras oxar åro merendels ökånde dermed, at de fkåra dem under halfen, få at långa rimfor hånga nedföre, åfven i öronen och tvinga hornen, at våxa uti åtfkilliga vanfkapeliga fatfoner. Compagniet har förr både af Hottentotter och desfe tilbyt fig en myckenhet flakt-kreatur, för tobak, brånvin, glaspårlor och et ftycke jern; nu mera fker det fållan, ehuru denne handel år alle bönder förbuden.

De Hottentotter, fom tjåna Colonifterne, nytja ofta tobakspipor af piplera, men få korta, at hufvudet fitter intil låpparne. Korta åro de derföre, at innan de kunna föras få långt ifrån Cap,

brytas de af. Men både Caffrar och Hottentotter nytja annars, antingen en pipa, gjord af en lång, smal och iholig kåpp, inom hvilkens spits är et hol, hvari en pinne sättes, som är iholig och öfver den en cylindrisk, utholkad sten, som är hufvudet, och i hvilken tobaken lägges; eller i stället för kåpp, et bäckhorn (af *Capra Oryx*), vid hvars spitsade ända bårras et hol: i detta sättes en iholig pinne, och på den et piphufvud af sten. Under rökandet gapa de öfver hela hornets vida öpning, och draga några starka drag. Röken hålles en liten stund i munnen och sedan svåljes en del ned, en del blåses ut. Pipan låmnas derefter åt en annan och går hela laget rundt. När främmande komma til et kral eller en by, tracteras de altid med tobaks-pipan, som går ikring, ifrån den ene, til den andre.

Grytor hade Hottentotterne af ler brände, dem de sjelfve tilverkat, at koka uti.

Bönorne af *Gvajacum afrum*, ehuru af en giftig buske, kokades och åtos af Hottentotterne. Vatn förvarade de uti tarmar, och qvinfolken, som drogo barnungen på ryggen, gåfvo honom

dia

dia under armen, sedan de ditböjt dess hufvud.

Hippopotamus, Sjö-hästar eller Sjö-kor funnos ännu mycket uti Camtous-rivier, ehuru de mycket blifvit bortskutne och minskade, sedan förre tider. Procesfus mammillaris af detta djur, sades vara et godt medel emot stenpassion. Åtskillige af detta stora djur blefvo väl af oss blesserade, men ingen til dödsskuten, ej eller upkom någon af dem, den påföljande natten, oaktadt vi dröjde der qvar til andra morgonen.

Några Hottentotter, som lågrat sig hårstädes, at förtära en förut skuten Sjö-ko, lefde här i sådan stank, at vi knappast kunde komma dem förbi, utan at qväfvas.

En stor del af Caffrerne gjorde oss följe tilbaka til Zeeko-rivier, och visade åtskillige af sine konster, förmodeligen at förtjäna något af vår goda tobak, som synnerligen väl föl dem på läppen.

Här berättades, at en Bonde för någon tid sedan blifvit biten af en orm, kallad Ringhals, uti foten, då han gåt barfota i gräset, som här ofta är brukeligt, i brist både på strumpor och skor,

 dem

dem Landtmannen sållan oftare brukar, än då han kommit up til Staden Cap, eller han besöker Kyrkan. Jag gjorde mig noga underrättad om de symptomer, som detta bet förorsakade och hörde då, at Bonden var hela milen ifrån sit hem, då han blef biten. Han sände då genast sin slaf hem, at i hast hämta en häst. Han red derpå hem, sedan han bundit starkt om benet, för at hindra giftet draga sig upåt. Vid hemkomsten blef han så sömnig, at hans hustru med möda kunde hålla honom vaken. Han blef ock straxt aldeles blind, och blindheten varade i fjorton dagars tid. Benet var så svullit, at skinnet lagt sig öfver bandet, som en balk, at det med möda kunde aftagas. Såret karfvades med en knif, och foten tvättades med salt vatn. Söt mjölk, som dock beständigt upkastades, gafs at dricka uti ymnoghet och til flere åmbars mängd på en enda natt. Derefter pålades ormstenen på såret. Han kom sig häraf småningom före, men har ännu, några år efter åt, känningar vid väderskiften och stundom bryter såret på benet, aldeles up.

☞ Boskapen, som utgjorde i desse fält Landt-

Landtmannens egendom, var underkastad flere och sine särskilde sjukdomar;

Tungsjukan (*Tung-ziekte*) är en slags Torsk hos hornboskapen, då blåsor blifva på tungan, som gifva et tunt vahr. Denna sjuka gör, at de ej kunna äta, utan magra af och sätta stundom lifvet til. Landtmannen brukar, at afrifva blåsorne med salt.

Klo-sjukan (*Klaw-ziekte*) är, då klöfvarne på fötterne losna ifrån, så at kreaturen ej kunna gå. Denne sjukdom tyckes komma af hettan om sommartiden, i synnerhet om de på resor drifvas om dagarna. Denna sjuka hålles här för smittosam. Nog är det säkert, at den angriper den ene oxen efter den andre, så at jag set hela spannen deraf sjukna; men den tyckes mig dock snarare komma af en gemensam orsak, än af smitta. I början halta de deraf och blifva sedan oskickelige til resor. Sjukdomen går merendels öfver af sig sjelf på en, eller två veckor.

Några Chinesiske Svin funnos här hos böndren.

En gul *Chrysomela* åt up och gjorde

de mycken skada på grönsakerne i Trågårdarne.

I början af *December månad* fortsatte vi vår resa hemåt, sedan vi här vederqvickt våre oxar, och beset landet långre ut, än det åt denna sidan ifrån Cap, ännu af Européer hunnit blifva bebodt.

Under resan upåt Lange kloof såg jag på en gård, med hvad beqvåmlighet och fördel Landtmannen vet, til at använda det ifrån bergen nedrinnande vatn, til at vatna sine Vingårdar och sin Trågård. Vatnet ledes altid på den högre sidan såsom en bäck öfver sådane land, och derifrån nedsläppas rånnilar, eller liksom små nedlöpande diken, emellan vinstockarne och sångarne. När ingen vatning behöfves, igentäppas de med litet jord. På samma sätt fördes vatn til qvarnar, fiskdammar och andre ställen.

Den 6, återkommo vi til Matth. Söndag och reste den 7 til Wolfwekraal; den 8 öfver Keurbooms-rivier och vidare til Diep-rivier, samt *den* 10 til Gansekraal. Bakom de låga bergen härstådes var Camenassie land.

Hand-

Handſkåror, hvarmed kornet ſkåres, voro åt den ena ſkarpa ſidan, i ſjelfva kanten ſågade.

Lycoperdon carcinomale våxte hår på myrſtackarne och deſs bruna pulver ſades brukas emot kråftan.

Den 10, reſte vi til Ezelsjagt; *den* 11 til Dorn-rivier, ſen til Groote Dorn-rivier, hållandes oſs alt til hóger och låmnande til vånſter Attaqvas kloof.

Den 13, fårdades vi genom det torra Carrofålt til GERT VAN NIMWEGEN.

Fåren åto hår de ſpåde bladen af *Mimoſa nilotica.*

Meloë Cichorei gjorde mycken ſkada på åpletråden och annat uti Trågården, hvars lóf den aldeles fórſtórde.

En *Meſembryanthemum* med hvit bloma brukades hår af Hottentotterne emot torſten, at tuggas, ſedan den blifvit rótt och beredder.

Harpuys eller en *Coccus* på grenarne ſades vara farlig fór fåren och dóda dem.

Den 14, emot aftonen kommo vi til GERT CLUTES gård vid Slange-rivier, hvilken låg ſå långt in uti en bergs-

klyf-

klyfta, at jag nåppeligen tror, det någon hår skulle inbilla sig finna et bebodt ställe. Hela detta fåltet var otroligen tort och magert, och fåren utgjorde hår Landtmannens ende hjordar.

Uti bergen sågs på kransarne en myckenhet af Tigrar, som hår voro almånnare, ån jag set på något annat ställe.

Sjelfva jordmånen hår, var en saltblandad lera, och saltet sågs öfver alt af hettan crystalliseradt på backarne, vid kanterne af rivieret, lika som jag mårkt det samma på backarne vid Cap.

Vi hade nu et förfårligen långt, magert och tort, samt om dagen brånnande fålt, at genomfara, hvaråst i brist på vatn, vi ågde intet ställe, at hvila på. Vi rastade derföre en stor del af dagen och eftermiddagen, få snart det började något litet svalna, begåfvo vi oss på resan, passerade åtskillige store och skogbevåxte rivierer, som nu voro aldeles ut-torkade och kommo omsider om morgonen til en ödelagd gård, vid sidan af bergen til vånster.

Lefvande Gårdesgård sågs hår planterad af Aloë succotrina.

Den

Den 15 *och* 16, fortsattes resan til gårdarne Welgevunden, Watervall och Muysenkraal.

Den 17, til en SMIDTS gård, och *den* 18 öfver Bergen genom Platte kloof.

Vidare *den* 20 *och* 21 förbi åtskillige gårdar, til Compagniets Påst, Rietvalley.

Medan vi här hvilade, besökte vi åter Grootvaders bosch, hvaråst åtskilligt hugges til Compagniets egit behof af flere sorter trän. Jag hoppades nu finna åtskillige i bloma, men tiden var ännu dertil icke nog avancerad.

Calodendrum stod likvål nu i bloma, hvars honungs-söta saft jag såg genom sugning håmtas af vackra Fjärilar (*Papiliones*), utan at jag kunde råcka någon-dera. Igenom tilhjelp af min bössa, laddad med hagel, kunde jag dock nedskuta några få grenar med blomor.

Den 24, togo vi vår våg öfver Brede-rivier och rivier Zonder End, som är mycket djup, och åger derföre en fårja til öfverfarande.

Vidare *den* 25 *och* 26, förbi Compagniets post Tigerhoek, längs efter rivier

Zon-

Zonder End, til en annan Compagniets post, Zoete Melks valley.

Landet var redan nu mycket tort af den brånnande sommarhettan och den starka torkande vinden.

Psoralea pinnata (*Pinnwortel*) var en rot, som Landtmannen på flere stållen klagade öfver, såsom et det vårsta ogrås i Trågårdarne, emedan den sitter ganska djupt ned och starkt uti jorden, och låter svårligen utrota sig.

En blå *Chrysomela* fråtte och gjorde skada på kornet.

Snedt öfver Platte kloof låg Olyfants varma bad, vid sidan af berget, som jag denne gången ej hade tilfålle at bese.

Sedan sommarhettan tilvåxt, hade flugor så ansenligen förökat sig, at de på de fleste gårdar, voro högst besvårlige. För at minska dem i husen voro i taket flere små qvastar uphångde. Desse bestrukos flere gånger om dagen med söt mjölk, och då flugorne hade til myckenhet satt sig derpå, togs en lång håf, och sattes under dem, i hvilken de nedru-

ruskades. Sedan vreds håfven hvar gång om, at de ej kunde utkomma.

Secretaris fogelen, som föröder en myckenhet ormar, dem han upäter, trampar dem med sine fötter, och slår dem med spitsen af vingen, så at de icke komma åt, at hugga honom. Samme fogel äter kött och åfven rötter.

Vilda Castanier (*Brabejum stellatum*), åtas af vildsvinen så begårligt, at sållan någon får ligga, til at våxa up, om icke den faller emellan stenar.

Den 27, ankommo vi til Svarte Bergs varma Bad, eller det så kallade Bad agter de Berg.

Badet hade sit ursprung utur en backe under berget på vånstra sidan om det; och i synnerhet i tvånne språng. Vatnet är lagom varmt, och såtter i ymnighet en ljusgul ochra i rånnilarne, der det framrinner. Backen består af en jernmalm eller jernhaltig Lava, som är tung, svart och glånsande, mycket tåt och ger eld emot stålet. Sjelfva vågen är svart af den söndermalna malmen, som ligger öfver den, som et sot. Vatnet smakar jernhaltigt eller som bläck, men ej svafvelaktigt. Af China pulver

svartnade det, åfven som af vitrioluml Cyprinum och hvitnade af Bly-socker. Sjuke nytja vatnet både til badning och at dricka det tillika, ehuru utan både ordning och god diet. Vatnet föres på en rånna ifrån sit ursprung in uti et brädhus, deråst några trappor gå ned, på hvilka man kan sitta så djupt ned i vatnet, som man behagar. Compagniet har låtit bygga här et stenhus, och lämnat en gammal man, omsorgen och vården derom. De få rum, som här åro til Brunsgästernes tjänst, delas af i många små hyblen, förmedelst segelduk; några bo uti egne tält eller vagnar, och några logera i den nedanföre liggande Bondgården. Badet nytjas hela året, men förnåmligast om sommaren, ifrån Augusti til Februarii månad. Berget åfvanföre kallas Svarte Berg.

Den 28, afreste vi til BADENHORSTS gård, der man nu som båst var sysselsat med hvetets tröskande. Lador för sådens inbärgning hvarken finnas här, ej eller behöfvas de i et land, der de denna års-tiden åro frie för regn, och kunna således hålla såden i skyl under bar himmel. Af den starka hettan blir halmen så skör, at den brytes sönder, och kan

så-

således ej handteras mer än morgon och qväl, sedan kylan infunnit sig. Til tröskningen tillagas under bar himmel en slät och jämn plats, som omgifves med en rund och låg lermur. Uti denna utbredes säden lös och en tropp hästar antingen lösse, eller oftare bundne efter hvarandra, inköras inom denna cirkelmur, för at med fötterne under beständigt omlopp uttrampa säden. Uti medelpuncten står en karl, som håller den främste hästen med en töm och utan för står en annan, som med en lång piska drifver hästarne i starkt traf. Halmen trampas häraf aldeles sönder til hackelse och blir odugelig til taktäckning. På detta sättet kunna sex man med några hästar uttröska och rengöra på en dag 30 tunnor hvete. Oxar nytjas ej gärna til tröskning, emedan deras träck bortskämer säden.

Härifrån reste vi öfver Booter-rivier, der sjöstranden syntes, förbi kleyne Houthoek, öfver groote Houthoek och Hottentots Hollands kloof. Detta Berg är mycket högt, och har en våg öfver sig ned åt Capska sidan, som i anseende til sina branter synes ganska förfärlig. Emedlertid är denna och den

våg, fom går öfver Rode Sand nästan de endaste, men altid de almännaste, fom hela landets almoge, med sine store och tunge lass måste passera. Nedan för Berget ligga åtskillige vackre gårdar, hvilke så väl, som Bergen och stranden jag icke underlåt, at besöka.

Vi firade hår Nyårsdagen och tillika med snart sagt hela neidens invånare begåfvo oss ned til stranden, för at med ro och lek tilbringa den dagen.

Trompetgråset (*Fucus buccinalis*) fants hår upkastadt och brukades at blåsa uti, lika som uti en trompet.

Sluteligen gjorde vi en dags-resa öfver det flacka vidlyftiga sandfält, som ligger emellan Hottentots Holland och Cap, och ankommo til Staden *den 2 Januarii* 1773.

Min

Min förfta omforg, efter återkomften til Staden fordrade, icke allenaft, at de under fyra månaders refa gjorde famlingar af djur, växter och frön, nu fkulle genomögnas, och fkötas utan ockfå tilredas få, at de med de hemgående Skeppen, til Europa, kunde varda öfverfände. Sålunda, fedan frön voro väl torkade, örterne på regal-papper uplagde och faftlimade, foglar och infecter i lådor inpackade och infatte, famt lefvande trån och lökar i lådor planterade och inlagde, gjordes håraf en anfenlig förfändning til Amfterdams och Leidens Botanifka Trågårdar, fördelad på flere af de repatrierande Holländfke Skeppen. Hvad efter denna affkepning var öfrigt, fördelade och inpackade jag för mine Gynnare och Vänner

ner i Sverige, i synnerhet Herr Archiatern och Ridd. VON LINNÉ, Archiatern och Ridd. BÆCK, Professor BERGIUS och Doctor MONTIN, samt ågde tilfälle at med Svenske Skeppen öfversända det, igenom flere Herrar Officerare, som med sin vänskap behagade hedra mig.

De följande månader använde jag nu lika som förra året, at Botanicera rundt omkring sjelfva Cap och at göra några kortare resor inåt landet, samt at nogare examinera och i ordning sätta mine redan gjorde samlingar och beskrifva, hvad af dem fans nytt och förut obekant.

Herr SONNERAT, en Fransman, hvilken såsom ganska snål ritare, hade med Herr COMMERÇON förrättat de vidlystigaste Resor ikring jordklotet, och til mänge Indiske orter, hade nyligen ankommit med et Franskt Skepp ifrån Isle de Françe, hit til Staden. Hans bekantskap hade jag tilfälle at snart göra, uti Herr Politie Secreteraren BERGS hus, och i synnerhet under et gemensamt vistande på samme Herres Landtgård vid Constantia tracten, på hvilken vi några veckor vistades, för at i neiden botanicera, och at skjuta en myc-

ken-

kenhet vackra Capska foglar til Europas Cabinetter.

Ibland de flere excursioner, som vi tilsammans gjorde, företogo vi oss i medio af Januarii månad, at besöka Taffelberget och efterse, hvad dess topp denne tiden kunde frambringa. Hvardera af oss var försed med skjutgevår, proviant, papper och dylikt mera, hvilket blef burit af 2:ne slafvar, dem vi i Staden til vår tjänst fåt leja. Klåckan tre om morgonen begåfvo vi oss hemifrån, och gingo upföre bergets fot, innan solen hant upgå, och med sine varmande strålar göra oss resan för mycket mödosam och trötsam. Litet efter kl. 8 hade vi hunnit up til dess spits, och hade der en angenäm och lagom svalka. Vår möda blef ock belönt igenom en myckenhet af rara växter, i synnerhet af de få kallade Orchideæ, hvilke jag sedan hvarken hårstådes på andre årstider eller på andre berg kunnat finna. Ibland desse prunkade med sine store röde blomor *Orchis grandiflora* eller Disa uniflora (Bergii Plant. Cap.); sans blott et enda stånd af *Serapias tabularis*; utmärkte sig *Serapias melaleuca* med svarta och hvita blomor, de sällsyntaste i natu-

 ren

ren; och med möda famt lifsfara erhölts för första och fidfta gången den blåa *Disa longicornis*, få tåck, fom befynnerlig til fin fkapnad. Denna fidfta våxte endaft på et enda ftålle, på en brant klippa, få högt up, at den på annat fått icke kunde åtkommas, ån fedan vi upklifvit på fidan af klippan, få långt möjeligt var, jag upklåttrade på Herr SONNERATS axlar och federmera med en lång kåpp ref lös deraf fem ftånd, de endafte, fom då funnos uti bloma. Herr SONNERAT, fom förut ej haft tilfålle, at famla få många våxter vid bergets fot, fom jag, gjorde fig på denne ende dagen en famling af 300 fpecies; men hade hårvid det befynnerliga ödet, at, oaktadt han medtagit trenne par fkor til denna refan, komma barfotad tilbaka. Af den myckenhet hvasfa ftenar, fom ligga nedrullade dels vid bergets fot, dels i de klyfter, igenom hvilka vågen upgår, nötas fkor icke allenaft under fålorne, utan ockfå åfvan på, få at nåtta och tunna Franfka fkor tjåna icke til dylika bergs-refor, utan måfte vara gjorde af vaxadt låder med tjocka botnar.

Taffelberget har fåt fit namn deraf, at

at det framtil emot Staden och hamnen synes jämt afskurit och liknar et bord. När man kommit dit up, märkes det vara någorlunda jämt framtil, men går sedan mer och mer i afslätningar bortåt. I sine klyfter åfvanpå har det flere bäckar, som nedrinna til Staden och åt sidorne, med godt, friskt och kalt vatn. Ingen tydelig källa kunde jag blifva varse, ej eller fants der någon fiskrik insjö, som några föregifva; utan alt vatnet samlades dels af regn, dels af skyar, som stryka öfver bergen, utan at nedanföre gifva något regn. Åfvan på stodo åtskillige vitrade stenar, lika som upreste med konst, af underligt utseende.

Taffelbergets höjd är 3350 fot, eller efter DE LA CAILLES uträkning 3353 fot, vid västra hörnet, som är lägast. Duyvelsberg gränsar derintil åt öster, och är 30 fot lägare, ehuru det tyckes, som det med sin spits voro något högre. Med Duyvelsberg och Leuweberg utgör Taffelberg et berg, hänger med dem nedtil tilhopa och skiljes med ansenliga dälder derifrån.

Til Taffelberget kan man upstiga och nedgå derifrån på flere ställen, framtil,

baktil och på ſidorne, hvilke vågar jag både detta och de följande åren beſökte, under de 15 gånger, ſom jag på tre års tid och nåſtan i alla månader upgick til deſs höjd.

Framtil är berget tilgångeligt endaſt i den ſtora klofwen, ſom tydeligen ſynes nåſtan midt på berget. Upgången härſtådes nytjas almånnaſt, oaktadt den är brantaſt, och i ſynnerhet under ſpitſen, der den tillika blir mycket ſmal, med nåſtan lodråta våggar på ſidorne. Foten, nedan för hvilken ſjelfva Staden ligger, år omtrent en tredjedel af bergets höjd, ſom ifrån långſlutande och med buſkar bevåxte kullar ſmåningom höjer ſig til brantare och med ſtora nedrullade ſtenar betåckta backar, til deſs klofwen af berget vidtager, hvilken ned til år bredare, vid paſs 50 à 60 ſteg och drager ſig ſmåningom ihop til 6 à 7 ſtegs öpning, ſom aldraöfverſt år nåſtan igentåpt af ganſka ſtora ſtenar. Högt up i denna klofven fan jag en fin lös ſandſten ligga, i ſtörre och mindre ſtycken, hvilke långre nedrullade ſöndermaldes til ſinå gryn och ſand.

Taffelberget, ſå vål, ſom Duyvelsberg, Leuwekop och andre berg, åga

lika-

lika fom bergen i Europa, fine (*ftrata*) Lager. Öfverfta varfven gå aldeles horizontelt, men de nederfte ftå fnedt och på borft. Öfverft tyckes ftenarten vara en fandften eller vulcanifk afka, mellanvarfven trapp och de underfta floar fkiffer. Öfverft på Taffelberget finner man både enftaka ftenar och utftående fafta bergshällar, fom mycket äro utvitrade, icke allenaft öfver och på fidorne, utan ock på undra fidan, få at der formeras ftora (*caviteter*) hålor. Desfe vitra icke allenaft af qvarftående vatn utan tydeligen af fjelfva luften, hvars fugtighet intränger fig emellan defs fina öpningar och uplöfer den.

De ftore ftenar, fom på backarne nedan för bergen ligga nedrullade och fe nog uråldrige ut, äro en trapp, fom äger på fig ftörre och fmärre gropar, lika fom lämnade af något, fom der utvitrat. Desfe få väl ftore, fom fmå ftenar, äga både inuti och på ytan ofta qvarts ftycken, hvilke tydeligen tyckas gifva tilkänna, at de der icke blifvit formerade, utan inneflutne, emedan de icke fitta faftväxte med fjelfva ftenarten, fom är lagom hård, utan äger en flipad glat yta.

Sten-

Sten-arten i de nedersta floar, som formera bergen, är lös, mörk och låter rifva sig. Stundom är den blekare eller askfärgad. Den täres så väl af luften, som af vatn, at handsbreda lameller, likson en tupkams crystal stå på kant. Desse underste skiffervarf, som i bergen uptil täckas med jord och gräs, utgöra stundom hälften af bergets höjd. Och desse varf gå ifrån söder til norr, icke aldeles horizontelt, utan mot väster nedsänkte, och emot öster upstående med vitrade hvassa lameller, hvilket continuerar ända under vatn-ytan, som tydeligen ses af klipporne i sjön, så väl de, som stå öfver, som de der gömas under vatnet.

Emedan gamla Hospitalet en lång tid varit ganska bofälligt, och äfven obeqvämligt, hade Compagniet redan beslutat, at et nytt och större, på en tjänligare plats skulle upbyggas, samt til den ändan ifrån Holland hitsänt både skickelige arbetare och verktyg jämte åtskillige materialier. Platsen dertil blef utsed vid östra sidan af Staden, emellan Taffelberget och Citadellet, hvaråst det kom at ligga öpet för solen och vindarne. Grundstenen härtil hade blifvit lagd

af

af Gouverneuren von Plettenberg förledit år, uti November månad, och bygnaden fortsattes nu dageligen, faststån arbetet gick mycket långsamt, i anseende til Upsyningsmännens egennytta, hvilke icke allenast vinna mera dervid, ju längre det påstår, utan också til sine private bygnader använda en del både folk och materialier.

Tvånne starka vindar äro i synnerhet rådande på detta Africas södra hörn. Den ena blåser håftigt och nästan dageligen om sommaren, hvilken årstid får namn af Goda årstiden (*Goede mousson*). Den andra om vintren, som kallas Elaka årstiden (*Qvade mousson*). Syd-Ostvinden är håftig, med det vackraste uphålsvåder och Nordväst är stormande, gemenligen i följe med regnskurar. Den förra äger korta och starka samt tätt på hvarandra följande fall-vindar, som ofta ökas til den styrka, at icke allenast stoft och sand drifves up, utan också smärre stenar kastas i synen på vandraren, så at han då hvarken kan se up, eller avancera, utan nödgas antingen stå stilla, eller kasta sig ned til jorden. Af främmande får man då ofta se åtskillige artige scener, både med hattar, hår-

hårpungar och peruker, som blåsa utaf dem och föras af vinden utföre gatorne. Både smårre och större båtar slås åfven då stundom öfver ända på redden och förloras med folket, såsom det hände i år trenne gånger; så at når det håftigt börjat blåsa, ingen vågar sig til eller ifrån Skeppen.

Sud-Oftvinden upkommer merendels emot middagen, efter en vacker, varm och lugn morgon; emot klåckan 11, 12 eller 1 blir den håftigare och håller uti til kl. 3, 5 eller sednare, samt låmnar ofta aftonstunden behagelig och angenåm. Om morgonen kan det derföre vara ganska varmt i luften och tunna klåder tarfvas; men sedan vinden börjat, kåns luften kallare, och en öfver-råck blir ofta nödvåndig. Detta hastiga ombyte gör, at man hår låtteligen förkyles och at landets Inbyggare åro mycket plågade af rheumatiska torr-vårkar. Sommaren blir vål igenom denna håftiga vinden mindre angenåm; men hettan blir ock derigenom mindre odrågelig.

Innan Sud-ost börjar, ser man gårna molnen ståcka sig åfvan på bergen, och Taffelberget, tåckt med en mångd af ljusa moln, ser i synnerhet ut, som det vo-

vore beklådt med peruk. När vinden tiltager, ses desse moln störtas fram och ned för bergets front, utan at gifva något regn. Vinden kan dock blåsa, men sällan, utan at moln-skyar ligga på berget, och når alle molnen blifvit skingrade framför berget, kan vinden lika vål fortfara, med klart och vackert våder. Sud-ost vinden följer merändels jorden efter, och år en låg vind. Nord-våst ses ock stundom drifva de högre skyar contrairt emot dem, som Sudöstan drifver, och foglar kunna flyga i lugn emellan de skyar, som af bägge desse vindar någon gång fortdrifvas.

Vintertiden råder Nord-våst och Sud-våst, hvilke föra regn med sig och äro vådelige för de Skepp, som ligga på redden.

Desse vindar ändras i April, då småningom och efterhand Sud-ost uphörer och Nord-våst begynner. April och Maji månader äro således stilleståndsmånader, likasom Augusti och September, de vackraste i hela året, de dagar, då det icke regnar.

Uti Januarii och de följande månader ankomma hit på redden de måste Skeppen

pen både ifrån Europa och Oftindien, at hår förfrifka fig, på et ftålle, der luften år fund och den ymnigafte tilgång gifves på vin och matvaror af alla flag. Når något Skepp ankrat på redden, får ingen ifrån Staden, på trenne de förfte dagars tid, vid 40 R:sd. vite, gå om bord på det famma.

Cap kan med fkål kallas en Gåftgifvare-gård för Oftindiefarare, fom hår efter flere månaders refa få förfrifkning och åga omtrent halfva vågen, antingen de årna fig hem eller bort.

Refande, fom hitkomma ifrån Europa, få ftundom Diarrhoe af grönfaker och de månge frukter, hår vanka, ehuru den hår icke år få farlig, fom på Batavia.

Främlingar, fom fåtta fig ned hår at bo, få lika fom i Holland, föda fig, med hvad de vela och kunna, antingen med handtverk eller med handel, eller fom oftaft hånder, med bågge delar.

Det modet år almånt i landet, at man fofver eftermiddagen en eller tvånne timar, medan det år fom hetaft på dagen.

Under måltiden låmnas aldrig åt gåfterne främfta rumet vid bordet, utan vår-

vården med vårdinnan såtta sig främst och först, en på hvardera sidan om bordet och gästerne omkring. Vården går altid til mötes en ankommande främmande, tager honom i hand, hälsar god dag och frågar, huru han mår. Kommer man ridande eller åkande, bjudes man stiga af och gå in. År man obekant, frågas namnet. Hustrun stiger ej up, utan blott nickar med hufvudet och hälsar.

Fransmännerne voro, denne tiden, föga väl ansedde; dels derföre, at de merändels hitkommo utan penningar, och nödgades taga på credit och växlar, dels derföre, at Africanske Inbyggaren fruktade, det de skulle intaga orten vid påkommande krig, hvarföre de trodde sig säkre, i anseende til Engelsmannen, med hvilken de ägde förbund. En Fransk Officerare, ehuru snygt klåd och putsad, ofta med stjerna på bröstet, et tekn til förtjänst och sin Konungs nåd, var derföre ringa hedrad, då en Engelsk Styrman, med håret ikring öronen, mycket estimerades, emedan han ägde friska penningar, och Nation var i alliance med Holland. De Franske voro likväl de, som denne tiden mäst riktade Borgarne i Cap, emedan de altid måste, för sin

Credit skul, betala mer, än andre och behöfde myckenhet af varor, icke allenast til behof för sine Skepp, utan ock för Guarnisonen på Isle de Françe.

Det mynt, hvarmed handelen här å orten drifves, kommer dels ifrån Europa, dels ifrån Östra Indien. De mäst gångbare mynten ifrån Europa, som här altid nämnes för Fädernesland (*Vaderland*) äro Ducatoner, Skillingar och Runstycken (*Duyten*). Ducatoner, nye och gamle, gälla härstädes, lika som alt mynt, mera än i Europa, gemenligen til 25 procent mer, och således 12 Skillingar eller 72 Holländska styfver. Skillingar äro sällan andre, än (*Seslebalf*) de, som i Holland gälla 5½ styfver. Tvåstyfrar och enkla Holländska styfrar äro sällsynta. Ducater och Guld-mynt (*Goude Reijers*) äro äfven rare. Holländska Gyllen ses nästan aldrig. De Capske gyllen äro imaginaire och räknas löntagaren til 16 styfver. En Riksdaler räknas til 8 Skillingar, och en Ducat til aderton. Spanska Piastrar (*Spanse Matten*) emottagas gärna, räknade til 9 Holländska Skillingar. Ifrån åtskillige orter af ÖstraIndien hitföras flere sorter af Rupier, som gå för halfva Riksdalrar och an-nammas

med

med begårlighet i handel och vandel. Inge mynt åro hår å orten ſlagne eller tillåtas at hår myntas.

Hvete år den ſådesart, ſom almånt odlas uti landet, och ſom rikeligen belönar åkermannens möda. Deraf har ock något blifvit fördt til Indien i långre tid, til bröd och ſkorpor på de förnåmares bord; men til Europa har vågen blifvit anſed för lång, och frakten för dryg, intil förledit år, och detta innevarande, då det blifvit til Holland öfver-tranſporteradt, och i vigten funnits vara mycket drygare, ån det Europeiſka hvetet. Sedan Hollands kornbod, Påhlen, de förflutne åren blifvit hemſökt med krig, och til en del ödelagt, ſamt miſsvåxt nåſtan almånt i Europa intråffat, beſlöt Hollåndſka Oſtindiſka Compagniet, at ſånda några ſmårre Skepp til Cap, at deraf göra håmtning. Huker de Zon ſåndes derföre förledit år, och i år ankommo tvånne fregatter. För en frakt hvete får Landtmannen 18 Riksdaler. En frakt beſtår af 10 mutt, eller vid paſs 5 tunnor.

Råg ſås ſållan, om icke något litet för ro ſkul, eller af någon bonde, ſom

vil nytja halmen til tak-tåckning, i ſtället för den vanlige Reſtio.

Oljebuſken (*Olea europæa*) våxte almån på backarne utom Staden, åfven ſom på andre ſtållen. Bladerne åro ſmalare, ån i Europa, och frukten kommer ſållan til mognad. Den brukas hår altſå icke til oljepråſsning, men ofta emot Diarrhœ, at ſtoppa. För öfrigt år buſken ſå lik den Europeiſke, at den tyckes icke kunna vara ſårſkildt ſlag.

På Landtgårdarne utan för Staden planterades ofta Europeiſka trån, för prydnad och at gifva ſkugga, ſåſom Ek, Caſtanier, Tall, Myrten, Citron och Pomerantſer, ſom i ſin blomnings tid ſpridde den angenåmaſte lukt.

Sommaren i Europa förekommer mycket angenåmare, för ſina löfrika ſkogar och blomſterfulla ångar, ſom efter en naken vinter ſå oåndeligen mycket ſågna våra ögon, ån hårſtådes, der ångar ſaknas och ſkogarne åro ſållſynte, taggige och obehagelige. På ångarne i Europa tåckes marken ſå tått med grås, ſom en tapet, men hårſtådes ſtå gråsſtrån långt ifrån hvarandra, och lämna emellan ſig en nakot och ſandig mark.

Eme-

Emedan ingen ſkog gifves omkring Staden eller i deſs granſkap, utom de få och ſmå, ſom ſtå högt up i bergsklyfterne, ſå år veden hårſtådes, hvilken endaſt nytjas i köket, både rar och dyr. Det måſta, ja nåſtan alt brånſle håmtas igenom ſlafvar utaf rötter af Proteæ, dem de upgrafva och utaf afhugne grenar af ſmå buſkar. Af desſe hopſamlade qviſtar och rötter göras tvånne knippor, hvilke faſtbindas vid bågge åndar af en ſtång, på hvilken ſlafven öfver ſine axlar bår dem hem. Tvånne ſådane knippor, ſom utgör et dagsverke, at ſamla, ſåljas för två Hollåndſka eller omtrent 10 Svenſka ſkillingar.

Två ſkillingar år en ſlaf ſkyldig, at rånta ſin Husbonde dageligen, ſom gör ungefårligen 80 R:sd. om året, hvarigenom han inom få år gör ſig betalt, men afſjånar åndå intet, igenom en ſå dryg rånta, af ſit ſlafveri, ſom fortfar med deſs år, och ökas med deſs blod.

Tamarinder, för ſin ſyra ſkul, brukades ſtundom i ſtållet för åttika, på det ſåttet, at Oxkött, ſkurit i tunna ſkifvor beſtröks med pulpa tamarindorum, torkades något litet i ſolen, ſtek-

tes ſedan i panna och ſmakade ganſka mört och angenämt.

Blomkål, ſom i Capſke Trågårdarne och i ſynnerhet på den utanföre hamnen liggande ön, Robben Eyland, förädlas til den godhet, at han i verlden annorſtådes ej åger ſin like, inlågges ofta uti åttika med Spanſk peppar (*Capſicum*) och nytjas ſedan, ſåſom ſallat til kött-rätter.

På några ſtällen vid gårdarne utan före Cap, ſågos ſtengjerdesgårdar upplagde af jernmalms ſtycken (*Yzer klippen*), ſom funnos deromkring.

Arctopus echinatus (*Zieke-Trooſt*), en låg umbellat, utan ſtjelk jämt liggande med ſjelfva jorden, våxte almån omkring Staden på lerbackarne nedom bergen. Med ſina hårda taggar, ſå vål på bladen, ſom på de mogne frön, var denna en ſvår plåga i ſynnerhet för ſlafvarne, ſom löpa barfota och ſåras deraf.

Med et af de nu ankommande Skeppen ifrån Holland, fördes åfven hit Gouverneuren Rheede van Ouds-Horns lik, hvilken under reſan aflidit. Amiral-Skeppet ankom med flaggen på half ſtång, ſom beteknade deſs förluſt, och liket

liket fördes i land, med al den ståt, som vanlig år vid Gouverneurers begrafning. Uti klåckorne ringdes, och ifrån Skeppen på redden lossades skott hvarje minut, som ej litet bidrog, at göra acten stolt och sorgelig. Före liket fördes tvånne löse håstar, den dödas vapn och spiran; derefter följde Trompetare, Trumslagare, Soldater och Borgare til håst, som anfördes af Majoren. Uti denne Herre, hvars ynnest jag hade förvårfvat mig i Amsterdam före utresan, förlorade jag ganska mycket, i anseende til det mågtiga bitråde vid mine Resor inåt landet, af honom, såsom Gouverneur, mig var lofvat.

Under mit vistande i Staden, besökte jag flere gånger Leuwekop, et berg som ligger på våstra sidan af Taffelberget, och höjer sig i en nåstan otilgångelig spits; ifrån denne spits går det i en lång afslutande bergsrygg, och slutas i en böjd kulle, som får namn af (*Leuwestart*) Leijon-stjert. Nedom sin spits år Leuwekop på et stålle så brant, at et tog måst fastsåttas vid klippan, medelst hvars tilhjelp man upklifver på en nåstan lodrått sida. Åfvan på sjelfva spitsen, der altid en vakt ligger, för at

uptåcka de hit anlåndande Skeppen, fins en liten koja med en ſpis til matredning; trenne Canoner, hvaraf en losſas fòr hvarje Skepp, ſom uptåckes; och en flagg-ſtock fòr at hisſa flaggen. Af ſkottens antal underråttas Regeringen genaſt, om enkla Skepp eller någon flotta ankommer. En lòs ròd ſand, ſom vitrar och faller ut, ſamt låmnar ſtora hålor, fants gòra desſ òfra varf. Om aftnarne går flagg-man ned til ſit hus, ſom ligger i klofven mellan Taffelberg och Leuwekop. Når Skeppen, ſom blifvit uptåckte, komma nårmare, hisſas flagg på (*Leuwerug*) Lejonryggen, och når de inlòpa i hamnen, hisſas flaggen på Citadellet, tils de ſaluterat. Skulle något Skepp gå Cap i ſigte, och ſedan fòrbi, nedhisſas flaggen på Leuwekop, ſå ſnart det åter kommit utur ſigte. Flaggen ſom hisſas, år olika fòr hvar månad, och år lika ſom en lòſen i fålt; ty flaggans fårg ordineras af Directeurerne i Europa, och gòres endaſt bekant fòr Regeringen i Batavia och Cap, och i ſlutne bref fòr Capitenerne på de utgående och hemgående Skeppen. Håraf kunna Skeps-Capitenerne ſe, om vid haſtigt påkommit krig, Cap råkat falla i fiendteliga hånder, och i ſådant

fall

fall varnas, at inlöpa. Vid krigstider, då en större Skepsflotta uptäckes komma antågande, kan hela Colonien inåt landet, i största hast upbodas, igenom Canoner, flagg-hisning och eldar, som på vissa ställen äro förordnade och så fördelte, at ifrån det ena stället, til det andra, kunna altid desse tekn ses och höras.

Robben Eyland är en ö, som ligger vid inloppet til hamnen, vid pass en mil ifrån Staden. De inlöpande Skeppen segla altid förbi denna, som då hissar Holländsk flagg. Stundom, då en stark sud-ost hindrar dem insegla, låta de der bredevid sit ankare falla. Fordom var denna et hemvist för en myckenhet Skålar, hvaraf den fåt sit namn; nu mera, sedan de derifrån blifvit aldeles förjagade, är den lämnad til hemvist för Chameleonter, vaktlar och lifstidsfångar, (*Banditer*) hvars syssla här egenteligen består uti, at vid stränderne hopsamla dageligen en viss myckenhet snäckskal, hvaraf sedan kalk brännes til Compagniets bygnader. Sådane lifstidsfångar äro icke allenast svarte slafvar, som förfyndat sig, utan ock Europeer, som begåt något svårt brott.

Ehuru Lutheranerne i Staden voro mycket talrike, ägde de likväl ännu icke någon Luthersk Kyrka. De Reformerte Prästernes öfverdrifna nit hade alt hittils förmåt hindra en så nyttig inrätning, som et särskildt huses upbyggande, den Guden de sjelfve trodde sig tjäna, til ära och sine medborgare til nytto och beqvämlighet. Fördenskull voro Lutheranerne nu nödsakade, at til sin Gudstjänsts hållande nytja en vind, den de dertil kunnat inreda. Gudstjänst hade de likväl ej tilfälle at oftare hålla, än då något Svenskt Skepp hit ankom, hvars Präst förstod och kunde tala högtyskan; sådan Gudstjänst blef tvänne gånger hållen af Kyrkoherden, då varande Skeps-Predikanten Magister WALLENBERG. Communion skedde vid sådane tilfällen, och det, som föll i håfven, blef Lärarens belöning.

Skeppen afgingo denne tiden efter hand til Europa, färre i följe, hvilket i fredstider med säkerhet kan ske. Deremot, då freden icke är säker eller krig upkommer, följas flere åt, uti tvänne eller trenne flottor.

Det både händer och tillåtes, at en Ma-

Matros och en Soldat byta fyflor, och tråda i hvars annars tjänft.

Förrån et Skepp affeglar, utfkrifvas råkningar för alle lefvande, hvilke åtfölja Skeppet, eller kunna på Soldy-Contoiret uttagas af dem, fom behaga, få at hvar och en vet, hvad han åger til godo af fin fold. Stadnar någon qvar på någon ort och förblifver emploijerad i tjänft, kan den famme hvar tredje eller fjerde månad få uttaga fin lön, men hvarje gyllen råknas endaft för 15 a 16 ftyfver, få at förluften blir anfenlig. Vil man åter låta ftå det inne hela året, få utfkrifves i Augufti månad, då böckerne affllutas, en råkning, hvilken man då kan förfålja emot 18 a 19 ja ftundom 20 ftyfver hvarje gyllen, då mindre eller intet förloras. En fådan råkning år, fom en våxel, för hvilken man i Europa af Holländfka Compagniet får full valuta, och uphandlas gårna af de handlande och dem, fom behöfva remittera penningar til Europa. Annars, lika fom man på utförde penningar vinner 25 procent, få förlorar man ockfå 25 procent på de penningar, fom in natura til Holland återföras.

Ef-

Efter Matrofer och Soldater, fom i Hofpitalet varit intagne, fynnerligen denne tiden, då de måfte fjuke ditkomma och de måfte dö, bortauctioneras de aflidnas qvarlåtenfkap. Penningarne derefter användas til begrafnings-omkoftnader. Vanligaft fys liken in uti en duk och utföras med likvagn; men åga de någon qvarlåtenfkap, fom ftiger på auction, fedan det båfta ftundom blifvit undangömt, til någon fumma penningar, beftås en lik-kifta för 10 R:sd. Åger den afledne något mer, tracteras med vin vid begrafningen, och den nödige förfigtigheten i akt tages altid, at ingen ting blir öfrigt för flågt och arfvingar. Gemenligen fäljes på en fådan auction hela kiftan, öpnad, men ej altid vål vifiterad, på vinft och förluft.

Capfka Hummern (*Cancer arctos*) fom hår fångas, år få ftor, fom den (*Gammarus*), hvilken fångas vid Svånfka kufterne, men åger inge ftore klor och år öfver alt fkroflig af utftående och ftikkande taggar. Til fmaken år den ftark och mindre angenåm.

Medufæ Hufvud (*Afterias caput medufæ*) et af de underligafte och konftigafte Djur i Naturen, upfifkades ftundom

dom utan före Cap uti Oceanen. Sällan finner man den död, upſköljd til ſtränderne. Skal den til Europas Cabinetter fås vacker och oſkad, måſte den fångas af fiſkare, ſom fara långt ut på hafvet, och det med mycken varſamhet, at ingen led afbrytes, eller djuret för mycket inböjer och inveklar ſine ytterſte och finaſte grenar. Djuret lefvande eller nyligen dödt, är rödaktigt eller ſtarkt lif-färgadt, och blir efter torkningen gråaktigt. Torkningen bör ſke i ſkugga, under vackert våder på et fritt ſtälle, der vådret ſpelar; ty i ſolſken ſmälter djuret och i för ſtark ſkugga kan det rutna. Detta makalöſa djur betalas til fiſkare oftaſt med 6, ja ända til 10 R:sd. Specie. Til Europa kan det ſändas i en låda, fyld med kardad bomull.

Vid ſtranden nedan för Staden funnos åtſkillige ſorter af tvåſkalige Snäckor, och i ſynnerhet flere ſtore och vackre (*ſpecies*) ſlag af Pateller.

Strand-Dubbeltje kallades en *umbilicus veneris* eller låcket af en ſnäcka, ſom åfvan på ſig hade knylar, hvarmed det betäcktes.

Fle-

Flere större och mindre Sand-åsar finnas nedan för bergen och nära intil stranden, hvilke formeras af sjelfva flyg-sanden, och stundom tvånne gånger om året flyttas och ändra sit låge, alt som vindarne råda. Några hafva redan börjat valla sig och blifva faste, samt täckte med några få våxter.

Ibland desse är sandåsen nedan för Lejonstjerten besynnerlig, hvilken tyckes tydeligen visa, huru bergen fordom tilkommit, och deras floar blifvit danade. Denne sand-ås, som ligger utom Batteriet, går ifrån söder emot norr och håller samma strek, som bergen vid Cap och i hela landet, med mer eller mindre böjning emot öster och våster, och sålunda i samma våderstrek, som de här rådande vindar. Den ökas årligen åt norr, ända ned til sjöstranden. Vid våstra ändan är den krökt, och småningom afslutande, hvilket kommer antingen af den bredevid i samma strek gående sandåsen, som är fast och nytjas til Galg-backe, eller ock af Lejonstjerten, som hindrar vindens fart. Sanden i denne åsen är lös och yrar om sommaren; om vintren är den något fastare af regn, men nåstan åndå så lös, som

en snödrifva. Somlige stycken deraf kunna vara något hårdare. Varfven formeras alt efter som sanden yrar och desse ligga, lika som i bergen, snedt lutande emot horizonten. Somlige floar äro lösare, somlige hårdare, alt som flygsanden varit mera ren, eller blandad, innan den hårdnade til af regnet. Desse varf gå antingen råte eller i vågor eller strimor af svart och hvit sand, hvilket på längre håll liknar en agat. Den svarta sanden upkastas af hafvet, lika som den hvita. Den förra är i liten qvantitet och den sednare yrer mer ikring, samt formerar kullar. Åsen ligger midt emot och råt utåt tvära ändan af Taffelberget. Högden af sandåsen är jämn och måttelig; åt södra sidan är den långslutande, åt den norra brant, der sanden kastas långt öfver det lugn, den sjelf der formerar. Sanden yrer lika som yrsnö och på en dag kan mer, än en tums tjocklek yra på, hvilket merändels sker fläcktals. Stenar och dylikt, som ligga i vågen, blifva på södra sidan bara, och på den norra en sandrand, i en spits utgående, likasom då snö lägger sig i norden med blåsväder. På lika sätt tyckas (*strata*) varfven i bergen fordom blifvit af vind

och

och vågor formerade och ägt en lika orsak, nämligen de tvänne rådande vindar til sit uphof.

Ikring Capske backarne stodo Cliffortia ruscifolia och Borbonia lanceolata, mycket lika Enebuskar och lika som Polygala heisteria med sine hvasse blader stungo dem, som vandrade förbi, då deremot Asparagus capensis med sine tilbaka böjde taggar sönderslet kläderne och hindrade vandraren i sin gång för hvilken orsak han af invånarene fåt namn af *vänta litet* (*wakt een beetje*).

Testudo Geometrica kallades härstädes *Syrentje*. Denna landskilpadda, som förmodeligen är den vackraste i sit slägte, fans allmän i sand-dunorne emellan buskarne. Af dem, som voro mycket små och sålunda vackrare, nytjades skalen til snus-dosor.

Tulbaghia alliacea (*wilde knoflook*), som växte både i sandfältet, utom Cap och på flere ställen i landet, brukades emot Hectik, antingen kokad i vatn eller uti någon soppa.

På flere Landtgårdar ikring Cap, hade jag tilfälle bese vin-tilredningen och inhämta underrättelser om de åtskillige

lige ſorter viner, ſom hårſtådes i ganſka ſtor myckenhet pråsſas. Vinpråsningen, ſom ſker i Martii månad, förråttas hår i briſt på tjånlige verktyg och goda anſtalter merårndels enklare och enfaldigare, ån i Europa. Drufvorne afſplåckas af ſlafvarne, inbåras och låggas i et ſtort kar. Til utpråsningen nyttjas et kar, hvars botn och ſidor åro tått med hål genombårade: detta karet ſåttes in uti et annat ſtörre kar, på et kors, ſom blifvit lagdt på deſs botn: detta kar år förſedt med en tapp, hvarigenom den utpråsſade drufvans ſaft kan utrinna i en underſatt balja. Då drufvorne blifvit lagde i det innerſta karet, ånda up til brådden, ſtiga tre eller fyra ſlafvar, ſedan de förut ganſka vål i en bredevid ſtåld vatnbalja tvåttat och renat ſine fötter, up uti drufvorne, under det de faſthålla ſig vid et i taket faſthåftadt rep, och med trampande utdrifva drufſaften, ſå långt möjeligen ſke kan. Den utrinnande ſaften aftappas imedlertid, och öſes uti ſtora höga kar, at gåſa. Såtta ſig några drufvor eller deſs ſtjelkar före öpningen, at ſaften ej vål kan utrinna, ſtötas de undan med en kåpp, förſed på åndan med några tvårtföre ſatte borſter. Innan någon

pråsning vidare sker, läggas de trampade drufvornes skal med sine stjelkar på en af rottingar flätad grof sil eller en fångbotn, deråst skalen rifvas med hånderne så, at de gå igenom, men qvistarne stadna qvar, hvilke nu ifrånskiljas och bortkastas, emedan de tros göra vinet beskt och stråst. Skalen läggas sedermera uti gåskaret, hvilket morgonen derefter år uti full gåsning, under hvilken det tjocka sjunker ned och vinmusten klarnar, samt tappas på tunnor således, at i sprundet sättes en flätad korg, som silar vinet. Det tjocka, som blir qvar i gåsnings-karet, lägges derefter i et fyrkantigt kar eller en lår, försed med månge på sidorne och botnen bårade hål, och upståldt på et tråkors inuti et annat större kar, med en tapp på sidan. Ofvanföre år en skruf af trå eller metal, som åtskrufvas, til dess all saft blifvit utpråssad til sista droppan. Af dranken och druf-skalen, som öfver blifva efter denna pråsning, destilleras brånvin. Ingen gåst nytjas til gåsningen. Hvita och gröna drufvor gifva hvit vin, och röda rödt. Muscadel-drufvor, både hvita och röda gifva Constantia-vin, och de blodröda drufvorne Pontak. Vinerne namngifvas, alt ef-

efter fom de mer eller mindre likna de Europeifke, ehuru de ej altid åro fulkomligen like.

Flere forter af viner fvaflas, i fynnerhet de hvite, på det de icke måtte komma i någon vidare gåsning och derefter furna på fatverken, hvarpå de aftappas. Denna fvaflingen tilgår fålunda: rimfor af linne, doppade i fvafvel fåftas duble vid en jernkrok, hvilken ofvantil år fåftad med en ygla vid en trå-con. Svaflet antåndes och kroken hånges ned i ankaret, hvars öpning af conen tiltåppes, fedan den blifvit med en linnelap omlindad. När fvaflet utbrunnit, uttages conen och öpningen tåppes til, at fvafvel-röken får trånga fig in uti tråverket. På fådane fvaflade fat och ankare tappas fedan vinet och hindras af fvaflet, at komma i arbete eller gåsning.

Hundar finnas på Landtgårdarne ofta i myckenhet: de åtfölja bofkapen i vall med flafven, hålla odjur ifrån gården, befkydda ftundom husbonden ifrån Slafvarnes öfvervåld och göra tjånft på jagt och refor.

Enhörningshorn (*Rhinoceros*) ågdes

och förvarades af några både på landet och i staden, såsom en raritet och såsom et godt medel, både uti sjukdomar och at uptäcka förgift. Fint skafvit och ingifvit trodde de det bota convulsioner och ryckningar hos barn. At bägare, håraf svarfvade, skulle uptäcka gift i den dryck, som slogs deruti och göra, at en sådan förgiftad dryck skulle aldeles gäsa ut öfver kärilet, troddes almänt. De horn, som tagas af en ung kalf, som ännu ej parats, sades vara de båste och säkraste. Af sådane svarfvas bägare, som infattas i guld eller silfver, och bortskänkas åt Potentater, Magnater och vänner, eller säljas dyrt, stundom til 50 R:sd. Hornet är coniskt, tjockt nedtil och trubbigt uptil, hos gamle Enhörningar ofta af en fots högd, sittande framtil på nosen. Två eller tre tum ifrån detta horn sitter på den Africanske tvåhörningen et annat mindre och kortare horn. Til färgen liknar det mäst ox-horn. Då jag försökte desse hornen, både rå och svarfvade til bägrar, både unge och gamle, med flere sorter svagare och starkare förgifter, fant jag deraf ingen rörelse eller gäsning; utan då solution af mercurius sublimatus corrosivus, aqva phagædenica eller andre slo-

flogos uti et ſådant horn, upſtego endaſt några vatn-blådror, ſom förorſakades af den luft, ſom var innefluten i hornets porer och nu ſkilde ſig deriſrån.

Ehuru få länder lära kunna ſkryta med ſå mycket vildt, ſom Capſka Colonien, ſkal dock lika ſom i Europa, Jagten viſs tid på året vara förbuden. Sålunda ifrån Maji til Auguſti månad, åtminſtone ikring Staden, får ingen jaga eller ſkjuta något.

Hoſpitalet beſökte jag mycket ſällan, emedan der ingen ting var, at profitera. Jag märkte likvål här, hvad jag förr ej blifvit varſe annorſtädes, at de ſjukas uppasſare voro förſedde med togändar, hvarmed de ſtundom tuktade oſtyrige ſjuke. Mirum ſane morborum remedium! Så vål i Hoſpitalet, ſom på Skeppen, ägde Compagniet til ſtörre delen ſine Fältſkårer odugelige och okunnige, och om någon ſkickelig deribland fants, var det oftaſt någon utlänning. När Vomitiver eller dylike medel förordnades, ſkrifvas de ſtundom uppå ſångbrådet, och af andre medicamenter ingafs en doſis merendels ſtraxt, hvilke ägdes färdige i en låda, ſom bars efter Chirurgus vid viſiten. Hvad,

som måst bidrager til de sjukas återstållande til hålsan hårstådes, år den förträffeliga förfriskning af fårskt kött och grönsaker, som de hår få njuta. Första Fåltskåren afgifver dagelig rapport hos Gouverneuren om de sjukas antal och tilstånd.

Vid Zeeko-valley åger Compagniet en gård, hvaråst Strå (*Restio tectorum*) skåres och beredes til taktäckning. Sedan den blifvit med en skåra afskuren, hålles knippan vid blom-åndan och alt smårre, som år löst uti den, slånges löst ifrån. Derefter utlåggas strån i rader, at torkas och omsider ihopbindas i knippor. Hårmed tåckas taken almånt både i Staden och på landet, och stundom göras kojor deraf. Et sådant tak står i 20 eller 30 år, och skulle uthårda ånnu mycket långre, deråst icke Sudöstan vinden blåste mycken orenlighet emellan stråen, hvaraf de snarare rutna.

Vid Muysenburg våxte mycket af Vaxbuskarne (*Myrica quercifolia* och *cordifolia*), utmed stranden. Dess bår åro aldeles runde, knottrige, mjuke och af en årts storlek. I sig sjelfve åro de aldeles svarte, men öfvertåckas med et hvit-gråt mjöl. De samlades mogne i Mar-

Martii månad, kokades i vatn tils alt det hvita pulvret smålte af och flôt åfvan på vatnet, som et fett, hvilket afskumadt och afkyldt hårdnade til, nåstan som et vax, af en grå-grôn eller askgrå fårg. Brukas til ljus af bônderne, då de deraf få någon myckenhet, och af Hottentotterne, at åtas, som et stycke ost.

Uti sandfålten utom Cap, och i synnerhet vid de stôrre Landtgårdar, sågs nu midt i sommaren Guldfinken (*Loxia orix*), ganska vacker med sin hôgrôda fårg, och i oråknelig myckenhet. Just, når såden mognar, undfår han sin sommarprydnad. Dess gråbruna fjådrar om halsen och på ryggen blifva efter hand aldeles sammetsrôda, så at endast vingar och stjerten blifva ofôråndrade. Honan vinner ej denna prydnad, utan fôrblifver hela året gråbrun.

Ost gjordes mycket sållan hos Landtmannen och då det någon gång, måst fôr ro skul skedde, voro de små, tunne och af fôga godhet, hvartil mjôlken lårer vara orsaken, som hår år nog mager, emot den feta mjôlken i Holland.

Kor, så vål, som den ôfriga boskapen,

pen, betas ute hela året öfver, hemdrifvas om qvällarne, och ligga under bar himmel, uti fållór. Det gräs, som de då afbeta på vidlyftige fält, och som vintertiden af regnet blir ymnigast och bäst, men om sommaren af de torkande vindar och hettan sämst, är merendels stråft och groft. Häraf mjölka de litet, och mjölken kan ej blifva särdeles fet. Af denna orsak försämras boskapen inom några år, til en viss grad. Den horn-boskap, som utgör Landtmannens hjordar härstädes, är väl af Holländsk raçe, men nu mera ganska mycket försämrad. En Holländsk Ko, som hitföres, och betalas med 40 á 50 R:sd. mjölkar mer, än tre andre, men afködan efter den blir sämre, och i tredje eller fjerde led lik de andre, som ofta ej mjölka mer, än et stop om dagen.

Smör, som kernas, oftast af söta mjölken straxt, betalas i Staden färskt med 8, 12 à 16 styfver, och saltadt med 2, 4 til 6 styfver marken. Priset varierar likväl mycket efter afsätningen.

Ehuru landet är bebodt af Colonister, äro likväl Landtgårdarne ej af enahanda natur. Det land, som ligger närmast hamnen och Staden, samt deromkring.

kring, är af Hottentotterne förſåldt emot tobak, brånvin och andre varor. De öfrige vidlyftige landsſtråckor åro ſedermera af Coloniſterne afterhand intagne. De gårdar, ſom altſå ligga nårmare Cap, ånda til Picketberg och något derutöfver, åro egendoms platſer, eller ſådane gårdar, dem Landtmannen ſjelf åger, för hvilke ingen afgift egenteligen betalas, och ſom ågaren kan ſålja til hus och grund. De öfrige gårdar, ſom ligga inåt landet på andra ſidan om bergen, kallas förlånings-platſer, dem bönderne med Gouverneurens tillåtelſe uptagit, för hvilke til Compagniet årligen betalas 24 R:sd., och hvilke, utom Gouverneurens tilſtånd icke kunna ſåljas eller öfverlåmnas til någon annan ågare. Åbygnaden derå kan vål ſåljas, men icke jorden.

Plankor och bråder, åfven ſom bjålkar, ſom behöfvas til bygnader, voro anſenligen dyra, emedan få finnas och de komma långvåga in-ifrån landet, och det måſta deraf måſte ſåledes oftaſt komma ifrån Europa eller Indien. De ſåljas meråndels efter aln-mått, och en fot af en planka betaltes med 2 Hollåndſka ſkillingar, eller omtrent 10 Svenſka.

Fårdyngan användes ofta til vingårdarnes gjödande, och häftdyngan fördes til Trägården. Fårdyngan ligger ofta i fållorne til en alns höjd och derutöfver,

Hvet-åkrar, Vingårdar och Trägårdar finnas i största myckenhet på de Landtgårdar, som ligga närmare til Staden och hamnen, och desse äga föga kreatur. Vingårdarne närmare Cap, som gifva bästa och läckraste vinet efter mera stora och mogna drufvor, rånta måst och uttränga stundom hvetet, hvars cultur lämnas åt de längre bort boende bönder. Hvete-åkrarne lämnas stundom flere år i tråde, i anseende dertil, at Landtmannen äger mycken jord, för at hvila. När antingen ny grund til en åker uptages, eller åker, som legat många år i linda, hvilket arbete är mödosamt, up-plöjes landet först i Augusti, och sedan i Maji månad efter sked utsåning. Africanska plogen är försed med tvänne hjul, hvaraf det ena är mindre.

När en son härstädes hunnit til 15 års ålder, måste han inskrifvas, lika som i mantal, och årligen infinna sig, at excercera. Vid detta tilfälle gör han sin trohets ed. Då en fader äger tvänne

sö-

ſöner vid exerceringen, är han ſjelf fri, Sådane exerceringar, både til håſt och til fot, ſke årligen i Staden för Borgerſkapet, i Stellenboſch och Swellendam för Bönderne uti Colonien. Förſummar någon desſe exercerings-möten, blifver han derföre pliktfåld,

Landtmannen förſäljer ſine varor i Cap, antingen til Compagniet eller til Borgerſkapet derſtädes, men äger icke frihet, at förſälja något til främlingar.

Utom den Regering, ſom reſiderar i Staden, ſtyres landet igenom tvänne Jurisdictioner, i hvilken en Landroſt præſiderar,

Stellenboſch är en by af några och tretio hus med ſin egen Kyrka, hvareſt en Landroſt reſiderar, under hvars Jurisdiction den delen af landet, ſom norr och nord-väſt ut är belägit lyder; då det öfriga af Colonien emot öſter lyder under Landroſten i Swellendam. Stellenboſch ligger i en bergsklof emellan höga berg, ſom äro öpne emot ſudväſt eller emot Bayfals. Den äger tvänne gator med planterade Ekar och en rivier, ſom löper igenom.

Fran-

Franska Höken ligger icke långt ifrån Stellenbosch, under bergen och uti en dess klof. Den är märkvärdig, såsom et ställe, hvilket straxt efter Stadens anlägning, först blifvit bebod af de Franske flygtingarne, som ifrån Holland ifrån år 1680 til 1690 begåfvo sig hit och började aldraförst anlägga vingårdar här i landet.

Drakenstein är äfven en Colonie uti granskapet, under samme bergssträckor. Bergen här hafva enahanda utsträckning, från norr til söder, som vid Staden och denna bergens situation gjorde, at de gårdar, som lågo i dälder emellan tvänne berg, fingo på olika tid dag och natt. De, som bodde under bergen på västra sidan, fingo förr dager, då solen, kommen til bergstopparnes höjd, hvilke här ofta täckas med hagel och deraf se hvite ut, i et ögnablick uplyste hela västra sidan; och de åter, som bodde under bergen vid östra sidan, hade längre solen uppe om aftonen, samt sågo andra sidan täckas med mörker och en upstigande ljusblå dimba, medan de sjelfve ännu ägde det vackraste sol-sken.

Når-

Nårmast Cap åt norr och gent öfver Staden ligga Tigerbergen, som åro uti en stråcka med Olyfants kop och Blauwe berg, hvilke alle igenom dålder skiljas åt.

Hvarken Borgaren eller Landtmannen åger hår råttighet eller frihet, at gifta sig, innan han dertil erhållit Gouverneurens samtycke. Så snart någon erhållit Gouverneurens tilstånd, som vanligen begåres om Torsdagen, gifves Friaren en så kallad ordonnance, som i Brudens nårvaro af Brudgumen inlåmnas om Lördagen til Justitiæ-Rådet, hvilket sedan det noga undersökt, och funnit, at de förlofvade personer icke åro för nåra beslågtade, gifver sit bifall til åktenskapet, och at det på Prådikstolen trenne Söndagar å rad må igenom vanlig lysning kungöras.

Når Landtmannen altså årligen gör sin resa up til Staden, för at sålja sine varor, köpa sine behof, och at betala sin skatt, måste han altid tilika, vid sin Landskyrka hålla sit Bröllop eller låta döpa sine barn.

Skulle Gouverneuren neka någon, at gifta sig, så kan han likvål ej hindra Con-

Contrahenterne at lefva tilsammans, hvilke ofta i sådant fall nödgas vänta med vigselen, tils en annan Gouverneur kan ankomma, hvars tilstånd de gårna få. Någon gång hånder, at bruden addresserar sig til Justitiæ-Rådet, som torde finna sig föranlåtit, at döma det åktenskapet skal gå i fulbordan. År brudgumen då engagerad i Compagniets tjånst, kan den olyckan hånda honom, at han af Gouverneuren blifver bortsånd til något stålle i Ostindien. Könet gifter sig gårna tidigt hår i landet och som colonien hittils ansenligen utbredt sig, har folkökningen varit mycket stark.

Landtmannen åger öfverflöd på åtbara varor, men har ofta brist på meubler. Stolar och bord får man ofta se Landtmannen sjelf förfårdiga, dem han öfverklåder med kalfskin eller flåtar med remar. Golfven i husen åro af jord, jämnade, och packade. För at få dem hårde och faste, slås antingen vatn med kodynga uplöst eller oxblod öfver dem, som göra dem tillika något glatte.

Åtskillige frukter, utom Rusin, torkades, för at dermed kunna tjåna de Sjöfarande.

Salt

Salt kött, ehuru mycket sällan, ätes om vintren, men föga salt kött försäljes til Skeppens behof.

Då någon gård säljes på landet, afslutas köpet efter Gyllen, hvaraf tre räknas emot en Riksdaler.

Landt-bonden, så väl, som Stadsboen anser detta sit moder-land för, at vara mycket bättre, än andre länder, emedan det frambringar i ymnoghet alt, hvad til lifvets uppehälle nödigt tarfvas; oaktadt han nogsamt märker, at faderland skal förse honom med alt annat, ja ända til och med den plogbila, med hvilken han plöjer denna sin fruktbara födelse-ort.

Af de flere resor inåt landet, som så väl det förflutne, som detta året af mig gjordes, har jag blifvit ju längre, desto mera öfvertygad derom, at hela Capska Udden ej annat är, än et berg; ty bergsryggarne, så väl de störste, som de smärste, hafva alle sin utsträckning ifrån südost til nordväst, och hålla således samma strek, som de här i landet rådande starke vindar. De ligga också med hvarandra parallele, men hafva olika afstånd ifrån hvarandra, så at somlige

lige klofvar emellan dem åro bredare, ofta bebodde, somlige åter mycket smale. Vid nordvåst har jag ej haft tilfålle, at se åndan af dem; förmodeligen utlöpa de der, ånda til hafvet, utan at låmna någon strandvåg. Mot sudost ånda sig alle, utom Hottentots Hollandsberg, småningom afflutande, innan de hinna ut til hafs-stranden. Det år besynnerligt, at når man reser ifrån Staden inåt landet, ifrån söder til norr och man passerat öfver et berg, så år landet på andra sidan högre: reser man öfver de bergen, som vidare möta, så år landet der ånnu högre, och så vidare, til tre eller fyra resor. Landet emellan desse bergsryggar, år således ej annat, ån en Bergsklof, som år så bred, at den fåt namn af landskap, och blifvit pryd med åtskillige gårdar. Upstiger man på de bergen, som omgifva sådane klofvar, får man der se i smått, dylika bergsryggar och klofvar, men mycket smalare och sållan bebodde. Afståndet emellan bergsryggarne kan vara hela milen och derutöfver, de smalare en- half, eller en fjerdedels mil och öfverst på bergen endast et stenkast. Sådant land år dock ingalunda flått och jåmnt, som en ång, utan djupare i mid-

midten, der de djupaste bäckar, utaf en eller flere grenar förenade, löpa parallelt med sjelfva bergsryggarne, och å ömse sidor blifver det småningom högre, ju närmare man nalkas bergen.

Närmast Cap, der Africa utgör det södra hörnet af sin triangel, äro bergen kortast. Ju längre in man kommer, och ju bredare landet blifver, desto längre blifva också bergsryggarne. Ju längre in man reser öfver bergen, och ju högre landet blifver, desto kallare finner man altid climatet derstädes: vintertiden faller der snö eller oftast hagel, til et qvarters djup eller mera, som kan blifva liggande några dagar osmält, ja på bergstopparne flere veckor. I October månad såg jag haglet ännu ligga qvar på de snöhvite bergsspitsarne, då det underliggande landet stod i sin bästa sommarfägring. I den mon, som landet höjes och kölden blifver strängare, så komma ock alle växter der sednare fram. Jag märkte häruti en, och på några ställen hela två månaders skilnad. Bredevid Cap framkomma derföre alle örter och blomor aldraförst, emedan landet der är lägre och luften mildare. Lika så är hela södra

kusten, deråst bergen småningom afsluta, altid varmare, och år derföre måst af hela colonien, befolkad och bebod.

Denna beskrifning om Bergens utsträckning, utseende och höjd, jämte landets beskaffenhet, hoppas jag sprida något klarare ljus öfver denna Africanska verlds-delens Geographie, ån man hittils ågt, åfven som den uptåcker orsakerne, hvarföre et land, under få godt och tempereradt luftstrek, på det ena stället år öfvermåtton fruktbårande och bebodt, samt på et annat aldeles nakot, uttorkadt och snart sagt aldeles öde och otilgångeligt.

Holländske Officerare, både på de utkommande Skeppen, och i synnerhet på de hemgående, förfälja hår en myckenhet af hvarjehanda varor: de förre medföra til salu merändels viner, öl, rökta skinkor, ost, lerpipor, tobak och stundom något kramvaror; de senare, cattuner, chitser, bomulstyger, risgryn, thé med mera, och då de icke medhinna at förfälja desse varor enskildt til de handlande, hålla de derpå offenteliga auctioner. Likaså får man se åtskillige Borgare, som en gros inköpt några varor, åter förfälja dem på au-

auction. Sådane auctioner hållas Vår- och Vinter-månaderne ofta, åfven för Compagniets råkning, och brukar Regeringen gårna den förfigtigheten, at ej tillåta några privatas auctioner, innan Compagniet fåt förfålja fine varor.

Af främmande Skeps-Officerare drifves handel måft af Engelfke och Danfke. De förre förfålja i fynnerhet en myckenhet finare och gröfre järnfmiden, befynnerligen Matros-knifvar, faxar och dylikt. De fenare afyttra på utrefan Danfkt öl och tjära, på hemrefan Bengalifka chitfer. Svenfke Skeps-Officerare handla merändels föga eller intet; på hemrefan bortfåldes endaft några dofor Thé, Nankiner och Chinefifka fidentyger, föga til ftörre fumma, än hvad i Herberget betaltes för några dagars viftande och förtäring. Begärliga varor ifrån Sverige äro annars gråt valmar, bråder, plankor, bjälkar, koppar, måsfing, fpadar, fill, i fynnerhet tjära, kol och järn, famt betalas härftädes anfenligt. Compagniet får för 100 Skålpund järn 8 Riksdaler, ehuru det är kallbråkt och fåmre, än det Svenfka. För alle fådane varor, fom af private fåljas, betalas 5 procent til Fifcalen.

Penningar för de varor, som på auction inropas, betalas först efter sex veckor.

Af alle Nationer voro inge så dristige seglare, som Engelsmännerne. Ofta loverade desse in på redden, då starka sud-osten blåste, och då de Holländske Skeppen antingen svärmade utan före i sjön, eller kastade ankar vid Robben Eyland, tils de fingo en fogligare vind. De förre segla merändels efter förstånd och förfarenhet, samt äga bättre seglande Skepp, då de senare äga ovigare Skepp, och nödgas rätta sig efter Compagniets ordres.

Främmande Skepp sades betala här för ankar-grund 500 gyllen; men all den proviant de behöfva, måste de lösa mycket dyrt, för de af Compagniet här inrättade arrenden (Pakt) på kött och viner. Främlingar betala två Holländska styfver för en mark kött, då Compagniet undfår det för tre runstycken (duyt) eller flere gånger bättre köp.

Vid Barndop anse Prästerne uti Capska Colonien för en hufvudsak, at fadren skal vara bekant och närvarande. Är barnet oäkta och barnfadren ej gifver sig tilkänna, så blir det odöpt. Är

mo-

modren svart eller Hottentot, och en Christen, som år barnfader, begårer dess dópelse, så får det dópas. Alle dop ske i Kyrkan; derfóre de Colonister, som bo långt in uti landet, måste, då de resa til Cap, slåpa barnungen med sig, stundom halft eller helt år gammal.

Trågårdarne så vål inom, som utom Staden, hade mycken olågenhet af trenne sorter Rottor, som almånt kallades Mulvador. Det ena slaget, som får namn af hvit mulvad, (witte Moll, *Marmota africana*), år stor, som en liten katt, aldeles hvit med kort rumpa. Det andra, kalladt blåsiga mulvaden (bless Moll, *Marmota capensis*), år mindre, hvit och brunfläckig. Den tredje år mindre almån och ganska vacker, grónaktig med skinande hår. Den sidsta af dessa (*Talpa asiatica*) eller Guldgróna mulvaden (*Blinde Moll*) kallad, gór fine gångar i Trågårdarne under jordytan, och uphåfver jorden, samt dermed fördårfvar både ritningar och håckar, som blifvit gjorde af Buxbom och Myrten. De förre hålla sig åfven utom Cap i Sand-dunerne.

Då Borgarne i Staden planterade trån utan fóre sine hus, voro de ganska angelågne om, at få en dód hund,

 den

den de lade ned i gropen, och trodde den skola befordra trädets mycket frodigare tilväxt.

Lagerbärsträdet (*Laurus nobilis*) sågs på flere ställen formera så tät häck, at man knappast kunde se derigenom. Den böjde sig också för de starke vindar, utan at brytas.

De Hottentotter, som föröfvat våld på några långt in boende Colonister, och för någon tid sedan blifvit hitförde, blefvo nu afstraffade. Några af dem blefvo endast risade, några blefvo risade och brån-märkte på ryggen, och på några dessutom (*Tendo achillis*) senan vid hålen afskuren. Sedan släptes de på fri fot til sit hem igen, sig sjelfve och androm til varnagel. Desse hade icke utan svårighet blifvit fångade, emedan de så förskansat sig i bergshålor och bergsskrefvor, at de lågo säkre för skjutgevärs kulor. Utom dess förfvarade de sig med nedkastade stenar. Compagniet hade utsänt icke allenast bönder emot dem, utan också utur Citadellet en Corporal med fem man, at bombardera dem med Granater. Omsider blefvo de igenom list fångade af Hottentots Capitenen Kès.

Nu

Nu inlupo åter berättelser ifrån Roggeveld, at Boschismans Hottentotterne bestulo och mördade de derstädes boende bönder.

Uti *Martii* månad, då jag tilbragte hela dagen öfverst på Taffelberget, fick jag om aftonen se en den besynnerligaste och vackraste syn ifrån denna ansenliga höjd. Taffelberget, lika som alla andra berg i landet, är så beläget, at det utsträcker sig ifrån Nord-väst emot Sudost, och lämnar således ena långsidan öpen emot Nord-ost, och den andra emot Sud-väst. Solen, som upgår i öster, skrider här icke, som i Europa emot Söder, utan emot Norr, och sänker sig ändteligen ned i oceanen på västra sidan af berget. Detta gör en tidigare morgon, och solskin på Nordöstra samt en längre afton och senare sol på den Sudvästra sidan. På Taffelbergets höjd visade sig altså omtrent kläckan 5 om aftonen, liksom tvänne särskilda verldar, hvaraf den västra ännu ägde den vackraste afton sol, och klar horizont, då den östra redan var betäckt med mörker och en tjock öfverhängande dimba. Denna dimba, som af det upvarmde fältet utdunstade och

ſtockade ſig tilhopa i den haſtigt affſvalnade luften, var ſå tjock, at intet af hela landet kunde ſynas, utan liknade et jämt moln, och bidrog ej litet, at göra utſigten å ymſe ſidor af berget, för et ögnablick ſedan like, nu med hvarandre jämnförde, på et ſå utmärkt ſätt, olike.

Uti *Maji månad*, emellan *den* 13 *och* 19 gjorde jag, i ſällſkap med Herr Gordon och en ej länge ſedan hitkommen Engelſk Trågårdsmäſtare, Masson, en reſa til fot, rundt om de bergen, ſom ligga emellan Cap och Bay-falſo. När man framtil i klofven upſtigit til Taffelbergets högd, har man en klof til höger, ſom går ned åt ſjöſidan. Åt vänſter tycktes en källa upvälla och formera en ſmal bäck; men den var ſå bevåxt med buſkar, at deſs uprinnelſe ej kunde ſes under en ſtor bergsklippa. Uti alle de platte, ſå ſtörre, ſom mindre dälder af berget, fans vatn, mull och måſſa, hvaraf formerades likſom ſmå kärr. Emot ſud-oſt ſlutar det ſmåningom af i dälder, framför Hout-bay.

Genom klofven, kallad Babiansklof, ſom ifrån Taffelberget delar den bergsryggen, hvilken går ifrån Conſtantia,

tia, til yttersta udden i söder, gingo vi til Houtbay, hvaråst en Landtgård var anlagd: til höger sågo vi der lilla Leuwekop, et spitsigt berg, som liknade det stora Leuwekop vid Cap, och Kafunkelberg, som är aflångt, samt vid foten betäckes af fin hvit yrsand, ända ifrån stranden. Detta sednare berget formerar en udde, hvars yttersta ända, upgående i et conifkt och emot sjön öfverhångande berg, kallas hångläppen (*hanglip*). Detta är så vål ifrån Taffelberget, som Leuwekop skildt med en djup dal. Taffelberget hade en ansenlig stor båck åfvan på, hvaraf en gren utlastade sit vatn i Hout-bay. Sjön, vid lågt vatn, formerade hår i Hout-bayen rivierer, hvars kanter voro brante af den nedfalne sanden. Vid utloppet hårstådes formerades en rivier på tvåran, hvars kanter åfven voro af den nedfalne sanden helt brante. Hela bayen var full af kulriga sandstenar, lika som Vetterns strånder. Til vånster sågs Stenberg, vid hvars fot å andra sidan lilla och stora Constantia år belågit, och hvilket går ut emot sjön i en udde, kallad Stenbergshuk, hvaråst Muysenburg, en Compagniets egen Landtgård blifvit anlagd.

larne, och åro til fråmmandes beqvåmligheter ſtundom otilråckelige. En ſtor rund klippa i hamnen kallades Arken, en annan Romans-klippan och en långre ut, åt öſter liggande Ö, Malagaſs Eyland. Utom et hus för Compagniets råkning, ſom bebos af Reſidenten; åro hår et Hoſpital, et Packhus, et Slagtarehus och några private gårdar. Compagniets Trågård låg något långre bort.

Ifrån Bay-falſo marcherade vi öfver flacka och låga ſandfålt, förbi Muyſenburg och Compagniets fiſkelåger til Cap igen. Uti ſandfålten voro hår och der likſom ſmå inſjöar, ſom ånnu af ſommarhettan ej hunnit uttorkas. Desſe vatnrike fålt ågde ånnu hår och der Flamingos, ſom med ſina hvita och blodröda fjådrar prydde desſe ſtållen och förtårde de i vatnet varande kråk och maſkar. Vi ſkuto af dem en, at vingbenet kroſſades och foglen icke kunde flyga; men vi hade åndå ſtörſta möda, at kunna få den, emedan han med ſine långe ben långt ſnållare vadade igenom det half alns djupa vatnet, ån vi hunno förfölja hönom.

Den 1 *Junii*, eller Måndagen efter Pingſt, upkom et ganſka ſtarkt Nordvåſt

vå-

våder, med håftiga orcaner och regn, hvaraf den påföljande natten, et af de fyra, ännu på redden liggande Compagniets Skepp, Jonge Thomas, sedan det förlorat efter hand sine ankare, drefs på sandgrunden, emot stranden vid Zoutrivier, och af sin tunga laddning brast af midt på i tvånne delar. Sjögången var härvid obeskrifligen hög öfver stränderne åt denna sidan, och Zout-rivier så upsvullen, at man knappast kunde komma öfver den. Ifrån medio Maji til medium Augusti år väl aldeles förbudit för Compagniets Skepp, at ligga här på redden; likväl händer stundom, at Gouverneuren tillåter sådant, för at undvika den olägenhet, som är vid Skeppens proviantering och lastande i Bay-fals. Utom den förlust, som Ostindiska Compagniet nu härvid led, både på Skepp och varor, förgicks äfven beklageligen, vid detta tilfälle, en myckenhet af besåtningen, som i brist på förnuftige anstalter, helt nära intil fasta landet, ymkeligen måste omkomma och förgås. Endast 63 man blefvo räddade, då 149 olyckeligen drunknade.

Skeppet hade vid sjelfva dagningen ej väl hunnit stranda, förr än de krafti-

tigaste utvägar vidtogos, at rädda det af Compagniets varor, som ifrån Skepsvråket kunde til lands upvråkas, utan at jag kunde märka någon enda utvåg vidtagas, at rädda en enda själ af Skepsfolket utur sin vånda och olyckeliga belägenhet. Utur Citadellet commenderades derföre genast 30 Soldater med en ung Lieutenant til stället, der Skeppet strandat, för at noga tilse och hindra, at intet af Compagniets egendom skulle bortstjälas, och en galge uprestes tillika med et placat, at alle, som nalkades dit åt, skulle genast, utan dom och ransakning blifva hängde. Denna omständighet gjorde, at de medlidande Borgare, som med sine hästar utredo, för at bibringa de nödlidande någon hjelp, nödgades vända om tilbaka igen, utan at kunna uträtta något godt, men tillika med mig, blifva åsyna vitnen, til den yra och oförstånd, som några af vederbörande vid detta tilfälle visade, i det de icke tänkte på, at räcka de på vraket i dödsångest sittande och af hunger, törst och köld afmattade, halfdöde människor, den minsta hjelpsamma hand.

En annan omständighet bidrog, at göra denna i sig sjelf nog bedröfveliga sce-

ſtenen, ännu mera ymkansvärd. Ibland de få, ſom med ſimmande ifrån vraket lyckeligen kunde frälſa ſit lif, befans äfven Conſtapeln, en man, ſom jag kände, och efter åt flere gånger i Staden träffade: han hade klädt ſig helt naken, för at deſto lättare kunna ſimma, och var lycklig nog, at lefvande komma til lands, hvilket ej hände alle, oaktadt de kunde ſimma, emedan de antingen ſönderſlogos emot klipporne eller drogos af vågens häftighet ut til ſjös. På landet fant han redan ſin klädkiſta för ſig; men då han ſkulle öpna den ſamma, för at hämta ſin öfverräck, blef han af Commenderande Lieutenanten drifven derifrån: och då han icke allenaſt vänligen anhölt, at derutur få taga de nödige kläder, til at ſkyla och täcka ſine nakne och fruſne lemmar, utan ockſå kunde med nyckelen til kiſtan, bunden på Sjömans-vis vid ſit bälte, och med ſit på locket utſkurna namn, intyga, at det värkeligen var hans kiſta, blef han af denne obarmhertige Krigshjelte med käpſlag på nakna ryggen bortdrifven. När han ſedan i köld och blåſt, naken och hungrig uthärdat hela dagen, och om aftonen ſkulle med de öfrige räddade föras til ſtaden,

den, begårte han åter, ur sin kista få uttaga en råck at skyla sig med; men denna fans då spolierad och tom. Vid ingången til staden, dit han naken ankom, mötte han en borgare, som var barmhertig nog, at låna honom sin öfverråck. Denne, så väl som de öfrige olyckelige, fick sedan flere dagar stryka Staden ikring, at tigga sin föda, kläder och almosor, tils de omsider fingo underhåll på Compagniets vägnar och blefvo återtagne i dess tjänst.

En annan, et ädelt hjerta hedrande gärning, förtjänar här så mycket mer omtalas, som den visar, at i alle tider och på alle orter, finnas både gode och tänkande människor, och människo-bilder uti fagert skin. WOLTEMAD, en gammal gubbe, född i Europa, och som nu vårdade de rare djur, som höllos lefvande i Menageriet, ofvanföre Trägården, hade en son uti Citadellet, som var Corporal och ibland de förste blifvit utcommenderad til Parden Eyland, der vakt skulle til säkerhet för det strandade godset upställas. Denne gamle mannen lånte sig en häst och med en flaska vin, samt en bulla bröd, utred om morgonen, til denne sin son, at beförja

ja honom en nödig frukost. Detta skedde så tidigt, at ännu ingen galge hunnit upresas eller det försigtiga Placatet utvisa vandringsmannen närmaste vågen til Evigheten. Så snart han aflämnat til sin son, sin medförda förfriskning och hörde de nödlidandes jämmerskri ifrån vraket, beslöt denne gråhårige man, at med sin häst, som kunde väl simma, begifva sig til vraket, för at rädda någon af dem. Han itererade denna farliga sjöresa til häst, ännu sex gånger, och förde hvarje gång tvänne lefvande med sig til lands, och frälste således in alles 14 personer. Hästen var då så afmattad, at han ej ansåg rådeligt resa vidare dermed ut; men då deras rop och böner från vraket ökades, vågade han ännu en resa, som aflopp så olyckligt, at han sjelf dervid tilsatte lifvet, emedan för många ifrån Skepsvraket då sprungo til, somlige fattande hästen i svansen, och andre i betslet, hvaraf hästen både utmattad, och nu för mycket belastad, hvälfde omkull och allesammans drunknade. Denna så ädla, som hjeltemodiga gärning af en utlefvad gråhårig gubbe, visar nogsamt, at flere möjeligen kunnat räddas, om någon stark lina blifvit häftad med ena ändan på Skepsvraket,

och med den andra i land. Långs efter denna linan hade sedan, antingen en korg eller stor koppar-kettil kunnat med rep halas til och ifrån Skeppet, med en man uti, hvarje gång. När stormen afstannat och vågen saktat sig, befans Skeppet ej längre liggande ifrån stranden, än at man kunde nästan hoppa i land derifrån.

De kraftige anstalter, som vidtogos, at rådda Compagniets gods och varor, voro likvål icke nog kraftige och tilråckelige, at hindra några visse Åmbetsmån at hårvid ansenligen rikta sig. Ty då hela håstlass med jårn ifrån vraket kunde såljas til Stadsens Smeder, kan man låtteligen förestålla sig, med hvad rymligt samvete finare och dyrbarare varor kunde anammas. Soldaterne vakade ock så nitiskt derföre, at ingen ting skulle komma til sköfling, at de sjelfve hvar afton, då de aflöstes, inmarcherade med musquet-piporne fullstoppade med åkta galoner, som ehuru något skadade af hafsvatnet, likvål tjånte til utsmåltning.

Ehuru, åfven hårde månniskors hjertan gårna blöda vid sine likars måst oblida och olyckeliga öden, och hedrande

de gärningar i alle tider kunnat väcka medborgares tacksamhet och välvilja; kan jag likväl icke sluta denna bedröfliga målning, med en angenäm tekning af något ädelt medlidande, ifrån Gouverneurens sida, emot de olyckelige, och i synnerhet den drunknade hjelten, eller af någon hederlig belöning emot denne mannens son. Ty då denne sonen, kort derefter, anhölt om sin aflidne faders bestålning, så liten, at den i sig sjelf hvarken kunde anses för någon belöning eller borde vara afundsvärd, blef den honom afslagen och gifven åt en annan.

En känslolös (*bon vivant*) Gouverneur, rik på penningar, men fattig på hjerta, tillåt honom likvål sedermera det, som andre anse, som et straff, at få resa til Batavia, hvaräst han hoppades finna blidare gynnare och större fält för sin lycka. Säkert hade han också derstädes vunnit sin önskan, om han hunnit lefva långre; men i et det osundaste climat, dit han begifvit sig, at besöka sin ende der boende och handlande Broder, tilsatte han lifvet, innan ifrån Holland ankom til Cap och Indien ifrån Compagniets Directeurer, en befalning,

som åfven få mycket hedrar dem, som den med blygd bordt öfverhopa vederbörande på Cap, at nämligen WOLTEMADS Söner, skulle på alt sätt, för Fadrens skuld, belönas och forthjelpas. Vid detta och dylika tilfällen har jag funnit, huru högt et uplyst vett och ädelt hjerta, är at värdera emot lyckans gåfvor, emot rikedom och höghet, samt huru oändeligen desse senare förhöjas af de förre, då de dermed förenas och då förtjäna hvar mans högaktning.

Jag såg åfven nu orsaken, hvarföre Europeer, så väl Matroser, som Soldater, i flere hänseenden, handterades sämre och med mindre medlidande och ömhet, än sjelfve slafvarne. Om de sednare är ägaren icke allenast mon, at de skola vara klädde och födde, utan han drager ock försorg derom, at de under sjukdom, blifva väl vårdade och hulpne. De förre få ofta gå, som de kunna, antingen med naken kropp, eller klädde på sätt och vis, med söndrige och stundom ej passande kläder, och då någon dör, heter det i almänt ordspråk, at Compagniet får för 9 gyllen en annan.

Skeps-

Skepsbrott af Nord-våstans starka Orcaner, hafva flere gånger här på redden tildragit sig. 1692 blefvo af storm trenne Skepp, et Engelskt och twånne Holländske drefne på land och förlorade. För tretio år sedan, i Maji månad, sades af samma orsak sju af Compagniets Skepp, olyckeligen strandat och förlorats.

Den 31 *Julii* afråttades en slaf, som hade mördat sin husbonde. Sedan han blifvit lagd på et kors och fastbunden, brändes först åtta särskilde ställen af armar och ben, med tandige glödande tånger; sedan råbråkades armar och ben, och omsider afhögs hufvudet, som upsattes på en påla. Vid exsecution år altid Justitiæ-Rådet, som ransakat och dömt, närvarande och går i procession til afråtsplatsen, för at gifva acten anseende. Spitsgård formeras af Soldater. Afråtsplatsen år emellan Staden och Citadellet, på et något litet uphöjt ställe.

Den 8 *Augusti* uphångdes en slaf för någon grof begången misgårning.

Sedan missgårningsmån blifvit afstraffade på afråtsplatsen, inom Staden, föras de altid, emot aftonen, utom den

famma, til en utom Staden varande galgplats, hvaråst de antingen uphångas, och det merändels i järnharnesk, deruti benranglet länge kan förvaras, eller läggas på stegel och hjul. Galgplatser utom Staden äro tvånne, en vid ingången til hamnen, under Leijonstjerten, uti hvilken Europeer hångas, och den andra utom Citadellet vid Zoutrivier, uti hvilken Slafvar och Hottentotter blifva uphängde.

Zoutrivier är en tämmeligen stor flod, som ifrån Táffelberget emottager sit vatn, och utlastar det i hamnen. Vatnet är här salt, af den iblandade hafsböljan, och både stiger och faller af ebb och flod.

Eken (*Quercus robur*) och Apricoser (*Prunus armeniaca*) blomade uti Augusti månad, den förra med nyss utslagne blader, den senare på bar qvist. Likaså blomade nu Alen (*Betula alnus*), Mandelträdet och Persicor.

Uti vinter-månaderne, då mycket regn föll, sågs vatnet på några stället i bergsklofvarne häftigt ströma, som en bäck, utför de högsta, branta och nakna klipporna.

Fast

Fast ån Colonien år ganska vidt ut bebod, och Hottentotterne måst utrotade derstådes, händer likvål stundom, at slafvar rymma och gőma sig undan, i synnerhet i bergen. Mycket sållan hånder det, at en Soldat eller Matros rymmer in åt landet, emedan han lått der igenfinnes. Når en slaf, som år Hedning rymmer och sedan igenfås, får han af sin Husbonde eller Fiscalens police betjånter stryk; men rymmer en Christen utur Compagniets tjånst, blifver han uphångd. Penning capitalet som ligger i den fórre, frålsar honom ifrån dóden, men upråttade lagar skona ej den senare.

Til Soldaternes tjånst i Citadellet, antagas Kockar, som laga mat och sålja portions-vis åt Soldaterne. Hvar Soldat får 3 Skålpund bród af Compagniet, tvånne gånger i veckan.

Hvar Soldat betalar af sin lón månadtligen två styfver åt Raportgångaren til stóflar, och måste utom dess góra hans vakt.

Tidelagare sades hår icke stållas til fórhór eller ransakning, utan drånkas såsom ovårdige, at sitta i fångelse,

 at

at komma för Domaren eller få Prääst til sig. En slaf blef således nu aflifvad.

En Fiscal är independent til sit åmbete och står ej under Gouverneuren derutinnan, utan gör redo directe för Direction i Holland. När tråtor upkomma emellan Borgare eller andre, pliktfäller han dem. Plikten är här icke utstakad för hvart brott, utan den råttas merändels efter den brotsligas förmögenhet. Fiscalen, som af sådane böter, gör sig ansenlige inkomster, handterar derföre de orolige och brotslige, likasom en Läkare handterar en blodfull sjuk, af hvilken han altid aftappar mera blod, när han tål en starkare åderlåtning.

Constantia, tvånne gårdar, stora och lilla Constantia kallade, som ligga under Taffelbergets östra sida, äro namnkunnige för sit öfvermåtton läckra vin, kändt under namn af Constantia vin eller vin de Cap, hvilket så dyrt i Europa försäljes. Detta vin är ganska sött, ljufligt och behagligt, samt tjänar endast til deserten, emedan det med sin söttma, i ymnighet druckit graverar magen. Af det röda tilverkas vid pass 60, och af det hvita omtrent 90 Liggare, ehu-

ehuru vin-fkörden här så väl, som på andre ställen årligen är olika. Desse bägge gårdar hafva länge varit de endaste, som i anseende til sit läge, kunnat frambringa et så delicat vin; men nu mera hafva flere gårdar, omkring Constantia tracten, och på några få andre ställen, kunnat upbringa sina viner til samma godhet. Men som Compagniet förbehållit sig ensamt handelen med Constantia vinet, och det således råknas ibland contraband varor, samt ej under det namnet af private får köpas eller införas til Holland, hafva de påfunnit den utvägen, at gifva dessa viner, som aldeles icke eftergifva i godhet Constantia vinet, namn af Mag-vin, hvilket förfäljes merändels til främmande Nationers Skeps-Officerare för bättre pris, än det vanliga Constantia vinet.

Det är besynnerligt, at Gouverneuren ökar sine inkomster, igenom hvarje Liggare vin, som för Compagniets räkning upköpes. Hvarje Liggare betalar Compagniet vanligen med 40 R:sd. Landtmannen eller säljaren qvitterar ockſå 40; men undfår endast 27 R:sd. sedan trenne, såsom tionde blifvit afdragne. Almänt vin säljes til Borgare

ſtundom til 10 R:sd. Liggaren, ſom hände et af de åren, jag viſtades på Cap. Då en Liggare utgör 150 kannor, bliſver på vinet i ſådant fall, mycket godt köp. Andre Åmbetsmån göra ſig likaſå anſenliga ſportlar, af alt, ſom paſſerar igenom deras hånder, ofta tvungne dertil, emedan de ej kunna lefva af ſin lön i et land, der de måſte förnödenheter, åro mångdubbelt dyrare, ån i Europa. Sålunda då Gouverneuren tager 10 R:sd. på hvarje Liggare vin, åga flere Åmbetsmån Paſsgångare, ſom icke göra Compagniets tjånſt, men njuta deſs gage. Somlige rikta ſig med vågande, andre med ſkåmde varor. Et ſtrandadt Skepp fyller fleras påſſar; för Skepparens och Styrmannens ſnålhet njuter Skepsfolket ſållan ſin del. Soldaten måſte cedera åt Officeraren. De ſjuke måſte ſvålta för fleres underhåll, och de döde låmna en del af ſin qvarlåtenſkap åt primum occupanti.

Et drifhus för Ananas låt Gouverneuren i år inråtta uti Compagniets Trågård. Denna på Batavia ſå delicata frukt upnådde hår icke den mognad och godhet i ſmak, ſom i Öſtra Indien; åfven ſom Piſang (*Muſa paradiſiaca*), hvilken

ken i några Trågårdar hår fants cultiverad, fållan ville bloma, men aldrig hant frambringa fulkomligt mogen och låcker frukt.

Americanfka Aloën (*Agave americana*) fom ifrån Europens Botanifka Trågårdar blifvit hitförd, ftod nu vild våxande på backarne, utom Staden, nedan för bergen, och blomade både årligen och hårligen, utan at hår tilvinna fig få ftort tillopp af åfkådare, fom i Amfterdam.

Hyftrix (*Eyzer-Varken*) fom vanligen åter roten af den pråktiga Calla æthiopica, håller ockfå til godo både kål och andre grönfaker, famt gör ftundom derpå anfenlig fkada uti Trågårdarne.

Med de ankommande Svenfke Skeppen, fom hitförde flere mine ålfkade vånner, hade jag icke allenaft kårkomne brefver, utan ockfå de gladafte tidningar om den förledit år lyckeligen fkedde Regements förändringen uti mit kåra Fådernesland, hvarigenom en Stor och Mild Konung, utan blodsutgjutelfe och på et få ådelt, fom Defs vifa Regering högft hedrande fått, förmått göra en ånda på en tvedrågt, fom i månge år

fön-

söndrat Dess undersåtare och sönderslitit dem emellan, til Rikets skada och fördärf, enighetens band.

Under de flere resor, som jag företog mig til Taffelberget, sågos i dess bergsskrefvor både Dassi och Babianer. De förre blef jag i synnerhet varse up emot Bergets spits, just vid sjelfva solgången, då deras vana altid var, at framkomma, för at sola sig. När man ville skjuta dem, måste man varsamt nalkas dem, och med en qvick bössa så trakta til at träffa, at de blefvo liggande på stället. Var bössan ej qvick, drogo de sig undan vid fångkrutets afbrinnande, och sköts djuret icke dödt på stället, drog det sig så in uti skrefvan, at man icke kunde få det ut. Köttet ätes och smakar någorlunda väl.

Babianerne voro i tämeligen stor myckenhet, och farlige för vandringsmannen; ty de voro icke allenast oförskräkte på klipporne, dit hagel ur bössan ofta ej kunde räcka dem, utan de rullade och kastade äfven ned en hop större och mindre stenar. Bössan var dock oumgängelig vid sådane tilfällen, emedan de dermed jagades åtminstone så långt bort, at man ej särdeles hade

at

at frukta för deras ſtenar. Deras flygt år artig at påſe. Med ungen på ryggen göra de ofta upföre lodråtta klippan de otroligaſte ſprång, och mycket ſållan låta de ſkjuta ſig. Blir ock någon ſkuten, år han ganſka ſeglifvad.

Tame Babianer ågas ſtundom i Staden, faſtbundne vid en ſtång. Deras vighet år ſnart ſagt otrolig, at klifva, ſpringa och vika undan. Oaktadt en ſådan Babian var faſtbunden, var det dock omöjeligt, at på några famnars afſtånd med en kaſtad ſten tråffa honom. Antingen fattade han ſtenen, ſom en båll, med handen, eller undvek han den på det aldravigaſte och ſnållaſte ſått.

Utom det, at Babianerne ifrån Taffelberget beſöka och plundra Europeernes Trågårdar, lefva de af åtſkillige våxters köttaktige lökar, dem de upgrafva, afſkala och åta. Högar af ſådane afrifne ſkal ſågos ofta låmnade efter dem, i ſynnerhet vid ſtenarne, der de haft ſit tilhåll. Gladiolus plicatus tycktes vara den, ſom almånnaſt af dem nytjades vid Cap, hvarföre ockſå hela denna våxten fått namn af Babianer. Rötterne kokas och åtas ſtundom af Coloniſterne.

Uti

Uti fandfälten utom Cap finnes i fynnerhet mycket af den ftora hvita Africanfka Mulvadan, (*Marmota africana*). Den gräfver der ftora hålor, med en liten upkaftad hög öfver, hvilke äro rätt befvärlige för vandraren, fom deri nedftiger och ofta löper fara, at falla. Til ftorleken kommer den en katt nära, är ond och förfvarar fig med bitande, då den blifvit fången. Defs föda äro flere forter lökar, fom i desfe fandige fält finnas ymnigt, i fynnerhet af Gladioli, Ixiæ, Antholyzæ och Irides. Som jag icke funnit denna hos någon Auctor afritad, har jag bifogat defs figur. PENNANT omtalar den famma, p. 472, under namn af *African Rat*.

Den, fom är litet bevandrad i Botaniken, känner, huru man ofta af blomors öpnande och tilflutande, med fäkerhet, kan lika fom af et ur veta visfa timar på dagen, och fluta til uphålsväder och regn. Sådane växter äro icke fälfynte på Capfka backarna.

Moræa undulata ger tydeligen tilkänna, hvad kläckan är, ty hon öpnar fig aldrig förr, än kläckan nio på dagen, och innan folen går ned, kläckan fyra om afton, drager hon fig tilhopa igen.

Dy-

Dylik egenskap äger Ixia cinnamomea (*Avond-bloem Canel-bloem*), som öpnar sig hvar afton klåckan fyra, och luktar sedan hela natten ganska angenämt.

Tilstundande regn utvisa flere lökväxters blomor, såsom Ixiæ, Moræær, Irides och Galaxiæ, hvars spåde blomor icke öpna sig om morgonen, då regn snart infaller, och då någon regnskur eftermiddagen inträffar, sluta de sig tilhopa, en stund förut.

Åtskillige af desse gifva äfven en behagelig lukt ifrån sig, i synnerhet om qvällarne och nätterne, nära öfverenskommande med en svag neglike-lukt, såsom Gladiolus *tristis* och *recurvus*, Ixia *pilosa* och *falcata*, samt *cinnamomea* och flere.

Aard-Roos kallade både Stadsboen och Landtmannen en låg och högröd bloma af *Hyobanche sangvinea*, en växt, som är knapt fingers lång, och utan både grenar och blader. Den växer vinter-och vårtiden uti de sandige låge fälten, både utom Staden och annorstådes emot sjökanten, och upsticker endast sin blodröda blom-klasse åfvan jord. *Antholyza ringens* med sin gapande bloma

ma och den mångfaldigt fig förändrande *Gladiolus plicatus*, fom ymnigt pryda desse sand-fält, sitta ganska djupt ned med fine köttaktige lökar i sanden, och uphöja föga mer, än Hyobanche, sine blomor öfver jordytan.

Vintermånaderne blomade uti Compagniets Trågård, trenne vackra sorter af Gardenia. *Gardenia florida* lårer vara hitförd ifrån Indien; åtminstone fant jag den icke någorstådes under mine resor på detta södra Africas hörn, vildt våxande, utan altid planterad i Trågårdarne, åfven hos bönderne inuti landet. Den frambragte hår altid dubla blomor och bar således hårstådes ingen frukt, som Chinesen nytjar til at fårga gult. *Gardenia Rothmannia*, som har mindre ansenliga blomor, ån den förra, och hvaraf under torkning, både bloma och frukt altid svartna. *Gardenia Thunbergia*, et af de pråktigaste tråd, i ansende til sine blomor, som gifves i verlden. Detta lilla tråd hade blifvit håmtadt för några år sedan in ifrån landets skogar, der det sålsynt finnes, våxer ganska långsamt, och åger så hårdt tråd, at det derföre nytjas til klubbor. Sedan detta tråd börjat bloma, fortfar blomnin-

ningen flere månader, under det nya blomor dageligen framkomma, så snart de förra efter hand utbloma, hänga slokande, och omsider affalla. Bloman är nästan qvarters lång, hvit och tjock som det vackraste sämsk, samt luktar äfven angenämt, och förlorar ej sin hvita färg.

Om kölden vore sträng här i landet och eldning i husen oumgängelig, skulle detta land vara mycket at beklaga, i anseende til dess stora vedbrist. Til matlagning i köket hämtas både med besvär och mycken kostnad den ved, som är nödig, utaf smärre träd och buskar. Vid den undersökning, jag i detta ämne anstälde, fant jag följande växter mäst och almännast nytjade, nämligen stammar och rötter af Protea grandiflora, conocarpa, speciosa, hirta, mellifera och argentea, några species af Ericæ och äfven några sorter af Brunia.

Uti et land, som detta, der tilgången til Apotheket är oftast omöjelig och de ifrån Europa sände medicamenter äfven ganska dyre, hade en försigtig omtanka lärt inbyggarne, at försöka Africas egna växter, och ibland dem upfinna nyttige läkemedel emot åtskillige

ge krämpor. Både såsom Botanicus och Medicus var jag angelägen om, at lära känna desse, och försummade aldrig något tilfälle, at öka denna kunskap, som ofta blef nyttig både för mig sjelf och den välvillige samt tjänstaktige Colonisten. Ty då han endast i sin enfaldighet kunde gifva mig en ringa anledning til någon brukelig växt, kunde jag sedan gifva honom närmare anledning til dess rätta bruk, uti förekommande sjukdomar.

Gerania med röde köttaktige rötter växte flere uti sandfälten utan för Staden; och som desse rötter äro stoppande, (*adstringerande*) viste Landmannen, at nytja dem emot Utsot (*Diarrhoe* och *Dysenterie*) och Rödsot.

Bryoniæ africanæ rot nytjades både såsom et kråk-medel, och til at laxera.

För at drifva urin uti vatn-sot brukades rötterne (*Bitter-wortel*) både af Asclepias undulata och crispa, samt örten af Eriocephalus.

Til samma ändamål användes ofta roten af Hæmanthus coccineus, i stället för Scilla maritima. Den växer ofta på backarne, nedan för bergen och

får

får derföre namn af Berg-Scilla. Roten är stor, hvit, flemig, trådig och något skarp. I skifvor skuren lägges den i ättika och häraf tilverkas en svagare sort af Oxymel scilliticum, som brukas uti Vatnsot, (*Hydrops* och *Astma*) och Andtäppa.

Polygonum barbatum, som växte uti diken och är skarp, som dess slägtingar, nytjas på (*Oedema*) vatnsjuka och svulna fötter.

Decoctet af Crotalariæ perfoliatæ blader hölts före, at drifva starkt urin, och at derföre curera Vatnsot.

Piper capense nytjades på flere stället, som et magstyrckande medel, i stället för annan peppar och Fagara capensis (*wilde Cardimom*) gjorde hos månge god verkan uti (*Colica flatulenta*) Vädercolik samt Lamhet (*Paralysi*).

Saften af Mesembryanthemum edule brukades både invärtes och utvärtes til läkedom. Invärtes emot Dysenterie och (*Aphtæ*) Torsken hos barn, utvärtes, at stryka öfver Brånsår.

Af Osmites camphorina, som de här behagade kalla Bellis, gjordes mycket vå-

 sen-

sende. Örten äger sine store meriter, i anseende til sit campher-ämne och starka, stickande lukt och smak, som bägge visa, at den är ganska resolverande. Utvårtes nytjas örten stundom uti påssar lagd på Inflammationer och öfver magen uti Colik. Men spiritus häraf destillerad, kallad spiritus Bellidis, brukades och berömdes mycket, uti Hosta och Heshet. Den förekom mig dock i sådane fall för mycket hetsig, och nytjades några gånger af mig med fördel emot Slag och Lamhet. Den rätta sorten, eller Osmites camphorina, som är aldrabäst, fant jag endast växa på Taffelbergets spets, och som få kunde erhålla den samma, nytjade somlige i dess ställe Osmites asteriscoides, som har svagare lukt och är mindre kraftig.

At stoppa uti Diarrhoe nytjades ej sällan den stråfva barken af Protea grandiflora.

Omkring Staden våxte äfven åtskillige örter, dem Invånarne hade lärt at använda sig til nytta vid åkommande krämpor, såsom:

Adonis capensis och Atragene vesicatoria (*Brandblad*) i stället för Spansk flu-

fluga: desse växte på bergssidorne och backarne, samt nyttjades emot Höftvärk (*Ischias*), och Rheumatismer.

Adianthum æthiopicum (*Vrouwehaar*) växte i synnerhet på Duyvelsbergets sidor, och nyttjades som Thé uti Hosta och andre bröstsjukor.

Protea mellifera (*Tulp-boom* och *Zuyker-boom*) äger i sine blomhufvuden en söt saft, som inspisserad brukas uti bröstsjukor.

Salicornia fruticosa (*Zee-koral*) växte vid sjelfva hafsstranden, och brukades härstädes af Soldater och några få andre, oaktadt sin saltaktiga smak, med olja och ättika tillagad, såsom sallat.

Utom Compagniets Apothek, som var vid Hospitalet, inrättades i år et Apothek i Staden, af en fri vorden Borgare, så at Landtmannen nu kunde få bättre tilfälle, at tilhandla sig de läkemedel, som han behöfde, än förr, då han måst skulle köpa dem ganska dyrt utur Fältskärers händer.

Af Oxalis cernua (*wilde Syring*) som växte störst och ymnigast af alle sine

slägtingar, gjordes et godt och brukbart Sal acetosellæ.

Hard-Loopers kallades för sit snälla löpande, Carabus 10-guttatus, som uppehölt sig på flere ställen, ofta utmed sjelfva vägarne. Denne äger samma egenskap, som vår Svenske Styckjunkare, Carabus crepitans, nämligen, at då han jagas eller fångas, utblåser han med häftighet bakifrån en vätska, som synes likasom en fin rök, sprider sig vidt ikring, och då den kommer i ögonen, svider aldeles, som då brånvin sprutas uti dem. Härigenom förblindar han sine förföljare, och får tilfälle, at komma undan, medan svedan varar en eller två minuter.

Fiscal och Canarie-Byter blef en hvit och svart fogel (*Lanius collaris*) kallad, som var almån i Staden, och uppehölt sig i alle Trägårdar. Som han hörde til Rof-foglarne, oaktadt han var mycket liten, så sökte han sin föda ibland Insecterne, utaf Torndyflar och Gråshoppor, dem han icke allenast med mycken färdighet fångade, utan också, då han ej medhant, at äta alt, upträdde på gjärdesgårdarne, til tilkommande behof, så at man skulle trodt, det människo-händer der upspetat dem. Canarie-

rie-foglar och Sparfvar fångade han äfven, men förtärde af dem icke mer, än fjelfva hjärnan.

En vacker grön Trast, *Turdus ceilonus*, hölt fig i Stadens Trågårdar, icke fälfynt, och förnöjde öronen med fin ljufliga fång.

Sedan vinter-regnet fuktadt de torre Capfke backarne, begynte åtfkilliga vackra och täcka blomor af Lökvåxter framkomma uti Augufti månad; i fynnerhet var Ixia bulbocodium almän och varierade mycket til ftorlek och blomornes färg; likafå Moræa collina och fpathacea, hvars nedhångande blader flog fig om vandrarens fötter, och ofta fälde honom omkull; Moræa undulata, hvars bloma fer ut, fom en ftor Spindel, och med fin elaka lukt narrar Spyflugor til fig. De täcke Irides, befynnerligen papilionacea, ägde dock framför alle, mera prakt i fine blomor, än fom befkrifvas kan.

Kaffers-korn (*Holcus Caffrorum*) cultiverades af några få, för raritet i Trågårdarne, och upvåxte til en mans högd, med ftor blomklafe, få at det år et

 gan-

ganſka gifvande Sådesſlag, men fordrar mycken varma.

Mirabilis dichotoma (*Vier uurs bloem*) ägde några planterad i Trågårdarne, för ſina vackra blomor, och deſs ſynnerliga egenſkap, at tilſluta dem hvar afton klåckan fyra.

Ibland de mångfaldige Fiſk-ſorter, ſom kommo på borden i Cap, voro Chimæra callorynchus (*Dodskop* eller *Joſef*), vålſmakelig med ſit hvita kött; och Raja miraletus (*Rock*). Raja Torpedo (*Trill-Viſch*) fångades äfven ſtundom i hamnen, men nytjades icke för bordet.

Pelicaner, med ſin ſtore hakpåſe, Kropgans kallade (*Pelecanus Onocrotalus*), ſom icke är ſå rar på kuſterne, hades äfven tam och födde ſig af fiſk och dylikt vid ſtränderne.

Af Reſtio dichotomus (*Beeſem-riet*) förfärdigades qvaſtar, til at ſopa golfven med.

Koning van Candia, et ſå beſynnerligt namn, gåfvo invånarne åt Hæmanthus coccineus och puniceus, en af de ſtörſte och vackraſte blomor, ſom på backarne omkring Cap, emot vintren

framkommo, och prålade med fine blodröde blomklasfar tätt intil fjelfva jorden, nakne utan blader, hvilke nu, före blomornes ankomft hade vifnat och förfvunnit. Efter bloman kommer frukten, och fedan endaft bladerne, fom äro tvånne, och ligga platt ned på marken, likafom på Amaryllis ciliaris, hvars blader med fine fvarte hår i kanten, växte här öfver alt, utan at den en enda gång fyntes komma i bloma.

Utom Chamæleonten, fom fkiftar fårgor, voro tvånne ftycken Ödlor ganfka almänne, på backarne ikring Staden, nämligen Lacerta ftellio och orbicularis, fittande öfveralt på ftenarne uti folbadet. Bägge fågo hifkelige ut med fine taggar och fprungo haftigt ned, då någon ankom, under ftenarne, at göma fig.

Et artigt Spel-Inftrument eller Orgverk fågs förfärdigadt af fyrkantige kåppar, utaf olika långd, lagde på tvånne andre kåppar. Härpå fpeltes eller flogs med tvånne tråhamrar, lika fom på et hackbråde. Olika toner upkommo då af kåpparnes olika långd.

Hottentotterne antaga gärna någon hufvudman för fig, den de kalla Capten.

 Och

Och fom Hottentotterne fkola låtfa vara i förbund med Holländfka Compagniet, få blir en fådan Capten, den de fjelfve utvalt, ftadfäftad af Gouverneuren i Cap. En fådan Hottentots Capten hade nu, tillika med några andre Hottentotter upkommit til Staden, at befäftas i fin nya vårdighet och efter gammalt bruk, undfå några fkänker. Til tekn af fin vårdighet begåfvas han med en kåpp, förfedd med en ftor måsfingsknapp, och på den famma utftuckit Compagniets vapn. En fådan Capten anförer troppen, då de tåga i fält emot fine fiender eller på jagt, emot Rofdjur, då ock han kaftar förfta fpjutet. I andre mål är han föga mer anfed, än andre, men drager gärna antingen et Kalffkin eller en Tigerhud, då de andre kläda fig med fårfkin.

Uti vintertiden, då nord-väft ftormar inåt Taffelbayen, indrifvas ftundom Nordkapare i den famma. Nu hade en fådan död blifvit drifven til ftranden. Den var öfver tvånne famnar lång. Af ryggen, fom låg öfver vatnet, utfkuros ftora ftycken, at af fpäcket koka tran.

Li-

Likaſå ankomma vintertiden, på de månge omkring Cap liggande ôar, en ſtor myckenhet af Skålar, ſom hår almånt få namn af Sjôhundar, emedan de under ſit hoppande i vatnet ej ſe olike ut en hund. De fôda der och upfôda denne tiden ſine ungar, ſamt fångas då i ymnighet, til trankokning fôr Compagniets egen råkning. Det år beſynnerligt, at Sjôhunden, ſom egenteligen år et Sjôdjur, af naturen ej kan ſimma, ſå ſnart den kommit til verlden. Det år med honom, ſom med visſa foglar, ſom modren måſte låra flyga. Sjôhunden lårer altſå af desſ moder, at ſimma. Så ſnart ungen hunnit til en viſs ålder, fattar modren honom om halſen och ſlåpar honom i vatnet, der han plaſkar ſå långe, tils han omſider bôrjar ſjunka: då hjelper modren honom åter up, och låter honom ſåledes åtſkillige reſor gôra ſine fôrſôk, tils han åndteligen kan ſimma och gå ut til ſjôs.

Vin-och Slaktare-Pakten, åro et arrende, hvaraf Oſtindiſka Compagniet drager en betydande vinſt. Den fôrra bort-auctionerades nu, ſåſom det årligen plågar ſke, den ſiſta dagen uti Augusti

gufti månad. Den, fom bjuder högft blir General-Arrendator af Vin-pakten, och äger enfam rättighet, at fälja vin, icke allenaft åt främlingar och Holländfke Skeps-Officerare, utan ockfå uti Krogar och Värdshus. Bönderne, fom äga vingårdar få väl i Staden fälja fit vin til Capfke Borgaren, at dricka til husbehof, men hvarken han eller någon Borgare får vid ganfka högt vite fälja det minfta deraf til någon annan. Härigenom ftegras vinet i dyrhet anfenligen för främmande Nationer, och i Vårdshufen koftar en bouteille mångdubbelt. General-Arrendatorn har fåledes endaft rättighet, at hålla vinförfälgning i minut, eller mot en vifs afgift uplåta den til flere, fom hålla Vårdshus. Vin-arrendet går årligen emellan 30 och 40 tufende gyllen.

Vid Slaktare pakten går annorlunda til. Den, fom vid Auction gör lågfta budet, blir häraf Arrendator, nämligen den, fom erbjuder fig, at lämna til Holländfka Skeppens proviantering och andre Compagniets behof, flaktadt färfkt kött, för lindrigafte prifet marken. Härigenom får Compagniet väl ingen inkomft i penningar, men deremot alt

fit

ſit behof af kött, för mycket bättre köp, än det annars möjeligen kunde fås. Igenom detta arrende blir ockſå köttet för Borgaren, ſå väl, ſom för främlingar dyrare. När Compagniet altſå får hvarje mark fårſkt kött för 2 öre (Hollands duyt) betalar Borgaren i Staden 4 öre eller mera, och främmande Nationer 2 Holländſka ſtyfver. Då en ſlaktoxe vanligen ſäljes för 5 Holländſka Riksdaler, koſtar han främlingar 10 R:sd. eller mera. Detta arrende uplåtes på 1, 2, 3, 5 eller 7 års tid, och til bete för oxarne, uplåtas några viſſa platſer vid Groene klof, utan någon ſärſkild afgift.

För denna omſtändighet ſkul, ſå väl ſom för ſpråket, det främlingar ej altid förſtå, nödgas hvarje Nation, hvars Skepp här ankra, hafva någon Commisſionair, ſom beſörjer deras förnödenheter, och äfven i ſin mon bidrager, at göra varorne för dem ännu dyrare.

Hvete, då ſådant af främmande Nationer til utförſel åſtundas, lämnas endaſt af Compagniet til ſalu. De Franſke Skeppen hämtade ſådant ofta detta och det förflutna året, til Iſle de France.

I ſtål-

I stället för Smör tilhandlade sig, i synnerhet Matroserne, fett, som blifvit utsmält af de Africanske fårens stora rumpor. En sådan rumpa, af hela lispundets vigt, består af idel fett, som är Hottentottens yppersta delice. Detta fettet inpackas, med något salt och peppar blandadt, uti byttor, och nyttjas under resor på sjön, til smörgås.

Strutsägg uphandlades mäst af Skeps-Officerare. Merendels är det slafvarnes handel, som gå i vall med boskapen, och hitta på de ställen, der Strutsar värpa, uti sandfälten. Hela dusinet, och stundom hela tjoget sådane ägg kunna finnas på et enda ställe, ehuru de oftast finnas färre, under den tiden värpningen påstår. Slafvarne bruka altid den försigtigheten, at ej med händerne bortplåcka äggen, i hvilket fall foglarne, som märka det genom lukten, gärna flytta derifrån; utan med en lång stör hämta dem utur boet, småningom, alt som de efterhand värpa. Desse äggen betaltes almänt med en Holländsk skilling stycket, eller med omtrent fem Svenska skillingar. Til bakelser och til äggröra äro de tjänligast och mäst brukelige; i synnerhet smaka de väl, om

der-

dertil lägges mycket smör. Et enda ägg är tilräckeligt för flere personer. Då hönsägg om bord sällan länge bevaras och fordra mycken möda, för at dageligen blifva omvände, så bevaras Strutsäggen på Skeppen med lätthet, för sin storlek och sit tjocka samt starka skal.

Campherträdet (*Laurus camphora*), som ifrån Ostindien blifvit hitfördt och planteradt, stod tämeligen frodigt och vackert härstädes växande, ehuru man ej budit til, at i myckenhet föröka det, eller at deraf hämta någon Campher.

Likaså cultiverades uti Compagniets Trägård, på en liten säng Gurkmejan (*Curcuma longa*), hvars rot här föga brukades, ehuru den så mycket nytjas i Europa til färgning, och i OstIndien nästan til alla deras maträtter.

Under den tid, af snart et och et halft år, som jag vistats på Cap, hade jag icke observerat, at någon almän marknad blifvit hållen. Sådane äro här i landet icke brukelige. I det stället hållas här så mycket oftare auctioner på allehanda utländska handels varor, i synnerhet sådana, som hitföras ifrån

de

de åtskillige Contorer, som finnas uti Ostindien.

Borgarne i Staden ingå gårna accord med någon af de i Hospitalet varande Fåltskårer, om en viss årlig summa, för betjåning och medicamenter, som i huset vid. åkommande sjukdomar kunna behöfvas. Detta år för dem så mycket nödvåndigare, som de åga en myckenhet af slafvar, och stundom grassera elaka farsoter. Denna omståndigheten gör, at de främmande Medici och Chirurgi, som hit ankomma, och vistas någon kort tid, icke gårna blifva påkallade, så framt de icke kunna göra underverk. Min Medicinska practik var således i Staden föga vidstråckt. Jag sökte icke eller utvidga den samma, för at icke blifva hindrad i mine Botaniske göromål. Deremot hade jag mera tilfälle, at i denna delen med mine insigter tjåna Landtmannen, som var mera både behöfvande och tacksam. Nåstan altid och öfver alt mårkte jag, at Medicamenterne gjorde både starkare och såkrare verkan hos slafvarne, hvars kroppar, igenom förderfvad Diét icke blifvit så mycket bortskåmde, och utom dess voro mindre vane vid Låkedomars oftare bruk.

Fast-

Ehuru inge flafvar undervifas i Chriftna låran eller deras barn döpas, drager likvål Holländfka Compagniet den Chrifteliga förforg för de barn, fom födas i Logen af defs egna flafvinnor, at de blifva döpte och i Chriftna Religion någorlunda underwifte. Orfaken hårtil torde förnåmligaft vara den, at de oftaft aflas af Europeifk fader, efter hvilken barnet ej fällan äger de fåkrafte mårken.

Sådane barn, fom blifvit aflade af Europeer, gifte med fvarte Damer, hade jag flere gånger tilfålle til at fe. Syfkonen voro dock ej altid like. Af et fådant hjonelag fåg jag en fon, fom var fvart, med ftora ögon och liknade fin mor; en fon, fom var hvitaktig, dock med ftrödda, fvarta flåckar, liknande mera fadren; och en dotter, fom var half fvart.

Då Negrerne få får på något ftålle af kroppen, och de famme låkas, blifva vål årren (*cicatrices*) derefter i förftone hvite, men fedan fvartnar huden efter hand.

En gammal Hottentot fåg jag, fom ägde et mycket rofigt ben. Rofen (*Eryfipelas*) röjde fig med fin vanliga blårö-

da fårg, och på den fvartaktiga botn fåg den ganfka hifkelig ut. Det var annars ganfka rart, at fe någon kropsdel hos detta folket fkadad, ännu rarare, at fe någon ibland dem lytt. Emedan de lefva icke allenaft fparfammare, utan ockfå vid både ofaltade och okryddade råtter, få äro de i almänhet underkaftade ganfka få krämpor och fjukdomar. Climatets omfkiften äro nåftan den endafte orfaken til de Rheumatifmer och Febrar, fom ibland dem någon gång kunna grasfera, och desfe fjukdomar äro ändock mycket fällfyntare hos de Hottentotter, fom lefva i fin frihet, än hos dem, fom gifvit fig i tjänft hos Holländfke Colonifterne.

Så vidt ut, fom jag förleden fommar, både emot Norden och Öftan, hade tilfälle, at refa uti detta vidlyftiga landet, träffades föga qvarlefvor af de mer och mindre talrike Hottentots Nationer, fom ännu, i början af detta århundrade, bebodde desfe vidftråkte fält. Alt fom Colonifterne efter hand, mer och mer utbredt fig uti landet, hafva väl Hottentotterne nödgats begifva fig undan, och rymma plats för deras boningar och bofkap; men kopporne, en

ny

ny och hos dem okånd ſjukdom, hafva utan tvifvel, ſom en Digerdôd ôdelagt de aldramåſte af dem. Hår och der finnas nu endaſt några ſtrôdde byar (*kraal*) eller ſamhållen utaf dem, ſom antingen lefva fôr ſig ſjelfve, eller åro antagne i tjånſt på Compagniets påſter och ſåplatſer eller hos Coloniſterne. Ofta, åtminſtone nårmare Cap, åro desſe fôga talrike, men långre inåt landet finnas de mycket folkrikare och fôrmôgnare. De få ôfverlefvor af dem, ſom ånnu gifvas, behålla ſtundom ſine ſtam-namn; men oftare behållas desſe namn, ſom fordom utmårkt hvar Nation ſårſkildt, vid ſjelfva Landſkapet och de ſtôrre rivierer, ſom genomlupit landet, eller utgjort grånſen deraf. I den mon, ſom landet var rikeligen fôrſedt med vatn, ſå voro ock desſe nationer fôrmôgnare på boſkaps-hjordar och folkrikare; men hela nation utgjorde dock ej mer, ån flere eller fårre tuſende man, och hvart deras Landſkap en ſtôrre eller mindre Provins.

Ganjsmans Hottentotter kallades de, ſom bodde aldranårmaſt och vid ſjelfva Capſka udden; de utſtråkte ſig til Bayfals, til Hottentots Hollands bergen och

derifrån til vånster, emot Stellenbosch. Landet år hår vidstråkt nog, men fullt af sandig ofruktbar mark. Desse voro de, som aldraförst emot vissa varor afstodo til Holländska Compagniet, et stycke af sit land, och af dem åro nu mycket få, snart sagt inge, mera qvar.

Kokoqvas Nation bebodde det land, som grånsar intil Cap, på Norra sidan, omkring Groene kloof. Under min resa, som skedde förft åt denna sidan, tråffade jag åtskillige, ånnu af detta folkslag qvar, och fick åfven ifrån Compagniets Påst tvånne deraf, til min betjåning under resan. Deras land år liksom de förras, lågt, jåmt och sandigt, åger mycken brist på vatn, och har fordom hvarken varit mycket folkrikt, ej eller har det öfver alt kunnat cultiveras af Colonisterne. Det grånsar ånda intil Oceanens strånder, och äger inuti föga höga bergskullar.

Sussaqvas Hottentotter, hvaraf åtskillige ånnu voro qvar, besökte jag, vidare fortsåttande min resa emot norr, och til Saldahnabayen. Emedan landet var öfver alt lågt, sandigt och ågde brist på söt vatn, har nation altid varit mycket liten, och idkat boskapsskjötsel.

De

De Hottentotter, fom längre emot Norr finnas, af fordom talrike familier härftammande, hade jag icke denna resan tilfälle at befôka, utan fortfatte min refa mera åt öfter til bergen, och de på andra fidan om dem liggande länder; men af Invånarne på orten underrättade jag mig likvål noga, om de Nationer, fom grånfade derintil, och fom jag hoppades få framdeles befôka. Härigenom förnam jag, at utmed fjöfidan, och omkring St. HELENÆ bay, et lågt, magert och fandigt land, fkal *Odiquas* Nation grånfa nårmaft intil Susfaqvas. Deras grannar åter år et talrikare och förmögnare folk, *Chirigriqvas*, fom bebo et godt och gråsrikt land, fom vatnas af den ftora Elefants-rivieren, och åger til fine naboër tvånne ftora och mycket bekanta nationer, nåmligen *Lilla Namaqvas*, fom ligger nårmaft fjöftranden, och *Stora Namaqvas*, fom ligger långre ifrån ftranden.

Af de Nationer, fom fordom bebodt den öftra ftråckan eller Cafferskuften, befökte jag nåftan alle, under fram-och åter-refan, förleden fommar. Når man kommit öfver det få kallade Hottentots Hollands Berg, inkommer man i et kul-

 ligt

ligt och bergigt land, fom ända til varma Badet varit bebodt och innehaft, af den få kallade *Koopmans* Nation, närmaft hvilken åt fjöfidan grånfat *Sonqvas* Hottentotterne, dem jag i åter-refan låmnade til vånfter. Desfe fednares land år tåmeligen magert och föga inkråktadt af Europeerne.

Hesfaqvas ligger nårmaft intil Koopmans Nation, af hvilke få åro qvar; och långre emot öfter, omkring den ftora och djupa rivier Zonder End, vidtager det land, fom *Dunqvas* Hottentotterne fordom bebodt.

Gauriqvas land utftråcker fig något mera emot Nordoft; detta år et ganfka godt och gråsrikt land; vatnas af den anfenligen ftora Gouds-rivier, och har i förra tider varit mycket folkrikt.

Refer man ännu långre inåt, och åtföljer Oceanens ftrånder, ankommer man til *Hauteniqvas* Hottentotten, fom i fit kulliga och fkogrika land, för Europeerne långft blifvit fredad, och hittils få litet uttrångd, at af alle Hottentotter, dem jag beföktе, jag ej fant någre talrikare ån desfe, förr ån jag hant ankomma til Kamtous-rivier.

Lån-

Långre up emot Norr, och vid den ſtora klofven, hvilken man genomreſer til Langeklof och det underliggande landet, tråffas *Attaqvas* Hottentottens Landſtrek, ſom år bergigt och gråsrikt.

Annu långre Öſter ut, då man fölјer ſjökuſten åt, tråffas förſt *Kamtours* Nation, ſedan *Heykoms* och åndteligen *Cafferne*. Alle desſe åga kullige och öfvermåtton gråsrike fålt, genomſkurne af månge, ofta anſenlige och fiſkrike floder. Och ſom desſe hittils icke af Coloniſterne blifvit uttrångde, ehuru någre fåplatſer redan blifvit hårſtådes uptagne, ſå åro desſe folkſlag icke allenaſt manſtarke, utan ockſå rike och förmögne på boſkap.

Alle desſe Hottentotter, dem jag i deras egen landsort beſökte, komme deri öfverens; at de merendels voro ſmå til våxten, magre och ſpinſlige, med utſtående kinder, (*Procesſus Zygomaticus*) platt nåſa, utſtående mun och ſpitſig haka, ſvankryggige och ſtorbukige. Fårgen på huden var gulaktig, men af fett och orenlighet mer eller mindre mörk. Håret år underligt och likſom ull krulligt, på de måſte ſå kort, ſom nopporne på ruggklåden, och ſållan af

en tums eller fingerslångd, då det ser ut, som en ihopsnod ull-trå. Sållan ser man tekn til skågg hos någon, hvilket då år lika krulligt. Hos kônet åro brôsten altid hångande och ansenligen långe. Alle åro galne efter brånvin och tobak, samt finna sit besynnerliga nôje uti stank och orenlighet. De smôrja sig med fett och pudra sig med stinckande Bucku eller pulver af Diosmæ blader. Et fårskin, hångt ôfver axlarne och et annat ôfver lånderne, jåmte en pung hos manfolken och en fyrkantig skinlap hos qvinfolken, utgôr hela deras klådebonad. Fôr ôfrigt draga de på hufvudet en skinmôssa, och utsira sig med ringar af jern eller koppar om armarne, med pårlband om lifvet, och med ringar af hudar omkring benen. Hyttorne, som de bebo, åro låge och små, kulrige liksom en hôstack. De sitta altid huka, åro vige och låtte, men meråndels ganske late. Deras meubler åro få och ringa. Skilpadskal åro deras skålar. Vatn bevara de i tarmar, mjôlk i korgar och båckskin. Behofven åro vål icke store, men fattigdomen framlyser åndock ôfver alt.

Galenia africana kallades *Kraalbosch*, och

och nytjades på några ſtällen til Gårdesgård omkring fållor, då andre tjånligare buſkar dertil felades.

Mandlar ſåldes hår icke efter vigten, utan hundrade och tuſendetals. De upköptes mycket af Officerare, ſom gingo til Batavia, der de med god avançe kunde åter föryttra dem.

Smultron (*Fragaria veſcâ*) hade blifvit håmtade ifrån Holland, och utplanterades på ſångar, uti Trågårdarne omkring Staden. Hvart tredje år blefvo de omplanterade. De ſåldes dyrt och med god avançe, voro ſmakelige, men ej ſå låckre, ſom i Europa.

Mulbårstrån (*Morus nigra*) fants på flere Landtgårdar utom Staden, och gåfvo mogne och vålſmakelige frukter; desſe ſågos dock ſållan införde til ſalu.

Uti början af September månad blef ogråſet i ſådesåkrarne, utaf ſlafvarne utplåckadt och bortrenſadt, ſå vål utur kornet, ſom vanligen ſkåres moget i November, ſom utur hvetet, ſom afſkåres i December.

Den olyckeliga håndelſen tildrog ſig, at en Jågare, ſom på en kort reſa inåt

landet åtföljt Commendanten för den härvarande Guarnifonen, Majoren Baron von Prehm, igenom bösspipans fprångning, förlorade den ena handen, och fkickades in til Citadellet. Han hade fkutit efter en Korrhan, och förmodeligen laddat för ftarkt. Sådane olyckor äro icke fälfynte härftädes, och mera almänne, i et land, der gärna de bäfte och fäkrafte gevåren ej förfäljas. Flere männifkor hade på lika fätt förlorat den ena af fina händer, och affedne Gouverneuren Tulbagh, fom ifrån Mousquetten tjänt fig up til högfta heders päft, hade på famma fätt, igenom et olyckligt fkott, hvarvid gevåret fprungit, förlorat fit ena öga. Samma olycka hade fnart träffat mig denne vinter, under det jag var fysfelfatt, at vid Stadens hamn fkjuta några af de Pelicaner, fom plåga om qvällarne i troppar flyga förbi. Hela ftocken gick under fkottets aflåsfande i fplintor fönder, hvaraf flere fkårfvor fårade både anfigte och händer. Och at en dylik olycka ej vidare fkulle hända mig, hade den vidtberömde och namnkunnige Capten Ekeberg, förande et af de Svenfke Skepp, fom i år ankrade på redden, förärat mig en både nätt och

til-

tilförlitlig Svensk bössa, som sedan altid under alt mit vistande och resande i Africa och på Java, var et beständigt och trygt (*vade mecum*) förfvarsmedel.

Loxia astrild kallades för sin röda nåbb *Roodbeckje*, och fants ganska ymnigt i Landtmannens Trågårdar. Den flög merendels i stora troppar, och flog så ned i gräset, at man icke kunde se den, ehuru man ändå aldrig, för dess myckenhet skul, kunde mista, at i et skott skjuta flere, fastän foglen är en af de minsta.

Turtur Dufvor (*Columba risoria*) funnos almänne här i landet, i synnerhet på sådane ställen, der smått buskagie fans. Sällan nytjades den af Landtmannen at ätas. Det är besynnerligt, at denne fogel icke kan flytta sig ifrån et ställe til et annat, utan at efteråt skratta. Detta skrattande läte, äfven som dess korlande sång förråder altid dess tilhåll. Köttet stekt smakade nog tort.

Gröna Bergsvalor (*Merops apiaster*) funnos äfven vid någre landtgårdar, och det ofta i den aldrastörsta mängd. Foglen är förträffeligen vacker, med sin gula och sjögröna färg. Om dagarne föka

ka de i fältet sin föda af insecter, men om qvällarne hemkomma de flåcktals och med et qvittrande, som snart betager en all hörsel. De samlas då mer och mer efter hand uti Trågårdarne, och sätta sig ändteligen at hvila på Pomerants-och andre träds grenar, innan det aldeles blifvit mörkt.

September månad hade redan ingåt, och den täcka samt blomsterrika våren tagit sin början samt påminte mig, at åter rusta mig til en lång och långvarig resa inåt landet. Men härvid mötte mig nu flere hinder och bekymmersamma omständigheter, än jag någonsin kunnat förmoda. De få medel jag medbragt ifrån Europa, hade jag långt för detta hunnit förtära, och på de 17 månaders tid, som jag tilbragt härstädes, hade jag icke undfåt några subsidier ifrån Holland. Jag ägde väl i Amsterdam höge och mäktige Gynnare uti Borgmästarne RYK TEMMINK och VAN DER POLL, samt Råds-Herrarne VAN DER DEUTZ och TEN HOVEN, på hvilkas persvassion och omkostnad jag åtagit mig denna långväga resan; men olyckan ville, at bägge de Gouverneurer, TULBAHG och RHEEDE VAN OUDS-

HOORN,

HOORN, til hvilke jag var på det högsta recommenderad, och af hvilke jag hade at vänta alt möjeligt underftöd, skulle vara med döden afgångne, den ene, innan jag hant ankomma til Cap, och den andre, på sin utresa til Goda Hoppets Udde. Som främling, på en obekant ort, var jag altså lämnad åt mig sjelf och til mit öde, til dess mine ädle Gynnare i Amsterdam kunde blifva underrättade om min stälning, och söka efter hand förbättra den. En olycka är sällan ensam, och min borde äfven nu vara dubbel. Ty då jag ärnade uttaga det gage, som jag utaf Holländska Compagniet förtjänt, befans det, at Skeppet, med hvilket jag utrest, hitkommit utan Mönsterrulla. Denna borde först ifrån Europa förväntas, innan någon kunde undfå någon sold. Då Skeppet ifrån Texel utseglade, hade Besökarne i brådskan förglömt, at aflämna mönsterrullan, och Capiten förgåtit, at af-fordra den samma. Denna omständighet vållade, at ingen af alle, som voro engagerade på Skeppet, kunde på två eller tre års tid undfå något gage eller fara hem. Besökarne (*Kruyd-Leesers*) äro tvänne Compagniets tjänare, af lägsta rang, som inqvarteras på hvarje Skepp, under den

tid,

tid Skeppen ligga för ankar i Texel; desſe hafva då upſigt på alt, ſom föres om bord, och omſorg om hela hushållningen, ſå at de anſkaffa och beſörja alt, hvad dageligen förtåres och behöfves, ånda til deſs Skeppen gå under ſegel, och med god vind kunna utlöpa. Desſe, ſom för at åga råkning på Officerare och manſkap, hade mönſterrullan under den tiden om händer, voro egennyttige ſjälar, och mera måne om at blifva tracterade och mutade, at bårga och ſålja ſmör och oſtar, ån at vakande och nyktre i akt taga ſin tilſtåndiga plikt.

Jag hade redan det förflutna året förſatt mig uti anſenlig ſkuld, och ingen annan utvåg fans, ån at vidare öka den ſamma nu, i ſynnerhet, om jag ſkulle kunna blifva i ſtåndſatt, at företaga en koſtſam reſa inåt landet, och icke ligga i Cap, en otioſus Spectator. Jag addresſerade mig derföre åter til Herr Politie Secreteraren Bergh, ſom icke allenaſt hittils behagat för mig öpna ſit penning förråd, utan ock vid detta tilfälle ſå ädelmodigt underſtödja mig, at jag med nytta kunde anträda en ny reſa inåt Africas ſödra hörn.

Mit

Mit Eqvipage var i det mästa lika, som förledit år, med den skilnad, at en ny kärra, i stället för den gamla och sönderbråkada, nu förfärdigades, och försèddes med et tält af segelduk. Jag blef ock denne gången ensam ägare deraf, och undslap den inqvartering af Sergeanten och Trägårdsmästaren, som förledit år nog mycket inskränkte det lilla utrymme, som en liten kärra utom dess kunde medgifva. Utom papper, lådor, ammunition och andre förnödenheter, medförde jag äfven i år åtskillige medicamenter, til utdelande åt de behöfvande, och inuti landet boende Colonister, som vid et eller annat tilfälle visade mig sin välvilja och tjänst.

Til resesällskap ägde jag en Engelsk Trädårdsmästare, vid namn MASSON, som af Konungen i Engeland blifvit hitsänd, at för Trägården i Kew, utom London, samla alla möjeliga Africanska växter. Herr MASSON hade förledit år hit ankommit med samma Skepp, med hvilket Capiten COOK, och Herrar Professorer FORSTER jämte Profess. SPARRMAN, skulle göra den märkvärdiga resan ikring Jordklotet och längst bort emot södra Polen. Han hade ankommit til Cap, sedan

dan jag anträdt min resa inåt Cafferskusten, och kort derefter företagit sig en resa inåt landet, i sällskap med Herr OLDENBURG, hvilken åtföljde honom dels såsom sällskap, dels såsom tolk. Herr MASSON var mycket väl utrustad med en stor och stark, samt med buldans tält försed vagn, hvilken kördes af en Europé, som var pålitlig och säker. Hvardera ägde vi en ridhäst, och för våre åkdon flere par af drag-oxar.

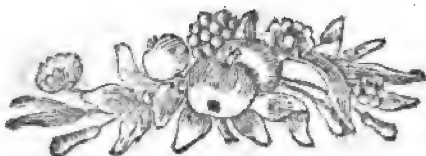
Trenne Europeer, och fyra Hottentotter utgjorde vi således nu et sällskap, som för flere månaders tid, skulle tilsammans draga landvarts in, åtnöja oss med godt och ondt, och ofta skilja oss, så til sägande, i ödemarker, ifrån snart sagt hela den öfriga delen af verlden och människoslägtet.

RE-

Manata africana.

Register öfver Första Delen.

A.

B.

Bou-

C.

D.

E.

F.

Fnö-

G.

Gar-

Gua-

H.

Hu-

J.

K.

L.

M.

Mentz,

N.

O.

Of-

P.

Q.

R.

Ri-

S.

Slan-

Sten-

Såck

T.

Tong-

U.

V.

Z.

Å.

Ä.

Ö.

Tryck-fel.

Pag. 9, rad. 19, *står*	fågs,	*lås*	fågos.
— 16, — 8, —	rådbråkad,	—	råbråkad.
— 35, — 8, —	ådrorne,	—	årorne.
— 77, — 2, —	pasfas,	—	pasfades.
— — — 3, —	lågges,	—	lades.
— — — 4, —	flås,	—	flogos.
— 80, — 21, —	förfåtta,	—	fortfåtta.
— 88, — 22, —	Canorne,	—	Canonerne.
— 111, — 25, —	evis,	—	envis.
— 170, — — —	Myggekruyd,	—	Muggekruyd.
— 222, — — —	Malacafskral,	—	Malagafskraal.
— 241, — 17, —	vånftra,	—	våftra.

Underrättelse för Bokbindaren.

Efter Registret inhäftas först lilla Tabellen med Marmota africana.

Derefter den större Tabellen, som lägges ihop.

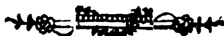
Lilla Vignetten, som visar utsigten af de Capske Bergen, inhäftas antingen näst efter Registret, eller klistras den på pag. 1 öfverst.

RESA
UTI
EUROPA, AFRICA, ASIA,

FÖRRÄTTAD
IFRÅN
ÅR 1770 TIL 1779.

RESA
UTI
EUROPA, AFRICA, ASIA,
FÖRRÄTTAD ÅREN 1770 – 1779.

ANDRA DELEN,

INNEHÅLLANDE

TVÅNNE LÅNGA RESOR INÅT SÖDRA AFRICAS HÖRN, OCH SEDAN TIL ÖN JAVA, ÅREN 1773, 1774, 1775.

AF

CARL PETER THUNBERG,

RIDDARE AF KONGL. MAJ:TS WASA ORDEN, MED. DOCT. OCH BOTANIC. PROFESSOR, LEDAMOT AF FLERE IN- OCH UTLÅNDSKE ACADEMIER OCH LÄRDE SOCIETETER.

UPSALA,

TRYCKT HOS DIRECTEUR. JOH. EDMAN, 1789.

TIL

KONGL. MAJ:T

KONUNG

GUSTAF III.

STORMÄGTIGSTE
ALLERNÅDIGSTE
KONUNG!

Kunna de Folkslag med skål kallas mera lyckelige, hvars Gudalåra år san, hvars uplysning
år

är ren, och fom under rättvise och milde Regenter njuta fruggten af fin flit, fin fvet och fin möda; få äger utan tvifvel Europa mycket företräde framför de öfrige Delar af verlden, och Europeerne framför de talrikaste Folkslag, fom bebo America, Africa och Afien, ehuru desse ofta lefva i öfverflöd bland de fkönaste och nyttigaste Naturens alster: Folkslag, fom känna intet, utom deras egit land, och i fin djupa okunnighet ej veta en gång nytja de ämnen, fom

när-

närmaſt omgifva dem; ſom äga antingen få eller falſke begrep om det Gudaväſende, ſom de så förvändt ſöka dyrka; ſom antingen äga ingen eller ſucka under den mäſt deſpotiſka Regering; och ſom ej ſällan, under ſtörſta oſäkerhet om lif och en ringa egendom, förſålde bortſläpas til ännu ſtörre tyranni och olyckor.

Under loppet af mine Reſor har jag kaſtat upmärkſamme ögon på deſſe olyckelige Sems och

och CHAMS efterkommande, och budit til, at deröfver upreſa en ſanfärdig tekning. Låtjefulle och dumme, uti de härligaſte trakter på jordklotet, hafva de förekommit mig oftaſt beklagansvärde, någon gång föga höjde up öfver de oſkälige djuren.

Värdes, STORE KONUNG! med nådigt vålbehag anſe och tillåta, at inför EDER KONGL. MAJ:TS ögon jag underdånigſt framlägger denna Andra Delen af min Reſe-Beſkrifning, ſåſom

en

en fortſåtning af mine öden: om Södra Africas inre och måſt okånde Lånder: ſamt om deſs åtſkillige alſter och Folkſlag.

Då jag anmårkt desſe Africas lånder ofta ganſka frugtbare och hårlige, under det blidaſte luftſtrek, men funnit deſs enfaldige Invånare nedſånkte i den djupaſte okunnighet och låtja, utan Gudadyrkan, utan Regering, utan Vetenſkaper och Seder; har jag uphöjt mine tackſåjelſer til Himmelens Gud,

ſom

ſom låtit mig födas i et Land, hvilket under GUSTAVERS Spira ſedt grundas ſin frihet, ſin lycka, ſin ſålhet, frit ifrån utlåndſkt ok, uplyſt af Vetenſkapers glans, och trygt under Viſe KONUNGARS och Lagars beſkyd.

När kårleken til denna min ålſkade Foſterjord aldrig kunnat minſkas, aldrig af andre Lånders fördelar förſvagas, ſamt jag hunnit upnå den oſkatbara lyckan, at anſes vårdig EN STOR och

och MÄGTIG KONUNGS Nåd; kan, under loppet af min öfriga lifstid, ingen önskan vara högre, ingen ädlare för mig, än at altid, genom skickelighet och flit i mit kall, kunna visa min underdåniga tacksamhet och rena vördnad emot den VISASTE och ÄDELMODIGASTE KONUNG, som mera igenom SINE Höge och Ovärderlige Egenskaper, än igenom Thronens lysande glans, tilvunnit SIG Svenske Undersåtares hjertan

och

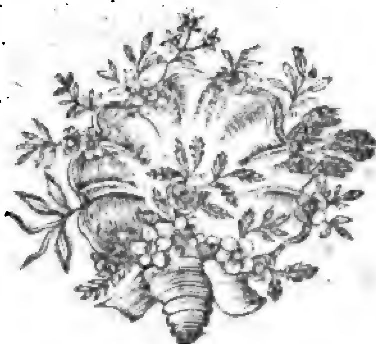
och Europas beundran. Med odödelig vördnad framhårdar,

STORMÅGTIGSTE ALLERNÅDIGSTE

KONUNG

EDER KONGL. MAJ:TS

aller-underdånigste och tropligtigste
tjånare och underſåte
CARL PETER THUNBERG.

FÖRETAL.

ANDRA DELEN af min Rese-Beskrifning får jag nu det nöjet at framlämna, under förhopning at den samma måtte kunna tilvinna sig äfven så månge milde Domare, som den Första.

Uti denna, innehålles *vistandet* under en vinter, *på Cap; tvånne* långa *Resor inåt Öster och Norr* af Africas södra hörn; *Resan til Java;* och *vistandet uti Batavia.*

Uti

Uti början af detta hundrade tal i vår tideråkning, eller år 1705 utgafs utaf Herr Simon Melander, under Herr Profesſor Harald Vallerii Inſeende i Upſala, en Diſputation uti qvarto, om Caput Bonæ Spei. Den afhandlar, utom Goda Hopps uddens Låge och Geographiſka beſkrifning, åfven något om Invånarnes utſeende, klådnad, lefnad, Religion, Regering och ſeder, ſå mycket ſom ſådane underråttelſer, den tiden, kunnat komma til Europeernes kunſkap; men den dervid bifogade Tabellen, på Capſke Bergen, ſåſom i trå utſkuren, år icke ſårdeles prydelig. Sedan den tiden år mycket mera ljus utſpridt öfver denna del af det vidlyftiga Africa, och ganſka månge ſåkrare underråttelſer om Land, Djur och Våxter updagade för den vetgirige och forſkande Européen.

Valentyn har åfven uti femte Delen af ſit vidlyftiga verk låmnat under-

derrättelse om den Södra Africas udde; men som han endast i förbifarten beset denna orten, har han blott af andras mer eller mindre tilförliteliga och sanfärdiga berättelser nödgats inhämta sine flåste kunskaper derom.

Herr MASSON, en skickelig Engelsk Trägårdsmästare, som i mit sällskap gjorde bägge nysnämde Resor inåt det mycket okända Africa, har väl vid sin hemkomst til Engeland, uti bref til då varande Præses uti Londonska Societeten Herr PRINGEL afslämnat en kort berättelse om bägge desse Resor, hvilken blifvit införd uti Philosophical Transactions Vol. 66, Anno 1776, P. I, pag. 268, tillika med berättelse om dess första Resa i sällskap med Herr OLDENBURG. Men då denne berättelse är ganska kort, och Societetens Handlingar icke kunde emottaga någon fulständigare eller vidlyftigare, lärer min Rese-Beskrifning, i denna delen, icke kunna anses för öfverflödig.

FÖRETAL.

I et, så til sägande, vildt och nästan öde land, som denna del af Africa är, har jag budit til, at måla Naturen sådan, som den är, och som den visat sig för min upmärksamhet. I synnerhet har jag beflitat mig om, at anmärka *Bergens* åtskillige utseenden, utsträckning, högd, hvarf och floar med mera, hvars kännedom ofta åfven så mycket gagnar Naturforskaren, som hamnars belägenhet, utseende och ankargrund, med flere omständigheter äro nödige, at kännas af en försigtig Sjöman.

Utom de twänne *Varma Bad*, som i första Delen omtalas, har jag här infört en kort beskrifning på twänne andra lika märkvärdiga Varma Hälso-Brunnar uti Africanske Bergen, hvilke man likväl aldrig hittils ännu sedt, antingen rykande eller eldsprutande, åfven som ingen vet, at med säkerhet upgifva, det denna udde af verlden

den någonſin varit ſkakad af jordbäfning.

Likaſå har jag här fåt meddela Läsaren underrättelſe om de befynnerliga *Saltpannor*, ſom detta Landet äger, och ſom torde äga få ſine likar i verlden.

Anmärkningar om *Djuren*, deras fångſt, ſkada och nytta har jag ofta bifogat, utan at vela trötta Läsaren med deras vidlyftiga beſkrifningar, och andre Auctorers Synonymier och Hiſtorier.

Boſkaps-Sjukor, ofta ſärſkilde och olike andre Länders, har jag ſorgfälligt både anmärkt och i korthet beſkrifvit.

Äfven har jag i denna Delen, til ytterligare kännedom af Männiſkoſläg-tet, underſökt och afſkildrat *Hottentotternes* och andre *Indiſke Folkſlags Lefnad*, *Seder*, *Ceremonier*, *Bröllop*, *Begrafningar*, *Lekar*, *Muſik*, *Spel-inſtrumenter*,

 Vapn,

Vapn, *Språk* med mera; hvartil jag bifogat en kort underråttelse om *Capska Nybyggets anlågning*, *utbredande* och nuvarande *skick*, samt de åtskillige *Caravaner*, som tid efter annan, til landets undersökning, af Regering och Inbyggare blifvit företagne och anstålde.

Til *Hottentottiske* och *Maleiske Språken*, bågge nåstan lika okånde vid de Europeiske högre Lårosåten, har jag anvåndt några få blader. Desse kunna vål icke, hvarken roa eller gagna månge af mine GUNSTIGE LÅSARE; men jag har smickrat mig dermed, at de, åtminstone för några Språk-kunnige, icke skola vara aldeles onyttige eller obehagelige.

Beskrifning om *ön Java* har vål VALENTYN förut i sit stora och vidlyftiga Historiska Verk om Ostindien uti Fjerde Delen, gifvit, åfven som flere andre Resande; men vid anståld

jåm-

jämförelſe lärer Läſaren nogſamt finna oſs emellan en ganſka ſtor och betydelig ſkilnad, emedan mine granſkningar mera varit ſtälde derhän, at updaga och underſöka det vackra och nyttiga uti Naturen, ſamt främmande Folkſlags leſnad och lynne.

Några få *Tabeller* har jag äſven fogat til denna Andra Delen af min Reſa, för at bättre uplyſa de Meublér och Vapn, ſom uti den ſamma beſkrifvas. Uti Reſe-Beſkrifningar förekomma nogſamt ſtore och ſtundom prågtige afrekningar utaf Slott, Palatſer och andre prydelige Monumenter; men ofta ſaknas nödige figurer på Klädedrägter, Meubler, Mynt, Vapn och andre ſaker, ſom äro icke mindre angelägne at känna hos et främmande folkſlag. Det är icke utan, at jag ſjelf i denna omſtändighet ſå väl, ſom i flera andra, inſet det myckna, ſom kunnat briſta, både i anſeende

 til

til Tabellernes finhet, pragt och fördelning. Det är icke eller utan, at jag önskat kunna utgifva mine Resor på et så väl för Nationen, som Auctor mera hedrande sätt, såsom en Kaptén Cook, och flere andre kunnat utgifva sine under de vidsträcktaste Resor mötande öden, och gjorde Anmärkningar; men dels har jag måst hafva alt afseende på sjelfva uplagan, at kunna utlämna den til lägsta pris, dels nödgas jag beklaga, at vid et annars så namnkunnigt och ansenligt Lärosäte, som Upsala är, icke gifves nu mera någon skickelig Graveur, och der man icke en gång kan erhålla en tjänlig och väl polerad kopparplåt. Under en smärtande åtanka af alt detta, har jag häldre velat, ehuru mindre fulkomligt, visa något, än aldeles intet i tekning, hvartil jag utvalt sådane saker, som hos andre Auctorer icke vetterligen förekomma.

De flere sorter af äldre och nyare mynt, som uti östra Indiens åtskillige

lige Riken förekomma, som få Resande omtala, och som af mig med mycken sorgfällighet och kostnad blifvit samlade, har jag här endast omnämdt eller korteligen beskrifvit, och velat spara deras aftekningar til en annan enskild och omständeligare afhandling.

Ehuru ämnet för min fjäder i denna Delen ofta varit i sig sjelf föga behageligt; har jag dock beflitat mig om, at göra berättelserne derom så angenäme, som möjeligt varit. Men på det, at sanningen dervid icke skulle lida, har jag häldre velat nytja en alfvarsammare, än en för mycket lekande Skrif-art: lika som Läkare, de der stundom sockra de bäskaste botemedel, men icke med för mycken sötma borttaga al deras hälsogifvande kraft.

Såsom *Ätbare* saker hos Hottentotterne förekomma i denna Delen: Cyanella capensis, Fenkol-roten, Iris edulis, Stapelia incarnata och articulata, Coloqvinten, Haliotis, Zamia caffra, Karup, Hottentots vatn-melon, Hydnora; och hos Indianerne åtskillige läckre *Frugter*, såsom: Ananas, Pisang, Gojavus, Carambola, Bilimbing, Manga, Mangostanos, Arbuser, Cocosnötter, Jambo, Rottingfrugten, Salac, Catappa, Papaija, Nanca, Annona, Boa Lansa, Nephelium, Solanum Melongena och Fogelnästen.

Til *Sylt-saker och Krydder* nytjas af Indianerne: Betel, Arek, Spansk peppar, Schoenanthus-roten, Gurkmeja, Bambo-roten, Ingefära, Cardimomer och Nellika-frugten.

At *släcka Torsten*, *läska* och *gifva Rus*, nytjas af några Hottentotter Mesembryanthemum emarcidum, Kameka, Gli och Vatn-melon.

Til

Til *hälsosamme Botemedel* tjäna: Viscum æthiopicum, Indigofera arborea, Boa ati, Dodonæa angústifolia, Jambolifera, Durio, Carambola, Bilimbing, Citrus decumanus; samt såsom et starkt *Förgift* Amaryllis disticha.

Uti Hushålningen, så väl hos Hottentotterne, som Indianerne, förekomma flere brukelige och nyttige saker, til exempel:

Til *Mattor*, at sitta på, til taktäckning, och til vagnars betäckande: Cyperus textilis och fina Rottingar.

Til *Lykta* i nödfall: Calabasser.

Til *Pilkoger:* Aloë dichotoma.

Til *Flugors fångande:* Flug-busken.

Til *Kol-bränning:* Mimosa nilotica, Protea grandiflora.

Til *Boge-trän:* Rhus.

Til *allehanda Meubler och Slögdverke*, månge sorter Trådslag i Africas skogar, såsom: Ilex crocea, Camassiehout, Roode Peer, Cuno-

 nia

nia, Ekebergia, Curtisia, Stinkhout, Olea europæa och capensis, Gardenia Thunbergia och Rothmannia, Hvit Essen, Royena villosa, Sophora capensis, Amandelhout, Mimosa nilotica, Leepelboom, Protea grandiflora och speciosa med flere.

Til *Fårgor:* Morinda citrifolia, Mangostanos frugtskal, Indigofera nila och Hibiscus Rosa sinensis.

Då man omtalar främmande Länder, händer altid, at sådane *ord* och *namn* förekomma, som icke kunna vara lika begripelige för alle. Desse har jag icke eller på Svenska kunnat tolka, eller altid tydeligen nog förmåt beskrifva. Några sådane har jag derföre trot mig här böra särskildt, så mycket möjeligen ske kunnat, utförligare förklara:

Eyland bemärker altid en Ö.

Ri-

Rivier kallas almänt en Å, Älf eller Bäck.

Valley är ej annat, än en Å, som stundom är mycket bevåxt med hvass och på somlige ställen bredare, på andre åter smalare.

Brakt vatn kallas sådant, som är stående i dälder eller på lägre ställen, och hyser sälta uti sig, samt smakar mer eller mindre saltagtigt.

Drift kallas en Å-drift eller et sådant ställe öfver någon rivier, der man har grundaste vatnet, och der man således med åkdon kan komma öfver.

Dunor blifva kallade sådane hafsstränder, som äga djup sand eller flygsand, upkastad uti större eller mindre högar.

Bay beteknar altid någon större eller mindre inhamn, såsom Musselbay.

Huk; som tillägges visse ord i ändan, såsom Mosterts-huk, betyder et ifrån bergen utskjutande hörn.

Kloof kallas en Dal eller ſådane klyfter i bergen, ſom antingen äro af Nybyggare bebodde eller tillåta någon möjelig öfverfart, antingen til häſt eller ockſå för något åkdon.

Jag har i denna Andra Delen afſlutat Berättelſen om mit treåriga viſtande på Cap, om detta Landets fördelar i anſeende til climat och förbättring genom odling, ſamt om deſs uſle och medömkansvärde naturlige Infödingar, hvilke på det enklaſte och enfaldigaſte ſåt tilbringa ſin lefnad och lifstid, föga olikt de, midt ibland dem varande, vilde djuren: utan några vetenſkaper, konſter och nyttige inrätningar: utan ſamband med andre, än ſine närmaſte äfven ſå okunnige grannar: utan både handel och krig med Någrannar: utan någon kunſkap och begrep om både vår jords ſtorlek, utſeende och beſkaffenhet, ſamt de Himmelſke kroppar, ſom lyſa och fort-

fortſkrida öfver deras dumme hufvuden.

Nybygget, ſom dageligen af Europeer tilväxer, är redan ganſka anſenligt; igenom deſs bemödande och flit likna flere orter redan et jordiſkt Paradis, och Landet frambringar en ſtor del af det, ſom fordras til lifvets underhål och behof. Icke deſto mindre ſaknas här ännu ganſka många fördelar, dem Europa får hugna ſig af. I anſeende til ſjelfva landet, gifvas uti det inge, hvarken ſtörre eller mindre Inſjöar: inge ſegelbare Åar: inge andre Fiſkerier, än de, ſom ſke vid hafsſtränderne och åmynningarne: inge tilräckelige eller nödige Skogar: ingen enda behagelig Skogs-lund: inge gräsrike och blomſterfulle Ångar: inge Kalkberg: inge lönande Metaller: inge Våffſtolar eller Fabriker: inge Läroſäten eller Skolar: ingen Påſtgång: ingen Skjuts eller Herbergen; ja i et få vidt utſträckt land ſaknas ännu på många ſtällen både Domare och Domſto-

ſtolar, både Pråſter och Kyrkor, både Regn ifrån himmelen och Brunnar uti jorden, ſamt andre både gagnande och oumgångelige anſtalter, ſom nu och framdeles förtjåna en uplyſt och ömſint Regerings omtanka och åtgård.

Blifve det ock altid en förnuftig Regerings oafbrutna omſorg, at ſå dela ſin kårlek emellan Compagniets Handels intresſe och Coloniens framtida beſtånd, at Nybyggarne med tiden, ganſka vida i landet utſpridde, ſkilde ifrån Staden, Kyrkan och Månniſkors omgånge, icke förfalla til för mycken låtja, okunnighet, Gudlöshet, oſeder och ſådan uſelhet, hvarigenom de omſider torde mera komma at likna Landets åldſte inbyggare, ån den ſtam, hvarifrån de ſjelfve åga ſin uprinnelſe. Vare det beſtåndigt en förſtåndig Gouverneurs afſigt, at ſå vårda den i fråmmande land utſpridda Chriſti hjord, at en Folkplantning, ſom nu på det högſta hedrar vårt tidehvarf och vårt ſlågte, icke vanſlågtas,

tas, och i en framtid blifver för honom en neslig förebråelse.

Skulle detta Nybygge, som ännu är Holländska Ostindiska Handels-Compagniet enskildt tilhörigt, och hvars land ännu är, i Nybyggarens hand, et lån af det samma, med tiden kunna förvärfva sig och vinna större friheter; så är ingen tvifvel, at ju det samma kan upbringas til ännu större välmåga, anseende och styrka, igenom flere nyttige inrättningar inom det: genom tillåten sjöfart, til rörelsens befordran på egne kuster: samt en ökad export af egne Producter, til utbyte af andre, för landet nödvändige varor.

Figurernes Förklaring.

Tab. 1.

Fig. 1. Et Caffers HALSBAND af Snäckor med et vidhängande Sköldpadſkal.
2. En Javanſk KRIS uti ſin ſkida inneſluten.
3. Hottentotternes ſpel-Inſtrument, KORÅ kalladt.

Tab. 2.

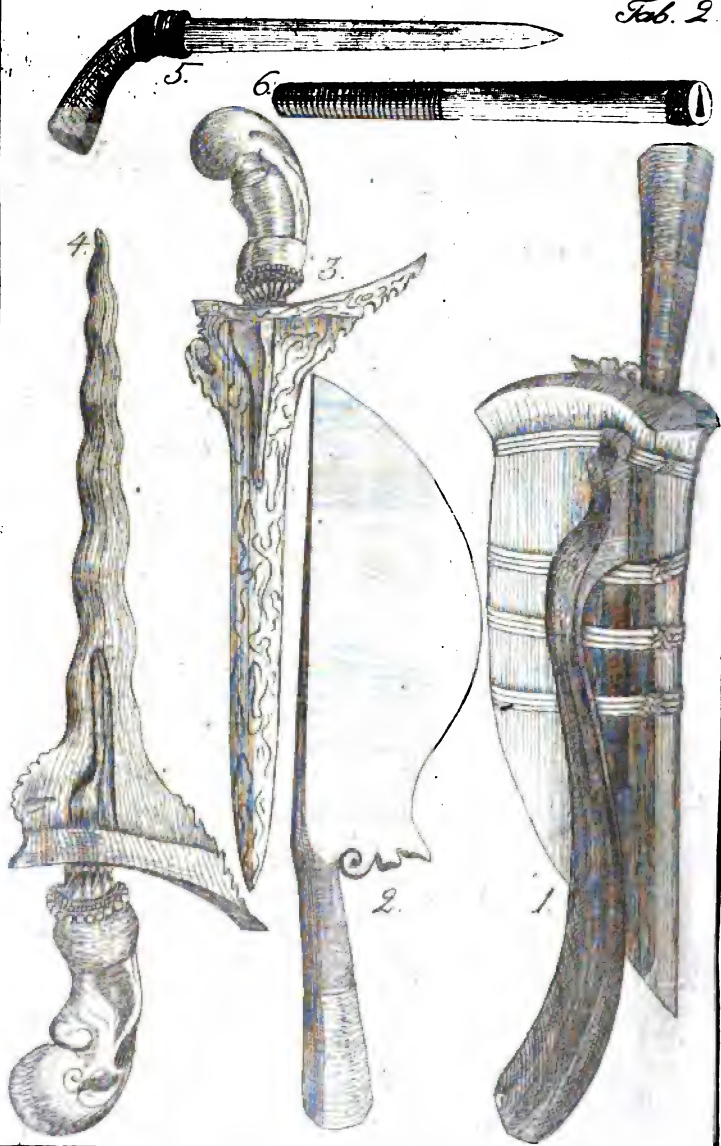
Fig. 1. En WUDONG eller Javanſk Knif, uti ſin ſkida inneſluten.
2. Bladet af WUDONG, dragen ur ſin ſkida.
3. En Javanſk KRIS, ſom är råt och dragen ur ſin ſkida, ſamt damaſerad.
4. En Javanſk KRIS, ſlingrad och dragen ur ſin ſkida.
5, 6. Javanſk BADI eller Dolk med ſin ſkida.

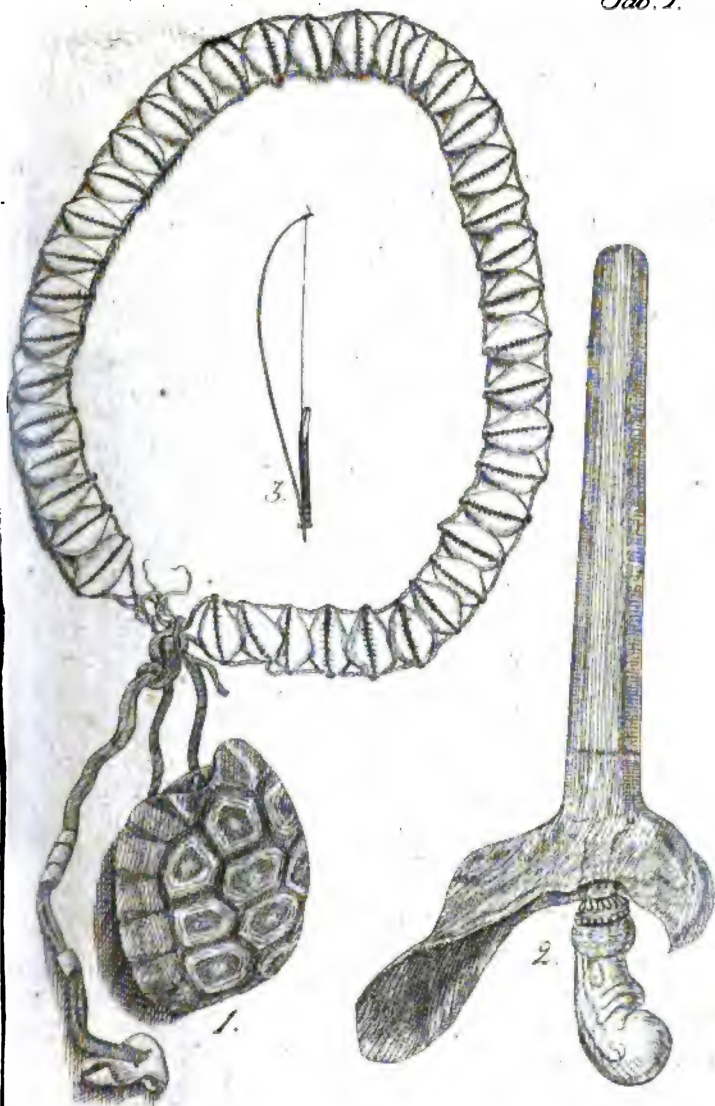
Tab. 3.

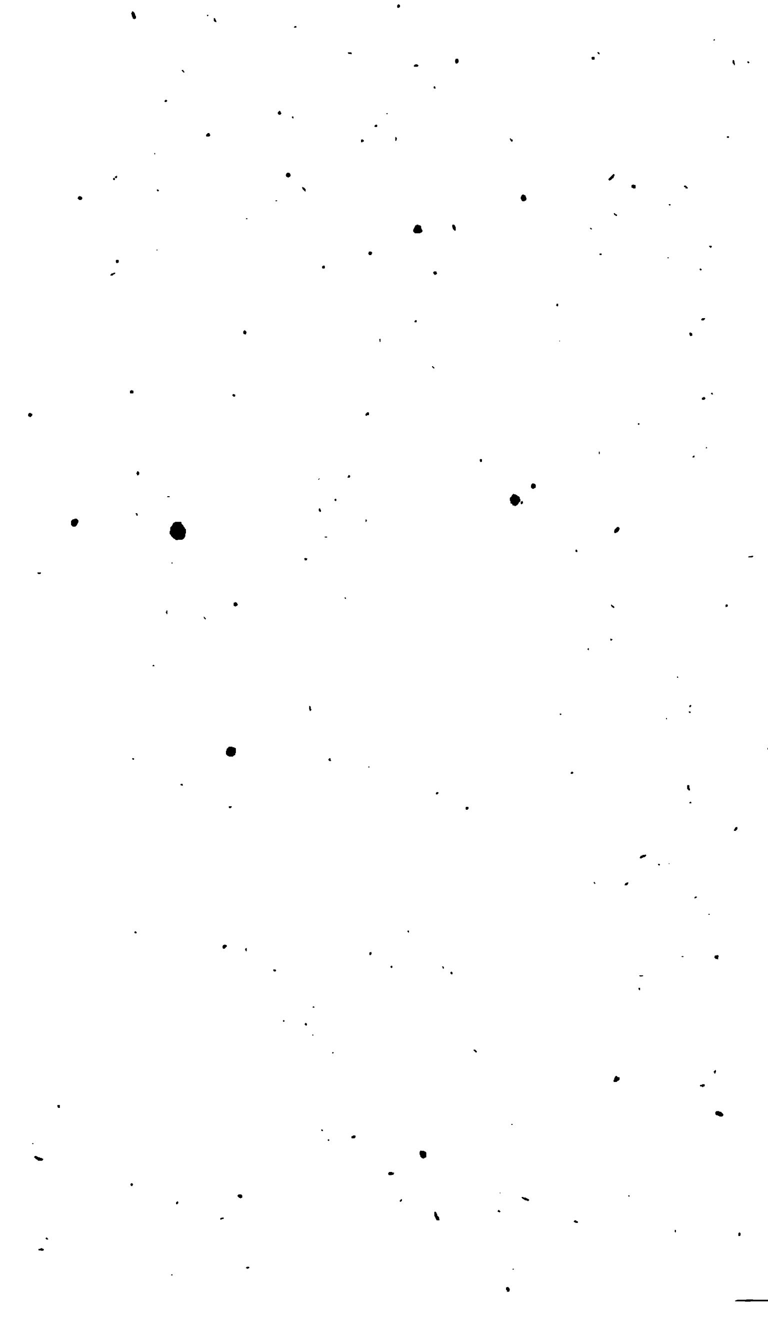
Fig. 1, 2. Javanſk SABEL, uti ſin ſkida inneſluten och utdragen ur den ſamma.
3. Et Hottentots PÅRLBAND af olika färgade Glaspärlor, at báras omkring halſen.

Tab. 4.

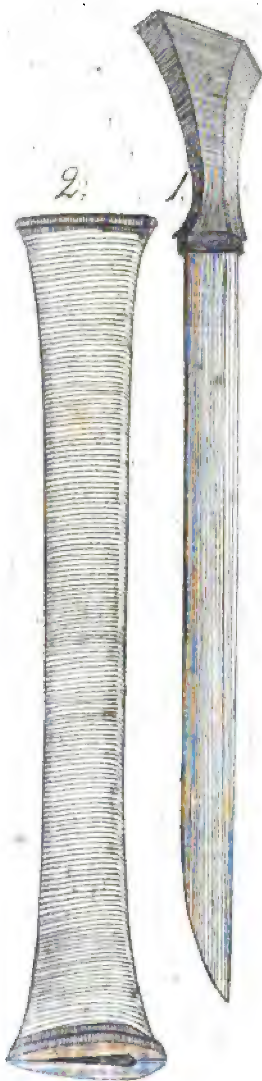
Fig. 1. Et Hottentots PÅRLBAND, at båras omkring lifvet, utaf olika färgade cylindriſke glas.
2. Hottentots PÅRLBAND af Glaspärlor, åtſkilligt färgade.
3. Pinang SAX.

Tab. 2.
5.
6.
4.
3.
2.
1.

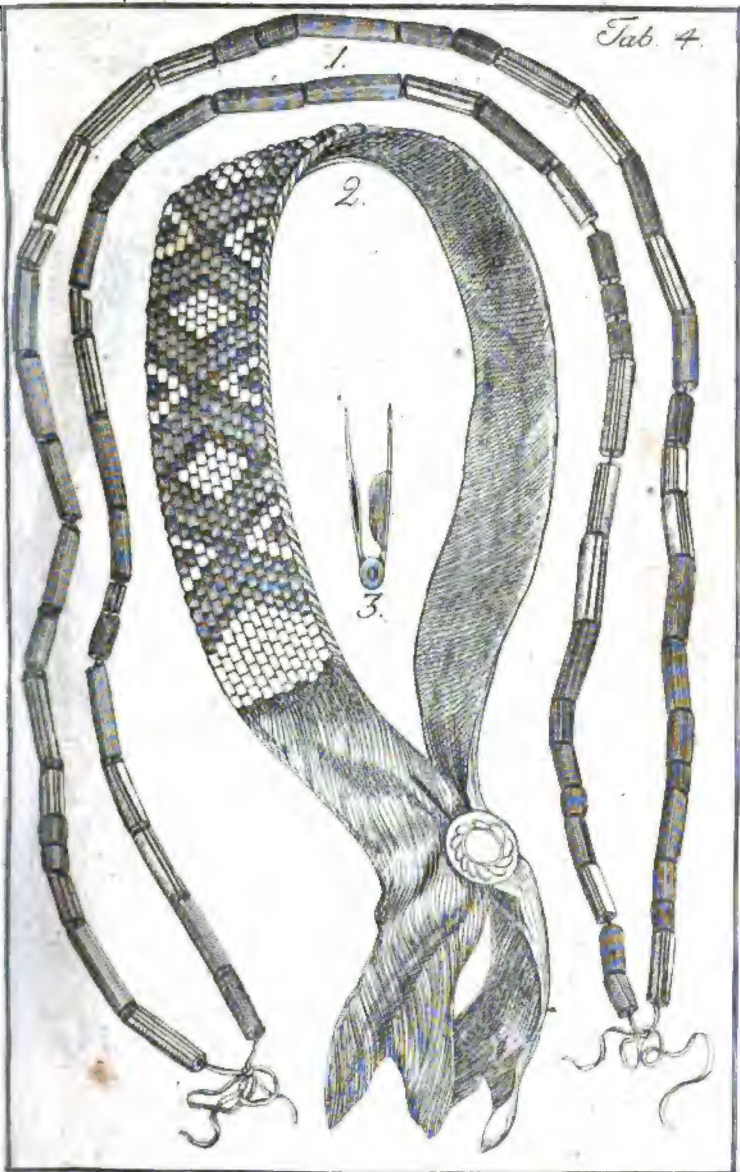

Tab. I.
1.
2.
3.

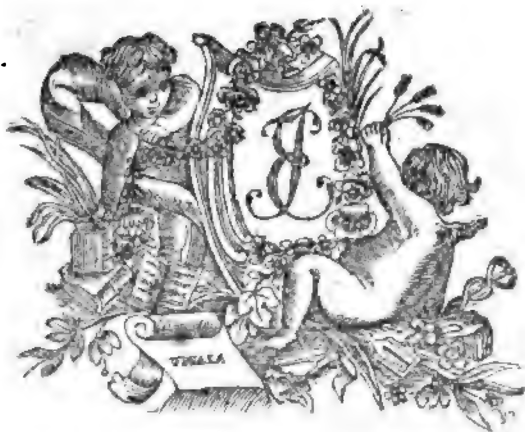
Tab. 3.

3.

J. N. Ahl sc.

Med en ſå ringa utruſtning, ſom den förut nämnde, hade jag, i et ſå bergigt och öde land, ſom Africa är, föreſatt mig, icke mindre, än at denna ſommar göra en Reſa, Nordoſt ut, ända längſt bort til Snöbergen, och at förſt ſtälla koſan Norr ut, ſamt ſedan öfver Camdebo, och andre mäſt obebodde trakter, utan at taga den genaſte och mäſt banade vägen.

Föreſatſen var väl något öfverdrifven; men jag ville dock icke lämna den oförſökt, häldſt det kunde vara mig lika mycket, hvad orter af landet jag

håldst besökte, endast jag hade tilfälle komma til sådane, som jag förut ej sedt och at samla der förut okånde djur och våxter.

Med mit Rese-Sållskap begaf jag mig altså på vågen ifrån Cap, *den* 11 *September* 1773, och ankom först til Compagniets Post JEAN BESIS-Kraal, sedan til Rietvalley, en gård, der endast kor hållas til Gouverneurens tjånst, och der smör kernas för dess bord, som hvarje vecka fårskt införes derifrån til Staden. För denna orsaken skul var det förbudit, för alle Resande, som kommo at fårdas åt denne trakten, at i fålten hår-omkring beta både sine Håstar och Oxar. Hela Africa år annars lika som en Almånning, så at Resande, hvar de behaga, utspånna och låta sine kreatur beta uti fålten.

Til höger lågo, under förbi resan, Tigerbergen och til vånster Blåbergen (*Blauwe Bergen*), hvars ena ånda vi öfverredo; desse hafva någre sandhögar fram för sig, innan de börja, och åga aldeles inge stenar synlige, så at de til större delen torde vara endast store sandhögar, tilkomne af yrsand ifrån hamnen.

Hela

Hela landet var mycket sandigt med dunor och månge vatn-pussar (*valley*), hvilke denne tiden stått långe af vinter-regnet fylde med vatn, och började nu frambringa godt grås til foder för bofskapen. Endast Hornboskap ägdes derföre härstådes på gårdarne, och föga hvete såddes, men intet vin bereddes här. Vatnet är oftast saltaktigt och de måste månader af året i föga myckenhet.

Vatn-Skölpaddor funnos här och der i pussarne, och stundom hades några i husen uti et glas med vatn; för at sålunda föras til andre orter. Emot regnväder sades Skölpaddorna altid stiga högre up i glaset.

Emot aftonen ankommo vi til Fru MÜLLERS gård.

Ibland buskarne uti sandfälten sågos ofta Land-Skölpaddor krålla, och Döttrarne i huset, hade igenom Slafvarne låtit hämta åtskilliga större och mindre deraf hem, för at åtas. Testudo pusilla var almännast, som nu stektes och åts. Jag smög mig ut i Köket, för at se beredningen deraf och fann, at flickorna vore nog obarmhertiga, för at på de glödande kolen lägga Skölpaddan vid-

 öpen,

öpen, at spratlande med fötter och hufvud stekas aldeles lefvande, tils den af hettan omsider sprack. Äggen, til et ansenligt antal, bestående af blotta gulan, voro de låckraste och begårligaste.

Fenkol-roten blef stekt och åten på samma sått, som Anis-roten.

Lökarne af en Svårds-Lilja (*Iris edulis*), som i desse fålt våxte ganska ymnigt och förändrade sig med hvita, gula och blå blomor, håmtades mycket utaf Slafvarne. De åtos både stekte och kokte, samt stufvade med mjölk och förekommo mig både angenåme til smaken, och födande.

Den 13, ankommo vi til Compagniets Post uti Groene kloof, sedan vi under vågen farit förbi Dassenberg, Burgers-post och Groene kloofs berg. På Burgers-post, lika som på Koberg, ligger en Canon bredevid en hög flaggstång, som tjånar vid åkommen fara, at upboda Landtmannen ifrån denna sidan til Cap.

Landet var hår fult af dunor och djup sand, som gjorde vågarna ganska tunga.

Husen bygdes hår utaf obrånd lera, i

i brist på ved, men slagen likvål i rutor, såsom tegel och något torkad förut i luften.

Piss-Sjukan var gångse hos Boskapen. Den botådes med et strå, som staks i röret, hvarmed gruset af Euphorbiæ kådan, som satt sig der, som en kalk, blef lösrifvit. Denna operation var dock i början blodig. Det berättades för såkert, at om Stâmman på det våta ej botades, skulle blåsan spricka, icke af kådans skårpa, utan af urinens myckenhet och påtrångande.

Efter någre dagars hvila, reste vi til håst, til Gansekraal och ned til sjöstranden.

Haliotis (*en Snäcka*) fångades der på klipporne, koktes och åts, lika som Muslor.

Både den blåsiga, och den hvita Sandmulvadan, (*Marmota capensis* och *africana*) uppehöllo sig uti sandfålten, och berättades göra skada i trågårdarne. Den fångas antingen med en fålla eller också med grafning, då man nemligen först grafver en grop fram för den, och sedan bak efter den samma; eller också

tilstoppas öpningen bak efter den, och sedan gråfves emot hänne.

Kol, som likvål i detta ved-fattiga landet mycket sållan tilverkas, och måst hitföras ifrån Europa til Smedernes behof, såg jag hår brånnas på följande sått: Veden sattes på ånda, efter vanligheten, dock så, at de smalare vedpinnar blandades emellan de större. Omkring denne trafven sattes sedan såf, och derutomkring lades torf. I midten och åfven omkring kanterne sattes tjärved, hvarmed kol-milan antåndes. Efter antåndningen tåcktes aldra öfverst öpningen vål til med torf. Rundt omkring sjelfva foten låmnades åtskillige draghol, som efterhand tiltåptes, då elden begynte slå ut, och sidorne tilpackades småningom och efter hand. När brånningen efter några dagar var slutad, öpnades kolmilan, och den eld, som ånnu fans qvar, slåktes vål ut med vatn. Hela kolmilan var likvål ej större, ån en höstack.

Den Bucku, (*Diosma*) som Hottentotterne hår samlat, torkades först i skuggan, och sedan öfver elden, innan den pulveriserades.

Salt-

Saltpannan, som låg et stycke ifrån hafsstranden, besökte jag åfven. Den stod nu full utaf vatn. Saltpannor kallas hår i landet stora och salta vatnsamlingar, som, småningom, efter vinterregnet utdunsta och nedfålla et salt, som håmtas af Landtmannen, och brukas i dess hushålning. Saltet, som af Colonisterne i hela landet förbrukas, tilverkas sålunda af naturen, utan någon konstens åtgjård. Når vintren gåt til ånda, och regntiden åfven år förbi, utdunstar vatnet ymnigt, dels af den starka solhettan, dels af de håftigt blåsande vindar, och saltet crystalliseras samt nedfålles til botnen. Starkaste crystallisation sker uti November och December månader, och det midt på dagen emellan klåckan 10 och 3. Under den tiden ses tydeligen, huru saltet, som en grådda, crystalliseras först på ytan, innan det af sin tyngd sjunker ned. Denna skorpa af saltet år mycket fin och ger et fint salt, som bör samlas, så fort det crystalliseras, och af sydost vinden drifves til Nordvåstra sidan. Sker det icke, faller den i flere varf ned, och gör en tjock bådd af gröfre salt, som år grofgrynigt, ofta gråt af iblandad orenlighet, och nytjas til insaltning af fisk och kötvaror. Det fina sal-

tet deremot år både hvitare och renare, samt nytjas endast på bordet, och til insaltning af fårskt smör.

Den 19 *Septemb.* afreste vi ifrån Groene kloof, lämnande til höger den bergssträcka, som kallades Burgers post och til vånster Groene kloofs berg. Framför oss hade vi Reebockskop något til höger, och framföre det Konterberg, bakom hvilket Babiansberg sågs ligga.

Sedan vi kommit igenom desse bergen til slåta fältet, syntes Ribeck-Castel, Vier en tvintig Riviersberg och Picketberg, samt et ymnigt förråd af Rhebåckar (*Capra*), Hartebeestar, (*Capra dorcas*), Stenbåckar (*Capra grimmia*), och Dykarebåckar (*Duykers*, *Capra*), utom Korrhanar och Strutsar.

Vi redo förbi Papenkuyls-fontain och Uylekraal, til Jan Slabberts gård.

Den 22, ankommo vi til Saldahna bay, som äger månge öar och farlige grund. Några stållen äga endast 3 famnars vatn. På Ön Fundling tilredes tran af Skålar uti lerpannor, i hvilke den först för solens hetta stålles til utdunstning. Sedan kokas den först med ved, uti en kittel, och sedan med

det

det fettet, som ej kan utsmåltas. Flere öar ligga bredevid denna hamnen, såsom Fundling, Taxen-eyland, Jutland med sine store stenhögar, Meuwen-eyland, Dassen-eyland och Schapen-eyland, hvilka alla äro mycket steniga och svåra, at med fartyg, för sine klippor lägga til.

På Taxen-eyland finnas Caniner, til en ganska stor myckenhet förökade, sedan de blifvit hitförde och utplanterade.

Dassen-eyland är i synnerhet et almänt hemvist för Pingviner (*Diomedea*) et slag af sjöfoglar, som aldeles icke kunna flyga, men dyka så mycket bättre, och förnöta sin mästa tid ut på hafvet.

Skepp inlöpa sällan i denna hamnen, och ej andre, än de, som seglat för lågt under landet, at de ej kunna hinna up til Capska redden. Hamnen går i bukter och flere vindar fordras för Skeppen, då de skola segla utur den samma.

Den 28, fortsattes Resan til Witte klipp, en gård, tilhörig TOBIAS MOSTERT. Gården hade fåt sit namn af et litet berg eller stor enstaka klippa, lagom hög, som låg der bredevid, och var besynnerlig med sina nakna och bara hällar, de der voro helt hvita, icke

såsom på orten troddes, af kalk, utan utaf (*Byssus lactea*) en hvit måssa. Framtil emot gården hade den en stor, nåstan månlik hola, med liksom et hvälft tak. Denna synnerliga hola var det ganska svårt, at komma til, emedan bergsklippan framföre den var icke allenast mycket brant, utan också kulrig, samt helt glatt, utom några strimor, längs nedåt löpande och formerade utaf regnvatn. Min hog lekte icke desto mindre på dess visiterande, emedan jag såg åtskillige svalor flyga dit, som der ägde sine bon och jag gissade, at några rare våxter torde äfven inqvarterat sig der. Jag afklädde mig derföre både strumpor och skor, och hant ändteligen barfota lyckeligen upkomma, men hade mera svårighet at komma ned igen, sittande åkande samma väg utföre, emedan ingen annan utväg fans, antingen upåt, eller åt sidorne. Holan, som förmodeligen sällan lårer emottaga sådane besök, hade utom en död och nedfallen svala (*Hirundo apus*), sin besynnerliga skapnad och svåra tilträde, ingen ting märkvärdigt. Holan var omtrent tjugu alnar ifrån klippans fot, och nåstan midt på sjelfva klippan, af et par famnars vidd och högd.

Strut-

Strutsar voro ganska almånne häromkring. En Hane sades bygga tilhopa med tre eller fyra honor, som tilsammans vårpa 20 à 30 ägg, hvarpå de skola ymsom ligga, uti èt bo, som de med trampning formerat i sanden.

Vilde Hundar kallades här Jackhalsen eller Simsons Räf, och uppehöllo sig i desse fält, uti store troppar. De fångade mycket af de härvarande vilde Bäckar, äfven som af Strutsar, efter hvilke de hålla likasom ordentelige skall, så at de omringa först djuren på långre afstånd, och nalkas dem sedan närmare. De gjorde ocksä stundom mycken skada på Landtmannens fårahjordar, deräst de icke sorgfälligt vårdades och vallhjonen voro försedde med skjutgevär.

Det är endast om våren, och i början af sommaren, som desse låge sandfälten äro beprydde med blomor. Sedan torkan och sydostvinden börjat taga öfverhand, utspridas deras frön snart uti fälten, ofta innan de hunnit väl mogna. För denna orsaken nödgades jag oftast 'samla frön til Europas Botaniske Trågårdar, i synnerhet af de annuelle växterne, omogne, och låta dem

uti

uti papper inlagde torka, och mogna efter åt.

Den 30, redo vi til HoningKlipp, en gård, tilhörig NICOLAUS KLEIN.

Kråkorne (*Corvus Hottentottus*) sågos hår sitta på korne, och på ryggen afplåcka (*Acari*) flåtten, som stundom plågade dem rått mycket. De hade ocksså hår den ovanan, at plåcka hvetet utur åkrarne, straxt efter det blifvit utsådt.

En (*Greis-Bock, Capra*) grå Båck, af et medelmåttigt Lams storlek, ågdes hår tam, och hade blifvit fångad uti sandfåltet. Så vål denne, som den så kallade Stenbåcken sades göma undan hufvudet, och inbilla sig då, at ingen skal kunna se honom; derföre ock desse icke gerna upspringa utur buskarne förr, ån man kommit helt nåra in på dem.

Buskaget uti sandfålten bestod endast af små och fine buskaktige våxter, af en eller högst två alnars högd. De ågde oftast så smala stammar och grenar, at de ej tjånte til brånsle, men gåfvo likvål tilråckelige gömstållen åt allehanda vildt. För mig voro desse ej sållan besvårlige, i det jag uti dem ofta ej

kun-

kunde igenfinna de små foglar, som på dess svigtande toppar af mig blifvit skutne, och emellan dess grenar döde nederfallit.

Vidare fortsatte vi resan förbi Patrysberg, til PETER LOSPERS gård, kallad Rosendal.

October den 1, reste vi vidare til en annan LOSPERS gård. Landet, som här var belägit emellan Saldahna och St. Helenæ bay, icke långt ifrån hafsstranden, var lågt, fult med dunor och rikt på vatngölar (*valley*), som af vinterregnet och Bergrivier nu voro öfversvåmmade.

Den 2, årnade vi oss väl til Bergrivier, men kunde för vatnets myckenhet i nämnde gölor, ej komma dit, ej eller til MELKS gård, til hvilken annars man öfver rivieret fårdas med båt. Vi nödgades altså nu resa til BRANDTS gård vid Zoutrivier, och derifrån til en dess Sons hemman vid Matjes fontain.

Zout-rivier är här en hel annan, än den, som ligger nära intil Cap, och som fåt lika namn, för sit salta vatn. Det händer icke sällan, at både öar, berg och åfven hemman, på särskilde ställen

få

få famma namn, hvilket förorfakar mycken oreda i detta landets Geographie. Hvad hemmanen angår, hvars namngifvande föreslås af Landtmannen, och vinner stadfästelse af Regeringen, skulle de nogsamt kunna förses med tjänlige och redige namn, om Gouverneuren något mera vårdade sig om et så stort och utbredt nybygge, som detta, hvars Landsträckor mångfaldige gånger öfvergå i storlek de sju förenade Nederländerne uti Europa. Men då både denne Africas i hafvet utskjutande udde, och Staden, samt hela Colonien ännu i almänhet kallas för Cap och Staden således, ehuru anlagd för snart 150 år sedan, ännu ej fåt något enskildt namn, som nogsamt tilkänna gifver både mycken sorglöshet och slät Police, så är ej underligt, om hemmanen ofta bekomma de orimeligaste namn.

Hottentotterne ägde omkring benen en sådan mängd af läder-remar, at de räkte stundom öfver sjelfva vadorne, så at de derigenom voro väl friade ifrån giftige ormars bett, för hvilke jag tämeligen sannolikt gissade, at de här å orten brukade dem.

Guld-

Guldfinken (*Loxia orix*) sades först äta bloman uti hvetet (*antheræ tritici*), och sedan sjelfva kornen. Den hölt sig här uti oräkneliga skaror, i synnerhet vid de åar, som voro bevåxte med en hög fåf, på hvilken den hade bygt sine nästen, och hvarifrån dess qvittrande i synnerhet emot aftonen, då månge hemkommo, hördes lång våg. Honan sågs altid grå; men ifrån Julii månad til Januarii, framkommo sinåningom Hanens blodröda fjädrar. Denne fogel år något mindre ån Loxia capensis och har åfven mindre, helt gröne ågg; då deremot Loxia capensis har grå ågg med svarta fläckar och något större. Denne fogel år annars som hela Domherreslägtet, ganska dum, och derföre få mycket svårare, at skråma ifrån hvetåkrarne, der mångden af denne fogel ofta gör Landtmannen betydelig skada. Skjutas de med bössa, hvaraf månge gemenligen falla för hvart skott, få flyga de andre straxt dit igen, och sky icke för någon fara.

Korrhanarne märktes här åta blomknopparne af Cotula turbinata, som våxte almån i alle låge sandfält.

Den 3, ankommo vi til Floris Fischers gård. Ånda ifrån Groene kloof, och

och ån vidare utåt kallades detta landet Swartland, som äger sin egen Kyrka. På tredje året nu, sedan Kyrkoherdens död, hade här varit vacance, utan at någon annan ifrån Holland hunnit ankomma. En gång i månaden hölts här likvål Predikan af en Pråst ifrån Staden. Bönderne hade lång våg til Kyrkan, och stundom tvånne dagars resa.

Vi redo vidare *den* 5, up åt landet, långs efter och förbi Swarte Berg, til STOFFEL SMIDT. Dunorne började nu tryta, och landet blifva både högre och fastare.

Roflök (*Raapuyntjes*, *Cyanella capensis*), kallades en löksort, som här stektes och åts af Landtmannen.

Viscum æthiopicum brukades emot Diarrhoe, och nyttjades åfven annars, som thé, til at drickas.

Den 6, ankommo vi til den unge SLABBERT, och hade bakom oss til vånster Picketberg.

När man år uti Cap, tycker man sig se en sammanhångande stråcka af berg, liggande framföre sig; men igenom denna

na resa fant jag, at de äro åtskilde och ligga tillika uti flere rader.

Ribeck-Kastel är en bergsrygg, som utsträcker sig ifrån öster til väster, deraft Swarte-Berg ändar den sträckan. Desse gå altså icke aldeles parallelt med den längre up liggande långa bergsraden.

Vi begåfvo oss vidare til en Sadelmakares Cornelis Gosens gård, hvarast jag nödgades lämna en af mine oxar, som blifvit halt uti höften och oskickelig til resans fortsättande.

Den stora Berg-rivier, som vi nu uphunnit, var af det myckna falna regnet ganska hög, och kunde ingalunda öfverfaras med vagn på vanligt ställe vid Vleermuys driften; utan

Den 7, passerade vi öfver honom med fårgan vid Pit. Jubers gård.

Denne mannen håller altid fårgan vid magt och i gång, samt undfår derföre en vacker summa penningar årligen, nemligen 8 gyllen af hvarje bondgård, som är belägen å andra sidan, samt dessutom särskild betalning af alle andre, som fårdas deröfver. Alle bondhemman deltaga lika uti fårgans under-

hållande, antingen de äro store eller små, rikare eller fattigare, och antingen bönderne nytja den eller icke, ofta eller sållan. Det händer, at flere bönder aldrig nytja den, utan resa den tiden up til Staden med sine varor om sommaren, då vatnet i denna åen är lågt och då de med vagn lätteligen komma öfver å-driften.

Härifrån styrde vi vår kosa til Johannes Liebenberg, hvaråst nu begynte visa sig både Vingårdar och Trägårdar med Citron- och Appelsin-trån. Vägen var nu fulkomligen hård, bestående af rödaktige klippor, och fältet nog gräs-rikt.

Den 8, fortredo vi til Christian Liebenbergs gård, och *den* 9, til Gert Kemp vid Dassi klipp, samt sedan förbi Fredrik Liebenberg, öfver den svåra Kartous Bergsklofven, til Vilhelm Burger, dit vi om aftonen, både våte och häpne ankommo; våte af et hållande regn, som under hela passaden öfver berget genomblötte oss, och häpne öfver en den svåraste och brantaste väg, vi någonsin set, och den få människor, utan at fårdas den, kunna göra sig något rätt begrep om. Kartous kloof,

kloof, som går öfver samma bergssträcka, som Rode Sands kloof, men närmare nedåt norra ändan, anses också af Landtmannen för en af de svåraste vägar öfver Africas berg. På västra sidan är den ej mycket hög, eller särdeles svår, men blir deremot så mycket förskräckeligare på den östra sidan, der den är ganska brant, der vägen är både stenig och smal, och der på vänstra sidan visar sig en afgrund af djup nedan före. En enda hand breds misskörning hårståndes, såtter vagn, oxar och kusk i yttersta åfventyr. Öfverfarten blef ock nu så mycket farligare, som vägen af regnet var hal och kreaturen lätteligen halkade. Bondgården låg straxt nedan före vid bergets fot, der både Bonden och dess Hustru stodo förvånade öfver sine främmande gästers oförmodade ankomst, til et sådant ställe och i sådant väder.

Landet är lika som Rode Sand, en bred dal, omgifven med berg, icke allenast å ymse sidor, utan också vid bägge dess ändar, vatnad af en å, som kallas Olyfants rivier, och mycket gräsrik. Ifrån Rode Sand är den aldeles afsöndrad med Winterhoeks och andre til-

ſtötande berg. Den år ſå vida olika Rode Sand, ſom detta landet år ganſka mycket lågare, och åfven änſenligen ſmalare, endaſt af några bösſeſkots bred.

Den 10, glade, at efter en ſå vådelig reſa, åga våre åkdon i behåll, förfogade vi oſs långre nedåt til SKALK BURGER, och reſte öfver Olyfants rivier, ſom vi ſedan låmnade til vånſter.

Sedan vi något litet frukoſterat, begåfvo vi oſs til Varma Badet, ſom låg et ſtycke ifrån gården, at beſe det ſamma. Vågen dit var ganſka ſank, vatnſjuk och beſvårlig, innan vi hunno nårmare up til bergsfoten.

Detta Olyfants Varma Bad, kallas ockſå Engela Badet, efter en Fiſcal ENGELMAN, ſom förſt låtit uprenſa det, och bygga på Compagniets koſtnad, et anſtåndigt och vackert ſtenhus, til beqvåmlighet för dem, ſom nytja badet. Kåll-ådrorne upkomma på öſtra ſidan af den långa bergs-raden, något högt ifrån ſjelfva bergsfoten, och det i en klof, ſom går ſnedt emot ſöder inåt, och formerar der en tvårklof. Ådrorne åro flere, men i ſynnerhet trenne, ſom förnåmligaſt leda ſit vatn in uti flere

ſmå

småa hyttor, särskilde för Colonister, för Slafvar och för Hottentotter. Uti alle desse voro tre eller fyra trappor ned uti vatnet, på hvilke de badande efter behag kunde sitta och tillika et golf på ena sidan, der de badande kunde ligga under svetningen. Vatnet var hårstådes icke kokhett, utan endast ljumt, hade ingen smak, satte ingen ochra eller annat sediment, utan ågde endast en (*Conferva*) grön våxt i sine rånnilar. Sålunda ligger det på samma sida af samma bergsrad, och år af samma art, som det förut p. 184, beskrefne Brand-Valleys varma badet. Man kan med detta vatn, lika som med det förra, tvåtta linklåder, utan at det flåckar, och koka mat, utan at den deraf får någon osmak. Den blå fårgen på socker-papper förändras icke af det samma.

Vid gårdarne hårstådes ågdes både Vin-och Frugt-Trågårdar, såmt för boskapen skönt bete.

Bergen til höger skilde Båcke-fålt ifrån denna dalen, och tycktes utgöra fem betydande ryggar, skilde åt med djupa dalar, som efter de skott, vi der lossade, gåfvo itererade Echo, lika som efter åskan. Et platt och högt berg med

tvånne hufvuden vid sidorne, kallades här lilla Taffelberg.

Den 11, redo vi förbi ANDERS LUBBES gård til en gård, som tilhörde PIT. GAUS.

Lejon och andre odjur voro nu mera så förjagade och skråmde ifrån desse Bergstrakter, at Landtmannen sällan hade besök af dem. Landtmannen betalar dock ännu til Compagniet en gammal skatt, som kallas Lejon och Tigerpenningar. Denna betaltes af hvarje Borgare med 4 R:sdr, för Lejon, och 2 gyllen för Tiger-hjelp, af hvilken Cassa den tiden, då landets upodlingar utvidgades, och odjur mycket hindrade och oroade Colonisten, et visst præmium betaltes åt den, som sköt eller fångade något af desse djuren. I början betalte Regeringen 16 R:sdr. för et Lejon, och 10 Gyll. för en Tiger. Sedan blef summan så förminskad, at för en Lejonhud betaltes 10 R:dr. och för en Tigerhud endast 6 Gyll. Nu mera, sedan desse odjuren uti största delen af Colonien blifvit så utödde, at de sällan eller aldrig mera låta se sig, betaltes intet præmium vidare derföre åt de längst bort boende nybyggare, som endast ofredas af dem,

der-

deråst de icke upföra, och upvisa i Cap sjelfve odjuren lefvande, som icke möjeligen låter sig göra. Denna til et visst åndamål inråttade Skatten uphörer likvål icke, sedan åndamålet år vunnit, och orsaken uphört, utan har iklådt sig samma natur, som Skatt och Cassor på månge andre ställen.

Utom den Skatt, som Landtmannen årligen betalar för sit hemman, betalar han också för Vaxljus årligen 4 R:sdr., för hvarje Håst 1 Holländsk styfver, och för hvarje hundrade Får 1 Gyllen. Lika så betalas af hvarje Borgare, fattig och rik, han må åga stor eller liten, svag eller god gård, en viss afgift för våg-och gatulagning. För bro och fårja betala åfven alle lika, antingen de hafva sin våg åt stållet eller icke. Deremot år han fri för all Rustning, Krono-och Pråsttionde, Vågrödning, Skjuts, Dagsverken med mera.

Efter Måsslingen såg jag hos en Flicka en elak låmning, som var qvar, nu på tredje året efter sjukdomen, och bestod uti blånader (*sugillationes*) i pannan, och under ögonen, som voro grönagtige, varade 2 à 3 veckor, gingo bort och kommo åter igen. De nåmnde stållen

voro håraf i synnerhet vanstålde, ehuru de åfven höllo sig på andre stållen, som på armarne och händerne.

En til åren kommen Bonde hade åfven efter Måsslingen, en god slång af Lungsoten, hvilken jag likvål sedan fornam, blifvit fulkomligen återståld til hålsan, af de medel jag för honom anordnade.

Följande dagarne fortsatte vi vår resa långs efter Dalen, til BARENT LUBBES gård, förbi Pickeniers klof och MATTONS gård derstådes, som lämnades til vånster.

Den 14, började landet blifva kulligt och berg-agtigt, och vi anlånde til unga BARENT LUBBE, vid åndan af klofven.

Roten af en Stoebe, som hår våxte, luktade aldeles lika med Valeriana phu och torde göra någon verkan emot Fallandesoten.

Den 15, begåfvo vi oss åter på vågen, försedde med några dagars matsåck, och årnade nu tåga öfver bergen til KIS KOOPMANS gård, sedan vidare til SPANNENBERG öfver Dorn-rivier, och åndteligen til CLAS LOSPERS gård,

be-

belägen i det understa Båckefältet. Men vi hade icke länge tågat up före bergsbranterne, innan den olyckan hände mig, igenom kuskens mindre försigtighet, at Kårran stjelpte omkull, och Stången bråktes, så at det var aldeles omöjeligt, at vidare fortsätta resan på en föreståënde bergig och ganska svår våg öfver obebodde bergsryggar. Vi nödgades således bota skadan med omlindade rep, så godt, som ske kunde, vånda om til Bondgården igen och taga något annat beslut.

Sedan jag ännu mera fåt omlaga mit til en del förlorade åkdon, beslöto vi, at låta både vagn och kårra, småningom tåga tilbaka genom Pickeniers klof, och sedan landet upåt, genom Rode Sands klof, til Rode Sand, at derstädes uthvila och förbida vår ankomst. Emedlertid gjorde jag och min Engelske Resekamerat til häst en resa, längre tilbaka upåt Dalen, til Gaus gård, hvarifrån vi redo igenom den långa Elandsklofven, öfver bergen til det så kallade kalla Båckefält (*Koude Bockeveld*), til Bernard Forster.

Elandsklof var ansenligen bred och hade en stor rivier.

Detta landet, som är belägit emellan undersla och varma Båckefåltet, samt emellan Olyfants klofven och Carrofålt, ligger ganska högt, och år vintertiden tämeligen kalt; ehuru det åndå icke år få kalt, som Roggefålt, som ligger långre bort på andra sidan af Carro, och hvars inbyggare flere månader i året, nemligen ifrån April til September nödgas för köld och snö nedflytta til det underliggande varmare Carro, som då får vatn och sit regn med åska. De, som bo uti detta Båckefålt flytta vål stundom någon tid på året öfver bergen med sin boskap til Carro, men sådant år dem likvål strångt förbudit.

En Orm, som kallades Boomslang, berättades uti trån sluka i sig foglar; och (*Roodbeckjes*) Loxia astrild gjorde skada i Trågårdarne, der den upåt blomor och frön.

Stenbåckarne, och i synnerhet Dykårebåcken (*Duykers*) gjorde ofta skada i Trågårdarne, deråst de afbeto trådens utskjutande knoppar. Springbåcken gör åfven mycken skada i Hvetåkrarne, i synnerhet, som den kommer uti troppar. Den låter icke fånga sig, hvarken uti snara eller för ståll bössa. Den måste

skju-

skjutas med försåt i de åkrar, dit den plågar komma. En karl gräfver sig då en grop i åkren, der han kan sitta fördold, tils de komma nog nära, át kunna skjutas med löpkulor.

Kalla Bäckefältet är i det närmaste af lika bredd, som Olyfants klofven, omgifvit med höge berg å ymse sidor, hvilke emot Nordväst sluta tilsammans och lämna endast en tråög ingång til et litet på andra sidan om den liggande slätt fält. Här faller stundom snö, som någon tid blir liggande osmält.

Ehuru kalt detta landet är, har det likvål fordom varit af Hottentotterne mycket mera bebodt, än det nu är af Europeer, som härstådes uptagit några få hemman. Öfver alt bo Hottentotterne flere tilhopa uti sine samhällen, ofta flere hundrade uti store byar; lefva af rötter, vilde djurs kött, och egne hjordar, til hvars bete hela landet lämnas öpet; samt äro med litet nöjde. Deremöt skal hvarje Colonist äga ensam sin egen gård, en del af jorden skal användas til hvetåker och vingård, och boskapshjorden vara stor och talrik; vilde djur förödas utan barmhertighet, eftertanka och hushålning, så at somlige ned-

skju-

skjutas för ro skul, och somlige utrotas, antingen för den skada de göra honom i dess hushålning, eller för deras hudar och skin.

Båckefält år annars tåmeligen slått, utan buskar och skog; utom några låga Ronnoster buskar, som sållan synas, hyser det endast gräs, och på några stållen en sort högre såf. Vid sjelfva bergen ser man sållan några trån af Protea grandiflora (*Waageboom*), som stå strödde och låge.

Hela detta land har fåt sit namn af den så kallade Springbåcken (*Capra pygargus*), som i strödde flåckar håller sig hårstådes, och visse år ankommer hit ifrån de långre bort liggande lånder, flyttande, til et oråkneligt antal.

Bergen, som ligga åt ymse sidor, åro aldeles nakne, som en gammal mur, höja sig up utan at åga någon afflutande fot, eller några nedan före liggande kullar, som vanligt år vid andre berg. De sågos af luftens åverkan mycket hårde och låra efter hand nog förändra sit utseende. Luften utvittrar en del af dess particlar, och desse bortslåpas sedan af regn, utom större stycken, som

stun-

ſtundom utfalla och holor, ſom tilkomma af qvarſtadnande regnvatn.

Klipporne, ſom ågde månge ſpetſar, beſtodo ſtundom af en gytring af qvartsſtenar, qvartsgrus och ſandſten. Af fuktighet ſpricka desſe, loſna och åndteligen utfalla, ſamt nedrulla uti ſtora ſtycken. Häraf ſe bergen ſönderrifne ut, och tolka ſjelfve ſin ur-ålder och ſin förſtöring. Hårdheten i bergens ſtenart är ganſka olika, och för ſamma orſak ſkul deſs uplösning. På månge ſtällen funnos kiſelſtenar, inſpåckade uti ſtora klimpar, ſtundom til hela hundradet och derutöfver. Stora kullar funnos här ockſå, ſom beſtodo af ſandſten, hvilken underſt var krithvit, ſom kalk och lös, ſamt öfverſt gul med någon blandning af gul och röd fårg. Uti dålderne och vid båckarne fans den finaſte ſand, ſom ſåkert ofvan ifrån bergen och deſs kullar, med regnvatnet dit blifvit nedſlåpad. Båckefålts bergen emot öſtra ſidan hafva ſine ſloar ſnedt liggande, lika ſom bergen undergåt någon ſjunkning. Åfven de bredare ſloar voro ſådane, ſå at de voro lågre emot nordvåſt och högre emot ſydöſtra åndan.

Des-

Desse store och höge bergsryggar, som ligga i flere rader, skilde åt med bredare och smalare klyfter och landstycken, åro således Södra Africas Fjällar.

Springbåcken (*Capra pygargus*) håller sig ingalunda i bergen som Rhebåcken, ej eller uti buskaget, som Stenbåcken och Dykarebåcken, hvaråst hundar lått skulle kunna fånga honom, emedan han der ej kan komma fårdeles fort; utan på slåta fålten, der han gör de underligaste och vackraste språng, til hela famnen eller mera uti luften.

Ibland de få örter, som bergen ågde, fans den besynnerliga Flugbusken (*Roridula dentata*), hvars blader åro öfvertåkte med fina hår och en seg slemig våtska, vid hvilken smårre insecter altid fastna. Den insattes i husen, för at dermed fånga flugor.

Den 18, redo vi til ISAK VISAGE. Fåren råknades hår morgon och qvål, då de ut-och inslåptes, samt mårktes i öronen, antingen et eller bågge, för at igenkånnas, då de kommo at blandas med andre. Detta råknandet var altid Matmors syssla, hvilken också gifvit hvarje får sit egit namn. Et förtråffeligt

ligt minne och dagelig erfarenhet hade så skårpt hännes upmårksamhet hårvid, at om något ibland flere hundrade får var borta, saknade hon det genast.

Den 19, förbi Niclas Jansens gård til Carl van der Merwel.

Et Taffelberg, som ligger enstaka midt uti landet, år åt Nordvåstra sidan platt åfvanpå, och brant på sidan; men åt sydost år det kulligt afflutande, och mycket högt.

Hvetet var hårstådes ånnu icke kommit i ax, hvilket vi dock på andra sidan af bergen redan set, och årterne såddes nu först. Hår både sås och skåres et par månader sednare, ån nårmare Cap och i det på andra sidan lågre liggande landet.

Ehuru Landtmannen, desse bergens invånare, bor så högt, såger han dock altid; ehuru ganska orått, at han skal resa up til Cap, fastån landet dit åt flutar af, och blifver mycket lågre.

Stora hjulet på Africanska plogen åger åtta ekar, och år så gjordt samt försedt med en jernskifva, at det ej kan tagas af. Det lilla hjulet til vånster har

en-

endast fyra-ekar, och löper altid på gräs-vallen, och håller således plogen jämn.

Den 20, reste vi til Vilhelm Pretoris, som ägde en väl belägen gård; men luftstreket är här i Junii, Julii och Augusti månader så strångt, at mycken snö faller, stundom flere dagar å rad, och istappar frysa under taket. Alle Kalfvar, Lam och Föl, som på sådane dagar framkomma, då frosten varar, dö bort utaf köld och hunger i fållorne, i hvilke de hållas inneslutne, utan at kunna utsläppas på bete.

Sedan reste vi förbi Jan Rasmus och van Heeres gårdar, til Jacob Pinards gård, hvaråst litet skog fans. Vården med sin hustru var nu icke hema, utan endast et par slafvar och några Hottentots ungar. Vi måste altså nöja oss med, at öfver natten äga tak öfver hufvud, utan at för öfrigt njuta, antingen våt eller torr förplägning, oagtadt vi utan mat fortridit hela dagen, och hade ännu flere mils väg til nästa hemman.

Och som ingen välfägnad här uppehölt oss morgonen derpå, *den* 21, begåfvo vi oss i god tid ut på vägen til Skalk van Heere, hvaråst vi blefvo

vån-

vänligen emottagne, och undfägnade både med frukost och et tämeligen godt glas vin af landets egen tilverkning.

Här började nu det Varma Bäckefältet, hvilket skildes ifrån det Kalla med höge berg och backar, som voro stundom mycket brante och dem vi hade i dag farit utföre.

Varma Bäckefältet ligger således mycket lägre, och är äfven i samma mon mycket mindre kalt. Då i det Kalla Bäckefält vin endast kan odlas på et par ställen, och det ändå ej särdeles mognar, så trifves vinstocken mycket bättre i det Varma, och ger et bättre vin. Det Varma Bäckefältet är et litet land, hvarken mycket långt eller bredt, utan mera rundt och inneslutit inom bergen, likasom af en cirkel. Utgången ifrån det är endast genom trånga öpningar vid Mosterts hük och Hex-rivier. Landet är slät, öfver alt beväxt med gräs, utan buskar, och har ganska litet qvar af den förjagade Springbäcken.

Emedan tvänne unge bönder härifrån i dag ärnade resa närmaste vägen til häst öfver de höge bergen, til det på andra sidan liggande Rode Sand, så

beslöto vi, at åfven begagna ofs af detta tilfälle, och göra dem följe. Men som min Resekamerat, sedan vi upkommit et stycke emot bergen, saknade sin kapp-säck, och måste vända om, för at hämta den, och våre under lång resa redan utridne hästar icke förmådde så snält löpa i bergen, blefvo vi af våre vägvisare efterlämnade, och förlorade omsider i bergens branter, aldeles gångstigen, så at vi nödsakades vända om til gården igen samma väg, som vi nu förgäfves tilryggä lagt. Derifrån redo vi genom en stor del af det Varma Bäckefält, och före afton ankommo til en vacker gård, rik på stor boskap, mjölk och smör, som tilhörde PET. FUNERE.

Härifrån hade vi ingen annan väg til Rode Sand, än genom Mostertshuk, en dal som var mycket låg och trång, emellan de å ymse sidor ganska höge bergen; men denna resan var åfventyrlig denne tiden på året, då de store och brede bäckar, som vi i dalen hade at genomvada, nu voro ganska fulle.

För at lyckeligen komma öfver detta farliga ställe, betingade vi ofs en dräng, som til häst skulle rida förut och

och såsom kånd på orten, utvisa för oss de grundaste och minst farlige ställen.

Den 22 *Oct.* begåfvo vi oss på resan.

Vid första inträdet af Mostertshuk, var vägen ganska stenig, bergaktig, och brant, och vi hade sedan åtskillige strömdrag och åars grenar, at vada öfver, som Brugdrift, Stroomdrift, Elsé-rivier och Diepdrift, utom andre smärre grenar af båckar, som förenade utgöra sedan den store Brede-rivier. Desse åar voro så mycket farligare, at öfverkomma, som vatnet icke allenast stod håstarne under buken och långt up på sidorne, utan store kullerstenar lågo på botnen, nedrullade ifrån bergen, at håstarne med möda kunde gå, och strömforsen var ofta så stark, at håstarne med svårighet kunde hålla rätta vägen.

Bredevid strömmarne våxte åtskillige buskar, i synnerhet några Gerania, som gåfvo en angenåm, stark och förfriskande lukt ifrån sig.

Omsider framkommo vi lyckeligen til Rode Sand, hos DE WETT, der våre oxar redan fåt hvila och håmta något hull, samt nya krafter til den förestående resan.

Vinterhuken, et berg, som slutar Rode Sand åt norra ändan, och skiljer det ifrån Olyfants klofs landet, låg ännu fläcktals täckt med hagel.

Gli kallades på Hottentottens språk en umbellat, hvars rot Hottentotterne samla, torka och pulverisera, samt med kalt vatn och honing, i et trog tilhopa blandade, låta gäsa öfver natten, för at deraf erhålla en sort mjöd, som de dricka för at blifva rusige. Et par glas häraf skal vara nog, för at gifva rus, hvarpå ingen hufvudvärk följer. Af rotens pulver tagas endast et par goda händer fulla.

Vinterhuks bergen visiterade jag i år ännu nogare, än förledit år, ända up til dess högsta toppar. Flugbusken växte här ymnigt, och den rara Protea nana, hvars bloma liknar en törn-ros, fans endast på detta ställe. På ena sidan af berget var et vackert vatnfall, utföre en lodrät brant, hvarunder berget ägde en utholkad hola, som var upfyld af åtskillige buskar. Min hog drog mig väl dit, men en lång omväg hade måst göras, för at komma til detta ställe. För at undvika den mödan, vågade jag här göra et språng nedåt, af åtminstone 10 el-

eller 12 famnars högd, utan at det minsta skada mig, emedan buskaget hindrade mig, at falla hårdt. Ibland andre sällsynte växter, fant jag också här den rara Disa cærulea. Uti desse bergen fans en vacker, röd, finbladig Skiffer, som utgör breda (*strata*) floar. Den samma finnes ock i store nedfalne styck-ken, hvarstals med annan sten, lika som en Marmor. Underligt föreföll det mig, at hvarken här, eller annorstådes i bergen, fans någon kalksten, eller något kalkberg; icke eller marmor, eller flinta, utom en strålgips, som blifvit funnen i bergen vid Hex-rivier.

En Bondhustru såg jag härstådes af låtja och god-dagar så stor til växten, och tillika så fet, at jag icke set mer än en enda dess like, på et annat ställe här i landet, men icke någon, utom det samma. På vågen i Cap hade hon låtit våga sig, och då gåt up til 334 Skålpd. eller 16 Lispd. och 14 marker.

At Rode Sand endast är en dal mellan höga bergs-ryggar, såg jag tydeligen deraf, at i gropar, der det strömmande vatnet hade bortfört jorden och utgrafvit rånnilar af en eller tvånne famnars djuplek, grunden syntes bestå

af nakna bergsklippan med fine vårf, hvilke der stodo på kant, nästan lodrätte, och endast något litet lutande åt sydost. Desse vårfven voro af vatnet mycket upblötte, löse och bleke, liknande en hårdnad lera; desse hade uti mellanrummen sand, som vatnet medfört och der aflastat.

Landtgårdarne ligga härstädes ej särdeles långt ifrån hvarandra, och Colonisterne äro almänt förmögne. Både Vingårdar ägdes här i stor myckenhet; och Hvetet såddes til ansenlig mängd, samt Frugt-trägårdar voro öfver alt anlagde. Landet frambragte således de mäst lönande afkastningar, såsom Vin, Hvete, Apelsiner och Citroner. Kölden kunde likvål härstädes vintertiden stundom vara sträng nog, ja så, at den förflutne vintren, som här å orten sades hafva varit ovanligen kall, den unge vinstocken nog lidit, och på några stållen frusit aldeles bort.

Boskap och Får höllos här ej flere, än som til husets föda kunde behöfvas, och vagns-oxar handlades stundom ifrån andre stållen.

En liten Dufva, förmodeligen den

min-

minsta af alla, kallad Maquas Duyv, (*Columba capensis*), hölt sig mycket uti Trågårdarne, och sökte der sin föda af frön.

Ixia bulbifera, en lökväxt, med röd bloma, växte här i största ymnighet. På närmare håll sågs den väl stå giest nog, men på längre afstånd såg fältet ut, som det varit täkt med et stycke Skarlakan.

Likaså fans endast härstädes, vid bäckarne, den gröna varieteten af Ixia maculata, en annan hög lök-växt, som är både vacker och besynnerlig, med sit långa ax utaf gröna blomor, de der äro så sällsynta uti hela verlden.

Den 28, fortsattes vår resa öfver Brede-rivier, hvars grenar så slingrade sig fram, at vi flere gånger måste öfvervada dem, innan vi hunno til JAN SLABBERTS gård, der vi togo nattherberge.

Den 29, til PHILIP PLAISIR vid Saffrans klof, et ställe, der en gångstig finnes öfver bergen, som man kan fårdas til häst.

Vidare til JAN DE TOI. Landet hade nu börjat blifva både bredare och flåtare. Tois klof kallas åter en gångstig härstå-

 des

des öfver bergen, som man också kan fårdas til håst, då man kommer fram vid Drakenstein midt emot Parl.

Brede-rivier lämnades nu af ofs til höger, och det flåta landet, som här ligger omkring floden, samt deraf öfversvåmmas, kallades Goudena.

Längre fram låg Brand-valley, midt emot hvilket, på andra sidan af berget, ligger Stellenbosch.

Den 30, redo vi förbi DE PLOIS gård, öfver Hex-rivier til KEIJSERS hemman.

Fältet var här Carro, och Fåren sågos åta de saftfulle Mysembryanthema (*vygeboschees*), hvarefter fårdyngan sades vara odugelig til gödsel. Landet begynte också blifva ju längre, desto mera kulligt.

Den 31, ankommo vi til ALOWEN SMIDTS gård, som ligger gent emot Hottentots Holland. Landet ägde här månge kullar och bergs-ryggar, som lågo tvärt före.

November den 2, til Fru BRUELS gård, redo vi öfver en af de tvärtföre liggande Bergs-ryggar vid ena sidan, hvarefter vi kommo likasom uti en annan Bergsdål.

Ber-

Bergen til vånster kröktes nu något och ströko mera OSO ut.

Vidare til PHILIP BOTA, hvars gård låg gent emot Tigerhuk, som låg bakom de berg, hvilke utskjuta ifrån Hottentots-Hollands berg.

Bergsraden, som continuerat ifrån Witsenberg, tyktes hår kröka sig åt öster, och likasom aldeles tryta; men vid nogare efterseende befans den stråcka sig ånnu långre ut, och fortsåttas af bergsryggar, som endast lågo något långre inåt, sammanhångande med samma bergsrad.

Vi öfverforo sedan CLAS VOGTS rivier, hvilken deraf fåt sit namn, at en Colonist, vid namn CLAS VOGT hårstådes blifvit til döds trampad af en Elephant och det så, at knapt tekn efter benen syntes i stoftet.

Samma dag fotsatte vi resan til GERT NELS gård, vid KOCKMANS klof och rivier.

Mattegods (*Matjesgoed*) kallades hårstådes en sort såf, som våxte uti ån, hvaraf mattor flåtades, som nytjades af Landtmannen til tålt öfver vagnar, och

åfven at ligga på. Desse mattor voro mjuke och böjelige, och såfven, af hvilken de förfärdigades var en gråsfort, fom jag kallade *Cyperus textilis*, af hela två alnars högd, och derutöfver, tjock nästan fom en tobakspipa, och inuti pipig.

Den 3, reste vi til Droskis gård. I detta Landsstrek, åfven fom i hela det längre in liggande landet, fades regn falla med fydostan vind, hvilket fker aldeles tvårtom vid Cap.

Landtbönderne fkötte här almånt fine gårdar med lifegne Slafvar, och desse Slafvar agades icke allenast af Husbonden fjelf, til husbehof, utan vid fvårare förbrytelser af Landrostens police betjänter.

När Landtmannen någon gång nödgas antingen för några fvårare brott, eller för en obotelig lätja och vårdslöshet, hos Öfverheten anklaga någon af fine Slafvar, händer ftundom den befynnerliga omftändigheten, at om Slafven faller i tycket, få nödgas ägaren fälja honom, antingen han det vil eller icke.

Nov. den 4, anlände vi til den namnkunnige Jacobus Bota, en man, fom

nu

nu var 81 år gammal, och efter 12 Söner ågde utaf sin egen afkomma 190 lefvande själar. Det år likvål icke denna, ehuru i sit slag annars synnerliga omståndighet, som gjort hans namn så mycket kåndt och kunnigt i et nybygge, der man gifter sig tidigt, och der folkökningen år mycket stark; utan en olyckelig håndelse, som timat under en af dess jagtfårder: då han var 40 år gammal, sköt han i et skogs-snar et Lejon, som straxt nedföll, utan at han kunnat blifva varse, at de voro tvånne i sållskap. Det andra Lejonet rusade genast på honom, innan han kunde medhinna, at å nyo ladda sin bössa, och icke allenast sårade honom med dess stora och skarpa klor, til dess han föll i dåning, utan i synnerhet med tånderne så sargade vånstra armen och sidan, at han blef liksom död liggande på marken. Lejonet, som oftast år för mycket ådelmodigt, at på en död månniska fulfölja sin håmd, då hungern ej drifver det, at dermed stilla magens behof, låmnade honom i detta tilstånd, så at hans tjånstefolk omsider kunde föra honom hem. Dess hustru, en rask och tiltagsen qvinna, håmtade straxt åtskillige vålluktande krydder. Desse kokade hon i vatn,

och

och med decocten deraf tvåttade sedan dageligen, och förbant dess sår, så at han åndteligen återvan sin hälsa. Uti armen blef han likvål så skadad, at han aldrig mer kunde lägga något gevär til axelen eller skjuta något vildt. Denne mannen hade varit en af de starkaste Jägare uti hela colonièn, och igenom Elephanters skjutning, samt tåndernes förfåljande vunnit ansenlig förmögenhet. Han berättade mig, at i dess ungdom var Colonien ånnu föga utvidgad inåt landet, och at Hottentotterne deruti voro så talrike, at de Christne nybyggare ej utan fara kunde fårdas så långt inåt, som til Swellendam. Dèn tiden voro ockfå Elephanterne, åfven nog upnåra intil Cap, så ymnige, at under up- och återresan under vågen flere af dem kunde fållas. Sålunda hade denne mannen ofta på en dag skutit 4 eller 5, och stundom 12 til 13. Tvånne gånger hade han, då han utfarit på Elephants jagt, i sin lefnad, nedfålt med bössan 22 Elephanter, på en enda dag. Elephanten skjutes altid af gode Skyttar uti et enda skott, men skulle kulan tråffa någon af framfötterne, så at benet afskjutes, då måste två skott losfas. Skytten lagar altid så, at kulan kommer at gå

ge-

genom lungan, som altid år det såkraste skottet, Kulan år blandad med en tredjedel ten och våger et fjerdedels skålpund, efter hvilkens storlek bóssan år afpassad och ansenligen tung. Hvarje Elephants hane kan åga hvarje elfenbens tand ifrån 30 ånda til 130 skålpund. Desse uphandlas af Holländska Compagniet, emot en Gyllen för hvarje skålpund.

Landet började här blifva mycket kulligt och gråsrikt, samt ågde tilråckelige vatn-båckar med något skog i bergsklyfterne.

De bergen, som utsträkte sig ifrån Hottentots Holland, började långre inåt blifva alt mer och mer låge, åndteligen afbrutne ryggar, och omsider sågos de aldeles uphóra och åndas.

Den 5, fortredo vi til JURGEN BOTA, en son af den förutnåmnde ålderstegne mannen, vidare förbi BLANKENBERGS gård til ROCK vid Keurebomsrivier.

Här sågo vi en Apa ifrån Hautniquas skogar, något liknande Simia sabæa. Fótterne voro alle svarte och stjerten brun emot åndan. Testiculi cærulei liksom Kopparvitriol.

Här-

Härifrån begåfvo vi ofs til Swellendam, och sedan til Compagniets Post vid Buffeljagts-rivier, hvaråst vi togo ofs några dagars hvila.

Swellendams colonie, som lyder under sin egen Landrost, hade blifvit anlagd för vid pass 30 år sedan. Den fick då sit namn efter SWELLINGREBEL, som den tiden var vice Gouverneur eller Secundus (*Tweede*) i Cap. Den förste Landrost var härstådes RENIUS, den andre ORACK, som ännu lefde, men hade afsked, och den tredje var den nu varande, vid namn MENTZ.

Compagniets Post hade i början blifvit anlagd, til beskyd för de nybyggare, som härikring, och längre inåt landet satte sig ned för at göra upodlingar, och drifva boskaps afvel. Den blef derföre aldraförst anlagd såsom en skans försed med 7 man, och en Corporal; men sedan landet blifvit tätare bebodt af Europeer och Hottentotterne dragit sig undan, blef hela detta försvarsverk öfverflödigt och onödigt. I dess ställe har härstådes gården blifvit inrättad til någon boskapsskötsel, och Soldaterne användas til at uti den så kallade (*Groot Vaders bosch*) Farfars skog, til Compag-

niets

niets förnödenhet hugga åtskillige sorter slögdverke, hvaraf et vagns-lass hvar tredje månad upköres til Cap, utom det, som folket, til sit bättre underhåll, få upföra och försälja.

Til gårdens tjänst nytjas de Hottentotter, som ännu äro qvar, af fordom talrike slägter. Jag utforskade i år nogare dessas lefnadssät, seder och sedvanor.

Då Nytänning första afton visar sig, får man se Hottentotterne springa, taga af sig hatten och niga. Äfven så är den ceremonien ännu icke aldeles bortlagd, at vid en viss ålder göra ynglingar til man, då de derefter afsöndrade ifrån qvinfolken, hålla sig bland mankönet. Sedan ynglingen, efter brukelig sed, blifvit öfversprutad med naturligt vatn, slagtas något kreatur och tarmnätet af det samma bindes ynglingen omkring halsen. Månnerne dricka aldrig den mjölk, som af qvinfolken blifvit mjölkad. Hustrurna äga här ofta en rigtig man, och en vicarius; lika så taga månnerne stundom tvånne hustrur. Giftermålet fulbordas ofta dermed, at föräldrarne först tilspörjas, och at Bruden och Brudgummen sedan sofva tilsammans tils långt inpå andra morgonen.

nen. De afledne begrafvas uti grafvar, öfver hvilke ställas upsatte et Skölpadskal, fyldt med något välluktande pulver, och trenne qvistar af någon buske, hvarefter Processen håller sig lustig. Af vildt, som jagas och fälles, må ingen äta, innan han blifvit gjord til man, och af samma djurs hjerta och hjertsäck må icke eller man och hustru äta tillika.

Hottentotterne åto nu mera sit kött, antingen stekt eller ordenteligen kokadt i gryta; men icke långt tilbaka, innan de af Europeerne hunnit förvärfva sig et sådant käril, nytjade de det hos deras slägte vanligen brukeliga koknings-redskap, nemligen en läderfäck fyld med vatn, i hvilken köttet inlägges, och sedan upglödgade stenar, som med sin hetta bringa vatnet til kokning.

Pil och båge såg jag desse Hottentotter bruka. Detta oansenlige, men farlige gevär nytja de icke allenast til förfvar emot sine fiender, utan också, at dermed fälla vilde djur, oagtadt de nu mera sällan, i något af desse hänseenden behöfva nytja det. Bågen är en tums tjock och rund käpp, af något mer, än en alns långd, hvilken spännes med

en sträng eller sena. Pilen göres af något rör, tjockt som en gåspenna, knapt en half aln långt, vid hvilkets ena ånda med en fin sena fastlindas en lancetlik jernspits, som bestrykes med ormgift. Flere sådane pilar förvaras i et koger, af en arms tjocklek, och nästan en alns längd, med et läck åfvanpå, som fästes med gångjern af läder.

Rabekin var et spel-Instrument eller en art af Citra, gjord af en Calabass, och et smalt bråde, med 3 eller 4 strångar, de der med skrufvar kunde utspånnas; på hvilket Hottentotterne spelte med fingrarne.

Kora var et blås-Instrument, som dock icke så ofta brukades.

Et berg, kalladt Potteberg, syntes midt före gården ned emot hafsstranden, hvilket sades vara hela sex milen härifrån belägit.

En underlig Gråshoppa, rödagtig til fårgen med halfva vingar, sågs i myckenhet söka sin föda på buskarne. När den fångades, utpråssade hon under en skifva, som fans under bröstet, en slemig och blådrig våtska, likasom såp-lödder, hvilken tåckte både djuret och fin-

grarne. Detta förnyades, så ofta vätskan med en linnelapp aftorkades. För denna djurets egenskap, at fradga sig, kallade jag den samma Gryllus spumans. Larver eller halfvåxte kråk af Gråshoppan, Pneumora, sågos ofta i största myckenhet här och annorstådes på buskarne; men om dagen kunde hvarken jag eller mit sällskap finna en enda af detta djur fulkomligt med vingar, hvaröfver jag mig mycket förundrade.

Rhebåckar, Ritbåckar (*Capra*) och Bontebåckar (*Capra scripta*) höllo sig mycket uti desse kullige och gråsrike fält. Bägge könen äro försedde med horn och Bontebåcks kalfven är i början rödbrun, men blir med tiden hvitfläckig. Ehuru det är svårt nog, för landets kal-het och djurets skyghet, at kunna komma Bontebåcken inom skotthåll, blef likvål en med kula af oss skuten. Det är altid farligt, at nalkas en sådan Båck, ty om den icke är aldeles dödskuten, brukar han sine horn, och kan göra Jägaren, som kommer honom för nära, olyckelig.

En artig omständighet hade jag äfven här tilfälle at anmärka. Det händer

der stundom, då man skutit någon And uti åarne, at den antingen straxt försvinner, eller at man återfinner den med upätne fötter. Detta härrörer af Vatnsköldpaddor, som i sådane vatn vistas, och icke allenast angripa större Ånder stundom, utan i synnerhet deras ungar, dem de fatta och bita uti fötterne.

Den 10, förbi PETER BOTAS gård, Rietkuyl kallad, foro vi öfver Kerremelks och Slange-rivierer, til FORÈS ånka, vid Duyvenhoeks-rivier.

Uti hela den landsträcka, som vi hittils genomfarit, ält ifrån Hex-rivier, hade jag obſerverat, at alle åar, utmed sine stränder voro förſedde med ganska taggige trän af Mimosa nilotica.

Bergen, som utsträckt sig ifrån et vid Swellendam utskjutande hörn, gingo nu rät i öster och väster.

Den 11 *November*, begåfvo vi oss tidigt ifrån vår hederliga värdinna, ned til Duyvenhoeks-rivier, som låg et stycke ifrån gården. Af det regn, som för kort tid sedan fallit, var denna Å ännu ganska hög, och sades oss vara äfven farlig, at öfverfara. Aarne här i landet äga dock gemenligen några grun-

D 2 da-

dare ſtällen, ſom åfven under deras högre upſvällande kunna med vagn och oxar öfverfårdas. At utviſa oſs en ſådan ſå kallad Drift, hade vår vårdinna haft den godheten, at medſända en ſlaf; men ſom denne icke förſtod eller kunde tala Holländſkan, måſte han med teknande meddela oſs ſine underrättelſer, ſom antingen af okunnighet eller ondſka voro aldeles förvånde, i det han för oſs utmärkte en cirkelbåge til höger, ſom öfver ån hade bordt tagas til vänſter. Jag, ſom af hela mit Reſeſällſkap var den djerfvaſte, och måſte under hela denna reſan altid fara förut och gå i ſpitſen, red altſå nu utan betänkande in uti ån, til deſs jag med håſten, i et ögnablick nedſönk i vatnet ända til öronen, uti en ſtor och djup Sjöko-håla. Denna hade ſäkert blifvit min graf, deråſt icke, lyckligt vis, håſten kunnat ſimma och jag, ſom i ſjelfva farorne altid haft den lyckan, at ej förſkräckas, nu med ſtilla ſinnen och ledige tankar, förſigtigt ſtyrt håſten, ſom vålſde håſtigt åt ymſe ſidor i vatnet, och tillika hållit mig ſjelf, ſom af vatnet beſtåndigt uplyftades, faſt uti ſadelen. När jag hunnit väl öfver ſjelfva hålan, lyckades det mig åfven at väl komma utur

ur den samma, ehuru sådane hålors kanter äro ganska brante, så at de sällan lämna något fotfäste. Sådane hålor, dem Hippopotamus trampar til sine lägerstållen, finnas uti ganska många åar, oagtadt sjelfva djuret nu mera icke finnes, utan blifvit dels bortskutit, dels til aflägsnare friställen förjagadt. Mine häpne och förskräkte Resekamerater stodo ännu qvar på andra stranden, och vågade knapt anförtro sig åt et Element, som förekom dem så vådeligt. Emedlertid, sedan jag stigit af hästen, och låtit vatnet något afrinna, befalte jag mine Hottentotter, efter bättre gifven anvisning, öfverköra rivieret, hvarefter sedan de andre medföljde.

Jag hade icke allenast mycken orsak, at tacka min Gud, som hulpit mig utur en så ögonskenlig lifsfara, som denna; utan jag hade härtil så mycket större anledning, som denne dagen var just min 30 födelsedag, på hvilken Guds milda Försyn behagat rädda mig ifrån en annars oundvikelig undergång.

Sedan våre åkdon voro öfverbragte, gaf jag mig icke tid, til at ömsa torra kläder, som icke utan möda och ompackning kunde uptagas; utan vi fort-

 sat-

satte resan hela dagen oafbrutit, förbi CHRISTOFF. LOMBARTS gård, til en gård, tilhörig DANIEL PLAISIR, dit vi före aftonen ankommo, och der vi blefvo vånligen emottagne.

Mit första göromål blef hår, at omlaga min plånbok, mit fick-ur och andre saker, som af vatnets flod kunde taga någon skada.

En art af Corvus, som kallades Spreuw, fans både hår och på flere andre stållen, i tämelig myckenhet. Den var mindre, ån en Kaja, svart med hvit uropygium. Denne fogel hölt sig altid i sållskap med den större Boskapen och Fåren, i synnerhet mornar och qvållar, innan Boskapen utslåptes på bete, och sedan den derifrån återkommit. Dess syssla var, at af dem bortplåcka Flått (*Acaros*), som ifrån buskarne nedfalla på kreaturen, bita sig ganska fast uti huden och förorsaka dem mycken plåga. Foglen år mycket vild och skygg, så at, då en månniska mårkes ankomma, han genast bortflyger, och med mycket skriande varnar de andre, som då straxt rådda sig med flygten. Foglen sades göra sit bo vid åar, utgrafvit uti sjelfva åkanten.

Flått

Flått (*Acari*), som plågade boskapen, voro icke mindre plågsamme för våre hästar. Ofta, då jag red igenom Buskaget, för at söka och hämta blomor och frön på sådane ställen, blef min häst, i synnerhet på hufvudet, så öfverhölgd af desse blodsugande kråken, at hvarken öron eller annat kunde synas, så at jag nödgades stundom ordenteligen låta mine Hottentotter löska hästen ifrån så besvärlige och plågande gäster, innan de hunno bita sig för mycket in i huden.

Den 12, til Clas Bruyns, och sedan

Den 13, til Pet. de Wetts Landgård.

Hela denna trakten ägde ymnighet af Aloë buskarne, hvilke på somlige ställen aldeles öfvertäkte backar och bergssidor, der de på längre afstånd liknade en hel armée. Buskarne äro af en mans högd, med stammarne nedtil nakne, och en krona i toppen af brede, tjocke och kött-fulle blader.

Öfver alt såg jag Slafvarne nu sysselsatte, at af nämnde buske aftappa och bereda Aloë-kådan, hvars nytta i Läkarekonsten är äfven så förträffelig, som den af ålder varit känd, och blifvit brukad. De Wett, som var ägare til gården,

den, hade varit den förste, som börjat at tilreda denna kådan här i landet, hvarföre han ock sades äga en uteslutande rättighet, at til Compagniet, emot et vist betingadt pris, lämna och försälja den samma. Flere bönder hafva sedan lärt konsten, at tilreda den, och sälja den nu stundom i Cap, til främlingar för mer än hälften bättre köp. Tilredningssättet såg jag vara ganska enkelt och enfaldigt. Det bestod, efter böndernes brukeliga talesätt uti saftens aftapning och kokning. Tapningen kunde företagas alle tider på året, men uti eller straxt efter regntiden gåfvo bladerne ymnigare, ehuru tunnare saft. De dagar, då stilla och klart väder inföll, nytjades i synnerhet, för at aftappa saften, emedan blåsväder för mycket ihopsnörper bladet, så at mindre saft fås och at den samma för snart stelnar. Til detta arbete nytjades merendels antingen Slafvar eller Hottentotter. Et blad, som först afskars, lades ned på blotta marken, och nytjades til ränna, hvaröfver sedan andre afskurne blader, å ymse sidor, med storändan inåt lades, samt sedermera öfver desse ännu andre blader, ända til hela dusinet, och deruti öfver, så at saften af dem kunde afdrypa

på i det först lagde bladets kupighet. Bladerne, som ej alt för nära intil stammen afskuros, blefvo icke skurne i flere stycken, emedan de, efter böndernes sägen, derföre icke skulle gifva mera saft. På nyss nämnde sätt lägges efterhand flere högar af blader, så fort som Slafven eller Hottentotten hinner afskåra och lägga. När saften uphört at utrinna, aftagas bladen, och saften hålles uti Calabasser, som härstädes så väl, som på månge andre ställen, är den fattigas Bouteiller. Den måsta Aloësaft, som af en arbetare på en hel dag således kan samlas, är en stor Calabass eller litet åmbar, dermed fyld. Saften kokas sedan hema uti dertil upköpte Engelske jerngrytor, så länge, tils den blifvit så tjock, at den ej förmår afrinna af en trästicka, som stickes deruti. Al orenlighet, som flyter ofvan på, afskumas under kokningen. Saften sålunda inkokad til mer än hälften, utgjutes uti trålådor, hvari den sedan får stelna. Af tre delar saft fås vanligen en del stelnad kåda och hvarje låda kan rymma ifrån tre-til fem-hundrade skålpund, hvaraf hvarje skålpund til främmande Nationer i Staden, af bonden försäljes til 3 eller 4, ja stundom 2 Holländske styfver.

Den 15, fortsattes resan til DANIEL PINARD, öfver Gouds-rivier. Denne flod är en af de större och ansenligare här i landet. Dess kanter voro på västra sidan mycket branta. Bondgården var belägen på andra sidan, på en tämeligen hög backe. Denne floden sträcker sig långt inåt landet, och får således sit vatn ifrån berg, som ligga flere dagsresor härifrån, och som gränsa intil sådana torra landsträckor, som vissa tider på året få häftige regnskurar med åska. Af en sådan tilfällighet kan denne floden ganska hastigt fyllas med vatn, och svälla högt up, fastän här på orten är det vackraste uphålsväder. Och af denna orsaken är denne floden ganska farlig, så at Resande icke böra lägra sig nära dess stränder, eller vid dess lägare ställen. Vatnet gick nu ända up til sadelen.

Vidare begåfvo vi oss i dag til DIDELOFS gård.

Den 16, redo vi förbi flere egendomar, såsom DIRK MARCUS, BERNARDS Sons, och den yngre PLANTS gårdar, samt skyndade oss til Musselbay, til den äldre BERNARDS välbelägna landgård.

Hamnen härstädes är stor och ansen-

lig, men inge Skepp söka den samma, utom i nödfall eller af olyckor drifne hit til kusten.

Et Danskt Skepp, Kron-Prinsessan, fördt af Capiten SWENFINGER hade här strandat och förolyckats, hvarefter ännu minnesmärken funnos.

Den 18, sedan jag under en dags hvila härstådes öfver alt besökt hafsstranden, och dess sandige kullar, som fordom lärer varit talrikt bebodde af Damaqvas Hottentotter, tågade vi förbi CLAS MEIJERS och JACOBUS TUNISSON BOTAS hemmans platser, och återkommo til DIRK MARCUS vid Hagelkral, en gammal man, och våldig Elephants Jägare.

Remar af djurs hudar nytjas öfver alt af bönderne, i stället för rep, både til dragtog emellan dragoxar för vagnar, och til annat bruk. Sådane remar sågo vi här göras smidige och brukbare med smörjning utaf fett, och stark gnidning emot trå.

Den 19, fårdades vi up emot bergen, och in uti Harteqvas klof, til en lägerplats, kallad Groote Parde-kraal, deråst under bar himmel, vi för första

gån-

gången, under denna resan, togo vårt nattherberge.

Den 20, besöktes flitigt hela förmiddagen de oss på alle sidor omgifvande bergshögder, och eftermiddagen fortsattes resan öfver Harteqvas klofven til Saffranekraal, deråst vi utkommo i et slåtare och jämnare land, kalladt Canna land, af somlige Canaans land, samt passerade öfver Cannas högd (*hoogte*).

Här besannades, at flere Strutshonor vårpa i et bo, och at, om en månniska med hånderne vidrörer och handterar åggen, skola foglarne, som märka sådant af lukten, sedan ej mera vårpa på samma ställe, utan om åggen lämnas qvar, trampa dem i styckén.

Den 21, foro vi förbi Åker Heins gård, och lägrade oss emot aftonen vid klipp-rivier. Landet var emellan bergen flere gånger bredare än Rode Sand, ganska tort, som Carro, och mycket högre, än det på andra sidan om bergen liggande Hauteniqvas-landet.

Kankou kallades landstycket, som til vånster låg vid andra sidan af bergen.

Den 22, öfver Brack-rivier och Mat-

jes

jes drift, genom Matjes kloof, hvaråſt Lange kloof tager ſin början, redo vi förbi HELBECKS gård til VAN STADE.

Hårſtådes obſerverades på ſlåtten höge och långe enſtaka berg, hvilke ägde ſamma utſträckning, ſom den ſtora bergsraden.

Uti detta fåltet mårktes ockſå mera, ån vanligt, af buſkar och trån, men icke någon ſkog, och tyktes detta fålt ſvara någorlunda emot det ſå kallade Båckefåltet. Orſaken, hvarföre hår på det ſlåtare fåltet, och på högderne icke finnes någon ſkog, år utan tvifvel en långvarig torka, och briſt på regn; derföre ockſå ſkog måſt ſågs hålla ſig i bergsrefvor eller högders dålder, eller ockſå någon gång högre up emot bergen. De förre ägde meråndels vatn af nedrinnande båckar, och de ſednare fuktades af förbiſtrykande ſkyar.

Den 23, förbi BUYS hemman til GERT VAN ROIJEN vid Diep-rivier.

Bergen, ſom formerade hårſtådes Lange kloof, voro til höger den långa bergs-raden, och til vånſter en ſammanhångande bergs-rygg, ſom började vid Matjes kloof, och var nog lågre, ån den

den innanföre bredevid liggande långa bergsraden til vänster, hvaraf topparne mycket väl kunde ses.

Det land, som låg på andra sidan om de nyss nämnde lägre bergs-ryggar, och den högre berg-åsen, kallades Camenassie, hvilket landsstrek äfven af de idoge Nybyggare redan fåt sine invånare. Landet, som låg bakom den högre berg-åsen, vidare til vänster, är et magert, slät och tort Carro-fält, som gränsar til den östra Olyfants-rivier.

Bergen i almänhet ströko ONO ut.

Den 24, til TUNIS BOTAS hemman.

Här delte sig bergs-ryggen, öfver hvilken vi til vänster inredo i en dal, der idel bergsryggar lågo tvärt före, och som icke var mer, än et par bössefkott bred. Den dalen, som af oss lämnades til höger, gick til Hauteniqvas bergen, öfver hvilke man til häst kunde framkomma til Hauteniqvas skogar.

Vidare fortredo vi til HANNES OLOFSONS gård, hvaråst en vagnsväg fans, som gick til Camenasie-land, och Olyfants varma Bad, som nästan rätt öfver härifrån

ifrån var belägit vid sidan af den der framstrykande bergsraden.

Den 25, fortredo vi långre in uti Lange kloof, til MAT. SÖNDAG.

Landet öfver alt uti Lange kloof befans vara nakot och utan buskar, men gråsrikt.

Kölden är om vintren nog sträng i denne bergsdal, och snö faller understundom, som kan blifva liggande 3 eller 4 dagar.

Emedan jag förut tämeligen noga förledit år, på detta ställe upsökt och tilhopa samlat de få våxter, som hår-omkring funnos, företog jag mig nu, at upklättra til de högsta bergens toppar, för at taga deras sträckning uti något nogare skårskådande. Men aldrig har min möda kunnat blifva båttre belönt, ån igenom den hårliga syn, som nu visade sig för mine ögon, då en sträcka af berg, efter min gissning af flere Svenska mils bredd, fördelad i flere ryggar med sine mellanliggande dalar, lika som på en Landt-Charta framtedde sig för min åsyn, och visade mig tydeligen, at den måsta våg, jag under hela min resa tilrygga lagt, icke var annat, ån öf-

ver åtskillige bergsryggar, och långs efter åtskillige dalar, på en ansenlig bred af fjällar, der flere tusende månniskor, och millioner andre djur finna hemvist och föda; då deremot det jämnare och flåtare södra Africas land, i brist på vatn, ofta ej kan framvisa et enda djur eller vatna en enda fogel. Jag mårkte ockfå ifrån denna högd, at bergsryggarne emot öster alt mer och mer vidgades ifrån hvarandra, så at de til vånster, ju långre inåt, desto mera stråkte sig emot östan.

Brist på husgeråd och nödig omtanka hade hårstådes lårt Landtmannen, at af en Calabass, på hvilken åtskillige hål voro utskurne, göra sig en lykta.

Den 26, afreste vi til Pet. Frere, en stålt och djerf Skytt, samt en af de snållaste Elephants Jågare i landet; en man, som fårdigt talade Hottentottens språk.

Gent håremot slutade sig Camenasieland, och en körvåg hårifrån gick ditåt öfver bergen.

Uti hela detta landstycket idkades endast Boskaps-afvel, och en myckenhet Smör fördes hårifrån til Staden, der

der Landtmannen ej får mera för hvarje mark deraf, än 3, 4 til 6 Holländska styfver, oagtadt det kommer Compagniet at kosta hela två skillingar.

Ehuru Landtmannen på sine up-och ned-resor hvilar om dagen, och färdas om natten under svalkan, måste vi altid förhålla oss tvärtom, så framt vi skulle kunna samla några örter och andre saker, som var hela ändamålet af resan. Vi voro derföre mone om, at låta våre oxar beta om nätterne på alle de ställen, der sådant med säkerhet kunde ske. Således hade vi här låtit om aftonen våre oxar gå ute i fältet, dock ej långt ifrån sjelfva gården. Aftonen blef ovanligt mörk, hundarne höllo et förfärligt buller, och hela oxhopen trängde sig fram til sjelfva gården, utan at vi kunde komma dem, i tjocka mörkret, til hjelp med något skjutgevär. Morgonen derpå funno vi, at Boskapen var förföljd af någon Tigervarg (*Hyæna maculata*), och at en af mine oxar var biten uti ljumsken, så at skinnet til et qvarters vidd medföljt, men tarmarne voro likvål ej skadade eller uthångande. Hyæna är et driftigt och glupskt djur, som för Resande ej sällan upäter sadelen

under hufvudet, och fältskor på fötterne, då de sofva under bar himmel. När en sådan Varg inkommer uti någon Fårfålla, slagtar den icke allenast, utan injagar Fåren sådan rådhåga, at de trånga sig så starkt tilhopa, at flere qvåfvas deraf.

Den 27, til MATTH. STREIDUNG, förbi STEPHANUS FRERE, och *den* 28 til PET. NÜCKERT, samt sedan til AND. DE PRÉ.

Elandsbåckar (*Capra oreas*) funnos och sköttos någon gång här i bergen. Denne Båck är af en lagom hästs storlek, och dess kött är både välsmakeligt och begårligt. Tungan, som ofta saltad och torkad föres up til salu i Cap, räknas likvål för ännu låckrare, och gifver icke Ren-tungan efter i godhet. Denne båcken, då han blir sårad, sades icke stångas med hornen, såsom Bontebåcken, hvarom förut är nämnt, och Gemsbåcken (*Capra oryx*).

Af en mycket liten och ganska sälsynt Båck, kallad Orebi (*Capra monticola*), såg jag här en unge fångad, som var brun til fårgen, föga större, än en katt, och ganska vacker. Den sades

häl-

hålla sig på slåta fältet uti Lange kloof, och beråttades, at intetdera kônet skulle åga horn, ehuru det år troligt, at hanen åger dem.

Kouka låg gent emot til vånster, och var et kort land-stycke emellan bergen, redan inkråktadt af nybyggare, ehuru det var så litet, at det ej ågde mer, ån tvånne gårdar.

Ôfver alt hôrde jag, huru detta vidstråkta land, mer och mer lades under Hollåndske nybyggares vålde, åt hvilke den svage Hottentotten beståndigt måste rymma platsen, och vika långre inåt landet undan. Colonisterne intogo altid fôrst de gråsrikare och båttre stållen, uti de bredare bergsdalar och Hottentotten låmnades ånnu en liten tid til lott de såmre marker emellan bergen uti smalare dalar, til dess han sedan åfven trångdes derutur, och måste aldeles ôfvergifva sin ålskade fosterbygd.

Den 29, ankommo vi emot aftonen til THOMAS FRERE, efter en ganska besvårlig dagsresa. Vågarne voro af fallit regn sliprige och tunge, men åarne, som midt i dalen flôto fram, och flere gånger måste ôfvervadas, voro i synner-

nerhet ganſka djupe, ſå at det rätta ſtållet til genomfarten ej altid ſäkert kunde träffas. Härigenom hände mig den olyckan, at min kuſk tog miſte om rätta ſtråten, och körde ſå djupt ned, at vatnet ſteg up i halfva kårran, och genomblötte både torkade och otorkade örter, inſecter, kläder och andre ſaker, ſå at jag ſedan, framkommen til vårt natt-herberge med otrolig möda nödgades öfverſe och för eldbraſan torka en mängd af ämnen, ſom ſnart var oräknelig, och hvaraf en del ändå gick förlorad. Jag åkte ockſå nu mera ſjelf på kårran, emedan min häſt blifvit under reſan ſå mager och uttröttad, at jag måſte lämna honom på förra bondgården. Vatnet ſtod mig, uti åkdonet, icke allenaſt til midjan, utan åbotnen beſtod af modder, ſom uprördes af hjulen, och var ſå ſegt, at oxarne knapt förmådde draga kårran derigenom.

Dagen derpå, *den* 30, fortſatte vi reſan til Esſeboſch, en liten nätt och vacker ſkog, ſom fått ſit namn af de ſtore trän, Esſenboom (*Ekebergia capenſis*) kallade, ſom der våxa och hvars blader mycket likna de Europeiſke Aſkar (*Fraxinus*). Stora Fikonträn (*Ficus capenſis*), hvars

hvars frukter åtas af Babianer, växte här äfven i myckenhet. Emedan icke något hemman här ännu blifvit anlagdt, blef vårt hvilostålle öfver natten, under bar himmel, vid sidan af någon buske, och sadelen under hufvudet vårt örnegåt.

December den 1, tågade vi utföre Krum-riviers landet, som af den i många bugter nedflytande ån, Krum-rivier kallad, fåt sit namn. Denna bergsdalen, är icke annat, än en förtsättning af Lange kloof, men sänker sig småningom lägre, och är äfven smalare, ofta endast af et bösseskots bred. Denna äger knapt någon slåt-mark, utan afslutar hel och hållen ifrån bergen å ymse sidor til midten, der de smärre ifrån samme berg nedrinnande bäckar församla sig, och utgöra en större å.

Lange kloof och Krum-rivier, som nu äga få af landets egne och fordne inbyggare qvar, lära fordom varit talrikare bebodde af de så kallade Heykoms Hottentotterne.

Bergen til höger började omsider, vid ändan af denne dalen, at få tåta hufvuden, och blifva lägre, tils de änteligen aldeles ändades, utan at hinna

 fram

fram til hafsstranden. Bergen hade ock å ymse sidor så krökt sig, at de nu måst utsträkte sig i sydost.

Vi redo förbi Vermaks hemman, hvaråst Lange kloofs och Krum-riviers bergen til vänster aldeles slutades, och landet syntes nu ganska bredt emellan sjöstranden och den bergsraden, som til vänster, förbi Olyfants Varma Bad, sträkte sig ännu vidare ut. Sålunda hade både bergen til vänster och de til höger, hvilke hittils utsträckt sig ifrån Bäckefält, redan ändat sine ryggar, och til vänster sågos endast Olyfants-bergen utsträcka sig ungefär ONO; inom desse uphöjde sig väl några bergs-ryggar, som gingo måst O eller NO, men de räkte icke mycket långt.

Olyfants bergen sågos således vidare fortfara; men af dem märktes tydeligen flere ryggar, som småningom ändades uti särskilde spitsar. Den närmaste til vänster synliga Bergsryggen kallades Zeeko-riviers berg, och slutades vid Isac Meijers hemman, dit vi sedan ankommo; bakom den sågs en annan bergsrygg, som kallades Meulen-riviers berg, hvilken slutades vid Kocks

hem-

hemman, der vi för flere dagars tid inqvarterade ofs och uthvilade, emedan denne gården, var nästan den ytterste uti Colonien, åt denna sidan. Bakom sidstnämnde bergrygg, sågs en annan sticka sig ut längre fram, som kallades Kabeljau-riviers berg, hvilket åndades vid rivieret af samma namn.

Zeeko-rivier, som et stycke ifrån gården utlöper i hafvet, var inemot stranden tämeligen fiskrik. De fiskar, som här och i andre åar finnos, upstego ifrån hafvet, och sällan finnes fisk längre up i någon af de södra Africas åar. Fiskandet sker således endast vid åmynningar, och idkas med nät, blott af de bönder, som vid åar, och nära intil hafsstranden kunnat anlägga sine hemman. En dag, då Sönerne tillika med några Hottentotter, begåfvo sig ned til stranden, at fiska, gjorde jag dem sällskap dit, för at botanicera. Ån var väl härstädes ganska bred, men af upkastade sandrefvor ifrån hafvet, så upgrundad, at då man vadade deruti, stod vatnet föga öfver midjan. För at dels bada, dels utmed stränderne söka blomor och insecter på de der växande buskar, vandrade jag flere timar aldeles naken, endast med

en nåsduk om lifvet, utan at förmoda, det solens brånnande strålar skulle medföra någon elak verkan. Men innan kort rönte jag följderne derutaf, och mårkte, at hela den delen af kroppen, som varit ofvan vatn, var röd och inflammerad. Detta onda ökades så, at jag flere dagar måste hålla sången, och kunde icke en gång tåla en fin bomulsskjorta på kroppen, aldraminst öfver axlarne, som måst varit utsatte för solens åverkan, innan jag med söt grådda fått smörja mig, och dermed upmjuka den brånda huden.

Fåltet håromkring var gråsrikt, och således tjånligt til Boskaps afvel i stort, hvilken också, utom smör, var det enda, som hårifrån til Cap kunde föryttras.

Hår kernades nåstan dageligen, och kern-mjölken, som föga af kreatur förtårdes, formerade nåstan båckar på de stållen af marken, der den utgöts.

Hottentotter voro talrike i Bondens tjånst, hvaraf de pigor, som förråttade kernandet, måste tvåtta sig, och hålla sig rena, åtminstone långt up åt armarne, och om hånderne.

En

En synnerlig och vacker Domherre (*Lang staart*, *Loxia macroura*), hölt sig öfver alt uti desse fält, i synnerhet vid sådane ställen, som voro kårragtige och hyste någon säf. Den liknade Guldfinken med sin sammetsröda sommarklädning, i hvilken hannen denne tiden på året som båst prunkade; men skildes lått ifrån den samme med sin långa stjert, som var mycket långre, ån sjelfva kroppen. Vintertiden år han grå, åfven som honan hela året, hvilken icke en gång åger lång stjert. Det var artigt, at se denne fogel flyga, med sin långa nedhångande stjert, som tyktes lika som tynga ned fogelen, så at han aldrig kunde flyga rått fram, utan altid i bugter, upåt och nedåt. Uti blåsvåder var dess flygt egenteligen mycket hindrad af den långa stjerten, så at fogelen icke förmådde styra åt den led, han ville, utan kastades ofta åt sidorne. Dess långsamma flygt, åtminstone den trögaste jag någonsin ibland foglaskaran blifvit varse, gjorde at fogelen lått kunde fållas för bössan, och under regn samt i blåsvåder kunde man springande nåstan med blotta hånderne fånga honom.

Hottentotterne, som bodde håromkring,

kring, åfven de, som voro i tjänst hos Europeerne, gifte sig utan ordning. En qvinna hade ock här stundom en egen man, och en annan, såsom reserve. Om en gift Hottentot för någon tid reste bort, kunde hustrun emedlertid gifta sig med en annan, hvilken omständighet förledit år hade olyckeligen händt min då varande kusk, som vid hemkomsten med alle sine på resan förvärfvade förtjänster fant sig vara Enkling.

Förledit år hade jag på flere ställen fåt se, huru Hottentotterne, som äga inge hästar, både til ridande och bördors förande nytjade dragoxar; nu hade jag tilfälle, at lära, huru sådane oxar dertil inöfvades. En oxe, som ärnades til ridoxe med tiden, måste ifrån första veckorne efter dess inkomst i verlden redan vänjas vid, at tåla sin ryttare på ryggen: til den ändan bants i början et skin öfver ryggen, med hvilket han äfven släptes i vall, jämte Kon. Sedan sattes små Hottentots gåssar på kalf-ryggen, och när en kalf sålunda blifvit något litet inriden, bindes en annan olärd vid hans sida, för at bättre tämjas. Detta kalfridande, som merendels skedde uti fult galopp, var lustigt nog, at

på-

påſe, och leken ſlutades gemenligen ſå, at kalfven ganſka lått, och efter behag afkaſtade ſin ryttare.

En liten och grå ſort af Gråshoppa (*Mantis fauſta*), fans hår och på andre ſtållen, ſom fåt namn af Hottentotternes Gud, och troddes blifva af dem tilbeden. Hårtil ſåg jag ingen anledning; men nog hôlts detta lilla grå djuret uti någon agtning, ſå at de ej gerna tilfogade det något ondt, utan anſågo den månniſka eller det kreatur fôr lyckeligt, på hvilket det ſatte ſig, dock utan at viſa det någon dyrkan.

Emedan Vatn-Skôlpaddor hår funnos, fångade jag en derutaf, fôr at erhålla bloden, til fôrſôk emot ormbet eller tilkommande behof. Ganſka litet blod ficks af en Skôlpadda, ſom var ſtôrre ån handlofven. Sedan halſen var afſkuren och bloden utrunnen, ſkildes det bleka (*ſerum*) derifrån, och det rôda, ſom hôlt ſig åfvanpå, torkades på papper, ſkiffrade ſig och ſvartnade.

På de brôdfrukts Palmtråd, (*Zamia caffra*) ſom i negden funnos, upſôktes frukten, hvilken år nog ſållſynt, och frôn deraf ſamlades. Viſſa trån gifva endaſt han-

han-blomor, uti en stor kotte, utan frön, och andre trån åter frambringa en lika kotte, stor som et hufvud, med rigtiga frö-kårnar. På undre sidan af han-kottens fjåll sitter en oråknelig mångd af frö-mjöls knoppar (*antheræ*), som spricka och åga et hvit, något segt frömjöl, (*pollen*) uti sig. På honan sitta frön, store som Krakmandlar, emellan sjelfva fjållen, omgifne med et rödagtigt mos, som år åtbart. Frukten mårktes utkomma i sjelfva toppen af Palmen, stundom innan ånnu någon stam hunnit formeras öfver jordytan. Frön troddes aldrabåst och såkrast upvåxa, efter sked' utplantering, om deröfver lades halm, som antåndes och afbråndes, eller om frön förut blifvit blötte i varmt vatn.

Uti hela den vidlyftiga stråcka af land, som vi til rygga lagt, alt ifrån Rode Sand, ånda til Camtous-rivier, finnes ingen enda Kyrka i denna nu mera folkrika Colonien anlagd. En sådan hade vål af Landtmannen blifvit åskad, och oagtadt alle andre Pråster i Staden och på landet lönas af Compagniet, hade Landtbönderne likvål erbudit sig, at sjelfve löna en Pråst, om Kyrkan blef-

ve

ve anlagd midt uti Colonien, på et för dem beqvämligt ställe. Förslag härtil hade äfven blifvit upgifvit, och ansökning gjord, at på egen kostnad få bygga en ny Kyrka vid Kafferkuyls-rivier, der de måste, under sin resa til Cap, måste fårdas förbi. Men detta, ehuru nyttiga och Gudeliga företagande, hade nu i flere års tid blifvit hindradt, i anseende dertil, at Landrosten, tillika med några få dess grannar, arbetade på at få den nya Kyrkan bygd vid sit Boställe på Swellendam, oagtadt detta ställe låg vid ena åndan af et vidsträkt nybygge.

Vår vård var en ålderstegen hederlig man, och föd i Europa, en af de raskaste Skyttar i landet, och som flere gånger, gjordt långa resor inåt Caffers-kusten, för at skjuta Elephanter, igenom hvars tänder han hunnit förvärfva sig någon förmögenhet, och åndteligen här nedslagit sine bopålar, på et vackert och förmånligt ställe. Han berättade mig, som en trovärdig man, och åsyna vitne, åtskillige omständigheter, dem en Resande annars få mycket sällan är lyckelig nog, at sjelf blifva varse; såsom til Exempel: en gång, under

sine

ſine Jagtfärder blef han varſe en Sjö-ko (*Hippopotamus amphibius*), ſom gåt up et ſtycke ifrån en å, för at kalfva; han låg då med ſit medfölje helt ſtilla fördold i buſkagiet, til deſs kalfven viſade ſig, då et ſkott ſå väl afpasſades på modren, at hon blef död på ſtället; Hottentotterne, ſom derefter trodde ſig kunna fånga kalfven lefvande, lupo fram, at faſthålla honom, men detta lyckades dem ej bättre, oagtadt de voro flere, än at den nyfödde kalfven, ſom ännu var hal och ſliprig, gick ifrån dem, rätta vägen til ån, utan at han ännu ägt någon undervisning af ſin mor, antingen om vägen til ån eller detta deſs naturliga rädnings medel. Lika ſå berättade han, at en Elephants hona, under parningen lägger ſig på knä, och at hanen derföre aldrig kan beſpringa hänne, utan då hon är lyſten. Om Lejon, deſs jagt, ſedvanor och egenſkaper hade han mycken egen erfarenhet, och gjorde jag mig ſå mycket mer möda, at underrätta mig härom, ſom jag ärnade nu för längre tid, vandra igenom et land, der endaſt himmelen ſkulle blifva mit tak öfver hufvudet, och et öpet ſamt med vilde djur upfyldt fält min lägerplats, och ſom jag tillika väl viſte,

at

at det ej litet gagnar en Resande, at kånna de odjurs art och lynne, för hvilke han har at sorgfålligt agta sig. Et Lejon kan ligga i en buske, der en månniska förbigår, utan at röra sig, endast man låtsar icke blifva det varse; det kan ock vål upspringa, utan at göra något ondt, endast man blir stående stilla, och icke tager til fötterne at löpa. Et hungrigt Lejon år likvål farligare och mindre skonsamt; dock angriper det icke gerna en månniska, åtminstone gör det mycket val ibland sit rof, så at det håldre åter en hund, ån en oxe, och mycket håldre en Hottentot, ån en Christen, förmodeligen derföre, at den smörjade Hottentotten altid stinker, och emedan han aldrig nytjar salt eller krydder, hvaraf hans våtskor icke åro så skarpe. Det griper också håldre en Hottentot eller en Slaf, ån uphångt kött af Buffeloxar, så at det håndt en gång vår vård om nattetid, at Lejonet gåt igenom buskarne, der sådant kött var uphångt, för at gripa Hottentotten på sit sofstålle. At uti skog upklifva uti et tråd, år en såker undanflykt för Lejon, som ej upgå i tråden, men ingalunda för Tigrar, som ofta, når de håftigt jagas af Hundar, dit upspringa och der

der söka sig en säker friſtad. Uptäcker man något Lejon, bör man aldrig springa undan, utan stå stilla, fatta mod och se det stint i ansigtet. Ligger et Lejon stilla, och ej rörer stjerten, kan man vara säker, men veftar det stjerten, så är det hungrigt, och man är i mycken fara. Kan man komma i den ställning, at en grop är emellan Lejonet och sig, så kan man trygt gifva eld på det, ty öfver gropen vågar det sig icke; lika så är man i mycken säkerhet, om man kan vinna någon högd, dit up det ej eller vågar sig efter.

I samma mon, som Landtmannen intagit landet, och anlagt gårdar längre inåt kusten, i samma mon har ockſå Lejon samt andre djur måst blifva dels aldeles bortskutne, dels förjagade. Denna omständighet hade vår vård, ej länge sedan hårstädes fåt vidkännas, men lefde nu uti någorlunda säkerhet om sin hjord. Et Lejon äger den förfärliga styrka, at det icke allenast griper den störste oxe, utan ockſå vigt kastar honom öfver sine skuldror, och dermed springer öfver et par alnars hög gjärdesgård, oagtadt fötterne af oxen släpa efter ut åt marken. Intet djur är dock

Låt-

låttare, at utrota, ån Lejonet, oagtadt al dess styrka, vighet och försigtighet. När man af spåren utforskat, huru månge Lejon åro tilsammans i troppen, upställer man för dem lika månge bössor på et stålle, dit man tror Lejonen komma. Vid et stycke af något as bindes et starkt snöre, hvilket med ena åndan håftas vid aftryckaren. När då et Lejon vidrörer aset, aflossas bössan, som år så ståld, at skottet tråffar hufvudet. De andre nårvarande Lejon låta icke bortskråma sig af smållen, utan kan det hånda, at något af dem går til röken, och med klorne griper uti det afskutne gevåret, och alle de öfrige stupa efter hand, för de öfrige upstålde bössornes kulor, så at stundom hela troppen utrotas på en enda natt. Skulle et Lejon vid sådant tilfålle icke dödskjutas, utan endast såras, så går det sedan ej fram för någon ståll-bössa, och et sådant såradt Lejon vågar åfven, utan at drifvas af hunger, angripa månniskor.

Klosjukan började redan, sedan sommar-hettan blifvit starkare, at ibland hornboskapen visa sig, och min Engelske Resekamerat hade redan en och annan utaf sit spann hår med behåftad,

så at han hår nődgades bortbyta dem emot andre, hvilke tyktes vara friskare. Mine oxar hade ingen annan sjuka, ån hungren och voro så magre och utmattade, at ingen sjukdom tyktes kunna håsta vid deras magre refben, och smala benlåggar. Emedlertid, sedan kreaturen fåt uthvila, fôresatte vi oss, at fortsåtta vår resa ånda bort til de så kallade Snőbergen. Och som vi hådanefter endast ågde lånder, som blott af Hottentotter voro bebodde, och på några stållen obebodde, voro vi omtånkte, at både medtaga på resan några Hottentotter såsom Tolkar, Vågvisare och Vaktare, samt at tillika fôrse oss med något litet proviant.

Vår hederliga vårdinna tillagade derfőre åt oss en hop hvet-skorpor, några bullar hvetebrőd, en smőrask och et stort flaktadt får, som insaltades och insyddes i dess egit skin.

Hottentotternes språk år icke őfver alt lika, utan åger sine betydande dialecter, men merendels åga de alle en art af klapning eller smållande, under uttalet. Denna klapning mårkte jag hos dem i synnerhet vara trefaldig, som gőr, at

at Europeerne sällan kunna rigtigt tala språket, ehuru deras barn, som upfödas ifrån barndomen med Hottentots-barnen, låra tala det med färdighet. Den ena klapningen år (*dentalis*), då smällen göres af tungspitsen emot tänderne; den andra år (*palatinus*), då smällen sker med tungan emot gomen; den tredje år (*gutturalis*) svårast, och sker ända ned i strupen, med sjelfva roten af tungan. Desse smällar åro så mycket svårare at göra, som de böra ske just i det samma sjelfva ordet uttalas, och icke förut eller efteråt. Desse smällar förekomma icke allenast i början af orden, utan åfven midt uti och stundom två smällar i et två-eller tre-stafvigt ord. När några Hottentotter sitta tilsammans at språka, låter det nästan såsom några Gåss kaklade tilhopa. At språket i uttalet var mödosamt, åfven för dem sjelfve, märkte jag nogsamt deraf, at de affecterade sig och mödade läpparne. De kunde dock prata med tobaks-pipan i munnen, men då endast föra korta samtal. Caffernes språk märkte jag vara mycket lättare, och talas med mycket mindre smällande, hvilket endast hördes uti somlige ord.

Således äga Invånarne på detta södra Africas hörn sit ordenteliga tungomål; men för öfrigt äro de så ringa förädlade, at de icke äga några bokstäfver, och intet enda sätt, at skrifva eller tekna dem, antingen på papper, i trä eller sten. Man söker således förgäfves hos dem någon lärdom eller några gamle minnesmärken, och få Nationer i verlden lära vara mindre odlade än desse.

På sit språk kunde Hottentotten icke eller nämna flere af de saker, som brukades hos Nybyggarne, såsom Spilkom, Ok-skida, Kittel, Tobak med flere.

Då jag stundom för flere veckors tid måste utom Colonien vistas ibland Hottentotterne, nödgades jag lära något af deras språk; och för at bättre kunna minnas de ord, jag efterhand lärde, formerade jag mig et litet Lexicon derpå, och med trenne tekn utmärkte de 3:ne brukelige smällar; hvaraf dentalis här utmärkes med littera a, palatinus med A, och gutturalis med á. Kolbe har et långt Register af Hottentottens språk, och Professor Sparrman har äfven några Dialecter deraf. Och emedan en del af hvad jag anteknat, är olika med

de

de förres, har jag til de språk-kunniges tjänst velat anföra det.

1. *KoISE,*
2. *KaMSE.*
3. *ÅRUSE.*
4. *GNATol.*
5. *METUKA.*
6. *KRUBI.*
7. *GNATIGNA.*
8. *GNINKA.*
9. *TUMINKMA.*
10. *GOMATSE.*

Hund, *ARiKÆ, TUTU, TUP.*
Hynda, *TUS.*
Loppa, a*TTI.*
Mjölk, *BI, BIP.*
Bröd, *BRè.*
Gif Bröd, *BRè MARè.*
Smör, *BINGöI.*
God dag, *DABè, DABETè.*
Hampa, *DåKHAN.*
Eld, e*I*, e*IP, NeIP.*
Gör eld, e*I KUA KöI.*
Hvar år vågen til nästa by? *DANNA HAA SE aKROI aDU.*
Hvar år? *DEMMA.*
Ko, *GöS, GöOSA.*
Komjölk, *GöSBIP.*
God afton, *GoI MOTSKI.*
Boningsställe, *GEI-HEP.*
Elakt våder, *HoMA.*
Kom hit, *HÆVA HA, KöNG.*
Kom hit, min Vån, *HAGATSCHI.*
Oxe, *HöGö, KU-MAP.*
För hit, *HANKA.*
Häst, *HAKVA, HAAP.*
Hvar år Hästen? *HAKVA DEM-MA HA?*
För Hästen hit, *HAKVA SEO.*
Bord, *HEIP.*
Hustru, *HoNNES, KUS.*

 Vatn,

Vatn, *KaMMA.*
Lejon, *KáMA.*
Mun, *KaM.*
Läcker, *KaNJI.*
God morgon, *KoA MOTSCHI.*
Tobakspipa, *KOP.*
Man, *KúPP.*
Dricka, *KA.*
Gångvåg, *KUDU.*
Hus, Gård, *KOMMA.*
Det år godt, *KaI HEM.*
Buffel, *KaW.*
Sjöko, *KoU.*
Hol, *KóU, TWaP.*
Slå, *KUA.*
Bössa, *KABú.*
Priapus, *HOP.*
Glans penis, *KoU-TERE.*
Fader, *AMBUP, TIKKOP.*
Moder, *ANDES, TISSOS.*
Syster, *KANS, TIKaNDI.*
Broder, *KaRUP, TIKaKWA.*
Vackert våder, *TaM.*

Gryta, Trumma, *SU.*
Kafferskorn, *SEMI.*
Varm, *SANG.*
Ata, *SINNo.*
Knif, *NóRAP.*
Stol, *'NeNaMHoP.*
Sofva, *oM.*
Sy, Stoppa, *oM.*
Hus, *OMMA.*
Gif, *MARè.*
Öga, *MU.*
Penningar, *MARI.*
Öga, *MUM.*
Hatt, Mössa, *KaBA, TABA.*
Varg, *KoKA.*
Ågg, *KaBIKA.*
Tupp, *KóUKE-KURR.*
Kall, *KOROSA.*
Vagn, *KROI, KROJIM, KULE.*
Glaskoral, *KRAK-WA.* Caffris, *KI-TI KITI.*
Elg, Capra oreas, *KeN.*
Elghona, *KeNS.*
Elg-tropp, *KaNNA.*
Kött, *Kop.*

Folk

Folk, *KEUNA.*
Tand, *KoM.*
Nåsa, *KoVP.*
Jern, Koppar, *KoRUP.*
Bröst, Patt, *SAMMA.*
Hvar är Vagnen? *HAVA KROIJM?*
Här är Vagnen, *HÆVA KROJIM.*
Sto, *HASS.*
Råf, *GIEP.*
Löp bort, *SU SE KöN.*
Tiger, *GVASSUP.*
Viverra ichneumon, *eP.*
Får, *GONA.*
Kista, *GEIP.*
Capra dorcas, *KAMMAP.*
Klippsten, *OiP.*
Har ni sett? *MUSKO.*
Ox-tropp, *MANQVA.*
Om ni behagar, *KuMSEA, HuNKöP.*
Vånd om, Kör tilbaka, *KARRA.*
Hottentots klädning, *NAMKVA.*
Euphorbia viminalis, *KUIJOP.*

Barnen, som hos Hottentotterne gerna voro talrike, drogo omkring benen först ringar, gjorde af såf, i stället för de af hudar, tils de blefvo vane vid dem. Åfven så märkte jag, at Caffernes poikar i början öfvade sig, at kasta en spitsad kåpp, tils de med åren kunde handtera Kastspjuten.

Troldom äro Hottentotterne mycket falne för at tro, och då någon sjuknar eller dör, tro de honom vara förtrollad.

Hottentotterne hade hår almånt en pung fór priapus, fom var gjord af det grå ftycket, fom fitter på ryggen af Capfka Råfven, och fom fåftes omkring lifvet med en rem. Kafferne ågde vål ock en dylik, men af annat fkin, och den famma få liten, at den oftaft ej tåkte mer, ån fjelfva fórhuden.

Vid de Luftbarheter, fom Hottentotterne anftålde, i fynnerhet fór at röa ofs, fick jag hår fe deras kortfpel och en fort fpel-inftrument, fom kallades Korà. Det liknade i lraft en Violftråke, var gjordt af en tråkåpp, och en deröfver fpånd fnara. Hårvid fåftades i ena åndan en fpits af en penna, och på denne blåftes och fpelades med låpparne, få at inftrumentet gaf ifrån fig et fkorrande ljud. Kortfpel kallades en lek hos dem, hvarvid pratades, knåptes med fingrarne, och fkrattades.

Sedan vi fórfedt ofs med vågkoft, och i god ordning fórfat våre fkjutgevår, begåfvo vi ofs *den* 9 *December*, på vågen til Cabeljaus-rivier, hvaråft nu den fidfta gården var anlagd, fom fkóttes af en dríng, och tilhórde VAN RHENEN, en rik Borgersman i Cap.

Den

Den 10, foro vi öfver Camtous-rivier, som nu utgjorde gränsen för Holländska colonien, hvilken vidare icke fick utsträckas. Detta var ock strängeligen förbudit för den orsaken skul, at icke nybyggarne sjelfve skulle komma i krig med de modige och oförskräkte Cafferne, eller Compagniet derigenom lida något. Fältet häromkring var annars både gräsrikt och vackert.

Resan fortsattes vidare til Luris-rivier, hvaråst landet började blifva ganska kulligt och bergagtigt, lika som uti Hautniqvas land, med vackra skogar både i bergsklyfterne och vid bäckarne. Här och der sågo vi stora gropar formerade, til at deri fånga Elephanter och Buflar. Midt uti gropen stod en påle, som var ganska spitsig upåt, och på hvilken djuret spetsar sig, då det faller ned i gropen.

Den här varande Hottentots Kapitenen besökte oss straxt om aftonen, och lägrade sig med en del af sit folk, et litet stycke ifrån oss. Han var skild ifrån de andre med sin mantel af en Tigerhud, och sin staf i handen.

Den 11, togade vi förbi Galgebosch til VAN STADES rivier, der vi uptände våre eldar, och togo vårt natt-låger. De här boende och med Caffrar blandade Gonaqvas Hottentotter besökte ofs, i stora troppar ankommande, och blefvo hjerteligen undfägnade med vår goda Holländska rull-tobak. Flere af desse drogo Tigerhudar på sig, dem de sjelfve dödat, och igenom denna sin tapperhet förvårfvat sig rättighet, at båra dem. Många af dem buro i handen en Råf-svants, upträd på en tråpinne, hvarmed de torkade svetten af sig. Som desse ägde vacker boskap, bekommo vi til öfverflöd mjölk af dem, mjölkad i flåtade korgar, aldeles vatn-tåte, men merendels så orene, at vi nödgades sila mjölken igenom en linneduk.

Den 12, om morgonen foro vi öfver VAN STADES rivier, och ankommo til et par ansenlige och store byar, bestående af många runde kojor, anlagde uti en cirkelboge. Folket framströmade som en flod til våre åkdon, och vår tobak tyktes hafva samma verkan på dem, som magneten på jernet. De fulvåxtas antal ansåg jag minst til två- eller tre-hundrade. När de måste undfåt

et

et litet stycke tobak, gingo de glade ut åt fältet eller hemåt. Större delen af desse voro klädde i kalfskins hudar, och icke med fårskin, såsom de andre Hottentotterne.

Åtskillige saker hade vi ifrån Staden medfört, hvarmed vi antingen sökte vinna detta folkets vänskap, eller belöna dem för gjorde tjänster, såsom små Knifvar, Skördosor och små Speglar. Åt de förnämste uti hopen förärade vi några Speglar, och hade et ogement nöje, at se detta okunniga folkets mänge uptåg dermed, i det de ymsom sågo sig en eller flere uti spegelen, och sedan med mycket skrattande koxade på hvarandre; det löjeligaste var, at de åfven sågo efter bakom spegelen, om samma bilder der funnos, som de i spegelen blefvo varse.

Detta folket, som var väl växt och såg raskt samt oförskråkt ut, prydde sig med borstar, gjorde af djurs stjertar, både uti håret, vid fötterne och omkring lifvet. Några hade remar af hudar, och andre glaspärlor, lindade flere varf omkring lifvet. Men ingen prydnad var dem kärare, än blänkande små metalplåtar, utaf koppar eller måssing,

an-

antingen aflånge, runde eller fyrkantige; desse skurade de ganska vål och hångde dem med et snöre antingen uti håret, eller framuti pannan, för bröstet, bak i nacken eller för sjelfva såtet, och stundom, då de ågde flere, rundt omkring hela hufvudet. Min Engelske följeslagare ågde med sig en af de i koppar slagne och förgylde medailloner; som voro sände med de 2:ne Engelske Skeppen, som nu seglade långst emot södra Polen, at utdelas åt de der varande folkslag. Denne penning skänktes åt en af de Caffrar, som gjorde sig mycket förtrolig med oss, hvaröfvèr han blef så glad, at han sedan hela fram- och åter-resan hit tilbaka, gjorde oss sållskap med sin lysande penning, hångande midt för pannan.

Några af detta folket hade en conisk skin-såck fram för bröstet med fyra remar hångande öfver halsen, hvilken nyttjades til Tobakspung. Några hade om halsen et perlband af snåckor eller så kallade ormskallar (*Cypræa moneta*), uptrådde på snören, hvarvid hångde et sköldpadskal, at förvara sin Bukku-smörja uti. De måste af dem voro våpnade med

med Kast-spjut, så många som de i ena handen väl kunde hålla.

Kojorne voro tåkte med mattor af såf, som voro så tåte, lika som deras flåtade mjölk-korgar, at vatn icke kunde tränga sig igenom.

Bergs-ryggen til vånster, som hittils följt oss, slutades nu, och til höger syntes hafvet. En större bergs-rygg fortfor likväl längre inåt landet til vånster.

Landet var hår öfver alt fult af hvarjehanda vildt, och sålunda mycket farligt för odjur, at fårdas igenom. I synnerhet voro vi bekymrade för våre dragare, som af Lejon lätt kunde skråmas, och för oss förloras.

Vi voro också för få i sällskap, och för litet beväpnade, at kunna altid vara såkre för sjelfva landets Invånare, hvars språk våre Hottentotter nu mera icke väl förstodo. Derföre beslöto vi, at ifrån denne by löcka med oss ånnu en tropp Hottentotter, dem vi lofvade belöna med tobak, och andre begårlige småsaker, samt skjuta åt dem tilräckeligen af vilde Buflar til uppehålle. Detta löfte skaffade oss flere, ån vi önskade, och

vår

vår framtogande tropp bestod af mer, ån hundrade personer.

Den 13. Det landstycke, uti hvilket vi nu vistades, kallades Krakakamma, var gråsrikt, skogigt och fult med allehanda vildt, som hår ånnu fór Nybyggarne ågde någon fristad, såsom Buffeloxar, Elephanter, Tvåhórningar, randiga Håstar och Åsnor (*Zebra*, *Qvagga*), och flere sorter af Båckar, i synnerhet stórre flockar af Hartebestar (*Capra dorcas*).

Vi fårdades fórst til Krakakamma valley, och sedan derifrån långre ned til hafsstranden, hvaråst en myckenhet af smårre buskager, och stórre skog funnos våxande, upfylde med stora troppar af Buffeloxar, som afbetade de håromkring liggande fålten.

Eftermiddagen, sedan det hetaste af dagen var fórbi, utgingo vi med några Hottentotter på jagt, i tanka at få skjuta något fór magens behof åt vårt talrika medfólje. Når vi framkommit et stycke emot skogen, blefvo vi varse en måkta stor tropp af vilde Buffeloxar (*Bos caffer*), som nu under sit betande lutade sine hufvuden nedåt, och blefvo ofs ej varse fórr, ån vi kommit dem

tre-

trehundrade steg nära. Hela troppen, som tyktes utgöra 5 eller 6 hundrade store kreatur, lyftade då up sine hufvuden, och anskådade oss med upmärksamhet. En så talrik tropp, hvaraf hvart enda djur är ganska förskräckeligt, hade bordt kunna injaga, vid en sådan åsyn, rådhåga och rysning, äfven hos den, som förut icke haft tilfälle, som jag förledit år, at ersara en dess våldsammaste medfart, och se dess fruktansvårda styrka. Emedlertid, då vi kände nu Buffelens art, at på slåta fältet icke gerna angripa någon, frugtade vi aldeles icke hvarken för dess styrka eller dess myckenhet; men för at icke skråma dem, blefvo vi en liten stund helt stilla stående, til dess de åter igen började luta sig ned, för at åta. Med snabba steg nalkades vi då dem, tils vi hunnit dem endast på fyratio stegs afstånd. Vi voro trenne Europeer, och lika månge inöfvade Hottentotter, som drogo bössor, och de öfrige Hottentotter voro våpnade med sine kaststpjut. Nu började åter hela oxskaran koxa up, och vånda sig emot oss, samt se oss råt muntert och oförskråkt an. Vi funno det nu vara tid, at lägga an, och gåfvo alle eld på en gång. Skotten voro

ej

ej väl lossade förr, än hela denne så starke och annars oförskräkte hop, af elden och smällen förvånade, vände sig om, flydde undan och intogo skogen, samt lämnade oss en i sit slag makalös syn. De sårade Buflarne skilde sig ifrån den öfriga troppen, och hunno antingen icke åtfölja den, eller togo de en annan kosa.

Ibland dem var en gammal Tjur, som kom rätt emot den sidan, der vi stodo, så at vi nödgades taga til fötterne, och fly för honom undan. Det är väl icke möjeligt för en människa, ehuru snält hon ock kan löpa, at springa undan desse djuren, men icke desto mindre voro vi underrättade väl derom, at man ändock nogsamt kan rädda sig undan, så länge man äger et öpet och slätt fält; ty Buffelen, som emot sit stora hufvud, har ganska små ögon, ser icke myeket åt sidorne, utan alt rät fram. När han altså hunnit något nära, bör man endast kasta sig omkul på sidan. Oxen, som galopperar altid rätt fram, blir den liggande då icke varse, och saknar icke sin fiende förr, än den samme kunnat åt et annat håll löpa undan. Vår svårligen sårade Buffelstjur kom

oss

oss nog nära, men sprang åt sidan förbi, årnandes sig til en liten der varande skogslund, hvilken han likvål icke aldeles upnådde, innan han stupade. Emedlertid hade våre andre Hottentotter efterföljt en ko, som dödeligen blifvit sårad, och med sine kastspjut dödat en kalf. Vi begåfvo oss genast til den stupade Buffelstjuren, och funno, at kulan gåt in uti bringan och trångt sig igenom större delen af kroppen, och at han, det oagtadt, sprungit i galopp flere hundrade steg, innan han stupat. Den var nog gammal, svartgrå til fårgen, och nästan utan hår, som på de yngre äro svarte. Kroppen är hos detta djur ganska tjock, men fötterne deremot korte. När han låg på marken, var han så tjock öfver buken, at jag ej kunde klifva up på honom, utan at springa dit up. Sedan våre kuskar något litet afspällsat honom, utsökte vi de kötfullaste styckena, och insaltade något deraf, samt gjorde tillika på stället en god måltid. Ehuru jag hade förestålt mig, at köttet af en så gammal tjur, skulle vara både groftrådigt och segt, fant jag likvål til min förundran, at det var både mört och smakade likssom annat vildt. Det öfriga af slagtoxen, kon och kalfven lämnades

Hottentotterne til del, hvilke icke eller voro ſenfärdige, at på ſtället uptända en ſtor eld, och vid den ſamma ſteka ſine afſkurne ſtycken. Det aldraförſta, ſom de måſt ſatte värde på, och ſom de lade på den uptände elden, voro ben-och lårpiporne, uti hvilke ſjelfva mårgen inom ſine ben ſtektes, och med ſtörſta begärlighet ſedan förtärdes. Tarmar, kött och andre ſaker uphångdes af dem på alle qviſtar, ſå at ſtället innan kort ſåg ut ſom et ſlagtarhus, hvaromkring Hottentotterne lägrade ſig för at ſteka, äta och ſofva.

När det började lida emot aftonen, fant jag och mine Reſekamerater för godt, at begifva oſs tilbaka til våre åkdon, at innan det aldeles mörknade beſörja om våre kreaturs faſtbindande. Under vägen gingo vi på några hundrade ſtegs afſtånd förbi fem ſtycken Lejon, ſom vid vår åſyn behagade gå undan och inåt ſkogen.

Sedan vi vid hjulen af våre åkdon faſtbundit dragoxarne, ſkutit et par ſkott i luften, och uptändt rundt omkring vårt lägerſtälle några eldar, förſigtighets mått, ſom både i anſeende til Elephanter, och i ſynnerhet emot Lejon, äro

gan-

ganska nödvändige, begåfvo vi oss, med en laddad bössa utmed hvar sida, under den Högste Gudens Nådiga beskyd, til hvila. Och desse omständigheter i akt togos altid sedan, då vi nödgades campera uti sådane fält, der människor om dagen, men vilde djur om natten, tyckas ymsom vara rådande Herrar. De vilde djuren ligga merendels stilla uti skogarnes skugga under det heta af dagen. Om qvällarne och nätterne är deras tid, at beta under svalkan, och denne tiden framkomma Lejon och andre Rofdjur, at af de förre söka sin föda. Et Lejon kan väl icke med styrka angripa någon Buffeloxe, utan nytjar det dertil altid list, och ligger i försåt under någon buske, aldrahälst vid bäckar, der den ankommer at dricka. Det springer då med största vighet på dess rygg, och med sine förfärlige tänder biter honom i nacken samt på sidorne sårar honom med sine klor, til dess han afmattad nedfaller.

Den 15, om morgonen utgick jag väl, för at efterse, om de trädslag, som här utgjorde landets skogar, ännu ägde några blomor; men jag fant, at sommaren dertil ännu ej var nog framli-

 den,

den, at skogen var så taggig och sammanvåxt, at man ej, utan at göra sig våg, kunde framkomma, och at det åfven för odjur var ganska farligt, at trånga sig långt in. Hår och annorstådes dår skogar funnos, sågo vi vid vatnstållen icke allenast fårske spår efter Buflar, utan också spår och stora kokor af tråck efter Elephanter, Tvåhörningar och andre djur.

Uti fålten uppehöllo sig randiga Håstar och Åsnor, (*Equus Zebra* och *Quagga*), Hartebestar (*Capra dorcas*), Kudus (*Capra strepsiceros*) med flere.

Vi rustade oss derföre til, och begåfvo oss til Swartkops-rivier, och den icke långt derifrån varande Saltpannan, hvaråst vi hvilade öfver den hetaste tiden på dagen. Vid den så kallade Saltpannan ägde vi den aldratåckaste syn i verlden, som ej kunde annat ån förefalla åfven så främmande som vacker för et ovant öga. Denna Swartkops Saltpanna var nu så til sågande i sit båsta skick, och som vackrast. Den utgjorde en dåld, af en half fjerdedels mils diameter, så småningom afflutande, at vatnet midt uti knapt ägde två alnars

nars djuplek. Några alnar ifrån vatnkanten omgafs denna dåld med några famnars höge kanter, hvilke rundt omkring voro beväxte med små skog. Den var något mera aflång än rund, och jag hade möda, at med starkt gående, på en half tima, kunna hinna gå den rundt omkring. Jordmonen närmast dålden var sandagtig, men ofvanföre sågs på flere ställen den blottade marken bestå af en blek och skifvig skiffer. Héla Saltpannan, hvars vatn ej var djupt, men hela botnen tåkt med en slåt och jämn saltbådd, liknade nu midt uti sommaren, och uti et hett climat, aldeles en tilfrusen insjö med en spegelklar is. Sjelfva vatnet hade en ren sälta, utan någon bitterhet. Under det heta af dagen, så fort vatnet utdunstade, crystalliserade sig et fint salt på ytan, som visade sig först som glittrande fjäll, och sedan satte sig ned åt botnen. Af vinden drefs ofta detta salt åt ena sidan, och om det då hämtades, bekom man et ganska fint och rent salt. Emot nordöstra åndan hade Saltpannnan börjat blifva torr, och emot sydvästra sidan, dit hon något lutade, var hon mera full. Emot väster gick hon ut i en lång hals.

Det förekom ofs underligt nog, at så långt ifrån sjelfva hafvet, och på en ansenlig högd öfver det samma finna en så stor och saltrik Saltdam. Men vatnet, som fätter detta salt, kommer aldeles icke af hafsvatnet, utan endast af regnvatten, som faller om våren, och aldeles bortdunstar om sommaren. Hela grunden af landet är hel och hållen salt. Regnvatnet, som uplöser detta, nedrinner ifrån de högre omliggande ställen, och samlas uti en sådan lägre däld, der det får stadna qvar och småningom afdunsta, under hvilken afdunstning det blifver ju långre, desto saltare.

Nybyggarne, som bo uti Langeklof och hela landet derifrån åt denna sidan, äfven som uti Kamdebo, Kankou och andre orter, måste härifrån hämta sit salt.

Tvånne andre Saltpannor sades ligga icke långt härifrån, men de berättades icke gifva något salt, förr än de blifvit uttorkade.

Flere Insecter hade uti salta vatnet blifvit fördränkte, och der funnit sin graf. Af desse funnos flere sådane, som jag icke träffade på buskarne lefvande under de få timar, jag här dröjde, och

van-

vandrade omkring uti Buskaget, oagtadt det i anseende til Lejon hår var et ganska farligt ställe.

Våre Hottentotter, som nu voro få i vårt medfölje, och som vi lämnat, at vakta våre i bete gående Dragoxar, funno vi vid återkomsten öfverfalne af dagens tunga och hetta, helt roligt och säkert sofvande.

Emot aftonen fortkörde vi ännu et stycke, och ankommo til Kuka, der bäcken redan var stillastående, och ägde endast saltagtigt vatn. Icke desto mindre togo vi härstådes vårt nattläger.

Ej litet oförmodadt var det för oss, at finna en fattig Bonde, som med hustru och barn, uti största hemlighet lägrat sig härstådes, för at föda och föröka sin lilla boskaps hjord. Och detta fattiga folket blef ej mindre förskråkt öfver vår ankomst, frugtande, at antingen vara, eller at af oss kunna blifva hos Regeringen angifne, at uppehålla sig utom den förbudne gränsen. Bonden ägde endast en liten koja af löf tilhopa flätad för hela sin familie, och en liten bredevid, som tjänte honom til kök. Vi besökte dem uti deras lilla boning,

och blefvo på begåran undfågnade med litet sôt mjôlk. Men vi hade icke långe setat, fôrr ån hela mjôlk-skålen ôfverhôljdes, och blef helt svart af den otroliga svårm af flugor, som bemågtigade sig den och bôrjade i kojan få svårma, at vi ej kunde ôpna munnen fôr at tala. Inom en få liten rymd har jag aldrig blifvit varse, hvarken fôrr eller sedan, en sådan mångd af flugor.

Vi hastade oss derfôre glade ut til våre åkdon, uptånde våre eldar, tillagade våre lågerstållen et litet stycke ifrån kojan, och afhôrde hela natten både Ulfvars tjutande och Lejons gryma rytande.

Resan fortsattes morgonen derpå, *den* 16 *Decemb.* til den stora Sôndags-rivier, hvars kanter voro ganska brante, och hvars omliggande fålt var tort och magert.

Vårt stora medfôlje af Hottentotter hade nu til stôrsta delen ôfvergifvit oss, sedan de under resan fåt nog vildt at tractera sig med, och sedan vi alt nårmare och nårmare nalkades et land, som snart skulle fôrvandlas til en fulkomlig ôdemark, der intet vildt var til at hoppas,

pas, och der al möjelig brist på vatn tillika skulle yppa sig. Vi befunno oss sålunda icke allenast nästan ensame, utan min Engelske Resekamerats oxar voro redan til en stor del angrepne af klo-sjukan, så at flere af dem mycket haltade, och några kunde knapt mera spånnas före vagnen.

I anseende hårtil måste vi nu hålla rådplägning med våre Vagnskörare, och efter mogen öfverlägning nödgades vi taga, emot vår vilja och önskan, det beslut, at härifrån vända om tilbaka igen, då vi icke sågo oss i stånd, at med utmagrade och sjuke dragare kunna tränga oss fram igenom et magert och öde fält, til Holländske Nybyggarne vid Snöbergen, och uti Camdebo.

Vi underlåto likväl icke, at väl underrätta oss förut, af några Gonoqvas Hottentotter om landets beskaffenhet, om vatnställen, odjuren derstädes med mera, och funno, at fältet nu redan var mycket uttorkadt, och at länge forcerade resor hade måst göras emellan de få fältagtige vatnställen, som under vägen kunde finnas.

Det är dock icke altid så lätt, at af

Hottentotterne få veta sanningen. Aldrig får man för tvårt gå på dem med frågor, då man vil utleta sanningen, utan igenom omvågar och hvarjehanda tal småningom framläcka, hvad man vil utforska. Hottentotterne åro annars förbehålsame, och vela sjelfve fornt gerna veta, om det år godt eller elakt folk, som kommer at besöka dem. Utom dess, sedan Hottentotterne öfvergifvit oss, voro vi ock nu beröfvade de Tolkar, som behöfdes, om Caffrar eller andre Nationer under vågen skulle träffas. Cafferne åro vål icke för sig sjelfve elakt folk, men som de åga brist på jern, så åro de stundom så snåle derefter, at de icke göra sig samvete af, at mörda de Christne, endast för at blifva ågare af Vagnshjuls-skenorne och annat medfördt jern, hvilket de utsmida och slipa til sine Kastspjut. Desse Caffrar hade för några år sedan mördat Heupnær och några af dess medfölje, som för at byta sig til Elfenbens-tänder rest in uti Caffernes och Tambuggernes land.

Snöbergen (*Snee-berg*), dit vi hade årnat stålla vår kosa, år et land, som ligger högt, och lika som på et berg med andre bredevid liggande bergs-högder.

Af

Af den köld, som der råder; och den snö, som der faller, har det fåt sit namn. Somlige år kan derstådes snön blifva liggande ifrån det ena året til det andra, och då nödgas Nybyggarne flytta derifrån til det så kallade underlandet. Öfter om Snöbergen och längre åt norr, ofvan för Cafferslandet, ligger Tambuggernes land, och intil dem grånsar et folkslag, som år litet til våxten, hvitare ån Hottentotten, med krulligt hår, och kallas små Chinesare.

Cafferne, hvars landskap egenteligen börjas vid stora Fisk-rivieret (*Groote Visch-rivier*), odla en sort Årter, Bönor, och en Holcus, samt åro ganska rike på store Boskaps hjordar.

När eftermiddagens svalka börjat infinna sig, och vi fåt något litet undersöka de våxter hår funnos vid Kukakamma, företogo vi oss vår återresa, dock icke samma våg, vi hitkommit, utan den öfra vågen til VAN STADES rivier, och sedan derifrån til Zeeko-rivier, dit vi återkommo lyckeligen *den* 20 *December*.

Omkring VAN STADES rivier förekommo de vackraste skogar, som jag i hela

hela landet blifvit varse. Få af träden voro dock ännu i bloma. Assagay-trädet (*Curtisia faginea*), af hvilket Hottentotter och Caffrar göra kåpparne til sine Kastspjut, växte här synnerligen ymnigt, och började nu utvekla sine små blomor. En myckenhet af Fjärilar (*Papiliones*), som annars äro så sällsynte i denna delen af Africa, flögo omkring trädens toppar, utan at vi kunde räcka dem.

Under vägen märkte jag vid sidan en rishög, på hvilken Hottentotterne allmänt kastade qvistar vid förbigåendet, och på tilfrågan, svarades mig, at der vore en död Hottentots graf.

Efter återkomsten tilbragte vi några dagar före Jul, hos vår fordne vån, Jacob Kock, der vi nogsamt sysselsattes med at sköta och torka de tjockbladige och saftfulle växter, som under sednaste resan inåt landet blifvit samlade, och der våre dragare något litet fingo återhämta både krafter och hull. Hos de Reformerte firas Julhögtiden icke, utan hvar och en förrättar sit vanliga arbete; men Nyårsdagen hålles så vida högtidlig, at grannarne då besöka hvarandra.

En

En liten Vingård var på detta stålle anlagd, åfven som på någre få andre gårdar up åt Krum-rivier; men drufvorne mognade ej sårdeles, hvaraf vinet, som pråssades, blef mycket syrligt, ja stundom få surt, at det icke kunde drickas, utan endast nytjas til brånvins brånning, som af någre bönder med fördel idkades.

Under Julhelgen fortsattes vår resa up åt Krum-rivier och Langeklof, hvaråst gent emot THOMAS FRERES hemman, öfver berget går en vagns-våg til Sitsikamma.

I brist på Skott-kårror, hvartil verke felades, såg jag, huru Landtmannen nytjade Kalf-och Får-skin, liksom såckar, at dermed til Trågården låta utföra sin gödsel.

Til HANNES OLOFSONS gård, ankommo vi *den* 28, och redo derifrån åt höger öfver bergen til ANDERS OLOFSONS hemman, vid Rietvalley, uti Camenassie land, hvilket landstycke låg emellan bergen, var smalt och hade åtskillige strödde berg och högder. Det tyktes äga samma högd, som Langeklof och var et magert och tort land.

Nèn-

Nenta kallades hårstädes en våxt, af Hottentotterne (*Zygophyllum herbaceum repens*), som sades vara giftig för Fåren, åfven som en annan buske (*Zygophyllum sessilifolium*), af samma slägte.

Den 29, redo vi ifrån detta ställe til Pet. Jordans hemman, liggande vid Olyfants Varma Badet, och den så kallade (Östra) Elefants-rivier.

Den breda Landsträckan, som vi fårdades öfver, var öfver alt Carro fält, ågde få buskar, intet gräs och föga vatn.

Kón kallade Hottentotterne en hårstädes våxande buske (*Mesembryanthemum emarcidum*) som i hela landet var mycket namnkunnig. Hottentotter, åfven kommande ifrån aflägsne orter, håmta denne busken med rot, stjelk och blader, stampa dem tilsammans, och sedan ihopvrida dem, som en spunnen tobak. Sedan låta de den gåsa och forvara den, til at tuggas, i synnerhet emot torsten. Ater man af denna straxt efter gåsningen, så gifver han rus. Kòn skal betyda tugbuss; af Nybyggarne får den namn af Canna-rot. Den fins endast våxande i de torraste fålt, och samlas måst af de Hottentotter, som bo når in-

til

til dem. Desse drifva sedan, ofta vida ikring, bytes handel dermed, emot boskap och andre varor. Inge Hottentotter eller Caffrar i hela landet åga något mynt eller något dylikt, at drifva någon handel med, utan all deras handel består uti byte, antingen med boskap eller andre varor.

Den 30, besöktes Varma Badet, hvilket utkommer under stora bergs-ryggen vid foten, på några famnars afstånd, ifrån den samma. Sten-arten uti bergsfoten var en helt svart jern-malm, något liknande jern-slagg, och jorden omkring var helt brunagtig. Sjelfva bergsryggen hyser mycket hvit qvarts. Vatnet år ganska varmt, men icke kokhet, få at man kan sitta deri vid sjelfva ursprungen. Desse åro trenne: det största emot öster upvåller utur ganska många större och mindre källor, hvars hola åger öfver en famns tvårlinea och denna år den, som måst nytjas. Det andra ligger några få famnar til vänster, och upkokar endast utur en enda hola. Det tredje och minsta ligger några famnar ifrån det andra. Ofvanpå vatnet sågs en blå, tun och fin hinna; på qvistar och stenar nedföldes en Saffransgul ochra.

ochra. Smaken var bläckagtig, men lukten föga stark. Af Thevatn blef vatnet blåagtigt, och af Kina-pulfver svartnade det något, och röjde dermed sin jernhaltighet. Vatnet nyttjades icke til matkokning, men sades kunna nyttjas til tvåtning, utan at det fläckade. Den jorden, som låg närmast intil och omkring Källådrorne, var ganska lös och brunagtig, samt hyste något salt och fina glänsande jern-partiklar. Crystallerne af saltet voro ganska fine, och funnos så väl i den lösa jorden, som också på tråstycken, som lågo uti sjelfva jorden. På några tråstycken, som lågo i vatnet, funnos, utom den förut nämnde ochran, tunna och sköra fjäll, som något blänkte, och af bönder troddes vara Silfver, men tyktes vara jern-fjäll. När man sitter uti Badet, ökas blodets omlopp häftigt, och man är i fara, at svimna. Vatnet nyttjas väl aldramäst til Badning, men några dricka det åfven. Vatnet ökas aldrig af regn eller torka, men väl, efter Böndernes intygande, utaf Åskedunder. Tiden til at nyttja vatnet, är något före, eller vid solens upgång, samt sent om aftonen, uti svalkan, emedan det om dagen, under hettan, är för mycket varmt. De sjuke

såtta sig rätt öfver sjelfva ådrorne, mer eller mindre djupt deruti.

At besigtiga landet på andra sidan om bergen, upklåttrade jag til dess högsta spitsar. Icke långt ifrån sågs då en bergs-rygg, som var lågare ån detta berget, emellan hvilket det liggande landet var så bredt som Langekloof, och bestod af kullar och dålder. Bakom den lågre bergs-ryggen låg et slått och magert Carrofält, så långt och bredt, utan några berg, at ögat ej kunde hinna dess grånst. Inge gårdar funnos på hela denna vidlyftiga slåtten, igenom hvilke bönderne resa ifrån Camdebo, genom Hex-rivier til Cap. Långt bort sades dock berg åter finnas, som lära utsträcka sig ifrån Roggeveld til Snöbergen.

Således voro här de sidste ryggar af den ofanteliga Berg-massan, som stråkte sig ifrån Hautniqvas land och Harteqvas kloof, samt vid Norra åndan ifrån Rode Sands och Kartous klyfterne, ånda tvårt öfver til det på andra sidan af Båckefålten liggande Carro. Och år det icke allenast långs efter foten af denna bergssträcka, som Nybyggarne uptagit sine båste och förnämste Landtgårdar, utan ock emellan dess

Bergs-ryggar, som de intrångt sig, och satt sig ned uti alle de dalar, som Bergs-ryggarne emellan sig lämna.

Det omåteliga torra Carrofält, som bakom nyssnämnde Bergs-massa vidtager, och sträcker sig på långden ifrån den NW, ända til den SO ändan af det södra Africas hörn, samt på bredden til Roggefält och Snöbergen, kan i brist af vatn icke bebos af månniskor, och knapt några djur der uppehålla sig, om icke för en kort tid, uti eller straxt efter regnmånaderne, då litet salt vatn här och der vid några holor kan finnas. De Nybyggare, som derföre äga hemman på andra sidan om det, antingen på Roggefältet eller Snöbergen, nödgas afpassa denne tiden, til en sådan ödemarks genomfart. De nödgas då altid slå sit läger vid sådane ställen, der en droppa vatn finnes, och emellan hvilke stundom en 10 eller 12 timars resa, nattetid med skyndesamhet måste göras. Det är derföre ganska nödigt, at väl känna sådane vatnställen, emedan, om några Hottentotter skulle träffas, som kände orten, man icke gärna af dem får någon uplysning; ty om de veta, hvaräst et litet vatnställe finnes, hålla de

de det hemligt, för at dervid kunna dölja sig, om de någon gång skulle behöfva rymma. Gräs finnes knapt uti detta fältet, så at en häst med möda kan finna sin föda, men oxarne hålla til godo både brakt vatn, och saltagtige buskars blader. Då man om dagen, och då solhettan är stark, koxar utåt et sådant slätt och tort fält, visar sig en dalring i luften för ögat, nästan lika som, då man ser på en brinnande låga.

Hottentotter, som oftare genomvandra desse torre Carrofält, känna och nytja flere utvägar, icke allenast at mildra hungren, utan i synnerhet, at släcka torsten. Utom den förut nämnde växten, som kallas Kón eller Gunna, nytja de tvänne andre, nemligen en, som kallas Kamekà eller Barup, hvilken skal vara en stor och vatnagtig rot; den andra kallas Ku, som äfven skal vara en stor och saftful rot.

Växterne, så väl örter, som buskar, äro uti Carrofält mycket glest sådde, och då åtminstone på åtta månaders tid ingen droppa regn faller ifrån himmelen, i et så brännande climat, är det snart obegripeligt, huru desse kunna bärga sig. Deras stammar och grenar äga ock-

ſå utſeende af, at vara bräckelige och aldeles förtorkade; men deremot äro bladerne mycket tjocke och fylde med en ſaltagtig våtſka, ſamt hålla ſig gröne hela året öfver. Desſe friſke och ſtåndigt grönſkande toppar och blader torde likvål af luften, ſom om nätterne är kylig, kunna inſupa någon fuktighet, til ſit underhål. Jordmånen ſer aldeles förbränd ut, är rödgul och beſtår af lera, blandad med jern-ochra, ſamt kokſalt.

1774, *den* 1 *Januarii*, ſtälde vi vår koſa hemåt, ankommo förſt til en Jan van Stade tilhörig gård, förbi et Gert van Royens hemman, och ſedan förbi et van Fors hemman, til den Landtgård, ſom Gert van Royen ſjelf bebodde.

Vi låto våre Kuſkar och Hottentotter med åkdonen aftåga genom Hartequas kloof, med befalning, at på Compagniets Poſt Rietvalley förvånta vår ankomſt, och jag, tillika med min Engelſke Reſekamerat föreſatte oſs, at til håſt rida igenom det torra Carro, ſom låg til höger, och ſedan framkomma igenom Platte-kloof. Men denna Expedition aflopp icke ſärdeles lyckeligen för oſs; ty ſom i detta ſlåta fält, ſom ſällan

lan trampas och besökes, intet tekn til våg finnes, så redo vi snart vilse, och förvillades ju längre, desto mer, så at vi til slut icke hittade hvarken fram eller tilbaka. Vi redo så fort, som håstarne någonsin kunde det uthårda, och solen började sänka sig, utan at minsta tekn syntes til något sådant ställe, der någon gård kunde ligga. När solen ändteligen gåt ned, och alt hopp var ute, drogo vi oss litet tilbaka til et ställe, der en dåld sans, och uti hvilken en liten båck, med trån omkring sine bråddar, ånnu ågde något vatn. Hår funno vi fór rådeligt, at öfver natten lågra oss. Vi afsadlade våre håstar, bundo grimskaftet omkring ena foten, at de ej skulle bortlöpa, och gjorde sedan förmedelst våre bössor up en ganska stor eldbrasa af Cannabusken (*Salsola aphylla*). Sedan lågrade vi oss bredevid elden med sadelen under hufvudet; men kunde icke få den minsta sömn, för en olidelig köld, som ehuru i sig sjelf ej så mycket stark, likvål i anseende til den brånnande hetta, som vi utstodo om dagarne, nu var för våre kroppar ganska kånbar, och nödgade oss några gånger i timan stiga up, för at omlaga elden, och på alla sidor vårma oss. Vi ågde den förmon

af våre skjutgevår, at vi altid kunde få eld, men vi ägde intet hopp, at få skjuta något til magens behof, i detta fält. Jag hade derföre haft den försigtiga omtankan, at i min jagt-taska insticka några få skorpor, och några stycken bröstsocker, som ock nu kommo ofs ganska väl til pass. Så snart morgonrådnan visade sig, fågo vi ofs om efter våre håstar, och funno, at de nu voro försvundne, hvilket ej litet ökade vårt bekymmer, stadde i en ödemark, der vårt öde var osäkert. När vi sökt omkring i dälden på alle kanter, stego vi up på de högste kullar, och funno omsider, bakom desse, våre håstar, som säkert årnade sig längre bort, för at söka båttre bete. Vi sadlade up och togo vår kosa snedt emot bergen, der vi emot aftonen omsider ankommo til en Bondgård, hvars ägare var så fattig, at han knapt ägde mer, än tak öfver hufvud.

Här hvilade vi öfver natten, och togo vägen til Harteqvas kloof, der vi träffade vårt folk och våre åkdon.

Vid Harteqvas kloof begynnes inåt en ny rad eller bergs-rygg, som förenas med de förre, emellan hvilke klofven är som et band. Carrofält bakom den

den förra bergraden kan således ses, då man rider in i klofven genom den tilkommande Bergsraden, vid Groote Paardekraal.

Hela den sträcka af land, alt ifrån denna Harteqvas klof, ånda ned til Camtous-rivier, som nu är upfyld med Nybyggen, är likvål, icke långe sedan, först befolkad; och för 23 år sedan fans hår icke et enda hemman, då år 1750, Gouverneuren TULBAGH utsånde åt denna kusten en Caravan, för at skaffa såkre underråttelser om landet och dess inbyggare. TULBAGH, som ånnu lefver i Capska Invånarenas tacksamme hjertan, var en Gouverneur, som ansåg Sig uphöjd til et ansenligt Åmbete och Hufvudman för Regeringen öfver et vidsträckt land, icke för at endast lefva vål, smickra sit högmod och samla skatter, utan at med Hollåndska Compagniets lagliga interesse, förena Nybyggarenas lycka, fortkomst och hela landets båsta. Denne Herre var altså mån om, at efterhand låta undersöka landet, alt långre och långre in. Til den åndan utrustades en Caravan år 1750, bestående af 150 man Soldater utur Citadellet, och tvånne Borgare, för hvilke en Officer,

vid namn BEUTELAR, var sat til Anförare. På Compagniets kostnad medsändes 11 vagnar, en myckenhet drag-och slagt-oxar, ammunition och proviant. Resan skulle fortsättas in til Cafferslandet, och sedan up åt Tambuggernas land, samt tilbaka genom Snöbergen och Camdebo; men igenom Anförarens högmod och oförstånd, uträttades föga, hvarföre han också vid hemkomsten, til sit vålförtjänta straff bortsändes härifrån. Han lefde, som befälhafvande under resan strångt, och straffade hårdt, låt trumman röras hela vägen, så at alt vildt förjagades, som af de tvänne medföljande bönder i synnerhet skulle skjutas, och folket blef mycket uprorískt. När han hvilade på något ställe öfver natten, ståldes alle vagnar uti en cirkel, kreaturen släptes inom den, och tälten upslogos likaså inom de samma. Då han hunnit ändteligen til Cafferslandet, begåfvade han Caffers Captenen PALOO med en Grenadiers mössa, och dess Broder med en annan, hvaröfver et Caffers-krig sedan skal upkommit. Det enda han uträttade til Compagniets nytta, var det, at han uti hamnen vid Swartkops-rivier upsatte Compagniets vapn, uthuggit uti sten. Resan varade

hela

hela 8 månader. Denne tiden var ingen enda landtgård på andra sidan af Harteqvas klof, utan vägarne så okände och obanade, at vagnarne måste stundom öfver de värste ställen, af folket med händerne dragas och släpas.

När vi ifrån Harteqvas klof hunnit til Gouds-rivier, lågo vi der stilla en dag, för at hvila våre dragare, hvilke mycket besvårades dessutom af klofsjukan, så at min Resekamerat här måste lämna en af sine oxar, som nu mera icke kunde fortkomma. Vi hade ock här en obeskrifvelig hetta, hvars like jag icke känt hvarken förr eller sedan. Bondfolket stängde igen både dörrar och fönsterluckor, för at inom hus äga skugga och svalka. Foglar flögo med möda, och luften var ganska het at andas. Hettan gick säkert flere grader öfver 100 på FAHRENHEITS Thermometer.

De följande dagarne fortsattes resan til Compagniets Post Rietvalley, hvaräst vi öfverblefvo några dagar, för at hvila, och i synnerhet, för at nu åter besöka (*Groot Vaders bosch*) Farfars skog och efterse, om icke trädslagen derstädes voro komne uti bloma, emedan det redan lidit långt in på Januarii månad,

och således sommaren mera var framliden, än de förre gångerne, som vi besökt denne skogen.

Den 14 *Januarii*, begåfvo vi oss dit, men voro icke mycket lyckeligare nu, än förut, at få se träden uti bloma, mycket mindre försedde med frugt. Af några funnos dock blomknopparne, ehuru outslagne, vara framkomne.

För Compagniets räkning lågo här nu tvänne Vedhuggare, som fälde träden, och sedan framsläpade dem til sådane ställen, hvarifrån de kunde lassas på vagnar. Et sådant framsläpande skedde ofta med oxar, som förmedelst rep, bundne om de kulfälde träden, drogo dem fram ifrån de oländigaste ställen utur skogen, deräst ingen sort åkdon möjeligen kunde brukas.

Då jag hädanefter ej vidare ägde hopp, at mera få besöka detta ställe, gjorde jag så mycket mera nu min flit, at af alle slag trädsorter, samla och inlägga til torkning grenar med blader, samt tillika göra mig noga underrättad om den nytta och bruk, hvartil hvarje trädsort här i landet brukas och användes.

De

De uti och omkring skogen växande trädslags nytta och bruk, var följande:

Svart Jern-träd (*Svarte Eyzerbout, Gardenia Rotbmannia*), är hårdt och starkt; brukas til vagns-axlar och til stång på vagnar.

Gul-träd (*Geelhout, Ilex crocea*), är gult til fårgen, nästan som Buxbom, tät och vackert; brukas til plankor och bjälkar vid husbygnad, til bord, skåp, dörrar och fönsterkarmar, samt til smörkernor.

Camassie-träd (*Camassie-hout*), blir endast en buske, och faller sålunda i smärre' stycken, som tjäna til inlägningar och lister på meubler, til hyflar och annan fin redskap; detta är et af de finaste och tungaste trädslag.

Rödt Päronträd (*Roode Peer*), nytjas til vagns-korgar, under och öfver axlar, samt til underredet på vagnar.

Bucku-träd (*Bucku-hout, Olea capensis*), är det bästa trädslag til hjul på vagnar.

Rödt Ahl-träd (*Rod-Else, Cunonia capensis*), är äfven mycket tjänligt til vagnshjul, hjulnafver och stolar.

Asketräd (*Essenbout, Essenboom, Hautni-*

niyvas Essen, Ekebergia capensis), år et ſtort tråd, hårdt och tåt; brukas til hvarjehanda ſlögdverke.

Af Stinkhout gifvas tvånne ſorter, hvit och brunt. Det bruna år et det vackraſte trådſlag, mörkt med flammor, liknande Valnöt. Detta anvåndes til Skåp, Pulpeter, Stolar, Bord och annat fint husgeråd. När det år nyſs huggit, ſtinker det, hvaraf det fåt ſit namn; men med tiden, då det fåt ligga i öpen luſt, förgår den elaka lukten.

Olivetråd (*Olyvehout*, *Olea europæa*), år ganſka tungt och brunt til fårgen. Stolar håraf förfårdigade, ſåg jag ofta hos Landtmannen, hvilke voro ganſka tunge at håndtera. Detta ſtarka trådſlag brukas ock til qvarnar.

Vilde Catjepiring (*Gardenia Thunbergia*), år et ſtarkt och hårdt trådſlag, och nytjas derföre til klubbor.

Hvit Esſen brukas til Plankor, Vagnshåckar, Vagns-plankor, til Plankor för Skomakare och andre, at ſkåra låder på, ſamt ſtundom åfven til Skåp.

Swart-baſt (*Royena villosa*) nytjas til Vagnskorgar, och til Ok för dragoxar.

Keur-

Keurhout (*Sophora capensis*), användes til Hjul och Vagnskorgar.

Mandelträd (*Amandelhout*), til Skohålar, och til Låster åt Skomakare.

Assagay-träd (*Assagayboom*, *Curtisia faginea*) til Disteliftång på Vagnar, och til Kåppar på Hottentotternes Kastspjut.

Dorn-hout (*Mimosa nilotica*), nytjas til Remskor under Vagnshjul, til Okskidor, och at bränna Kol utaf.

Waageboom (*Protea grandiflora*), til Ved och Kolbränning.

Kreupelboom (*Protea speciosa*), tjänar med sin bark för Garfvarne, til läders beredning och garfning.

Leepelboom arbetas til Skedar och Tråskålar.

De största Träden uti Afrikanske skogarne, så väl uti denne, som andre, voro följande, nemligen: Geelhout (*Ilex crocea*), Bucku (*Olea capensis*), Tarchonanthus camphoratus och arboreus, Rood-Else (*Cunonia capensis*) och Wit-Else, Stinkhout, Assagayhout (*Curtisia*), Vilde Castanier (*wilde Castanien*, *Brabejum stellatum*), vilde Fikonträd (*wilde Vyge-*

geboom, *Ficus capensis*), Keureboom (*Sophora capensis*), Mimosa nilotica, och Esse-boom (*Ekebergia capensis*).

På kullarne våxte Ornithogalum altissimum, som nu hårligen blomade och prydde fåltet med sin långa och blomrika spira. Den sades vara ymnig hvart fjerde år, och dess emellan föga visa sig.

Den 18, reste vi öfver Swellendam til Steins gård.

Den 19, öfver fårgan der Brede-rivier och Zonder End stöta tilhopa, samt öfver Hessaqvas kloof förbi Gyllenhuysens hemman til Vollenhoven. Vid Brede-rivier, der rivier Zonder End med den samma förenas, åndas det berget, som ifrån Rode Sand utskjuter, och gent öfver detta ställe formera Swellendams bergen et hörn.

Den 20, vidare förbi Melks gård til Compagniets Post Tigerhuk, hvaråst icke allenast en myckenhet kor hållas til Smörkerning för Compagniets egen råkning, utan ock uti de omliggande skogar en myckenhet slögdverke hugges för Compagniets egit behof. Arbetsfolket har ock frihet, at hugga och sålja hårifrån något ved och verke, til förbåttring

tring i sit underhåll; men ingen Landtman tillåtes, at hårstådes fälla något. Uti Hauteniqvas och andre skogar har väl Landtmannen frihet, at hugga, men på några stället tillåtes icke det, utan Regeringens enskildta tillstånd, och fem Riksdalers contribution.

På denna trakten uppehölt sig den så kallade Blå-Båcken (*Blauwe Bock*, *Tjeiran*, *Capra leucophæa*), som är en af de sällsyntare i landet, hvit med iblandade svarta hår. Blå-Båcken sades mycket vårdslösa sine nyfödde ungar, så at de ofta af vildjur förtäras. Detta sades vara orsaken, hvarföre denne Båck-sort är föga talrik. Köttet tyktes vara smakeligare, än af andre.

En myckenhet af den Africanske randige Hästen (*Equus Zebra*), uppehölt sig också här. Vid 50 Riksdalers vite fick den icke skjutas, och om någon lefvande kunde fångas, skulle den samme hembjudas åt Gouverneuren. Gamle fångas mycket sällan och tämjas aldrig. Unge blifva sällan vid lif, och ehuru de tyckas vara tämde, äro de aldrig at lita på.

Sedermera reste vi förbi Jurjen Lindes gård til Compagniets Post vid Zoe-

Zoete Melks valley, hvaråst 24 man och en Sergeant hålles endast för skogshygge skull, i omliggande skogar uti Bergsklyftorne. Härifrån får Compagniet til sit Skepsvarf och bygnader det mästa verke, hvaraf hvarje månad tre frakter eller store lass til Cap upköras. Arbetsfolket äger också här vederbörandes tilstånd, at för enskildt räkning något hugga och sälja. Större stycken träd, såsom bjälkar och dylikt släpas fram med oxar, och är den möda, hvarmed sådant sker, snart sagt otrolig. Smärre verke, såsom kilar, yxskaft, musköttstockar, hjulverke, axlar och dylikt, bäres altid utur skogen, sedan det förut blifvit tilhuggit. När et större träd är nedfält, lämnas det, at ligga någon tid, för at spricka; sedan klyfves det, och tilredes til tilkommande behof.

Huru hvethalmen tilredes och nytjas til taktäkning, fick jag här tilfälle at se. Kärfvarne slogos med axen emot en kubbe, så at både kornen utrunno och axen affölло. Detta tröskningssät går mycket långsammare, än med hästars trampning, men halmen bibehålles hel och jämn.

Den

Den 24, foro vi förbi (*Ziekenbuys*) Sjukhuset, en liten Compagniets Post, som lyder under den förra Posten vid Zoete Melks valley, och håller endast tvånne man; vidare til GROENEWALS gård, och sedan til GYLLENHUYSEN vid Swart-rivier. Swarte Bergen, som börjades vid GROENEWALS gård, åndades här, och voro icke särdeles höge.

Den 25, fort-tågade vi vidare til BADENHORST, och BEIJER vid Booter-rivier.

En svartfläckig Katt (*Viverra*), fick jag här skjuta; skinnet deraf luktade så starkt Muscus, at då det inuti Kärran uphängdes för at torkas, kunde jag för dess olideliga stank icke uthårda vid den samma. Denne lukt gör, at djuret icke gerna fångas af hundar.

Bergs-ryggen, som vi hade set åndas vid Hessaqvas klof, begynte vid sidan af kleine Hout-huk, bakom Fransche-huk. Inom Groote Hout-huks berg sågs också utskjuta en bergs-rygg, långs efter stranden, som gick nästan ånda til Musselbay. Inom denna sidstnämnde utgår en annan rygg, som slutas emellan GYLLENHUYSENS och GROENEWALS gårdar, och åger midt för BADEN-

HORSTS gård en hög spits, som kallas Babylons torn. Bägge desse ryggar hånga icke tilhopa med de andre bergen, utan lämna en öpen plats vid Booter-rivier.

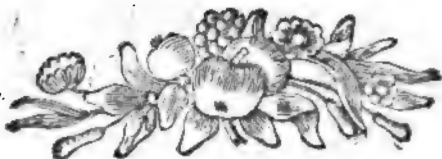
Den 26, ankommo vi öfver Groote hout-huk, Palmit-och Stenbrasems-rivier, til Hottentots Hollands-berg, som ofvan på sig äger flere gårdar.

Babianer, store och elake Markattor, med en stjert, som icke är långre än låren, funnos här i bergen. Detta djur våxer långe och blir gammalt, nästan stort, som en blodhund; den är då icke god, at äga bunden, ty utom jernkådja biter den sönder al ting. Någre hundar tilhopa kunna väl fånga en Babian, men en eller två stundom icke; ty om Babianen, som år otroligt vig och snabb, får fatta hunden vid bakfotterne, slånger han honom rundt ikring, tils den blir aldeles yr och likfom drucken. Med sine grofve tänder biter han grymt och förfvarar sig envist.

Sluteligen begåfvo vi ofs utföre berget, öfver dess branta backar, och öfver flacka fältet til Cap.

Åter

Återkommen så sent til Staden, efter fem månaders resa, nödgades jag nu skynda mig, at med de i början af detta år 1774, til Europa hemseglande Skeppen, kunna försända til Amsterdams, Leidens och Leuwardens Botaniske Trågårdar, en ansenlig mängd af Lökar, Örter, Frön, lefvande Växter, samt til mine andre Gynnare en stor myckenhet Lökar, Frön, Insecter, upstoppade Foglar, och andre sällsynte Djur,

De fyra första månader af året äro de, då mästa rörelsen är uti Cap, och då Skeppen, så väl Holländske, som främmande återkomma ifrån Östra Indien, och andre utkomma ifrån Europa; så at på Capska redden ej sällan denne tiden räknas mellan 20 och 30 Skepp. Den första Holländska Retour-Flottan låg också nu färdig, och fick jag med den samma affända en del af samlingarne, samt sedan efter hand, så fort jag hant tillaga

ga det öfriga, med de sednare affeglande Skeppen.

Et ifrån Holland utkommande Skepp, vid namn Bekvliet, efter en olyckelig och långsam resa, anlånde omsider hit. Igenom Capitenens svaghet och okunnighet hade Skeppet så förfallit under Africanska landet, och förlorat sine riggige vindar, at det måste lägga an til Angola, sedan det förut ankommit til Walvisch-bay med endast 9 friske om bord. Under den långsamma resan hade folket mycket sjuknat, ådragit sig Skörbjug, och sades blifvit både almänt och starkt åderlåtit, så at större delen af besåtningen dödt ut. Både förste Fältskåren och Capitenen anklagades för, at icke hafva förstått sin sak. Den förre hade under resan aflidit, och den sednare undfick sit välförtjänta straff. Utom det de sjuke skola blifvit på et aldeles förvåndt sätt försedde med otjänlige läkemedel, så skola de äfven i andre affeenden blifvit ganska vårdslöst handterade; en morgon skola fyra döde blifvit angifne, hvaraf en, då han skulle sys in uti mattan, befans lefvande utaf Segelmakaren, ehuru han kort derefter upgaf andan. En annan morgon

gon hafva fem døde blifvit angifne: alle blefvo i ſine mattor inſydde, och tvånne voro redan kaſtade öfver bord; då den tredje kom på plankan, ropade han: *min Herr Båtsman, jag lefver än*, hvarvid Båtsmannen ſkolat med nog otidigt ſkämt frågat honom, *hvad lefver du? vet du det båttre, än Fältſkåren?*

För hvarje ſjuk, ſom kommer ifrån något Skepp til Hoſpitalet, måſte Capiten betala två ſkillingar, hvaremot han får behålla deſs rantſon på Skeppet.

Nya Hoſpitals bygnaden hade icke ſårdeles långt hunnit denne ſommar, ej eller kunde arbetet mycket fort lida. Af 90 man, ſom hårtil voro anſlagne, arbetade få och en ſtor del gingo på paſs, eller nytjades til annat arbete på Hoſpitalets råkning.

Utom en vacker bygnad, anlagd inom Compagniets Trågård i Staden, åger Gouverneuren en vacker bygnad vid Rondeboſch, och en annan vid Nieuwland, bägge utom Staden, til ſit nöje, at förluſta ſig på. En dylik ſkulle ockſå nu anläggas uti Bayfals, til deſs beqvämlighet.

Både vid Rondebosch och Nieuwland äger Compagniet sköne Trägårdar, hvarifrån Skeppen och Sjukhuset förses med nödige grönsaker.

Sedan Gouverneuren VAN DER STELL i början af detta tidehvarf slagit under sig både mycket och det bästa af landet, äfven som åtskillige andre af Compagniets betjäning, til skada och förfång för Borgerskap och Nybyggare, har det nu mera blifvit aldeles förbudit för dem, at äga några Landtgårdar. Til ersätning derföre, sedan de nödgats försälja dem, har blifvit tilslagit dem några andre sportlar, såsom Dispencieren 5 procent af de inkommande och 5 procent af utgående varor, Säd, Smör, med mera; Casseuren 2½ procent af Penningarne; Packhusmästaren 4 procent, Commissarien öfver Hospitalet 5 procent, och Auctions-mästaren 5 procent af alle varor, som på Auction försäljas, utom deras vanliga månatligen anslagna gage. En och annan af de högre Ambetsmän äga således endast närmare Cap någon liten lustgård, at stundom förlusta sig på, men hvarifrån likväl inge varor försäljas.

De

De hitkommande Skeppen medbragte den tidningen, at Baron VAN PLETTENBERG blifvit utnämnd til Gouverneur öfver Cap och deſs Colonie, ſamt inſtältes icke långt derefter i ſit Ämbete.

Gouverneuren tillika med 7 Politie-Råd, äger högſta befälet öfver ſå väl Compagniets handel härſtädes, ſom hela Nybyggets hushålning, utan at ſtå under Regeringen uti Batavia, ſom annars har högſta befälet öfver de uti Indien varande Handels-Contoirer.

Alle brotmål höra til Juſtitiæ-Rådet, och deſs afdömande. Uti detta præſiderar Commendanten för Garniſonen, och Gouverneuren har deri ingen ting at ſäga, men teknar endaſt ſit namn på de ſvåraſte domar, ſom angå lifvet.

För öfrigt äro uti Nybygget tvänne andra Jurisdictioner, nemligen en på Stellenboſch, hvarunder 4 Förſamlingar lyda med 4 ſina egna Kyrkor, ſåſom Stellenboſch, Drakenſtein, Swartland och Rode Sand; den andra på Swellendam, hvarunder lyder en enda, nog vidlyftig Förſamling, hvilken likväl ännu icke blifvit förſed med ſin egen Kyrka eller Präſt.

Sedan Capska udden af Portugeserne blifvit för trehundrade år sedan först uptäkt, besöktes den väl både af Portugesare öfver hundrade års tid, och sedan äfven af Holländska Compagniets Skepp, inemot et halft seculum, innan något af detta landet blef tagit uti besitning, och någon odling deri gjordes. Således är hela Nybyggets ålder ännu icke öfver 120 år. Ty när Holländska Skeppen 1650 återreste ifrån Ostindien och här intogo, genom byte med Hottentotterne förfriskning, besågs landet första gången med någon upmärksamhet af en på Flottan varande Fältskär, vid namn JAN VAN RIEBEEK, som ägde någon insigt i Botaniken. Och som han fant både climat och jordmon tjänlig til odling af allehanda Trägårdssaker och Frukt-trän, så föreslog han, efter hemkomsten, för Directeurerne, at härstädes anläggas et Nybygge.

Efter mogen öfverläggning blef sådant beslutadt, ock JAN VAN RIEBEEK utsändes såsom Amiral och Commendeur med 4 Skepp, försedde med byggnings-materialier, Timmermän och allehanda Fröslag. Vid ankomsten til Cap, handlade han med Hottentotterne om

af-

afträdandet af et ſtycke land, hvarpå en Fäſtning, Packhus och Sjukhus byggdes, ſamt förſta grunden lades til den ſtora och blomſtrande Colonien, ſom mera hedrar månniſkoſlägtet, än alle ALEXANDRI MAGNI ſegrar, och mycket mer, än alla de ſtora eröfringar, ſom Holländſka Nationens ſegerrika vapn förmåt göra i de öfrige delar af verlden.

Den ſumma, för hvilken förſta Landſtycket blifvit inköpt, upgifves mycket olika, äfven ſom ſtorleken af det inköpte landet. Den förra upgifves i varor til 50,000 Holländſke Gyllen, ſom ſedan vid et förnyadt köp, ſkolat blifvit ökt med 30,000 Gyllen; ehuru den verkeligen torde vara ſå ſtor i Compagniets räkning, ſynes det mig aldeles otroligt, at Hottentotterne någonſin åtnjutit ſtörre delen deraf. Det ſednare föregifves ſträcka ſig ut, ända til Moſſelbay; men detta är ſå mycket mindre både ſant och möjeligt, ſom under den tid VAN RIEBEEK ſedan var Gouverneur på Cap, hans ytterſte uptäckter ej ſträkte ſig längre, än til det berget, ſom efter honom fåt namn af Riebeek Caſtel, och ligger et godt ſtycke inom den långa bergsraden. Efter min tanka var det

 in-

inköpte landet i början ej ſtörre, än det, ſom utſträcker ſig emellan Taffelberget och Zout-rivier, hvarifrån ſedan Colonien blifvit beſtändigt mer och mer utvidgad, på ſamma ſätt, ſom den ännu dageligen tilvåxer och vidgas ut. Citadellet bygdes i början af trå och jord, och år 1664 anlades det förſt af ſten med ſine grafvar och bolverk. Vid Zout-rivier blef anlagd tillika en liten Skans Ko-våndan (*Ke*[illegible] *Koe*) kallad, för at ſkydda Compagniets boſkap, ſom betades i fältet inom den, och at hindra ſamme boſkap, antingen gå öfver denna å til Hottentotternes land, eller at röfvas bort af landets egne infödingar. Til den åndan bygdes åfven vid Skanſen et Stall för 50 Håſtar, hvarmed Hottentotterne i haſt, ſom ſprungo vigt och fort undan, kunde efterſåttas. Detta var utan tvifvel den förſta och ringa början til Nybygget, och en Landtgård vid Conſtantia, ſom VAN RIEBEEK der anlade. Och denna början lårer icke varit årnad, at göras ſå utſträkt, ſom den ſedan blifvit, utan endaſt til odling af ſå mycket, ſom de ankommande Skeppen til ſin förfriſkning kunde hafva nödigt; men då landets milda climat, jordens frugtbarhet och invånarnes ſvaghet blif-

vit

vit närmare utrönte, beslöts, at anlägga härstädes et ansenligare nybygge, och til den ändan öfvertaltes åtskillige i Europa at utresa, och at härstädes sätta sig ned samt upodla et godt stycke land, som lämnades dem och efterkommande til evärdelig egendom. Kort derefter, utsändes äfven giftvåxte flickor ifrån Barnhusen, för at ännu mera föröka detta nybygge, hvars invånare i början på credit undfingo de til landets odling nödige redskap, och utbredde sig sedan til Stellenbosch, dernäst til Drakenstein, hvaräst de Franske Reformerte flygtingarne i synnerhet förstärkte nybygget; och sedan på andra sidan om bergen til Rode Sand. Derefter befolkades hela Swartland, ehuru sandigt och mera magert. Omsider har nybygget på de 30 sednast förflutne åren fåt den aldrahastigaste och mäst betydande tilväxt, så at landet icke allenast blifvit ifrån Rode Sand och Hottentots Hollands berg intagit och bebodt, ända til Swellendam, utan äfven uti Musselbay, Hautniqvas, Lange-kloof, Krum-rivier och ända ut til Camtous-rivier, samt uti Bäcke-och Roggefälten, Camdebo och Snöbergen.

Capska Nybygget inbegriper under

der fig Staden, med dess Förfamling och Kyrka, Parl med dess Församling och Kyrka, Tigerbergen med mera och sträcker sig ut til Mosselbanks-rivier och Bayfals.

Stellenbosch Colonie har blifvit anlagd af Gouverneuren SIMON VAN DER STELL, 1670, såsom et Torp, försedt med egit Rådhus och Kyrka, liggande 8 mil ifrån Cap. Den utsträcker sig ifrån Tigerbergen til Hottentots Holland, och inemot Bayfals, samt vid norra åndan til Parl och Mosselbank.

Drakenstein blef anlagdt 1670, med en mycket liten Kyrka, och ligger få nära til Stellenbosch, at den i alle hånseenden kunnat lyda derunder. Denna blef ockfå ansed som en fårskild Colonie, mera af finickran, ån nödvändighet.

Compagniet betalte nu för et lefvande får endast 4 Holländska skillingar, och Borgarne i Staden betalte en skilling för 12 marker Fårkött.

Af Skeps-Officerare logerade ganska många i det hus, der jag bodde. En Styrman betalte der för hvarje dag altid mindre ån en Capiten, emedan hans lön var mindre, oagtadt han njöt samma go-

goda herberge, famma mat, frihet och uppafsning; och föreföll mig denna inrätning, i flere hänfeenden, både artig och billig.

Kol är en ganfka dyr vara på Cap, och hitföres merendels ifrån Europa. För en ftig Kol, fom bör hålla 36 Skeppor (*Schepels*), men utlämnas åt köparen endaft til 32, betala Smederne 18 R:sdr, och för 100 mark. Jern 8 R:sdr.

Lök-växter lära utan tvifvel hvila, emedan de icke fes alle år i lika myckenhet. På fomlige ftällen fer man dem det ena året uti ftörfta myckenhet, och det andra året nästan aldeles icke.

När en Slaf gör Grannarne något förfång eller fkälmftycken, få får gemenligen husbonden, fom äger honom, erfätta fkadan och pligta derföre, ofta hälften få mycket, fom Slafven är vård, änfkönt äfven Slafven derföre kan få krops-ftraff.

När en ringare Compagniets tjänare förbryter fig, får han gemenligen ftryk eller krops-ftraff; men en Borgare, fom felat, blir belagd med böter; det förra länder til förbätring i feder, det fednare til förbätring i Fifcalens casfa.

Gif-

Giftermåls-Balken på Cap år i flere hånſeenden nog olik den, ſom fins i lagböcker på andre ſtällen, och äktenſkapsſkilnader ſke hår, ofta för ſynnerlige omſtändigheter. Sardyn, ſom varit Soldat i 17 års tid, hölt krog, ſamt danshus för ſämre folk; deſs huſtru blef in för råtten öfvertygad med tvånne vitnen, at vara en trumſlagares hora. Mannen, ſom klagade, fick vål ſkiljas ifrån hånne; men hon blef likvål befriad ifrån alt vidare ſtraff, då han deremot fick prygel, och ſändes ſedan til Batavia, utan at få njuta det minſta af ſin egendom.

En viſs Hattmakare i Staden, ſom lefde ogift, hade aflat barn med tvånne af ſine Slafpigor. För den enas barn begårte han ſom Fader dopet, och desſe blefvo döpte ſamt frie, men den ändras barn förblefvo Slafvar och odöpte.

Vintren var detta år uti Junio, Julio och Auguſto ganſka kall, med mycket regn och köld. I ſynnerhet voro den 6 Julii Duyvelsberg och Taffelbergets båddar helt hvite, och tåkte med ſnö och hagel. På flere ſtällen hade vinſtockarne, åfven ſom andre grönſaker i Trågårdarne tagit ſkada och fruſit bort.

En

En ganſka vacker tåkt gång (*berceau*) var uti Compagniets Trågård anlagd, utaf Caſtanie trån, ſom nu voro anſenligen tjocke och ſtore. Denna blef i år, på Gouverneurens befalning, hel och hållen nedhuggen, för at af deſs vackra tråd tilverka åtſkillige meubler. I deſs ſtålle omgrafdes ſedan landet til Ekars plantering, ſom likvål [illegible] ſå litet låra kunna återgifva Trågården en ſå vacker prydnad, ſom de rare djur mera låra komma uti Compagniets Trågård, hvilke den vördnadsvårde Gouverneuren TULBAGH ifrån det inre Africa dit låtit förſamla, men en mindre vålſinnad deſs eftertrådare, efter deſs död, åter utſlåpt i fåltet, til rof för andre vildjur.

Frugten af Meſembryanthemum upfördes ſtundom til Staden, ſom en raritet, och kallades Roſa de Jericho. När den lågges i vatn, öpnar den ſmåningom alle ſine frö-rum, och liknar aldeles en Sol, och når den torkar igen, drager den ſig ſmåningom tilhopa. Det år en både beſynnerlig och nödig egenſkap, ſom utmårker en alvis Skapares viſa inråtning, i det, at denna våxten, ſom finnes i de torraſte fålt, under torkan

kan inneſparrar noga ſine frön, men då regntiden infaller och frön kunna gro, öpnar ſine rum och låter frön falla ut at kringſpridas. Vatnet, hvaruti en ſådan frukt legat, gifves ſtundom åt ſådane huſtrur, ſom ſkola falla i barnſång, och tros hos dem göra låtta barnſångar.

Krogar åro mycket mera ſållſynte, ån uti Europa, och Vinkållare ånnu ſållſyntare, i et land, der nåſtan hvar och en i ſit egit hus år förſed med nödigt vin för ſit bord och ſine vånner. Icke deſto mindre gifvas, merendels för det ſåmre folkets ſkul, en och annan ſå kallad krog, ehuru olik dem, ſom finnas til ſå ſtort öfverflöd i det uplyſta Europa. Krogarne åro inråttade icke ſå mycket för at dricka och ſupa, hvarpå ofta följa fylleri, oljud och ſlagsmål; utan mera för ro och nöje ſkul. Derföre åro Krogarne hår tillika Danshus, deråſt hvar afton muſicanter infinna ſig och gåſterne, ſom betala endaſt vinet, och det ganſka dyrt, åga tilfålle at danſa. Inge kortſpel tålas, och danſen varar til en viſs tima på natten, då hvar och en går fredligt hem til ſit, utan at bulra eller ſkråma andre, ſom hår icke låtteligen af natvakten ſkulle kunna

na

tia tålas, eller af Regeringen lämnas ostraffadt.

Under mine ledige stunder underlät jag aldrig, at besöka backar, berg och de omkring Staden liggande fälten. At båra en bok och andre nödige saker til fröns och örters inläggande, hade jag oftast med mig en legder slaf; men i år hände mig, at igenom Fältskårens försorg och godhet, utur Hospitalet få mig til hjelp, at båra detta bagage, en man, som igenom et besynnerligt öde kommit, at besöka denne Africas yttersta udde i söder. Han var föd i Tyskland, och hade för sin handel mycket rest och uppehållit sig uti Holland, Frankrike och England, der han sednast var boende, och dref en liten handel med visse sorter Medicamenter (*Droguer*), samt några Chemiske Præparater. För denne sin handel hade han, efter dess egen berättelse, gjort en resa ifrån England til Frankrike, men blifvit af storm drifven emot Holländske kusten, och der lidit Skepsbrott, samt förlorat al sin lilla egendom. Ändteligen med lifvet kommen til lands, hade han försålt sine knåspännen, och med denna lilla penning til sit uppehålle begifvit sig til Amsterdam, der han träffat en gammal vän,

ſom erbỏd honom ſin hjelp, och under lỏfte at ſkaffa honom herberge, förde honom til en Sjålkỏpare. Efter ditkomſten hade hans vån begårt brånvin, mat och vin, ſom de bågge gemenſamt fỏrtårde. Då omſider hans vån ſkildes vid honom, hade han ock mårkt, at han af Sjålkỏparen undfåt tvånne Ducater. Derpå hade han blifvit hindrad, at frit gå ut; och ſom han icke allenaſt vål fỏrſtod Hollåndſka ſpråket, utan ockſå då mårkte, at han råkat i en Sjålkỏpares hånder, hade han hotat Sjålkỏparen, at anklaga honom, deråſt han icke fỏrſatte honom i ſin frihet. Sjålkỏparen underråttade ſig då om hans perſon; men ſom denne fattige mannen icke kunde betala, hvad ſom var förtårdt, och hvilket icke han, utan hans vån infordrat, få ville icke Sjålkỏparen, til ſin ſkada ſlåppa honom. Når han ſedan kommit om bord, utan at fỏrut vara nårvarande och antagen på Oſtindiſka huſet, hade han vål vid mỏnſtringen beklagat ſig fỏr Directeuren; men ſom denne uſlingen nu mera icke eller kunde godtgỏra, hvad Sjålkỏparen fỏr deſs råkning, undfåt til utruſtning af Compagniet, måſte han låta ſig behaga, at ſegla af til Cap, dit han ſjuk ankom

och

och blef förd til Hospitalet. Han gjorde mig et par gånger sällskap, men försatte sig snart igen i sin frihet, i det han rymde bort med et af de Engelske Skeppen, som lågo på redden.

Granat-åplen växte väl uti flere Trågårdar, men såldes icke, eller åtos uti särdeles myckenhet uti Staden. Deremot såldes mera almänt åkta Castanier (*Æsculus pavia*), som nytjades til desert på borden och åtos stekte samt skalade med litet smör.

Med de utkommande Skeppen hade jag icke allenast den hugnaden, at igenom bref förvissas derom, at mine Gynnare i Amsterdam med nöje emottagit och anset, hvad jag förut hemsänt, utan också undfick en summa penningar uti Ducater, til godtgörande af en del, af den skuld, jag hittils under två års tid försat mig uti.

Ifrån Engeland hade utkommit, at vidare segla til Bengalen, Fru Monson, hvilken företagit sig en så lång och besvärlig sjöresa, icke allenast för at göra sin man sällskap, som utgick som Öfverste för et Regemente til Ostindien; utan också af kärlek til Natural-Historien. Under den tiden detta lärda Fruntimmer här vistades, gjorde hon åtskilliga

vackra Samlingar, i synnerhet af Djurriket; och som jag oftast ågde det nöjet, at tillika med Herr MASSON göra Hänne sällskap til de omkringliggande Landtgårdar, samt mycket bidraga til dess Samlingars förökande, så hade Hon före sin afresa den godheten, at förära mig en prägtig och dyrbar Ring, til hogkomst af dess Person, och för mig fattade hedrande vänskap. Hon var et Fruntimmer af 60 års ålder, och förstod ibland flere språk, äfven något det Latinska, samt hade på egen kostnad medfört en Ritare, som vid samlande och afritande af rara Naturalier skulle vara Hänne behjelpelig.

Regeringen i Cap hade beslutat, at detta år sända et Fartyg (*Hoeker*) til Madagascar, för at tilbyta sig Slafvar, och Gouverneuren Baron VAN PLETTENBERG ägde för mig den ynnest, at tilbjuda mig, såsom förste Fältskär göra denna Resan. Men, ehuru gärna jag besökt en så stor och märkelig Ö, lekte likväl min hog mycket mera, på en resa in åt Norra Delen af Africa. Jag undanbad mig derföre denna resan, och recommenderade en min Vän och Landsman, Herr OLDENBURG, som tvänne år på mine excursioner öfvat sig i Botaniken,

ken, at få ſåſom Asſiſtent medfölja. Detta blef ockſå beviljat, och Herr Oldenburg gjorde äfven några ſamlingar af örter, men hade icke den lyckan, at med lifvet komma tilbaka ifrån et oſundt och brännande climat.

Emedlertid, under det jag fördref vintren i Staden, viſade mig Råds-Herren Berg en ganſka ſynnerlig Svamp, (*Hydnora*), ſom blifvit ſkickad til Honom, ſåſom en beſynnerlig ſällſamhet ifrån någon inuti landet boende Landtman. Denne Svampen, ſom kallades Jackhals-koſt, och fans vid underſökningen vara til ſine blomredningsdelar den aldrabeſynnerligaſte utaf alla hittils bekanta växter, gjorde mit beſlut ännu mera faſt och oryggeligt, at beſöka de norrut ifrån Cap belägne länder, och at underſöka denne Svampen, med flera växter i deſs egen, ehuru ganſka torra och magra hem-ort.

Jag ruſtade mig til efter förra årens va[illegible]het uti September månad, och fick äfven nu den Engelſke Trägårdsmäſtaren Masson til Reſekamerat, ehuru han icke var hugad, at göra detta år någon lång reſa.

Den 29 *September* 1774, företog jag mig, med mit Refefällkap, Tredje Refan inåt Africanfka landet. Öfver Zout-rivier och Mosfelbanks-rivier kommo vi til Vifchershuk, en Compagniets Sådesgård, den Gouverneuren nytjar. Detta år voro hår utfådde 80 tunnor Såd.

Piss-fjukan grasferade hår ibland Bofkapen och förorfakades af Euphorbia geniftoides. Emot denne fjukdom brukade Landtmannen, fåfom et berömdt medel, at ingifva Bofkapen en thekop full med pulver utaf Strutsägg-fkal, blandadt med åttika. Grufet af Refina Euphorbiæ, fom faftnade i vatnröret, ficks ftundom ut, helt hvit och långt, fom et halft finger.

Den 30, redo vi förbi ENGELBRECHTS gård, til MATH. GREEF vid Mosfelbanks-rivier.

Harar funnos uti ganfka ftor ymnighet, i desfe låge fandfälten, och uti defs fmå bufkar, at man nogfamt kunde fkjuta

ta deraf, så mycket man ville; men ingen satte något vårde på detta slag torra villebråd.

Hår omtalades mycket en Hottentots *Vatn-melon*, som skal vara en stor och saftful rot, hvilken de kalla Kou, mala til mjöl och baka til bröd.

Den 2 October fårdades vi öfver Mosselbanks-rivier til JURGEN KUTSE, och vidare til ABRAH. BOSMAN vid Parlsberg.

Berget Parl år et icke mycket högt eller långt berg, men mycket vatnrikt, så at det med vatn rundeligen kan förse de å ymse sidor under det samma belägne gårdar, och en vid dess fot liggande, ansenligen stor qvarn.

Kyrkan år belägen på östra sidan af berget.

Hemmanen hårstådes sköta måst Vingårdar, hvars stockar ofta voro af 50 års ålder, och gåfvo et läckert och godt vin. Hyete odlades hår ej sårdeles mycket, och Trågårdsfrugterne voro ringa til mångden, åfven som Boskapen.

Vi blefvo hår öfverliggande et par dagar, för at öfver alt granska berget. När vi på östra sidan upkommit emot

toppen, besågo vi et ställe, som kallades Compagniets källare (*kelder*). Den bestod af en något concav, stor bergshäll, som fallit öfver en annan motlutande häll. Bägge desse berghällar formerade likasom en hvälfd källare, öpen emot bägge ändar, och hvilken ägde en ganska ljuslig svalka.

Parlska Diamanter kallades tvånne ganska store, nakne, brante och nästan coniske berg, hvars fot var så vid, at en timas tid behöfdes, til at gå rundt omkring dem.

Den 5, til HANNES VAN AARDE vid Paardeberg, som är något högre, än Parl, ligger enstaka, och har fåt sit namn af vilde Capske Hästar (*Zebra*), som fordom i myckenhet här uppehållit sig. Nu fans endast et dusin af detta vackra djur, och de voro af Regeringen fridlyste, samt föga skygge.

Den 7, til LOSPERS hemman, och

Den 8, förbi PET. LOSPERS och JOH. WALTHERS gårdar til DREIJERS hemman vid Ribeck Castel, et stort berg, så kalladt efter VAN RIEBEEK, denna Coloniens förste anläggare och Gouverneur.

neur. Berget var ansenligt högt med branta kanter.

Jag och min Resekamerat upklättrade en dag til detta Bergets höga spitsar, under det våre vagnar utspånde för at beta vid sidan af det samma. Vi upgingo vid en ånda, och måste göra nästan en hel cirkel-tour, innan vi kunde komma til en spits, dit vi årnade oss. Upkomne på högden, fågo vi våre åkdon ligga nedan före foten; men sådane branter, på denna sidan, afskilde oss ifrån dem, at det syntes omöjeligt här kunna nedstiga, utan at nödgas taga samma våg tilbaka, som vi kommit, och som gjorde snart en hel mils omvåg. Under det vi här upsökte och inlade någrà sällsynta våxter, hittade jag dock på en ganska gen, men tillika ganska farlig utvåg, at komma til andra sidan om bergets tvårbranta och lodråtta vågg. Det var en springa af någre famnars långd, och få smal, at den endast kunde fatta en medelmåttigt tjock månniska. Jag vågade på hånder och fötter krypa igenom denna, och kom lyckeligen öfver til andra sidan, hvarifrån var endast et godt bösseskots afstånd ifrån våre åkdon. Min Resekamerat, tillika med dess hund sto-

do bestörte öfver mit vågsamma företagande, den ene tjutande, och den andre nästan gråtande, samt harmsen deröfver, at han ensam måste göra en lång omvåg, utan at våga sig samma genväg. Min driftighet lönades med en ganska liten ört, som ficks uti bergets spricka, och som jag sedan förgåfves sökte, at mera finna, på andre ställen.

Den 11, til Vliermuys drift och färja, förbi LOMBARTS och OWERHOLSENS hemman samt Honingberg, hvilket är et lågt och kort berg.

Den 12, til VILHELM BURGERS fåplats vid Matjes drift och rivier, der åkdonen med båt fördes öfver, och oxarne drefvos öfver simmande.

Den 13, observerade jag en regnbogе, som var mycket blek, med de mattaste fårgor, endast formerad af en uppstigande dimba.

Den 14, ankommo vi til HANEKAMPS gård vid Piketberg, hvilket hår utsträkte sig i N. och S., men hade vid östra sidan emot norr inbugter, hvars ryggar strôko uti SO ock NW. Emot norra ändan går berget nåstan intil den långa bergsraden, hvarifrån et hörn af bergsryg-

ryggar utskjuter, hvilke bergs-ryggar gå til stranden. Af detta tyktes det väl, som Picketberg hade en annan (direction) utsträckning, än alle andre berg, men det är endast på östra sidan, som en dylik rygg går, och vid norra ändan continueras berget vidare, och skjuter långt ut i SO och NW. Detta berg är högre än Ribek Castel, och äger mycket branta och otilgångeliga kransar i öster och norr.

En buske kallad Sand-Olywe (*Dodonæa angustifolia*) växte här, som ägde et hårdt trådslag, hvilket torkades och decocten deraf dracks emot Feber, såsom et purgerande medel.

Tigrar uppehöllo sig ymnogt ibland buskarne, uti desse sandige fälten, och såg jag flere personer, som af dem blifvit illa bitne, ehuru ingen människa blifvit af någon Tiger dödad. Flere erkände här, at en Tiger häldre äter en vild bäck, än et får. En Tiger anses före vara mera falsk och mindre ädelmodig, än et Lejon. Sällan skal han underlåta, at rusa på en människa, som går förbi en buske, der han ligger, och omöjeligen skal han kunna tåla, at höra de orden *sa sa* ropas, utan at angripa. En

Ma-

Madagascars slaf omtaltes, som hade, då han gådt afsides bakom en buske, blifvit angripen af en Tiger, och så illa sårad, at han af blodets mistning fallit i vanmagt, men tillika fattat Tigern vid strupen, och således aldeles qväft honom, så at Tigern fans död och Slafven bredevid afdånad. Capske Tigern är liten, vid pass af en hunds storlek.

Elephanter voro nu utrotade i desse fält, hvarest de fordom i myckenhet funnits. Bästa undanflygten för desse store djur, hvars högd går til 18 fot, sades vara, antingen at fly til vatn, eller någon bergs-refva.

En Dufva (*Roode Turtelduyv*, *Columba senegalensis*), fingo vi omkring Piketberg aldraförst skjuta. Den finnes annars längre inåt landet härifrån, och sades först för vid pass 7 år sedan hafva begynt at synas så långt up emot Cap.

Stapelia incarnata, en tjockgrenig växt utan blader, fans sällsynt i negden af bergen, och Hottentotterne åto den samma, sedan de bortskalat kanterne med dess taggar.

Vogel-valley var en sort af träsk, som låg under bergen gent emot Parl, och

och som af Sjöfoglar samt Snäppor mycket besöktes.

Vägarne voro här öfver alt sandige och tunge, lika som omkring Saldahna-baijen.

Bredevid Piketberg emot norr lågo Capten kloofs berg, inom det vidare åt norr Drie Fontains berg, och sedan Babiansberg, hvilket med sine åtskillige hufvuden gick til stranden.

Vidare reste vi til CARRELSPECKS hemman, liggande under Piketberg, derifrån til GERT SMIDT, och sedan til DIRK KUTSÉ, hvaråst Verlooren-Valley tog sin början, och utkom ifrån bergen af den långa bergsraden, samt ändteligen til AND. GREEF.

Hemmanen på denne trakten ägde Vingårdar, Sådesåkrar och sköne Trågårdar.

Här påhittade jag en Citron, som inneslöt inom sig en annan med sit rigtiga skal försed. Ingendera af bägge hade någre kårnar uti sig, och den innersta Citronens skal smakade äfven syrligt.

Likaså fick jag här se et Gåsägg, inom hvilket et annat ägg var inneslutit.

Det

Det yttre ägget var försedt med sina gula, men det inneslutna ägget hade aldeles ingen.

Strutsar voro almänne i hela denna trakten. De gjorde Landtmannen uti dess åkrar ofta betydelig skada, i det de ankommo flere uti troppar, och förtärde sjelfva axen af hvetet, så at halmen ensam stundom blef qvarstående. Til kroppen är fogelen icke högre än säden, och då han afplåckar axen, nedböjer han sin långa hals, så at de ej kunna på längre håll uptäckas; deremot då fogelen blir minsta buller varse, uphöjer han sit hufvud på sin långa hals, och kan sålunda tidigt blifva faran varse, och fly undan, innan Bonden kan komma honom under skott-håll.

När fogelen löper, ser han stålt ut, och tyckes icke skynda sig mycket, ehuru det är mycket lidande, i synnerhet då han äger medvind; när det något litet blåser, fläktar han med vingarne, och under hastig flygt, forthjelper sig med dem. Då är det också aldeles omöjeligt, at med den snällaste häst hinna up honom, hvilket endast kan ske då det är ganska varmt och tillika lugnt väder, eller vingarne blifvit honom afskutne.

Un-

Under mit ridande en morgonstund kom jag at rida tät förbi et ställe, der en Struts-hona låg i sit bo, och som sprang up, för at förfölja mig, i tanka, at hindra mig blifva varse dess ungar eller ägg. Hvarje gång jag vände mig med hästen emot henne, gick hon väl undan, och lät jaga sig en 10 eller 12 steg förut, men så snart jag fortsatte min väg, kom hon genast efter.

Bönderne talte äfven härstädes derom, at i Strutsägg stundom skola finnas en eller tvånne stenar, som äro hårde, hvite och store, som en liten böna, något platte och glatte, hvilke slipas och infattas til knappar; men jag hade aldrig den lyckan kunna få se dem.

Rapphöns (*Tetrao*) funnos på flere ställen i landet, äfven här och på några orter öfverflödigt. De flögo icke straxt up, när vi redo i traf efter dem, utan lupo så snält längs efter vägen undan, at vi knappast kunde hinna up dem, men omsider togo de åt sidan til flygten med et häftigt skriande.

Verlooren-Valley kallades här en å, som hade sin uprinnelse ifrån bergs-raden, och utlastade sig uti hafvet. Dess strån-

stränder voro oftast bevåxte med Starr och Såf (*Carex*, *Arundo*), som stundom ägde flere alnars högd, så at ån på sådane ställen icke kunde skönjas. Inom förskansningen af en sådan hôg hvass, ägde en oräknelig mångd foglar sit tilhåll och sin fristad, såsom flere sorter Hägrar (*Ardea major* och *cærulea* med flere), Ander (*Anates*) och andre (*Fulicæ*) sorter. På somlige ställen var den smal, och på andre bred, i synnerhet utvidgade den sig mer och mer, nårmare emot stranden. På somlige ställen ägde den stora hålor och djupa vatnsamlingar. Den utlöper i Oceanen åt norra sidan, och då den år låg, synes mynningen torr och af upkastad sand aldeles tildåmd och stillastående. Ju nårmare man kommer stranden, desto djupare blir han midt uti, och desto mera fri ifrån Hvass. Den kröker sig under sit lopp uti många bugter, och löper emellan tvånne ej sårdeles höga bergsryggar. Vatnet år söt och godt; men blir nårmare stranden af hafvets inblandade bölja, i synnerhet under den torra årstiden, saltagtigt. Långs efter denna camperade vi flere dagar, under bar himmel, ånda til dess utlopp, i et sandigt och magert fålt, der inge coloni-

ster

ster bodde, och der endast någre få fåplatser voro, som anförtroddes merendels åt Hottentotter at vårda.

Vid början af Verlooren Valley, gent emot åndan af Picketberg, utskjutér en bergsrygg, som går ned til stranden, der Verlooren Valley åndas, och utgör högderna på ena sidan om denna ån.

Ifrån Picketberg utskjuta åfven någre bergs-ryggar, hvilke sluta sig på andra sidan af Verlooren Valley.

Den stora och långa Bergsraden, som ånda ifrån Cap Falso vid Hottentots Holland continuerat tvårt öfver hela landet, åndades nu hår uti strödde och afbrutne bergskullar och högder, så at man icke hade nödigt vid denna norra åndan öfverfara nämnde Bergsrad, lika som vid Rode Sands och Pickenirs klofvarne.

Vid en gård, der endast Hottentotter vårdade Boskaps-hjorden, hade vi den olågenheten, at blifva smittade med ohyra. Vi lågrade oss vål et godt stycke ifrån dessas boningar, men på fältet rundt omkring hade de, innan vår ankomst, utbredt sine af insecter lefvande skinfållar, hvaraf våre hufvudkuddar,

dar, på hvilke vi i skuggan af våre åkdon plågade sitta, straxt fingo inqvartering, så at vi med flere dagars mődosamt arbete knapt kunde blifva qvitte en hop hungrige och obehagelige gäster.

På Ormar var en ymnig vålsignelse uti desse sandige och med finå buskar bevåxte sandfält. Ingen dag gick förbi, at icke flere af oss fångades, och förvarades uti brånvins-kaggarne. Under det vi såto på marken at åta, lupo de som oftast tvårt öfver lår och ben, både på mig och mit resesällskap, utan at någon af oss blef biten. En gång slingrade sig en Orm öfver vånstra benet på mig, hvilken utan at bita, låt sig sagteligen afskakas. En annan Orm kom framkrypande under lifvet på mig, då jag låg på marken, och sedan öfver nakna benet, så kall som en is, på en af resesällskapet, som sat bredevid mig, utan at göra oss någon den minsta skada. Håraf tyckes tydeligen kunna slutas, at Ormarne ej gerna söka til at hugga, deråst de icke trampas eller på annat sätt skadas, så at de nödgas försvara sig. Flere gånger runno Ormar fram tvårt öfver vågen, och ej sällan emel-

emellan håftfötterne, utan at göra håften något förfång.

Holor i fanden, fom voro tilhål för Sandmulvadan, voro här aldraymnigaft, få at ridandet til håft var ganfka befvårligt och farligt, emedan håften nedföll djupt uti dem, och ftupade mycket ofta.

Ifrån Verlooren Valley, refte vi federmera til Lange Valley, fom år en dylik rivier, fom den förra, men mycket mindre; och härifrån hade vi et ganfka långt och tort Carrofält at genomvandra, innan vi hunnd up emot bergen igen, och til et ftälle, fom kallades Herre-Herberget (*Heeren Logement*).

Högderne voro ganfka fändige, landet tort och fåplatfer fålfynte, vid hvilke bönderne fjelfve icke bodde, utan höllo der endaft några legde Hottentotter, til at valla Bofkaps-hjordarne, fom här voro endafte afvelen, emedan för torka och magerhet hvarken fåd kunde våxa eller Trågårdar anläggas.

Den 25, innan vi kommo til Herre Logementet, pasferade vi under vägen åtfkillige fmå dälder, föga djupe, fom nu af fommartorkan voro redan aldeles ut-

 tor-

torkade. Desse voro af et besynnerligt och egit utseende, emedan leran, som under regntiden upblötes och omröres uti vatnet, nu syntes hafva hvarftals sat sig ned, uti flere lameller af olika finhet, hvilke nu af hettan hade spruckit och tydeligen visade sig. Det understa hvarfvet var gröfre och innehölt en hop främmande partiklar, de der enligt sin tyngd, hade först sat sig ned. Den öfra skorpan var både renare och finare, samt så torr, at den fästade sig vid tunga och läppar, likfom en ny tobakspipa. Denne, så väl, som andre Africanske Stensorter har jag samlat, och til Kongl. Academiens Mineral-Cabinet uti Upsala förärat.

Under vågen fram til Herre Logementet, påfant jag en långe förut eftersökt sällsynt växt, nemligen Codon Royeni, hvaraf endast sågs en enda buske, den jag dock aldrig lärer kunna någonsin förglömma. Dagen var en af de hetaste, och varmen så odrägelig, at vi frugtade, det våre kreatur skulle aldeles försmåkta och upgifvas. Af denna olideliga och plågande hetta voro våre kroppar lika som upsvälde och (*pororne*) svet-holen i högsta måtton öpnade.

de. Busken som vi träffade, var öfver alt klåd med hvite, bråklige och genomskinlige taggar, hvilke, då jag och min Resekamerat rusade til, och tåflade, at med bara hånder afplåcka de måste blomor, så sårade våre hånder, at vi deraf uti flere dagars tid hade mycken plåga och olågenhet.

Åndteligen aldeles utmattade framkommo vi til Herre Logementet, som var en dal emellan bergen, med en lagom hög backe, som skulle upköras, för at komma in uti et annat landstrek, som icke eller var mycket frugtbart.

Herre Logementet kallas detta stålle, som var angenåmt med något små skog, och en båck af söt vatn, derföre, at på ena sidan af berget, nåstan i våster, år en stor ingröpning, lik en sal, formerad af tvånne utholkade hållar, som vitrat och fallit sålunda ut. Jag klåttrade dit up, och fan åtskillige Resandes namn anteknade på våggarne. Bredevid denna var en annan hvålfd utgröpning, men något mindre.

Uti den förra af desse holor var en liten råmna, i hvilken et tråd, förmodeligen en Sideroxylon, hade fåstat si-

ne rötter, och stod fulkomligen frodig, af mer än fyra alnars högd, oagtadt den icke kunde få mera vatn til sin tilväxt och underhåll, än det ringa, som under regn-tiden kunde i råmnan stadna qvar.

Bergen voro för öfrigt här och rundt omkring af et tort, magert, bråckligt och lika som förbrändt utseende, med en myckenhet stora, nakna och lösa stenar.

Under det vi härstädes förfriskade oss, och vederqvikte våre utmattade dragare, ankom ifrån Olyfants-rivier en Landtman til häst, som berättade, at et Lejon uppehölt sig, der vi måste framtåga, och at det nyligen hade varit set vid vägen, der det ock sprungit efter en Hottentot.

Vi hade dock ingen annan utväg, än denna fårliga kosa at välja, utan upbröto dagen derefter *den* 26, och för at bättre vara på vår vagt, redo vi hela dagen med upspänd hane och bössorne på armen, laddade med kulor, til dess vi sent om aftonen uti fult mörker framkommo til PET. VAN SEELE vid Olyfants-rivier, der vi på et godt ställe

hos

hos et vänligt och gästfrit vårdfolk för några dagars tid qvarblefvo.

Vågen var måst öfver alt sandig, och de högder vi genomredo, visade på dess nakna klippor en röd sandsten med inspäckade kiselstenar, som tyktes blifvit uti sandstenen inneslutne, innan den hårdnat til et fast berg, och at de förres glatta yta åfven före deras inneslutande af hafvets bölja blifvit slipad.

Åtskillige berg voro hår ofvanpå platte, lika som Taffelberg, och åndades bakom Olyfants-rivier, innan de hunno til stranden, emellan hvilken och bergen skal vara en hel dagsresas bredt och slätt fält. Bäckefälts Bergen åndades åfven emot stranden, på andra sidan om Olyfants-rivier, ansenligt höge och ej småningom afslutande.

Kamerup kallades hår Hottentotternes Vatn-melon, en stor saftfull rot.

Karup åter kallades roten af en Lobelia, hvilken Hottentotterne åta.

Moor-wortel kallades en Umbellat, af hvilkens rot och honung, förmedelst gäsning, Hottentotterne tilverka en rusgifvande dryck.

En vild Gås (*Anas ægyptiaca*) höll sig uti stora Olyfants-rivieret, straxt nedan för gården, och gjorde mycken skada uti Bondens hvetåkrar: Hon hade förut blifvit skuten och sårad af hagel, men undsluppit med lifvet. Detta gjorde, at hon var mera skyg och så varsam, at hon vid gårdsfolkets minsta åsyn flydde til andra sidan af ån, så at ingen kunde komma hänne inom skotthåll. Som jag var främmande, tycktes hon mindre frukta för mig, hvilket gjorde, at jag kunde en gång lura på hännes ankomst på denna sidan af ån och ändteligen skjuta hänne, til mit vårdfolks myckna glädje.

Som vi härifrån hade torre och öde länder, at fårdas igenom, voro vi angelägne om, at här förse oss med vägkost, nemligen skorpor, bröd, smör och färskt kött, hvilket vår hederliga värdinna med mycken välvilja för oss tillagade. Uti en liten båt förde vi öfver den tämeligen breda Olyfants-rivier, alt vårt bagage, och drefvo derefter våre oxar simmande med åkdonen öfver den samma, som på flere ställen var ganska djup, och hvars stränder pryddes med en

en vacker ſkog af åtſkillige ſlags trån, i ſynnerhet Mimoſa nilotica.

Sedan redo vi *den* 30, nedan før åndan af bergen, hvars førſta och ſtørſta utſkjutande hørn kallades Windhuk, och den andra Maskamma. Vi ankommo til en fåplats, ſom tilhørde Ras, och kallades Trutru. Hår fant jag på ſmårre backar den ſå kallade Hottentotternes Vatnmelon, ſom jag långe efterſøkt och långtat at få kånna. Roten var nåſtan klotrund, øfver et qvarter i diameter, något gulagtig, och af den hårdhet, ſom en Rofva vanligen åger. Smaken var angenåm och låſkande. Åtes gerna utaf Hottentotterne. Bloman deraf fans icke vål utſlagen, men den tyktes mig høra til Contortarum ordo, och i ſynnerhet tykte jag den høra til Ceropegiæ eller Periplocæ ſlågte.

Fåltet var altid tort. Vatn fans vål i Bergsklyfterne, och ſtundom under bergen, men ſjelfva landet var dock ſå magert, at inge hemman kunnat anlåggas.

Båcklands berg ſågo vi ligga fram før oſs, hvilket utſkøt emot ſjøſidan långt, och med flere utſtående hørn, lika ſom med lika många bergsrader.

Den 31, fortſattes reſan genom ökenen, ſom blef ju långre, deſto torrare. Vågen igenom ödemarken var minſt tre dagsreſor, och under hela denna ſträcka funnos icke mer, ån endaſt trenne ſtållen, ſom denne tiden ånnu ågde litet ſalt vatn. Men desſe ſinå vatnſtållen voro ſå mycket ſvårare at finna, ſom de icke lågo vid ſjelfva vågen, utan et ſtycke derifrån. En främmande reſer dem låtteligen förbi, och löper lifsfara för ſig och ſin boſkap. Til al lycka för oſs, tråffade vi en Landtman, kommande ifrån Cap, ſom nu framreſte ſamma våg, men hvilken vi likvål med våre ſvage kreatur icke kunde följa. Vi anmodade derföre honom, at upſätta en ſtock med et ſtycke linne på de ſtållen af vågen, der vi borde hvila, och uti hvars granſkap vi borde ſöka en ſå ſällſynt vara, ſom ſalt vatn i desſe torſtige lånder år. Den ena afton tråffade vi lyckeligen råtta vatnſtållet, kallad. Enkelde Dornbooms-rivier; men den andra icke, ſå at kreaturen nåſtan aldeles måſt upgifvas för hetta och torſt, innan vi tredje dagen om afton hunno fram under Bäcklands berg, der vi hvilade öfver natten, vid en liten båck af friſkt vatn, kallad Dorn-rivier, ſedan vi

fa-

farit förbi et ställe, som kallades (*Leuwedans* eller *Leuwejagt*) Lejondans.

Vintertiden, då regn faller, flytta Bönderne för någon tid med sin boskap til detta landet, som är då det aldratjänligaste til får-afvel, ehuru ej altid för annan boskap. Fåren blifva också i desse magre fält, oftast så fete, at köttet ej kan åtas. De magraste får våljas derföre altid til slagt. När Slagtare har uphandlat en fårskock, och sedan drifvit den 40 à 50 mil til Cap, så blifva de gemenligen hålne före vara lagom fete, til at slagtas.

Alle bergen hårstädes gingo NNO emot sjön, och SSW emot landet inåt, der de voro mycket platte. Emot kransarne voro de mycket jämne, och liksom afskurne, utan hufvuden.

Til vänster sågs en bergsrad börjas, som sträckte sig längs efter stranden, och var ej särdeles hög.

Uti detta Carro-land våxte de måste, och synnerligaste Mesembryanthema och deremot få Crassulæ, Euphorbiæ och Cotyledones.

November den 2, redo vi up före Bäck-

lands berg, underſtödde med 2:ne par oxar, af den beſkedlige Landtmannen, ſom farit oſs förbi, emedan våre dragare voro aldeles afmattade och oförmögne, och berget ſå brant, at flere Hottentotter med rep måſte faſthålla åkdonen, och hindra dem ifrån omſtjälpning. Berget år icke allenaſt mycket brant, utan ockſå ganſka kulligt, med ſkifferſtenar. Öfverſt var en brant rygg, och ſjelfva kranſen nåſtan lodråt. Ofvan på var berget jåmt, luften kallare, och fåltet gråsrikt.

Båckefålt ligger emellan den 30 och 31 graden, ſöder om Æqvatorn.

Under det vi tågade up före berget, funno vi hår et Aloës ſlag (*Aloë dichotoma*), hvars ſtam, då den hunnit blifva lagom tjock, af Hottentotterne utholkas och brukas til Pil-koger.

Åfven ſå trötte, ſom ej litet förnöjde framkommo vi ſedan til Clas Lospers gård, dit vi förledit år vål årnade oſs, men för timad olycka icke kunde framkomma. Vi funno i denne hederlige Landtman, under några dagars hvila, en åfven ſå frikoſtig vård, ſom vi förut uti honom funnit en trogen

gen vågvisare och benägen hjelpare. Han var den rikaste Fåraherde i hela landet, och ägde nu åtminstone 12,000 Får, samt mer än 600 stor Hornboskap, utom en tropp af vid pass 200 Kalfvar.

Vi lämnade nu en landssträcka til vänster, närmare stranden, som innehafves och bebos af tvånne folkrike och förmögne folkslag, lilla och stora Namaqvas. Desse idka boskaps-skötsel, och tyckte jag deras boskap vara af et helt annat slag, än både Caffernes och Inbyggarnes, merendels mycket högbent, stor och utan knyl på ryggen.

Bäckland, som vi nu hunnit komma til, är ej annat, än et någorlunda högt berg, som ofvan på är slätt, och emot kransen går med åtskillige hörn ut emot sjöstranden. Det bestod utaf flere báddar: öfversta bädden är sandsten, ofta späckad med runde slipade kiselstenar. Oftast är sandstenen skifrig och vitrar sönder af regn.

Emedan landet alt här omkring var mycket ofrugtbart, och fördenskul föga inkräktadt af Nybyggare, så funnos här och der åtskillige små Hottentots samhällen, som ägde smärre Boskaps-hjordar;

dar;

dar; och en ſtor del af dem voro åfven i tjänſt, hos de få hår boende bönder, der de tjånade för boſkapslön och andre ſmåſaker.

Med desſe få vål, ſom med de långre in åt Roggefålt boende Hottentotter, hvilke fordom varit mera folkrike och förmögne, har Holländſka Compagniet för detta drifvit byteshandel, ſom nu merendels aldeles uphört, för den orätviſa och våldſamhet, ſom de utſånde Bytesmånnerne hårvid föröfvade, och hvarmed Gouverneurerne oftaſt ſet igenom fingren, hvars ſak det icke tyckes vara, at ifra för Naturens och Månſklighetens rått, utan blott för Compagniets eller egit intresſe. Når af Gouverneuren en Poſt-Corporal med några man utſåndes til byte af Hottentotternes oxar, emot Arrak, Glasperlor, Jern och något Tobak, tilbytte han ſig icke allenaſt deras Slagt-oxar, utan Kalfvar, Kor och Får. Och detta byte ſkedde icke altid med Hottentotternes goda vilja och ſamtycke, utan med tvång och ofta med våld, och det icke allenaſt af de hemmavarandes utan åfven de bortovarandes boſkap. Utom desſ voro de nedrige nog, at med vatn utſpå-

spåda den medförde Arraken, och således at försåmra den. Denne bytes handel förorsakade efter hand en sådan vedervilja derföre, at en del Hottentotter ej vidare vårdade öka sin hjord, och en del öfvergåfvo aldeles sjelfva orten, och lupo bort, samt sedan stundom stulo boskap ifrån Landtmannen, som efter hand bemägtigade sig landet. Corporalen FELDMAN tilbytte sig icke långesedan således 500 oxar, hvaraf han sjelf riktade sig med de måste, och lämnade endast 50 til Compagniets Slagt-hus. Sålunda har denne byteshandel, som för Compagniet var föga fördelagtig, men för Hottentotterne obillig och grym, nu mera, så väl på denna NW, som på den SO sidan af Africa uphört, i synnerhet sedan landet blifvit fult bebodt och Landtmannen, rik på boskap, nu kan lefverera deraf, så mycket, som någonsin tarfvas. Skulle någonsin en dylik handel ske, bör den anställas hos Cafferne och Namaqvas folken, hvilke äga mycken boskap, och hittils i sit land af Nybyggarne ej lidit något intrång.

Ifrån Bäckland sågo vi Roggefälts bergen emot öster, och Hantums-bergen närmare, emot norr, samt vidare emot

emot norden en bergsrad, bakom hvilken sades ligga en oändeligen lång slätt utan berg, försed med flere saltpannor, och som skal vara bebod af Boschismans Hottentotter. Alle nyssnåmde berg ligga högt, och likasom ofvanpå Bäcklands-berg.

Boschismans Hottentotterne innehafva den såmre, magrare, naknare och kallare delen af Africas södra udde emot N och O, ifrån Namaqvas land, tvärtöfver Roggefält, och ånda bort til Snöbergen. Detta folkslag år ock det fattigaste, det uslaste af alle. Sällan eller aldrig åga de någon boskap, ofta icke något vist hemvist, utan svärma landet omkring, och lefva genom rof och ståld. Ofta lefva de förutan både kläder och hus, och beråttade mig trovärdige Bönder, at de stundom nedkrypa nattetid uti jordhålor, flere på hvarandra, tils hålan blifvit full, då den öfverste tåcker sig med skinnet af en Dassi (*Cavia capensis*) för våder och köld. De äro gulbrune til fårgen, och något mindre ån andre Hottentotter, med ganska smale och spåde lemar. Buken, som står mycket fram, utgör nåstan hela månniskan.

Des-

Desse Boschismänner hade flere år oroat de här sig utbredande Colonister, åfven som i Roggefält och vid Snöbergen, bortstulit deras boskap, mördat åtskillige af dem, och upbränt deras gårdar. Tid efter annan hade derföre en myckenhet folk blifvit utsänd til at forjaga dem, och förledit år hade i synnerhet trenne stora Commenderingar blifvit utskickade, til trenne särskilde ställen.

Et sådant Commando, bestående af 100 man, hvaraf 32 voro Christne, och de öfrige tjänande Hottentotter, var utsändt emot Namaqvas Boschismännerne, och kom nu tilbaka derifrån oss til mötes. Desse hade under denna expedition ihjälskutit vid pass 100, och til fånga tagit 20, som mäst voro små barn, och til en del nu medfördes. 1765 sades på en dylik expedition vara ihjälskutne 186. Ingen af de Christne, som nu återkommo ifrån denna sidan, var sårad eller dödad.

Hottentotter anses som bundsförvandter, och få aldeles icke göras til Slafvar; men de Hottentotter, som fångas uti krig, i synnerhet unge, blifva för någon tid lifegne, och måste tjäna utan lön, men må icke til andre för-

 säl-

fäljas. Om någon Coloniſt uptager något Hottentots fader-och moderlöſt barn til at upföda, ſå måſte det väl tjäna utan lön, til ſit 25 år; men då äger det frihet, at antingen gå derifrån eller at tjäna vidare för någon betingad årlig lön.

Ehuru detta Bâckland, ſom ockſå får namn af underſta Båckefält, ligger mycket högt, ſades här likväl ſnö mycket ſällan falla.

At freda Nybyggares egendom för Hottentotters öfvervåld, hade Compagniet öſter ut låtit anlägga efterhand flere Poſter, men åt väſter var på andra ſidan af bergen icke en enda ſådan anlagd, hvaråſt ſådane dock äro mäſt angelägne och nödvändige. Bönderne åt denna trakten måſte altſå ſjelfve vara våpnade til ſit förſvar emot de ſtröfvande Boſchismännerne, och den rikare Bonden får då gemenligen förſe de andre med kulor och krut, häſtar och folk. Til Fält-Corporal förordnas gerna en utaf Bönderne, ſom då befrias ifrån annan Borgare tjänſt. När något ſtörre Commando ſkal utruſtas, medſänder Regeringen, för Compagniets räkning, bränvin, handklöfvar, kulor och krut.

Bo-

Boſchismännerne tilfoga icke allenaſt Chriſtne Nybyggaren våldſamheter och ſkada, utan de hafva redan förut med ſtjälande til ſtörre delen ruinerat de här infödde Hottentotterne, hvilke ock til en god del begifvit ſig ſedan i tjänſt hos Coloniſterne.

När några fråmmande ankomma til en Bondgård, gifva de der varande Hottentotter altid et viſt namn åt hvar och en, pasſadt efter deſs utſeende, handtering eller något annat, och ſådant hånde på flere ſtållen mig och mit ſällſkap.

Då vi voro lågrade under bar himmel, hvilket ſom oftaſt ſkedde, och vi förglömde, at med böſſan ſkaffa eld, nytjade Hottentotterne et annat ſätt, ſom var både artigt och ſåkert. De nytjade dertil tvånne ſtycken af et hårdt trådſlag, hvaraf det ena var trindadt, och det andra platt med et hol uti. Det platta ſtycket lades ned på jorden, och vid ena åndan påſattes foten, för at hålla det faſt. Sedan lades tort plåckadt grås rundt omkring holet, och den trinda pinnan, ſat uti holet, drillades emellan hånderne ſå haſtigt, at gråſet af den ſtarka gnidningen fattade eld.

När vi uti öpna fältet i vår gryta stufvade vårt kött, framkommo stundom Hottentotter, som sedan köttet blifvit uptagit, med den qvarblesna fetman i grytan först smörjade sig öfver alt, och sedan ströko sotet af grytan öfver hela kroppen.

Boschismännerne nytja stundom Kast-spjut, men med tjockare och kortare kåppar, än på Caffernes Assagayer, hvilke de nytja icke allenast til at kasta, utan också i synnerhet, at dermed ihjälsticka den boskap de stulit; men deras egenteliga gevär, hvarmed de föra krig och försvara sig, äro bågar och förgiltade pilar, dem de lärt at väl handtera. Pilen är våpnad med et trekantigt tunt jern, som fästes med en snara vid et fingers långt ben, vid hvars ända et rör är vidare fästadt. Detta jernet, så väl som snaran bestrykes sedan med tilredt ormgift. Boschismännerne äro de bäst öfvade skyttar af alle Hottentotter, och sades kunna skjuta sine pilar ända til 280 steg. De veta också, at med största snabhet och vighet vika undan andras pilar, lika som Babianer, då stenar kastas på dem, och om de kunde se Europeernes böss-kulor, skulle de tiltro sig, at

at åfven undvika dem. Uti löpande åro Boschismans Hottentotterne så inöfvade, at de icke deri öfverträffas af andre, utan kunna näftan uthårda längre än en häst. På släta fältet kan man nogsamt til häst uphinna dem, men knapt nog, om vägen är stenig, och aldrig på bergagtige ställen.

Med hunger kunna de ganska länge uthårda; deremot kunna de otroligt mycket äta, då förrådet det tillåter, och deraf ut-tänjas deras magar alt för mycket. Under svält binda de en rem om lifvet, och efter hand tilsnöra magen, til dess nafvelen sitter ända emot rygg-raden.

När någon Boschisman fångat en Orm, och ihjälslagit den, skal han ej skåra hufvudet af den samme, utan med tänderne afbita det, sedan utskära giftblåsan, och något litet torka giftet i solen, til dess det blir segt; derefter blandar han det med saften af et giftigt träd, (ofta af *Cestrum venenatum*) hvilket gör, at giftet bättre fastnar vid pilen.

Hottentotter och Boschismän sades härda sig emot giftige pilar, och giftige djurs bet, på det sättet, at de låta sig småningom bitas af giftige Ormar,

Scorpioner och andre, til deſs de blifva vane dervid. Igenom desſe förſök ſkola dock ſomlige ſätta lifvet til. En ſålunda præparerad Hottentots urin ſades åfven ſkola vara et godt motgift, och derföre drickas af dem, ſom af Ormar blifvit bitne.

När åſkan bulrar, äro Boſchismännerne ganſka onde och ſvårja, emedan de tro, at det ſamma förorſakas af en ond vareſſe.

Förgiftiga Lökar (*Giftbolles*, *Amaryllis diſticha*) växte almänne på flere ſtällen, med ſine vackre blomklaſar. Roten är nåſtan ſå ſtor, ſom knytnåfven och giftig. Hottentotterne bruka den måſt, at dermed förgifta ſine pilar, och at dermed ſedan fålla ſmårre vildt, ſåſom Springbåckar (*Capra pygargus*) och dylikt. Lökarne troddes äga ſtarkare förgift, då de växte uti ſkuggan, än då de ſtodo uti öpet ſolſken.

De följande dagar redo vi långs efter Båckland til Hantum. Landet lutade litet och ſmåningom ditåt, Hantumsland börjades med ſtrödde bergsryggar; längre inåt låg et högt berg, hvilket egenteligen kallades Hantums-berg, och

och hade en skilnad eller öpen dal, igenom hvilken vi redo. Berget var ofvanpå jämt, och tyktes i högden vara lika med Roggefält.

Så snart, som Bäckland ändades, blef landet ju längre, desto torrare Carro, med ansenlige rivierer, som ännu ägde bragt vatn, men torka aldeles ut om sommaren.

Uti Hantum redo vi förbi VAN RHENS såplats vid Rietfontain, och sedan förbi HENDR. LAUS såplats til ABRAHAM VAN WYKS gård. Denne VAN WYK var en ganska fet och tjock man. I sin stugudör stod han, då hundarne med sit skällande bebodade främmande folks ankomst, för at emottaga sine gäster, och önska oss vara välkomne. Min Resekamerat blef ej litet bestört, äfven som jag, at i et landstrek, som var så oändeligen magert, och som vi flere dagars tid genomrest förut, utan at blifva varse et enda lefvande kräk, nu finna en så tjock, fet och välfödder man.

På denna trakten funno vi den länge efterlängtade och eftersökte besynnerlige Svampen, Hydnora africana, som visserligen är en af de aldrabesynnerli-

gaste våxter, som i sednare tider blifvit bekanta. Den våxer altid under buskarne af Euphorbia tirucalli och på dess rötter. Dess nedersta del, som år frugten, åtes både af Hottentotter, Viverræ, Råfvar och andre djur.

Den 13, til CHRISTIAN BOCK, och

Den 14, til Rhonnoster-rivier, vid hvilken vi nödgades utspånna och hvila öfver natten, oagtadt et Lejon hårståndes för tvånne dagar sedan hade slagtat en randig Håst (*Zebra*), hvilken det ånnu icke hunnit förtåra.

Lejon hade öfver alt i bergen sit tilhåll, och voro för Landtmannens boskapshjordar lika obehagelige grannar, som Boschismånnerne. Hår voro också flere månniskor, som varit i fara för desse förskråckelige Rofdjur. Ibland andre omtaltes i synnerhet en Landtman, vid namn KORF, som bodde et stycke hårifrån. Et Lejon hade lågrat sig uti hvassen af den båck, som låg nåra intil dess gård, så at ingen af dess folk af förskråckelse vågade sig ut, at håmta vatn eller valla boskapen. Bonden sjelf, åtföljd af några skråmde Hottentotter, nödgades derföre angripa det, och förfö-

söka, at jaga det bort. Men emedan Lejonet låg fördoldt uti tjocka hvassen, kunde han ej se det, och således icke eller träffa det, utan måste skjuta flere skott in åt hvassen. Lejonet häraf retadt framrusar emot honom, som afskutit sin bössa, och nu var värnlös, samt tillika öfvergifven af sine flyende Hottentotter. Då Lejonet gripit honom om lifvet, fattade han så mycket mod, at han stack sin ena hand in uti Lejonets gap, och derigenom hindrade det, at sönderslita sig, til dess han igenom blodets myckna förlust åndteligen afdånade. Lejonet hade derefter aldeles lämnat honom, och åter begifvit sig in uti hvassen för några dagar. När Bonden omsider kom sig före, var han väl illa sårad af djurets klor i sidorne, men ena handen var aldeles söndertuggad, at intet hopp kunde vara til dess läkning. Sedan han inkommit i huset, och til något mera mod, fattar han sjelf yxan uti ena handen, lägger den sårade handen på et block, sätter yxan på den samma, och befaller sin dräng, at med klubba slå til. Sålunda afhögg han sig sjelf handen, lät förbinda den med kodynga, och en blåsa utan på, samt omsider läka sären igen med den van-

liga salfvan af vålluktande örters decoct, något ister och vax.

En historia berättades äfven, som för någon tid sedan tildragit sig med en gammal Landtbonde, som med sin son utgåt, för at ifrån sin gård förjaga et Lejon. Lejonet hade då i hast sprungit Gubben på ryggen, och i denna stålning, innan det fåt rådrum at döda honom, blifvit af sonen til döds skutit.

Likaså omtaltes en WAGENARS Enka vid Snöbergen, hvilken gåt ut, at skråma et Lejon ifrån sin boskap, och på hvilken Lejonet först upåtit ena armen, och ändteligen, då hon afdånadt, sjelfva hufvudet. Sedan hade det också upåtit en Hottentots piga, som velat komma sin matmoder til hjelp. Barnen i huset, som genom springorne af dörren hade beset detta ynkeliga spectakel, gråfde sig då ut genom jorden under bakväggen af huset, och lupo sedan derifrån til närmaste Landtgård.

Ifrån detta farliga ställe begåfvo vi oss til Daunis, hvaråst nybygget blifvit af Boschismännerne upbrändt, och ägaren med sit folk flygtat bort.

Lan-

Landet var här slätt med åtskillige i NO och SW löpande berg. Framför oss lågo Roggefälts-bergen.

Moorwortel (*umbellata*) omtalades äfven här, såsom en rot, hvaraf, tillika med vatn och honung Hottentotterne bereda sig en rusgifvande dryck. Denna rot skal hämtas i synnerhet uti November och December månader.

Den 15, redo vi längs upåt Droogerivier, hvaråst tvänne bönder, som hunno oss, berättade, at et Lejon, förleden gårdag, hade följt efter oss, uti våre spår, men ändteligen vändt om efter en tropp får, som det blifvit varse.

Den 16, reste vi längs efter och under Roggefälts bergen, och sedan genom en Dal, som de formera, och som kallas Port, samt ändteligen up för sjelfva berget til Vilh. Stenkamps gård.

Här kallades landet Ondersta Roggefält, icke derföre, at det ligger lågare än de andre Roggefälten, utan derföre at det ligger längst ifrån Cap. Detta så väl, som de öfrige hafva fåt sit namn af en vildt växande Råg, som i nog ymnighet finnes vid buskarne.

Vin-

Vintertiden är här ganska kalt, fryser och snögar, hvarföre ock ingen boskap den tiden här kan bärga sig, utan drifves ned til Carro. Nybyggarne uti Ondersta Roggefält, som äro försedde med gode hus, blifva stundom qvar, men de, som bo uti det medlersta Roggefält, flytta allesamman undan.

Hela landet är utan skog, och äger endast små buskar af Mesembryanthema, Pteroniæ, Stoebe och få andre, såsom Othonnæ och dylike. Landet äger endast godt bete för Får och Hästar, hvarföre af desse en stor myckenhet ägas, och mycket ringa hornboskap på de måste gårdar.

Bergets öfversta hvarf är sandsten, som är hård och faller uti stora hällar, mycket tjänlig til hus-och kral-bygnad. Medlersta bädden är skiffer, hvilken man kan blifva varse i klyfterne, och denna bädden är bredare, än den förra. Understa stenhvarfvet är röd sand och lera med inspäckade större och smärre kullerstenar.

Roggefält är et Berg, som nu snart uti 30 års tid blifvit bebodt af Nybyggare. Det består af högder och dälder, och

och åger inge synnerligen höge bergsryggar, så at det icke kan kallas jämt, utan kulligt.

Gårdarne ligga icke mycket långt inåt landet, utan nära intil berg-kransen, och längs efter den samma, så at det bebodde stycket ännu är tämmeligen smalt.

Jordmonen uti Ondersta Roggefält är merendels en svartbrun mylla, med något tera, som är lös och spricker. Uti Roggefält, så väl som i Camdebo regnar det icke om vintren, utan vårtiden och om sommaren, och då altid med åskedunder.

Den 18, förtsattes resan til JACOB LAUE, och

Den 20, til ADRIAN LAUES gård.

Vid Berg-kransen härstådes sågs det underliggande Carro; åfvenså sågs Windhuk, Maskamma, Taffelbergen vid Olyfants-rivier, kalla Bäckefält och Rode Sands Winterhuk, liggande i en sträcka.

Rode Sands och Bäckefälts Bergen voro lägare än Roggefält. Carro låg emellan desse högre, än det Carrofält, som vi farit igenom emellan Olyfants-

ri-

rivier och Bäckland, samt nästan så högt, som Maskamma och Bäcklands berg.

Den 21, til GERT VAN WYK.

Ofvannämnde gårdar lågo altid belägne i dalar emellan högderne.

Fastån sommaren nalkades, var här dock ännu ansenligt kalt, och frös om nätterne. Blåsten var ock altid kall eftermiddagarne.

Den 23, ankommo vi til THOMAS NELS gård, och sen til ADRIAN VAN WYKS, bredevid sjelfva Bergs-kransen, deråst en förskräckeligen djup däld gick ned åt til Carro. En våg går härifrån til Carro och Mosterts-huk.

En Hottentots Piga sågs här, som var född med vänstra armen ofulkomlig, och slutande sig nedan för armbågen. När hon föddes, ville modren mörda detta barnet, emedan det var krympling, och sådant hos Hottentotter ófligt; men hon räddades då af en medlidande Nybyggare.

Jag förundrade mig deröfver, at Hottentotterne, som tjänte Bönderne och voro mäst nakne, kunde få väl fördraga kölden härstädes. De voro öfver

ryg-

ryggen endast täkte med et fårskin, hvaraf den ludna sidan våndes inåt om vintren, och kötsidan om sommaren. Sällan hade de fältskor på fötterne. Det skal dock hända stundom, at de frysa ihjäl.

Hottentotterne hade här för sed, at begrafva sine döde uti bergs-refvor, och de som svimna, skola hafva det oblida öde, at begrafvas straxt.

Vilde Gurkor kallades här (*Cucumis colocynthis*) Coloqvinten. Den sades ätas utaf Hottentotterne, ja äfven utaf Colonisterne, sedan den blifvit inlagd i ättika, ehuru den smakar mycket besk. Af fåren skal den ätas gerna.

Stapelia articulata repens, en tjock växt utan blader, ätes utaf Hottentotterne så väl, som utaf Nybyggarne, sedan den blifvit inlagd på samma sätt, som Gurkor.

Karré-hout (*Rhus*) var et trädslag, som här på orten tjänte Hottentotterne til bog-trån.

Vägen var öfver alt uti Roggefält stenig, och full utaf runda och kantiga lösa stenar.

Springbåcken ankommer stundom ifrån

från de inre länder hit och troppar af til Bäckefälten eller något längre. Efter vissa års förlopp göras sådane utflytningar, likasom af fjäl-musen uti Svenska Lapp-marken, då de ankomma milliontals, gå i rad efter hvarandra, och upäta på de ställen, der de framtoga, alt det gräs, som fins på marken. Under sin marche låta de icke hindra sig af någon ting. Ynglar någon under vågen, så blir ungen liggande. Skjuta Bönderne ibland dem, så fortsätta de likafult sin oafbrutna gång, och låta sig icke en gång afskräckas af Lejon och andre rofdjur, som följa troppen åt, och göra deribland mycken förödelse. Sedan de farit fram vid någon gård, blir nästan intet på marken öfrigt för Bondens boskap, at lifnära sig med, och intet vatn til at dricka. Åkergärdet nödgas Bonden natt och dag låta vakta, at ej försättas i brist på säd, den de annars aldeles förtära.

Den 24, til en källa uti öpna fältet, deräst vi öfver natten camperade, och

Den 25, öfver berg-åsen til PAUL KERSTE vid Kreutsfontain. När vi eftermiddagen voro färdige at färdas härifrån, och våre hästar upsadlade, hände

mig

mig den olyckan, at min håst, då han skulle vatnas vid ån nedan för gården, blef biten af en orm, vid sjelfva bringan. Hela foten blef håraf, under det jag fort-red, genast styf och svullen, hvilket så ökade sig, at innan jag hunnit et stenkast ifrån gården, kunde håsten icke mera fortkomma, utan måste lämnas på stället. En liten, knapt qvarters lång orm sades i myckenhet finnas hår, vara ganska giftig och hölts nu före vara baneman.

Hår började medlersta Roggefält, skildt ifrån det förra endast med några bergs-ryggar.

Den 26, til CORNELIUS KUTSÉ.

Hår var Sonen i huset, för en liten tid sedan, i handen biten af en giftig orm. Handen hade blifvit scarificerad och en koppa straxt påsat, för at utdraga giftet. Sedan sattes handen uti vitriols-vatn, som sades blifvit deraf aldeles svart. Derefter pålades en lök, och sedan Skölpadblod. Detta sidsta tort pålagdt sades öfver såret vekas up, och blifva en flytande blod, som gåser. *Månne Ormgift äger starkare attraction til Sköl-*

padblod, än til månniskoblod, och at detta således drager til sig giftet?

Hvarje Landtman, som fårdas ifrån Roggefält til Cap, genom Mosterts-huk, måste årligen betala något visst til våglagning. En landtman, som bor långre inåt landet, har gerna den olyckan at vara fattigare, och at vidkånnas flere utgifter.

Vi träffade hår et annat Commando, som förföljt Boschismånnerne inåt Roggefält. Det bestod af 47 Christne, och in alles af några och 90 personer. Desse hade mördat och fångat vid pass 230 Boschismånner. En bland Colonisterne var med en pil skuten vid knået, och hade deraf tilsat lifvet. Det tredje Commando, som utridit til Snöbergs-trakterne, hade af Boschismånnerne dödat 400; ibland de utskickade voro 7 sårade af pilar, men ingen dödad.

Det hånder stundom, at Boschismånnerne borttaga på en gång hela en Landtmans hjord, under det den samme drifves på betet, och stundom dödas då åfven Valhjonen. De drifva sedan inåt landet sit stulne gods, så fort de någonsin kunna, natt och dag, til dess de tro

sig

ſig kommit uti ſåkerhet. Hvad ſom icke kan medfölja, ſticka de ihjäl med ſine kaſtſpjut, och under flygten utſtälla de på bergs-högderne ſpioner, ſom ſkola noga efterſe, om de efterſåttas af några Coloniſter. Desſe ſpioner aflosſas och gifva tilkänna, om de förföljas, och i ſådant fall, dölja de ſig, om ſå ſke kan, uti bergen. Under flygten ſlagta, ſteka och åta de ymſom. När de på detta ſätt kunnat ſtjåla mycket kreatur, och fåt dem i någorlunda ſåkerhet långt bort, lägra de ſig dermed på något ſtålle, och bygga ſig hyttor (*kraal*), utaf Meſembryanthemi buſkar eller utaf mattor, deråſt de lefva tilhopa, ſå långe födan råcker. De utcommenderade hade ſet et dylikt kraal eller lågerſtålle, bebygdt med hyttor uti tvånne rader, likſom en by, hvaråſt de råknat på ena ſidan några och femtio hyttor, ifrån hvilke alle Boſchismånnerne hade flyttat bort.

Endaſt hår uti Roggefålt hade Boſchismånnerne, inom de förledne två års tid, ſtulit mer ån 10,000 får, utom oxar. Tillika hade de mördat månge Nybyggare, deras Slafvar och Hottentotter.

När Boschismännerne efterjagas af Colonisterne til håst, fly de undan til bergen, der de liksom Babianer intaga kransarne och otilgängelige ställen, samt frukta altid för slätten. De inkrypa också stundom uti bergsrefvor, och skjuta ifrån desse förskansningar med sine pilar.

Då de försvara sig emot sine fiender, sker det altid med båge och förgiftade pilar, hvaremot Colonisterne på det sättet våpna sig, at de låta hålla et skin framför sig, hvaruti pilarne fastna, som ofta komma som en regnskur. Blifva Boschismännerne då varse, at deras pilar icke gå igenom, skjuta de icke mer, än en salfva. En Boschisman, som blir skuten med kula, skal man aldrig finna antingen gråtande eller på något sätt beklagande sig.

Detta folkslag tuggar Canna (*Mesembryanthemum*) först, och röker den sedan. De smörja sig med feta saker, och derutöfver med en röd krita; de lefva i nödfall af Ormar, Ödlor, randige Hästars kött, Lejon, Babianer, Lökförter, Myrägg och flere andre saker.

Den 29, redo vi längs efter Vischrivier förbi Oliviers gård, til Jacobus The-

THERÒN. Den olyckan, fom jag aldraminst nu på en flåt våg kunnat förmoda, hånde mig likvål i dag, nemligen; at igenom mine Hottentotters oförfigtiga korande på en vid vågen liggande sten, kårran flogs omkull, tåltet derpå refs fönder, och både lådor och örtpackar til en stor del förlorades.

Pårlband fick jag hår se, dem Hottentotterne gjort sig af Strutsars åggskal, hvilke de flipat til små och runde ringar, och voro rått vackre.

Kölden år uti detta Roggefält ganska strång om vintren, och snö faller med mycken frost. Bönderne bo således hårstådes endast några månader om året, ifrån October til Maji, bygga hår sine hus, och få sit hvete, hvilke de nödgas låmna til Boschismånnernes vålbehag, under den tid, de flytta ned til det underliggande Carro fåltet, hvaråst visse månader af året faller regn, få at de der med sin boskap för en tid kunna qvarblifva, til dess den annalkande torkan åter tvingar dem, at flytta up för berget til Roggefält igen.

December den 1, redo vi vidare til ESTERHUYSENS gård, der en par da-

 gars

gars hvila måste tagas, för et hiskeligit urväder med blåst, frost, regn, hagel och snö, som höll uti et helt dygn, och nödgade oss icke allenast, at hålla oss inne uti stugan, utan äfven at iklåda oss våre kapp-råckar emot en så ovanlig och oförmodad köld, som härrörde dels af bergets högd, dels af stark nordan och nordvästan blåst.

Berget var emot det underliggande Carro fältet åtminstone så högt, som Taffelberget är vid Cap, och en vagns-våg går härifrån ned til Carro.

Den 3, om morgonen begåfvo vi oss ifrån detta kalla ställe, utföre berget och kunde icke, som vi gerna önskat, fortsätta vår resa vidare up åt Rogge-fältet, emedan våre dragare dels voro alt för magre, dels så ömfotade, at de ej längre kunde gå på detta steniga och skarpa berget.

Vid vår bortresa om morgonen låg ännu isen qvar ända til berg-kransen, utaf en Riksdalers tjocklek.

Vågen utföre berget gick öfver åtskillige brante högder och affåtningar, hvarföre icke allenast bägge bakhjulen måste (*remas*) fastbindas med jernkedjor,

jor, utan ockſå med rep åkdonen faſthållas af Hottentotter, för at icke ſtjälpas omkull, eller rulla ned på oxarne. Den öfverſta affåtningen var brantaſt och kallades (*Uytkyk*) Utkiket, för deſs vidſtråkta utſigt ſkul. Den andra kallades Maurits högd.

Medan vi ännu voro på Bergets högd, hade vi en ſtrång köld. Ju mer vi hunno utföre den ſamma, deſto mera lugn och varma erhöllo vi, til deſs vi efter tre timars tid, hunnit ned til Carro, då hettan åter började blifva odrägelig.

Et ganſka vidſtråkt fält uti det torra och magra Carro hade vi nu för oſs, at lägga til rygga, innan vi kunde hinna fram til något bebodt ſtälle. Derföre hade vi på ſidſtnämnde Bondgård förſet oſs med ſå mycket vägkoſt, ſom anſågs nödig för några få dagars tid, och härmed fortſatte vi vår reſa genom en brännande ökn, ſå fattig på vatn, at icke en Sparf der kunde uppehålla ſig, och ſå utblottad på alt lefvande, at endaſt några råttor här och der uppehöllo ſig uti jordhålor, och ſom af buſkars ſaftfulle blader lära finna både det ſom ſläcker hungren, och ſtillar torſten.

Solens upgång framlåckade hvar morgon desse Jordråttor, hvilkas bon altid voro snedt gående ned åt, och vånde med sin öpning emot öster. Vi försökte vål, at deraf skjuta några, som frammommo med hufvudet, men funno med förundran och harm, at desse voro oåndeligen snabbe, at draga sig undan, ned och inåt sine hålor, så snart de blefvo elden varse. Jag försökte flere gånger, med den qvickaste bössa, at tråffa någon, men felade altid, til dess jag fant på den utvågen, at sätta et löst papper fram för fångpannan, som hindrade dem, at se blixten af fångkrutet.

Den 4, hunno vi ifrån MEYBURGS gård, som låg vid foten af berget, til Goudbloms klof, och *den* 5 genom smårre bergsdålder til Olycksån (*Ongeluksrivier*), så kallad för det, at en Landtman vid den samma blifvit af et Lejon aldeles upåten; hår hvilade vi tvånne dagar, för at afbida en Landtbondes ankomst, som skulle resa til Cap, och med sine dragare lofvat forthjelpa oss öfver det framför oss liggande torraste Carro. Men då han icke ankom, efter aftal, och detta lågerstålle var sådant, at både folk och kreatur lupo fara, icke allenast

at

at hungra, utan åfven at torsta til döds, så nödgades vi at gripa oss an, och *den* 7 göra en lång resa ifrån kl. 11 om natten til andra morgonen, til en liten båck, som låg fram för et så kalladt Paardeberg, som var litet och enstaka.

Den stråcka vi tilrygga lagt, var full med små berg och bergs-ryggar, dels skilde, dels tilhopahångande och WNW utlöpande emot Roggefålts och Båckefålts bergen. Det föga af vatn, som hår fans på få stållen, och i små hålor, var icke allenast salt, utan också så tjockt af lera och annan orenlighet, at vi nödgades lågga en nåsduk deröfver, för at igenom den med munnen suga up något litet deraf.

En annan våg gifves vål, långre under liggande, som år mera fri för berg, och jåmnare, men också tillika fattigare på vatn.

Den 8, förbi nåmnde Paardeberg til Dorn-rivier. Nåstan alt hittils hade Carro småningom sånkt sig alt mer och mer utföre, lutande ifrån Roggefålts til Båckefålts bergen, och var nåstan öfver alt utan buskar.

Den 9, låmnade vi Dorn-rivier, togo

vågen genom dalen, som bergen formerade emellan Carro och Båckefålt, och framkommo åndteligen til et Nybygge, en gård, tilhórig VAN DER MERVELS enka.

Den hushålsamma Gumman nytjade et artigt sått, at rensa Linser ifrån Hvete, hvarmed de voro blandade. Hon utkastade nemligen altsammans fór sine hóns, hvilke ganska nått utplåckade alle Hvetkornen, och låmnade Linserne allena orórda.

Bladen utaf Indigofera arborea kokades, och Decoctet sades vara et godt medel emot Stenpassion och Stengrus.

Floarne uti bergen inuti bergs-dalen voro hårstådes ganska mycket lutande, och åfven synnerligen vresige. Bergs-raden krókte sig ock hår ansenligt emot óster.

Den 11, afreste vi hårifrån, sedan vi fórut uphandlat en stor Gumse, och insaltat den samme i dess egit skin. Kosan fortsattes til dess vi ankommo, til det så kallade Verkeerde Valley, et ibland de vackraste stållen jag blifvit varse i hela landet. Det var belågit emellan berg å ymse sidor, var ganska gråsrikt och ågde et vatnrikt kårr, nåstan som en

en liten insjö. Och som både vi behöfde någon ledighet at öfverse och sköta våre gjorde Samlingar, samt våre utridne kreatur ännu mera behöfde både hvila och förfriskning, ty beslöto vi, at på detta behageliga ställe, som var obebodt, rasta några dagar, och i enslighet förtära vårt insaltade fårkött.

Den 14, togade vi fram, genom en dal uti bergen, som kallades (*Straat*) Gata, til DE VOS hemman vid Hex-rivier.

Vi återkommo nu så til sägande, til Christenheten, eller til sådane Landssträckor, der Nybyggen ligga tätare in til hvarandra, sedan vi nu i flere veckors tid måst svärmat i ödemarker, oftast camperat under bar himmel och på de äfventyrligaste ställen, och flere gånger lidit brist på lifnärande ämnen.

Vid denna gården började en gren af Hex-rivier uti bergen, hvilken gren inom dalen förenar sig med den större, och äfven utur bergen härstädes utlöpande grenen.

Den 16, förbi JORDANS gård, redo vi til VAN DE MERVELS hemman, och

Den 17, genom Hex-riviers klof til Rode Sand.

Hex-riviers klof år utan högder, aldeles jämn, och ålfven måste flere gånger öfverfårdas. På topparne af bergen, som lågo på ömse sidor, låg ännu mycket snö eller hagel qvar.

Roode Katt blef hår kallad en sort röd Lo, med yttersta åndan af stjerten svart, och lång hårtofs vid öronspitsarne. PENNANT kallar honom *Persisk Katt*, och BUFFON *Caracal*, Hist. Nat. Quadr. Tom. 9, Tab. 24. Skinnet håraf berömdes af Bönderne, såsom tjånligt och fördelande, lagdt på förkylde och med gikt behåftade Leder.

Uti bergen uppehöllo sig emellan nakna klippans springor, en art af Hoppande Råtta (*Jerboa capensis*), som Bönderne ansågo för en sort af Hare, och kallade den Berghaas eller Springhaas. Djuret var underligt til sin skapnad: framfötterne voro ganska korte, men bakfötterne deremot nåstan så långe, som hela kroppen, med hvilke djuret gjorde de vackraste språng.

Båddarne i bergen voro stundom vresige, stundom mycket lutande.

Den

Den bergs-ryggen, fom vi haft at fårdas igenom, ånda ifrån Carro-fål-tet, hit til Hex-riviers utlopp vid Rode Sand, var altſå ganſka bred, med ſmalare dalar, både på långden och på tvåran.

Ifrån Rode Sand togs den vanliga vågen genom deſs klof, hvilken åger en anſenlig hógd, ſom måſte ófverfaras, men fór ófrigt vågen långs efter bergets ſida.

Rode Sand år likaſom nyckelen til hela landet, bakom bergs-raden, ſom går tvårt ófver hela udden. Hår fara derfóre de måſte Bónder fórbi, ſom reſa up til Cap årligen, utom de, ſom taga vågen ófver Hottentots Holland. På Rode Sand hade derfóre ſat ſig ned en Fåltſkår til de ſjukas tjånſt, och upråttat ſig et litet Apothek, ſom fórſkaffade honom vacker fórtjånſt. Alle låkemedel betaltes vål, ſå at et enda laxerande pulver minſt koſtade en half Riksdaler. Stundom medfórdes ockſå ſjuke hit, ſå vål af Nybyggare ſom af Slafvar, och låmnades under Fåltſkårens ſkótſel och vård; til deſs, at återreſan ſkedde hemåt. Flere ſókte i ſin vålmening, at ófvertala mig, til at ſåtta

ta mig ned hårstådes; men kårleken til Blomstren och mit Fådernesland drog mig hårifrån, icke allenast til Indien, utan också til min ålskade, och aldrig nog ålskade Fosterbygd, lycklig under en Vis och Nådig GUSTAFS Spira.

Ribeck Castel sågs nu emot sydöstra åndan åga en lång stjert, mycket lågare, ån sjelfva berget.

Vågen togs sedan förbi Paardeberg, igenom Koopmans-rivier, en båck, som år en gren utaf Berg-rivier; vidare genom Burgers drift öfver Berg-rivier, och förbi Elsis kraal til Cap, dit jag lyckeligen ankom den 29 December, frisk och oskad, med et hjerta, upfyldt af renaste vördnad för det Alsmågtiga Gudomeliga Våsende, som under tre års resor i detta land, icke allenast uppehållit mig vid lif och hålsa, utan också låtit mig hårstådes göra flere nyttige uptåkter, til Sin Åras pris, och Månniskors framtida nytta.

Hot-

Hottentotter kallas alle de Folkſlag, ſom bebo det Sôdra Africas hôrn, och utbreda ſig på ymſe ſidor om Goda Hoppets udde. Huru långt desſas land egenteligen ſträcker ſig, år icke noga bekant; men ehuru desſe folkſlag åro ganſka månge, och ſig emellan i åtſkillige hånſeenden olike, kan man likvål tydeligen ſe, at de alle åro ifrån en gemenſam Stam, och mycket ſkilde ifrån Negrerne och Morerne, ſom bebo andre kuſter af Africa.

I almånhet åro Hottentotterne ſmåvåxte, i ſynnerhet Qvinfolken, ehuru man finner ibland dem åfven ſådane, ſom gå til 5 eller 6 fot. Fårgen år hvarken ſvart eller hvit, utan gulagtig, och deras yttre ſvartare utſeende hårrôrer af den mykna orenlighet, ſom med ſmôrjning fåſtas vid kroppen.

Anſigtets ſtålning och drag caracteriſera få vål detta, ſom andre folkſlag.

Kind-

Kindbenen stå altid mycket ut (*os Zygomaticum*), så at de håraf altid se magre ut; nåsan år plattad vid roten, emot åndan tjock och något trubbig, dock ej mycket kort. Låpparne åro någorlunda tjocke. Håret beck-svart, likt ull ihopsnodt och sållan tjockt, oftare glest, liknande nopporne på rugklåden. Skågg och Pubes ganska ringa. Rygg-raden år i synnerhet krokig, så at jag aldrig set någon så svankryggig, som Hottentotten. Jag har ibland dem set en och annan, på hvilke ryggen så inbójdes och bakkarne (*nates*) så mycket voro utstående, at tvånne personer kunde sitta på dem. Och oagtadt Hottentotten altid år af et magert hull, uttånjes likvål skinnet af deras myckna smórjning och i synnerhet bróften hos Qvinfolken otroligen mycket, så at de, hvad denna omståndighet betråffar, kunna bestrida alla andra fóretrådet. Boschismannen år mera storbukig, ån andre.

Den Patriarchaliska Regeringen har hos dem långlt bibehållit sig, och bibehåller sig hos månge af dem ånnu; och denna har gifvit anledning, til de månge smårre och stórre folkslag och familier, i hvilke de fordom varit, och de

qvar-

qvarlefvande ännu äro fördelte. Sådane folkslag utgjorde fordom Gunjemans, Kokoqvas, Sussaqvas, Odiqvas, Chirigriqvas, Kopmans, Hessaqvas, Sonqvas, Dunqvas, Damaqvas, Gauris, Attaqvas, Heykoms, Hauteniqvas och Camtours Hottentotterne, af hvilke få nu förtiden äro öfrige; och än i dag äro sådane, lilla och stora Namaqvas, Gonaqvas Cafferne, Boschismännerne och flere. Af desse lära för detta flere varit fördelte sig emellan uti ännu smärre Slägter.

Orenlighet älska Hottentotterne på det högsta; öfver kroppen smörja de sig med feta saker, och deröfver ingnides ko-dynga, fett och dylikt. Härigenom tiltäppas porerne, och huden betäckes med en yta, som fredar dem om sommaren för solens brännande hetta, och om vintren för köld. Uti sit smörjo-ämne inblanda de pulver af en starkt luktande ört, som de kalla Bucku (*Diosmæ species*, oftä *pulcbella*), och deraf få de en obehagelig, och så stinkande samt från lukt, at jag stundom ej kunde fördraga den af mine Hottentotter, som på resorne körde mit åkdon.

Klädnaden är mycket enkel och enfaldig; de måste draga et fårskin öfver

ſkuldrorne, och et annat öfver länderne, hvaraf ludna ſidan våndes inåt kroppen om vintren, och den andra om ſommaren. Desſe med något fett beredde fårſkin täcka kropen baktil, men lämna den nästan aldeles naken framtil. At ſkyla ſig, bruka qvinfolken en kort fyrkantig, ſtundom dubbel ſkinlap, ſom räcker ned på halfva låren; och manfolken et foteral af råſkin, lika ſom en pung, bunden med en rem omkring lifvet. Gonaqvas Hottentotterne och Cafferne nytja en ſådan klädning af kalfſkin, och deras Förſtar af Tigerſkin.

Benen äro nakne och fötterne oftaſt utan ſkor; men runde ringar, af djurs hudar, utſira benen, måſt hos qvinnorna, ifrån vriſten til vadan, och hindra dem ifrån Ormbet, ſamt i nödenes tid tjäna dem til föda, då desſe ringar ſtekas öfver glöd och ätas.

Hufvudet är ofta aldeles utan betäckning; ſtundom täckes det med en coniſk Skinmösſa, och qvinfolken nytja i ſomlige trakter en bred och rund krans af Buffelshud, ſirad med Snäckor.

Halſen och lifvet vid midjan prydas med hvarjehanda glaspärlor, ſom de af

Eu-

Europeerne tilbyta sig. Vid halsbandet fästes stundom en Skölpadda, hvari Bucku förvaras. Cafferne bruka i öronen taggar af Stekel-svinen (*Hystrix*), och några af qvinfolken långst inåt öster bruka Ör-ringar af koppar, til at dermed uphöja sina bruna Skönheter.

Cafferne draga om vänstra armen ringar, ofta flere utaf Elfenben; och andre, i brist af desse, Måsings-eller Jern-ringar. Alle, men besynnerligen Cafferne tycka mycket om blänkande plåtar af Koppar, Måsing och Jern, dem de hänga i håret, eller på andre ställen af kroppen.

Alle, utom Boschismännerne, äro Herdar, och äga stundom ansenlige Hjordar, i synnerhet Cafferne och Namaqvas folken, i hvars länder Europeerne ännu icke hunnit göra några inkråktningar. De lefva af sine Hjordar, och jaga åtskillige vilde djur, i synnerhet Buffeloxar och vilde Båckar af flere slag, oftast ansenligen store, samt Sjö-kor och Elefanter. Utom dess lefva de af flere slags rötter utaf Irides, Ixiæ, Morææ, Gladioli och andre, bönor af Gvajacum afrum med flere. Männerne nytja äfven Ko-mjölken, den de sjelfve mjölka, och

qvinfolken Får-mjölk. At släcka torsten, dricka de almännast vatn, vatn och mjölk, och i nödfall tugga de, at stilla den, Mesembryanthema, Albucæ och andra saftfulla våxter. Månnernes sysla år at kriga, jaga, mjölka, slagta och tilverka sine vapn; hvaremot Qvinfolken sköta barnen, håmta ved, grafva lökar, och tilreda maten. Köttet åtes både kokadt och stekt, men merendels åtes det halfrått, utan salt, kryddor och bröd. Eld göra de med tvånne stycken hårdt tråd, som hastigt gnidas emot hvarandra.

Cafferne åro de endaste, som sköta något litet af åkerbruk; de odla Caffers-korn (*Holcus*), Bönor, Hampa och dylikt. Alle andre bruka icke jorden det minsta, utom några få, som stundom så en hand full hampa.

Hyttorne byggas af tråsprötar, som nedsåttas i jorden och böjas i bogar, at formen blir rundad, af vid pass 2 alnars högd. Desse tåckas sedan med mattor flåtade af Såf, och vid ena sidan nedtil låmnas en alns hög öpning til ingång för folket och utgång för röken ifrån eldstaden, som år straxt inom öpningen. Sådane Kojor, stälde uti en ring, som

år

år ſtörre eller mindre, utgöra et by-lag, inom hvilke boſkapen, åtminſtone fåren, nattetid bevaras och fredas för odjur. Så länge betet varar på en ort, bo de ſålunda orubbade; men når födan för boſkapen briſter, eller någon dör, då flyttas hela by-laget til et annat ſtälle. Sålunda äro Hottentotterne lika ſom Lapparne och Araberne flyttande Herdar. Några få bo tilſamman uti en ſådan Koja, och ligga ihopkrumpne ikring deſs inre väggar.

Språket, ſom ofta nästan enſamt ſkiljer de late Hottentotter ifrån de oſkäligè Djuren, är fattigt, olikt alle andre i verlden, uttalas med tungans ſmällande, och ſkrifves aldrig.

Husgerådet är ringa eller intet. Samma klädning, ſom ſkyler en del af kroppen, tjänar dem äfven til ſängkläder. Maten kokas uti läderſäckar och vatn med upglödgade ſtenar, någon gång i lerpottor. Mjölk förvaras i läderſäckar, djurs blåſor och korgar af ſäf flätade, aldeles vatntäte. En Skinpung til tobak och en tobakspipa af ſten eller tråd, utgör utom vapnen den öfriga reſten.

Förfvars-anftalterne emot fiender och vilde djur, beftå uti Kaft-kåppar (*Kirris*), Kaftfpjut (*Assagay*), famt bogar och giftiga pilar.

Rus-gifvande faker åro de mycket begifne på. Af viſſe landets rötter och honung veta de at tilreda fig et rufande mjöd; arrak och brånvin fupa de gerna; tobak rökes med begårlighet, enfam eller blandad med hampa, och i brift af defse vild Dakka (*Phlomis*), eller tråcken efter Tvåhörningar och Elefanter.

Södra Africas folkflag gifta fig både tidigt och lått. Når friaren anmålt fig, och flickans famt föråldrarnes bifal år vunnit, utfåttes någon vifs dag til Bröllloppets firande, då af by-lagets få kallade Pråft, få vål Brudgum fom Brud, befprångas med defs naturliga vatn. Sedan flagtas efter hufets förmögenhet, någon oxe, eller et får, och Bröllopsgåfterne undfågnas, manfolken fittande i ring för fig, och qvinfolken i en annan ring för fig fjelfve, efter deras fått, altid på hurken, emedan de åga inge ftolar eller foffor. Det berömligafte vid deras Bröllop år, at oagtadt de annars åro begifne på rusgifvande faker, fupa de

de aldrig vid detta tilfälle, ej eller bruka de ſpel och dans.

Nyfödde Barn namngifvas, och deras namn tagas merendels af något vildt eller hemtamdt djur.

Innan en yngling får gifta ſig, ſkal han göras til man, före 18 året, då en ſå kallad Ceremonie-mäſtare i byalaget beſprånger honom med ſit naturliga vatn, och affröndrar honom efter den tiden ifrån modren, och de öfriga qvinfolken.

Fordom brukades caſtration hos Hottentotterne, enligt KOLBES upgift. Vid 8 året ſkedde merendels denna operation, hvarigenom vånſtra teſtiklen borttogs, at de ej ſkulle afla tvillingar, och at de med mera läthet ſkulle kunna löpa.

Stundom tager en Hottentot 2:ne huſtrur, och ofta händer, at en Hottentots qvinna antager tvånne månner, ehuru hor, i viſſe affeenden annars anſes med dödsſtraff. En Enka, ſom gifter ſig andra gången, måſte låta affkåra ſig en fingerled, och ännu en til, vid tredje giftet, och ſålunda ſtympa ſine fingrar, ſå ofta hon träder å nyo i brudſång.

Låtjan är hos de måſte Hottentots-folkſlagen ſå öfverdrifven, at ſå oſkålige djur öfverträffa dem i denna odygd. Månge af dem ſofva bort ſin hela tid, och våckas endaſt af en gnagande hunger, ſom omſider nödgar dem upſtå, för at ſöka födan och åta. Då de fält något vildt djur, lägra de ſig omkring en gemenſam eldbraſa, ſteka, åta och ſofva ymſom, ſå länge det minſta år qvar at förtåra, och til deſs at hungren åter drifver dem derifrån.

Sorglöshet gör, at Gudalåran år ringa eller ingen. Det tyckes vål, ſom de icke aldeles voro okunnige om et mägtigt Öfvervåſende, åfven ſom de tyckas erkånna ſjålens lif efter ſkilsmåsſan ifrån kroppen; men de äga inge tempel, viſa ingen dyrkan emot något Gudavåſende, och bekymra ſig icke hvarken om belöning eller ſtraff efter detta lifvet. De erkånna mycket tydeligare, at en ond ande gifves, den de frukta, och tro honom vara orſaken til ſjukdom, döden, åſkan och alt ondt, ſom hånder dem.

Vid Ny och Fulmånad, danſa och glädja de ſig; men det ſer icke alt för troligt ut, at detta ſkal vara någon Religions-

ligions-act, eller at de derföre tilbedja Månan.

Et litet Insect, en oansenlig (*Mantis fausta*) Gråshoppa, anse månge ibland dem, som et lyckeligt djur, men aldrig fan jag sjelf, at de bevisade det någon dyrkan, ej eller kunde jag med säkerhet utforska sådant af andre.

Omskårelsen är en Ceremonie, som hos flere är öflig, och torde hårleda sig ifrån en högre ålder, ehuru den aldeles icke nu mera år almån.

Flere barbariske seder och bruk finnas ännu hos dem, som lefva i sin vildhet, och utom gemenskap med de Christne. Gamle och utlefvade begrafvas lefvande eller bortföras til någon bergsrefva, med några få dagars kost, deråst de antingen snart af hunger måste förgås eller blifva et rof för något vildt djur.

Likaså utkastas barn, och lämnas åt sit öde, vid flere tilfällen; såsom då en moder dör uti eller straxt efter Barnsängen, begrafves barnet tillika med modren, emedan ingen kan upföda det, hos et folk, som ej förstår sig på ammor. När en moder får tvillingar, och hon icke tror sig kunna upföda bägge,

kastas et ut: om tvillingarne äro 2 gåssar, bevaras den bäste och friskaste; är endera flicka, blir dess lott at kastas ut, äfven så, om någon kommer lytt til verlden.

De, som bo nära intil Europeiske Colonisterne, begrafva sine lik i jorden; andre i bergs-refvor eller hålor. Liket tages utur kojan genom et hål på sidan, och ej igenom dörren, vicklas tilhopa i dess fårskins-klädning, och bortbäres af tre eller fyra dragare på armarne. En Procefs af manfolk och qvinfolk, i tvänne särskilde hopar, åtfölja liket med mycket skri, och sedan slagtas och ätes något kreatur, om den afledne ägt någon förmögenhet.

De äro mycket vidskepelige och tro troldomar. När någon sjuknar, tro de den vara förtrollad, och skrika samt knuffa honom då, för at bibehålla honom vid lif och hälsa. Dör han, ökas skriet, liket begrafves inom några timar, och hela byalaget flyttas til et annat ställe.

Äldste Sonen är ensam arfvinge til sin Faders egendom.

Uti Vetenskaper och konster äro de äfven så råe, som uti alt annat. Endast Cas-

Cafferne idka litet åkerbruk. De måste åga boskaps-hjordar. Några åga hvarken hus eller hem, eller något vist boningsstålle. Namaqvas Hottentotten, som i sit land åger berg, de der åga kopparkjes, och åfven jern-malmer, vet; at af desse, på det måst okonstlade sått, utsmålta tvånne metaller, som han sedan utsmider och nytjar. Deras Handel år ej vidstråkt: den består också endast uti utbyte af visse varor emot andre. Således åga de icke, och behöfva icke eller något mynt, eller några penningar.

At valla och förfvara sine Boskaps-hjordar, åga de ganska fule, men likvål modige och driftige hundar.

Feta saker utgöra i synnerhet Hottentottens kråselighet. Fettet af Sjökor kunna de dricka nåstan som vatn, och rumpan af fåren, som består hel och hållen af bara fett, tycker han mer om ån något annat.

Deras jagt år antingen gemensam eller enskild. Hvar och en jagar och fåller hvad han båst kan, för sit egit behof, af vildt; men almånne jagter anstållas af hela byalag, antingen på större troppar af vilde djur, eller då odjur ofre-

ofreda dem, och göra minskning i deras boskaps-hjordar, åfven som hvar man beväpnad går ur huset, emot en gemensam hotande fiende.

Vid de mäst högtidelige tilfällen nytja de både sång och flere Spel-instrumenter, samt egne och ganska besynnerlige dansar.

At drifva hela troppar af får igenom röken, midt öfver eldbrasan, at fria dem för vilde hundars våld, är hos Hottentotten åfven en synnerlig och stundom brukelig ceremonie.

Hos et folkslag, som är nedsänkt i så mycken lätja, och söladt i så mycken orenlighet, som Hottentotten verkeligen är, borde man väl icke förvänta sig, at finna något spår til högfärd. Den finnes likväl, åfven hos desse, människoslägtets uslaste afkomma; ty de utsira sig och hela sin kropp icke allenast med allehanda, i deras tycke artig granlåt, utan då främmande besöka dem, bestryka de sit ansigte med åtskillige figurer af brun eller svart färg.

Nyår, denne betydelige tidepunct, som de mäste folkslag, åfven de hedniske, nästan öfver alt på vårt jordklot,

i agt

i agt taga och fira med mer eller mindre glädje och högtidlighet, kånna Hottentotterne aldeleś icke, ej eller hålla de någon den minsta råkning på Naturens lopp. Det enda de anmårka, år, at de årligen på visse tider, se lökvåxterne framkomma, bloma och försvinna, och efter denna Almannacha sluta de til sin ålder, som de sjelfve åndå sållan, och aldrig nog med någon visshet veta. Förgåfves utforskar man derföre med såkerhet, huru gamle de blifva, och fåfång blir den möda man hårstådes gör sig, at utaf gamle låmningar och minnesmårken efterspana landets ålder, huru långe det varit bebodt, hvarifrån dess invånare kommit, och hvad förändringar det samma före den förra tidehvarfvet undergåt. Landet åger inge gamle ruiner, hvarken utaf upbrånde Palatser, förstörde Slott eller ödelagde Ståder. Folket kånner sjelf hvarken uprinnelsen eller orsaken til de hos dem öflige Ceremonier och sedvanor, och minnas månge ibland dem knapt, at förtålja något, som tildragit sig hos dem före deras fåders tid.

Sedan Europeerne börjat bebo detta hörn af södra Africa, har landet undergåt mycken förändring. Landets egne

ne Invånare hafva efter hand, dels af hårjande farsoter dödt ut, dels dragit sig mer och mer bort inåt landet, til de inre delar deraf, och en Colonie, af Japhets barn och afföda har i deras ställe vida utbredt och förökat sig. I et land, der för 150 år sedan de farligaste Rofdjur ibland en myckenhet andre vilddjur förde liksom enväldet och underhölt jämvigten, reser man nu ofta utan fara och i såkerhet; der endast fordom Hjordar betades, ser man nu flere Indiske, och de måste Europeiske sådesslag odlade, Vin-och Trågårdar anlagde, samt grönsaker planterade. Af hemtamde djur hafva ifrån Europa och andre orter blifvit hårstådes införde, både Håstar, Kor, Svin och åtskillige Foglars slag; lika som af Våxt-rikets mångfaldige och nyttige alster flere hår vunnit burskap, under en idog Nybyggares hand, och et blidt Himmels-strek. Årter och Bönsorter blifva hår rått gode. Sparis, Persikor och Apricoser tämeligen smakelige, åfven som Aplen, Plommon, Påron, Apelsiner, Renetter och Smultron. Drufvorne blifva hår, åfven som Rusin och det der af tilverkade Vinet, utaf åtskillig godhet, stundom förtråffelige. Meloner, Vatn-meloner, Gojavus, Granatåp-

åplen blifva åfven fkåligen gode; men Krusbår, Vinbår, Kórsbår och Nótter finna hår ingen trefnad. Mulbår, Mandlar, Fikon, Valnótter, Caftanier och Citroner gifva icke de Europeifke efter i godhet. Rotfrukter och grónfaker trifvas merendels vål i detta land, och fóradlas ofta til ftórre godhet, ån i Europa; hvarifrån frón årligen til de måftas fåning och fortplantning håmtas. Rofvor, Kålrótter, Potater, Lókforter, Sallat, Kål och befynnerligen Blomkål odlas derfóre i ftórfta mångd, åfven fom i fynnerhet Hvetet, icke allenaft til Inbyggarnes egit behof, utan åfven til deras tjånft, fom med de mångfaldige hit ankommande Skeppen affegla til Indien och Europa.

Ifrån den tid, då et Nybygge af Chriftne på Goda Hoppets udde blifvit anlagdt och utbredt, hafva tid efter annan, flere kortare och långre refor inåt Africa blifvit gjorde, dels af enfkilde perfoner, dels på Compagniets vågnar, til at inhåmta tilfórlitelige och fåkre underråttelfer om landets inre befkaffenhet, och defs åtfkillige invånare. Och fådane refor, af ftórre eller mindre myckenhet folk, hafva blifvit fóretagne

dels

dels åt norra, dels åt ſydöſtra ſidan af detta Africas hörn. De, ſom deraf kommit til min kunſkap, äro i ſynnerhet följande: 1669 ſkedde en ſådan reſa til Saldahna bay, ſom då förſta gången togs uti Holländſka Compagniets beſitning. 1670 utfärdades 2:ne Sergeanter KRUYDHOF och CRUSE, til Musſel bay och Helenæ bay, ſom vid detta tilfälle togos uti beſitning. 1683 gjordes af Fändriken OLOF BERG en reſa til Namaqvas land, och 1685 förrättades af Gouverneuren SIMON VAN DER STELL, jämte 56 Europeer, 2:ne Macasſarer, 3:ne Slafvar, och 6 Borgare, förſedde med 2 fältſtycken, 8 kärror, 7 vagnar utom Borgarnes egne, en båt och en myckenhet dragoxar, håſtar, proviant, krut, gevår och handelsvaror til byte, en ganſka lång reſa inåt Namaqvas landet ända til Tropiken. Denna reſa var i ſynnerhet årnad til Kopparbergen, i afſigt, at underſöka om malmen kunde löna mödan at utſmälta, om dertil funnos tilräckeligt ved och vatn, eller om någon hamn vore i nejden, hvarifrån malmen med fartyg ſkulle kunna håmtas. Reſan varade i 15 veckors tid.

Under den tiden, då byteshandeln med

med Hottentotterne, i början af detta tidehvarf var tillåten för Colonisterne, gjordes långa resor inåt, nemligen år 1702, af 45 Borgare med 4 vagnar en resa, ända in i Cafferslandet; 1704 ända in uti Namaqvas land, och 1705 af 30 eller 40 Bönder med hvar sin Hottentot, ännu längre inåt samma landstrek.

1705 gjorde Landrosten STARRENBURG, på Regeringens befalning, en resa inåt Namaqvas landet, i synnerhet för at tilbyta sig för Compagniets behof, en myckenhet Boskaps kreatur, och ägde med sig en Corporal, samt Trägårdsmåstaren HARTOG, utom Slafvar, och en myckenhet Hottentotter.

Gouverneuren TULBAGH lät år 1761, åt den norra sidan af landet, som jag nu besökt, utsända en Caravan, bestående af 17 Christne, 68 Hottentotter och 15 vagnar, för hvilken en Borgare, vid namn HOP, var satt til Hufvudman. På samma resa medsändes för Compagniets räkning Landtmätaren BRINK, Trägårdsmåstaren AUGE, och Fältskären RYKVOET, jämte 3:ne vagnar, en stor båt, krut, kulor, jern, tobak med mera. Anledningen til denne Caravane var

den, at en Bonde, fom fårdats långt in i landet, åt denna fidan, hade berättat för Gouverneuren, det en Hottentot för honom förtält, det han fkolat hört talas om et Folkflag, fom bodde längre inåt, fom klädde fig i linkläder, och voro gule til fårgen, famt gingo in och ut i de der varande bergen, vid en ganfka ftor rivier. Håraf togs anledning, at tro, det något Portugififkt Contoir fans på kuften, fom Regeringen borde utfpana. En del af fålfkapet upbröt ifrån Cap den 16 Julii, och den öfriga delen fogade fig til den förra vid Olyfants-rivier på 31 gr. 40 min. latit. famt 38 gr. 18 min. longitud. Refan fortfattes til den 6 December, 120½ mil, rätt nord inåt ifrån Cap, til 26 gr. 18 min. latit. och 37 gr. 37 min, longitud. hvarifrån de återvände och ankommo til Cap igen den 27 April 1762, utan at hafva uptäkt något af den omtalta gula Nationen. Detta år den längfta refa, fom Europeer hittils kunnat göra inåt Africanfka landet åt denna fidan, hvaråft landet år ganfka tort, fattigt på vatn och bergigt, famt vågarna ftundom ganfka fteniga. På denna refan hade Gouverneuren icke medfånt några militairer, fom få litet til defs nöje tilförene

öfter

öster ut, hade gjort en kostsam resa; utan endast frie Borgare och Landtbönder. Men det oagtadt hade icke eller denna resan aflupit så fulkomligen väl, som den kunnat, emedan enskildte intressen hade lagt flere svårigheter och hinder i vägen. Brist på vatn och stundom stениga vägar gjorde utan tvifvel resan både svår och besvärlig, i det dragarnes fötter foro illa, och oxarne häraf mycket bortdogo; men det tilstånd, som Bönderne fåt af Regeringen, at af Hottentotterne frit under resan få tilbyta sig kreatur, och som mindre försigtigt nytjades, torde bidragit til resans afbrytande det mästa,

I det stället Bönderne hade först på hemresan bordt begagna sig af denna förmånliga byteshandel, så skedde den nu mäst på bortresan, dels af girighet, dels för at lätta vagnarne ifrån det til byte medförda tunga jernet; och häraf öfverhopades Caravanen med en drift oxar, som dels sjelfve af resans tyngd måste upgifvas, dels minska den knappa vatn-tilgången för de andre til vagnarnes fortdragande nödige kreaturen.

Vice Gouverneuren Kloppenborg hade väl också för några få år sedan i

sällskap med en Landtmätare, en Köpman och Fältskär, gjort en resa inåt norr ifrån Cap; men som den icke sträkt sig utom sjelfva Colonien, var den icke af någon betydenhet eller synnerligen märkvärdig.

Så vackert, gräsrikt, frugtbärande och folkrikt landet är öster ut, så tort, magert och öde är det norr ut ifrån Cap; och ju längre in man kommer, desto torstigare och ödeslikare tyckes det blifva.

När man öfverfarit tre eller fyra bergs-ryggar, emot norr, ankommer man til et land, som är väl högre än Capska stranden, men sänker sig något lägre ned, än de Landklofvar, som de öfverfarne bergs-ryggar lämnade emellan sig. Detta land kallas Carro eller Carrofält. Det tyckes gå, som et bredt bälte öfver hela detta Africas hörn, ifrån hafsstranden vid nordvästra ändan, til Oceanen af den sydöstra sidan. Bredden lärer väl ej vara öfver alt lika, men på några ställen behöfves hela sex dagars tid, för at med starka natresor öfverfara det. Solen är här om dagen brännande, och nätterna nog kalla. Den myckna brist på vatn här är, hvaråst

på

på åtta månaders tid i året ingen regndroppa faller, och den torra jordmonen gör, at denna ödemark endast frambringar några få örter och buskar med köttfulle blader, Crassulæ, Mesembryanthema, Cotyledones, Cacaliæ, Stapeliæ: at hvarken månniskor eller djur om sommaren der kunna vistas, och at hvarken gräs der kan växa eller något nyttigt sädesslag odlas. Jordmonen är en lera, som är blandad med jernochra, och en myckenhet hafs-salt.

De tider jag genomreste denna ödemark på flere särskilde ställen, såg jag icke en enda Sparf, eller något endå fyrfota djur derstädes, utom Råttor uti jordhålor, hvilke torde länge kunna uthärda utan vatn, och läska sig med de saftfulle saltagtige blader, som buskarne bära.

Då man öfverfarit på tvåran denna vidsträkta och torstiga ödemark, hvilken för ögat synes vara nästan aldeles jämn eller föga och långsamt höjande sig emot norr, så möter man omsider et ganska högt berg, hvaråst en hel dagsresa nästan fordras, för at komma up til dess högd. Detta Roggefälts berg äger föga matjord, visande på de måste

ſtällen klippan jämn, naken och bar: det afſlutar icke eller, ſåſom andre berg, utan är i det måſta jämnt och ſträcker ſig i ſådan ſtälning ſå långt inåt norr, at ändan deraf ännu ej var bekant för Nybyggarne. Climatet är på denne högd, oagtadt flere grader närmare Solen och Æqvator, än Cap, icke allenaſt kalt, utan kölden ſå ſträng, at marken vintertiden för längre tid betäckes med ſnö, hagel och is.

Efter förra årens vanlighet, ſysſelſatte jag mig, efter lyckelig ankomſt til Staden, at med Skeppen til Europa afſända de Samlingar jag på ſednaſte reſan kunnat göra.

Ifrån Madagaſcar var ockſå nu återkommit det Skepp, ſom förledit år blifvit ditſänt, at för Compagniets behof, uphandla en myckenhet Slafvar. Ibland andre ſaker, ſom åtſkillige af Beſätningen derifrån medförde, voro i ſynnerhet en myckenhet af Cypræa tigris, en til Snusdoſor brukelig och vacker Snäcka, Buccinum rufum, och de ſå kallade Madagaſcars Kattor, Lemur catta. På denne ſednare var jag angelägen at få efterſe, om ögonen voro ſå beſkaffade, ſom på den, hvilken framledne Herr

Arch.

Arch. och Ridd. von Linné beskrifvit, nemligen med en aflång, och en rund ögonsten. På denne voro bägge ögonstenarne runde och ganska små om dagen, aldeles på samma sätt, som hos andre djur. Denne Lemur liknar något en Katt med sin långa och med svarta och hvita ringar teknade rumpa, och är både qvick och artig at äga bunden vid en stång, på hvilken han med sina fyra händer otroligen vigt och snält löper up och ned.

Melk, en rik och förmögen Landtman, hade nedan för Staden och vid stranden nedom Lejonstjerten de förflutne åren låtit upbygga et Stenhus, under föregifvande, at nytja det til Packhus; men då detta hus hade hunnit blifva fårdigt, förärade han det samma til härvarande Lutherska Församlingen, at nytja såsom Kyrka, sedan det blifvit försedt med tjänliga fenster. Lyckligt vore om Församlingen, som är mycket talrik, äfven kunde få sin egen Lutherske Präst, och ordenteligen höra Guds ord Predikas, samt nytja Sacramenterne.

Hals-sjukor har jag aldrig sett, hvarken almännare eller svårare, än i Capska Colonien, och i synnerhet i Staden.

Desse förorsakas af et hastigt ombyte uti våderleken ifrån vårma til köld. Körtlarne svulna så håftigt up, at den sjuke hotas med, at qvåfvas och merendels altid öfvergå de til bulning. Några plågas håraf på det håftigaste flere gånger om året, och intet kön år derifrån undantagit.

Långs efter gatorne i Staden voro almånt Europeiska Ekar (*Quercus Robur*), planterade til prydnad och skugga utan för husen.

Tobaks-rökande på gatorne var nu mera strångeligen förbudit, sedan hår så vål, som det ej sållan håndt på andre stållen, eldsvådor deraf olyckeligen flere gånger upkommit.

Södra Himmelens stjernhvalf, utgjorde för mig til en stor del en frammande syn. Några kånde Constellationer hade en annan stålning, ån norr om Æqvatorn och andre saknades aldeles. Karlavagnen, som om vintren så trogit visar Bonden, hvad natten lider, var hår sånkt långt ned om horizonten, och de så kallade Capske molnen, tvånne mörka flåckar på Himmelen, tyktes vara Capske Invånaren et lika såkert mårke,

ke, Jag beklagade likvål, at jag ej mera vinlagt mig, at lära en så vacker vetenſkap, och hade gerna nu för en enda Conſtellation bortbyt alla för minnet fordom plågſamma Definitioner, och flere gloſor af de döde ſpråk, hvars lärande borttagit en anſenlig del af min ungdoms tid, och ſom jag nytigare kunnat använda på denna Gudomeliga Vetenſkapen.

Ifrån Amſterdam ankom nu icke allenaſt en ſumma penningar för min råkning, utan ockſå recommendations breſver til General Gouverneuren VAN DER PARRA på Batavia, i anledning hvaraf jag nu måſte tänka på en föreſtående Reſa til öſtra Indien, och långſt bort til Kejſaredömet Japan. Under de tre års tid, jag tilbragt i ſödra delen af Africa, hade jag genomvandrat ſå mycket af deſs både bebodde och öde marker, ſom med en utruſtning, under medelmåttan, möjeligen kunnat ſke. Jag hade ockſå under ſamma tid åtnjutit mycken gunſt både af Gouverneuren, och flere Herrar af Regeringen, åfven ſom mycken vänſkap af flere både Landsmän och andre Landets Invånare; och kunde derföre ej annat, än med tackſam-

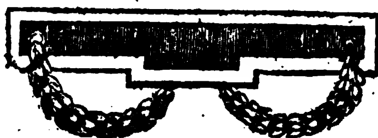
P 5 het

het och innerligaste erkänsla erindra mig al denna mig bevista godhet, den jag i al min lefnad aldrig kan förgäta eller förglöma.

Men ännu före min afresa var jag så lyckelig, at få göra bekantskap med en hederlig Landsman, Herr Regerings-Rådet HOLMBERG, hvilken nu stod på sin hemresa ifrån Suratte, deräst han i flere år, til sine Förmäns höga nöje, tjänt Holländska Compagniet, och i handelsvägen förvärfvat sig sådane insigter, som få känna och veta värdera. Han bevärdigade mig med sin öma vänskap, och lämnade mig tillika recommendations bref til Råds-Herren RADERMACHER i Batavia, mig til långt större förmån, än jag någonsin vågat förmoda.

Den

Den 2 *Martii* 1775, lämnade jag det kära Cap, och icke utan öm saknad af många här varande Vänner, i Guds namn, begaf mig om bord på Skeppet Loo, som fördes af Capitenen Berg, at såsom extra Chirurgus, affegla til Batavia.

På samma Skepp befan sig äfven en Yngling, som utgaf sig för Prints af Kejserliga Huset, och Grefve af Leuwenstein, hvilken på et olyckeligt vis, hade igenom en Själköpares försorg blifvit afsänd til Cap, och nödgades äfven nu göra följe til Java, utan at Regeringen i Cap, jag vet ej, af hvad orsak, vågat tillåta honom derifrån gå tilbaka til Holland. Efter dess egen berättelse hade han som resande tillika med sin betjänt ankommit til Nimwegen, och der blifvit inlogerad hos en Själköpare, hvilken beröfvat honom sin medförde egendom uti en stor Coffert,

in-

inneslutit honom trenne dagar, och sedan affänt honom til en Själköpare i Amsterdam. Hos denne sednare blef han fången innesluten uti tre veckors tid, tillika med sin betjänt, och omsider sänd om bord til Texel, utan at förut hafva varit på Ostindiska Huset, eller passerat någon mönstring. Dess betjänt hade under utresan af sjukdom öfverlidit, och han sjelf engagerad såsom Soldat, af al sin egendom endast ägande i behåll en enda röd klädning, och en dyrbar ring, hade under hela resans förlop legat sjuk, och ankom äfven som sjuk til Hospitalet i Cap; der han af någon af sine landsmän blifvit känd och uptäkt. Regeringen i Cap, sedan den underrättat sig om hans omständigheter, fogade likväl den anstalt, at han såsom Passagerare fick göra resan til Batavia, och at han äfven fick spisa vid Officerarnes bord.

Med god vind fortsattes Resan lyckeligen, mäst åt söder, til 40 graders högd. Sedan togs kosan öster ut, då hvarje dygn på våre fick-ur förlorades en fjerdedels time eller mera, alt som vinden var stark och förde vårt Skepp snällare.

Den

Den 5 *April*, fågs eftermiddagen ön Saint Paul; natten derpå feglade vi emellan denna ö och ön Amfterdam, hvilken fednare vi ännu den 6, ågde uti figte.

Holländfkt Öl, fom Compagniet medgifver för Officerarnes räkning, delades nu dem emellan, fedan den föreftålning blifvit afflagen, fom Under-Styrmannen gjorde, at fälja det för gemenfam räkning, och fedan dela penningarne, fom falla derföre. Vin och Öl, utom andre faker fom Holländfka Compagniet medfänder för Officerarnes bord, nytjas fällan eller aldrig under måltiderne, hvarvid de i fynnerhet borde nytjas; utan antingen förfnillas de af Capiten och förfta Styrmannen aldeles, eller delas de ut, fedan de antingen blifvit förfkämde, eller emot annat fämre bortbytte. Och denna omftåndighet gör det til en nödvändighet för hvar och en, at fjelf förfe fig med åtfkilliga faker, om hvilka man ej behöfver bekymra fig på andra Nationers Skepp.

Den 2 *Maji* fågs Ön Mone, och *den* 3, uptäktes land ifrån Mafttoppen, hvilket den följande dagen äfven kunde fes ifrån däcket.

Alt

Alt som vi närmare ankommo til et varmare luftstrek, så ökades också dagelgen de sjukas antal. De måste voro behäftade med Skörbjug, och många hade af ombytet i köld och värma ådragit sig förkylningar.

Åndteligen fingo vi ön Java uti sigte, och gladde oss ej litet deråt, at framkomma til et land, som var föremålet för mångas önskan, men som ock skulle blifva de måstas graf.

Bergen på Java, så väl, som på de omkringliggande öar voro alle gröne och bevåxte med skog, samt gåfvo ögat en angenåm och lefvande utsigt. De berg, som lågo långre inåt landet, voro hår, lika som på andre ställen, altid högre och sjelfva landet höjde sig småningom ifrån strånderne.

Den 9, seglades förbi Klapper-ön.

Strat-Sunda inseglade vi emellan Java och Prinsen-ön. Vinden började straxt, at hår blifva stilla, och lugnet gjorde, at resan föga kunde fortskyndas. Öfver alt sågos större och mindre strödde öar, vatnet var oftast mycket grundt, och nattetiden fäldes ankar.

Den

Den 12, blef Superchargeuren med en Jagt afhämtad, tillika med Compagniets bref, och andre papper, at transporteras til Batavia. Härigenom blir Regeringen altid förut underrättad om alt, innan Skeppet hinner framkomma på redden.

Den 14, kommo til ofs om bord, åtskillige Javaner med fine finå båtar (*Prauw*), fom voro förfedde med et dåck eller golf af löfa plankor; under desfe voro månge rum afdelte, i hvilke de förde med fig til falu Bröd, Ägg, Ananas, Cocosnötter, Pifang, Gojavus, Sallad, Radicer och andre grönfaker och frugter. Några af dem blefvo qvar i båtarne, för at upkafta på Skeppet de förfålde varor, och andre gingo up på Skeppet, at emot taga, hvad fom upkaftades och penningar derföre. Det var ganfka artigt at fe, huru behändigt detta tilgick, och i fynnerhet, huru vigt och nått äggen med händerne emottogos, utan at något förlorades. Desfe Javaner granfkade mycket noga penningarne, fom de emottogo, och fökte efter, at häldft få dem nye och oflitne, famt togo icke gerna emot dem, fom voro gamle.

Skeps-

Skeps-folket förmanades, at icke åta för mycket af frugter och grönſaker, i ſynnerhet varnades de för den angenåma, men ſkadeliga Ananas, emedan desſe frugter uti deras af Skörbjug förſkämde kroppar och ovana magar, låtteligen ſkulle förorſaka Durchlop och Rödſoten.

Under reſan i Sundet, fåldes och vindades eſomoftaſt ankaret; vi nödgades i briſt af vind låta det falla, at icke Skeppet af ſtrömen ſkulle dragas tilbaka.

Vi ſeglade förbi Bantam, ſom låg til höger. Denne år en Reſidence Stad för en Landets Konung, ſom helt och hållit beror af Holländſka Compagniet. Staden år befåſt och åger et Citadel, ſamt en beſåtning af 300 Holländſke Soldater, hvilke Compagniet der håller, under namn, at vara Konungens Lifvakt, men i ſjelfva verket, at hålla öfver Honom et vakande öga, at Han ingen ting kan företaga emot Compagniets intresſe, eller förſålja någon Peppar til andra Nationer.

Ön Java år vid paſs 140 mil lång i O och W, ſamt 20 à 25 mil bred i N och S. Ligger på 6 graders ſödra bred, och vid paſs 124 graders långd.

Den

Den 18, kommo vi lyckeligen fram til Redden för Batavia, och låto der glade vårt ankare falla. Redden är stor och grunden moddrig. Skeppen ligga icke mycket långt ifrån sjelfva Staden, til hvilken man upseglar med båtar längs efter ålfven. Redden är icke mycket djup, och den så väl, som stränderne upgrundas årligen mer och mer.

Med Capitenen for jag dagen efter til lands, och fick logera i det så kallade Herre Herberget (*Heeren Logement*) et mycket stort hus, til främmandes beqvämlighet.

På ena sidan vid utloppet af ån ligger et så kalladt Vatn-Castel, årnadt til at beskjuta redden; detta var nu ganska mycket förfallit, så at dageligen store stycken af murarne nedramlade och bortsköldes af reddens bölja.

Staden är väl befäst, hel och hållen omgifven med vallar, försedde med åtskilliga portar, vid hvilka en viss myckenhet Soldater ligga posterade, och hvilka hvar afton tilslutas. Vallarne äro likväl icke särdeles starka eller mycket tjocka. Citadellet ligger vid ena ändan af Staden, belägit emot sjökanten, är

tåmeligen ſtort och inneſlutar inom ſig Råds-Salen, Boningshus, Packhus med flere angålägne bygnader.

Så vål utom ſjelfva Staden, ſom inom den ſamma, åro öfver alt vatn-grafvar uptagne, och på ſidorne förſedde med murar, i hvilke både ſtörre och ſmårre båtar kunna i Staden kringföra allehanda grönſaker, frugter och andre varor, ſamt fårſkt grås til ſalu för håſtar. Grafvarne åro ej mycket djupa, utan ofta endaſt tvånne alnar, och afleda ſit vatn til redden.

Staden år anſenligen ſtor och mycket vål bebygd med ſtore prågtige Stenhus, hvari rummen åro mycket ſtore, och för fri luft öpne, at kunna åga ſvalka i et ſå brånnande luftſtrek.

Gatorne åro icke ſtenlagde, emedan ſtenarne af ſolens brånnande ſtrålar uphettade ſkulle ſkada Slafvarnes fötter, ſom löpa barfotade, åfven ſom håſtarnes, ſom hårſtådes icke åro ſkodde. Likvål år en rad utaf flata ſtenar oftaſt lagd, för Europeernes beqvåmlighet, at gå på.

Man finner hår, likaſom i Amſterdam en blandning af allehanda folk och tungomål. Af de måſte Indiſke folkſlag

får

får man hår se fårre eller flere boende, för at idka en riktande handel i denne ôstra Indiens hufvudstad.

Utom Javanerne, som åro ôns egne Inbyggare, utgôra Chineserne stôrsta mångden, och desse bo icke allenast inom sjelfva Staden, utan åro ganska talrike uti fôrstaden, och åfven inuti sjelfva landet. Desse drifva, likasom Judarne i Holland, en ganska stark och vidstråkt handel, samt idka de måste konster, och nåstan ensamme alla handtverkerier. De måste gå hår klådde lika som i China, uti Busaroner, med håret afrakadt, och endast med en rund flåck låmnad på hjessan, hvaraf håret flåtas til en lång piska.

Hollåndska språket talas vål almånt ibland Europeerne; men med Slafvar och andre Indiske folkslag talas oftast Maleiska språket, hvilket år så almånt ôfver hela ôstra, och en del af våstra Ostindien, at man dermed kan forthjelpa sig ôfver alt, lika som med Fransyskan i Europa.

Ifrån Skeppet hade jag redan afsånt mine medfôrde Recommendations bref-ver, nemligen til General-Gouverneu-

ren VAN DER PARRA ifrån Borgmåstare TEMMINK i Amsterdam; til Råds-Herren RADERMACHER ifrån Herr HOLMBERG, och til Doctor HOFFMAN ifrå: Doctor LE SEUR på Cap; nu blef m:t första göromål, at sjelf besöka desse Herrar, som alle i sin mån täflade, at bevisa mig ynnest, vänskap och välgerningar, som göra deras namn hos mig evigt vördade, och dem min erkänsla altid i tacksamt minne skal bevara.

Som General-Gouverneuren altid vid pass kl. 7 eller 8, om morgonen bittida, innan hettan hunnit tilväxa, gifver hvarje dag audience och undfår rapporter af alle Ambetsmän, samt då tillika utdelar nödige ordres; och jag ej förr, än emot middagen hant komma i land, fick jag först eftermiddagen klåckan 4, den lyckan, at upvakta denne Herre, som med mycken vänlighet emottog mig, och gaf mig försäkran om sit höga biträde i alt hvad jag behöfde, i anseende til min resa til Kejsaredömet Japan. General-Gouverneuren bodde nu på sin Lustgård, et litet stycke utan för Staden, hvaräst luften är friskare och sundare.

Samma afton besökte jag Doctor HOFFMAN, men träffade honom icke

då

då hemma. Morgonen derpå, innan jag ännu hunnit komma ut, befökte han mig uti Herberget, tilböd mig bo hos fig och nytja fit bord, famt förde mig genaft med fig i fin vagn til Compagniets Apothek, der han bodde, och det han hade under fin förvaltning. Jämte recommendations bref til denne hedersman ifrån Doctor LE SEUR på Cap, hade jag åfven af den fidftnämnde, til betalande af min fkuld, före afrefan, måft til låns uptaga en fumma penningar, hvilken jag utfäft mig, at af min lön, fom på Batavia fkulle utfalla, til Doctor HOFFMAN betala. Af denna omftändighet fåg denne Herre nogfamt, at jag icke var en af de refande, fom redan förvårfvat fig Indifke fkatter, och at jag under tre års viftande på Cap famlat mindre guld än våxter, och andre Naturalier. Detta hade han ockfå redan under et befök omtalat för Herr Råds-Herren RADERMACHER, hvars Medicus han var, och denne Herre hade då ftraxt lämnat honom 50 fpecie Ducater för min räkning, utan at jag hunnit hos honom aflägga något befök, eller han lärt känna en perfon, för hvars knappa vilkor han på et få ädelt fätt ömade.

Vid flere, snart sagt, dageligen förnyade besök hos denne Herre, hvars bord jag måste nytja åtminstone tvänne gånger i veckan, fan jag med glädje och förnöjelse dess ädla tänkesät, och myckna nit för Vetenskaper och Konster, dem han icke allenast älskade, utan sjelf ägde och kände, i et land, der annars endast Mammon äger den oinskränktaste dyrkan.

Emedan Skeppen, som årnades til Japan, ännu på trenne månaders tid, icke kommo at afsegla, fick jag i Batavia tilfälle underrätta mig, så väl om sjelfva Landet, och i synnerhet dess Natural-Historia, som också om Compagniets indrågtiga handel, hvars hufvudsäte och medelpunct härstädes var, emellan Holland och de månge Indiske Contoirer, Factorier och Besitningar.

Emedlertid blef jag vid första Rådets sammankomst anstäld til förste Chirurgus på det största eller Amiral-Skeppet, som årnades til Japan, och Chefen, som i år til samma ort skulle afsegla, fick befalning, at behålla mig qvar, samt tillåta mig såsom Legations-Medicus göra resan til Kejsarens Hof, dit han

hán fåfom Ambasfadeur komme at gå under fit viftande i landet.

Under mine Botanifke utvandringar ågde jag igenom Herr Radermachers förforg, til följeflagare och vågvifare, en befkedelig Javan, fom kände tämeligen väl träds och örters Maleifka namn och medicinfka nytta och bruk ibland fine Landsmän, dem han altid meddelade mig til anteknande.

På alle gator i Staden voro å ymfe fidor planterade ftore trän, fom i hettan gåfvo någon fkugga och fvalka ifrån fig. Desfe trän voro almännaft; *Inophyllum calophyllum* och *calaba*, *Canarium commune* och några andre fållfyntare. Inpå gårdarne fåg jag här och der ganfka höge och tjocke trän af *Gvettarda fpeciofa*. Det ftörfta träd jag någonfin fet, var en *Cafuarina equifetifolia*, hvilket ftod vid ån, och utfträkte ganfka vidt och bredt fine vidlyftige grenar.

Hettan är väl efter Thermometern icke öfverdrifvit ftark; den håller fig merendels emellan 80 och 86 graden, efter Fahrenheits fchala. Men den förekommer dock mycket fvår, plågande och befvårlig, i anfeende dertil, at Sta-

 den

den ligger lågt vid hafsſtranden, at våta utdunſtade ångor ifrån ſjön och träſken blifva ſtåndande i luftèn, och at ingen betydelig vind ſkingrar dunſterne och upfriſkar luften. Emot aftonen upkommer väl en liten Land-vind, men den är föga betydande och ſtark. Häraf blir lefnaden tung och trötſam; ty emellan kläckan 9 och 4 på dagen, kan man icke vara ute, aldraminſt gående, utan at förſmägta af hetta och förgås af ſvet, änſkönt man kläder ſig i de tunnaſte kläder.

De kläder, ſom Europeerne här bruka, äro gjorde på det i Europa vanlige ſättet, men merendels under-kläderne af hvit bomuls tyg, eller af ſvart ſiden ſattin, ſamt räcken af något tunt Indiſkt ſidentyg. Oagtadt hela klädningen ſtundom knapt väger en eller två ſkålpund, är likväl räcken i detta heta climat, en hel tung börda, och man nödgas för den ſtarka ſvetningen ſkul, ömſa linne en eller tvänne gånger om dagen, änſkönt lintygen äro af fint bomuls lärſt, ſom inſuper ſvetten uti ſig.

Sedan alle Åmbetsmän tidigt om morgonen aflagt ſit beſök hos General-Gouverneuren, förrätta de väl ſine ſyſſlor

lor emellan kl. 9 och 12, men då inom hus, hvaråst någon svalka år. Och om de den tiden nödgas vara ute, nytja de öfvertäckta vagnar at åka uti. Desse vagnar åro finå och låtte, i stållet för fönster förfedde med tunna siden-gardiner, som utehålla solstrålarne, och tillåta luften spela igenom. Håstarne, som hårtil nytjas, åro merendels finå. Några behjelpa sig med Chaisar.

Likasom Rangen noga i akt tages i alt annat, så år den åfven i akt tagen vid Eqvipagerne. Ingen, som icke åger en viss rang, får bruka förgyld vagn, och andre ringare få nytja målade eller omålade vagnar. Råds-Herrarne nytja Löpare för sine åkdon.

Månge Europeer bruka vål hårståddes Peruk, men de måste sit egit hår, merendels rått och flått, utan alt krus utkamadt, och sållan får man hår se något til puder förådladt hvetemjöl pryda någons hjessa.

Fruntimren nytja hårstådes inge hvarken Myssor eller Hattar på sit hufvud, utan låta upknyta sit hår, endast smordt med olja, utan puder, uti en stor knut öfver hjessan, och pryda sig

endaſt uti det med jouveler och kranſar af vålluktande blomor.

När Fruntimren emot aftonen göra påhålsningar hos hvarandra, äro de i ſynnerhet utſirade rundt omkring hufvudet, med en krans af blomorne (*Flores*) utaf *Nyctanthes ſambac*, upträdde på en tråd. Hvarje dag ſer man desſe blomor fårſke införas til Staden, at ſäljas til detta bruk. Lukten af dem är obeſkrifveligen angenäm, likaſom af Pomerants och Citronbloman, fyller hela huſet med ſin behageliga ånga, och förhöjer nöjet af könets ljufva ſällſkap.

Uti et ſå brännande climat, ſom detta, är ej underligt, at det modet blifvit ibland Europeerne almänt, at efter måltiden taga ſig en par timars middagsſömn, medan det hetaſte af dagen framſkrider. En Slaf ſtälles då gemenligen fram för Soffan, ſom med en ſtor-Solfjäders hviftande fördrifver Myggorne, och tilſkapar för desſ ſofvande Husbonde en angenäm och kylande ſvalka.

Dag och natt äro, hela året öfver, i det närmaſte lika länge, och ſolen framſkridande nästan rätt öfver hufvudet, går up och ned vid kläckan ſex, morgon

gon och afton. Och emedan solen går tvårt ned, åger man hår inge skymningar, hvilke uti våre Nordiske lånder åro så mycket angenåme. Når solen nedskridit om horizonten, blir det genast både mörkt och luften svalare hela natten igenom.

Det behag, som aftonens och nattens svalka annars hårstådes skulle medföra, blir ofta mycket förminskadt, igenom den oro och den plåga, som Myggor (*Muscito*) almånt förorsaka. Det år icke endast med deras obehageliga och pipande Musik, som de våcka en sofvande, utan deras styng åro giftige, så at stora kulor bulna up, och ansigte, samt hånder blifva deraf aldeles vanskapade, och ej sållan aldeles igensvulnade. Denna omståndighet gör, at man uti sofkamrarne ej gerna får öpna dörr eller fönster, och om det skedt, böra myggorne hvar afton noga utjagas. Besynnerligt år, at främlingar i synnerhet mera af myggor angripas, och lida af deras styng, och når de några veckor vistats i landet, förföljas de mindre deraf. Antingen måtte myggen finna deras scorbutiske våtskor för sig mera behagelige, eller måtte desse saltagtige och orene våt-

våtskor vara orsaken til en starkare bulning.

Sångklåderne bestå merendels af en Madrass, några Kuddar, et Underlakan, och et täckelse af tunt och ofodradt Kattun.

Hvarje afton, ifrån klåckan 6 til 9, formeras sällskaper hela Staden igenom ibland Europeerne, som då, under beständigt rökande, låtta sine bekymmer, genom samtal, och et godt glas, merendels rödt Europeiskt vin. Utom bjudning besöka de då sine vänner, och så snart kl. ringer 9, går hvar och en hem til sit, deråst han icke särskildt bjudes qvar, at spisa afton-måltid. När man ankommer, år man merendels klåd i Råck, Peruk, med Hatt, Vårja och Kåpp, samt har en Slaf med sig, som bår en vidlyftig och stor solskårm. När hålsningen år gjord, tager man af sig Peruken, och såtter på sit rakade hufvud en tun hvit bomuls mössa; sedan afdrages Råcken och Vårjan, Hatten samt Kåppen lämnas åt Slafven, som förer alt detta hem igen. Sedan tilbringas afton, sittande utan för huset, på en uphöjd plan innan för trappan. Den första undfägnaden år merendels et glas Hol-

Holländſkt öl, och ſedan drickas ſkålar i vin för hvar perſon uti ſällſkapet, til deſs hvar och en tömt ſin egen bouteille eller 14 glas, ſtundom mer, ſällan mindre. Hvaråſt en främling vid ſådant tilfälle kommer, är han altid välkommen. Någon gång händer, at et ſpel-partie med kort formeras. När klåckan ſlagit 9, återkommer en eller flere Slafvar, ofta, då det är mera mörkt, med brinnande ſaklor, at ledſaga husbonden hem.

Gäſtfriheten är här i mycket anſeende och värde. De förnämare hålla en eller tvånne dagar i veckan öpet bord, til hvilket både budne och obudne gäſter äro välkomne. En främling, ſom nödgas dröja härſtädes någon längre tid, behöfver endaſt hyra ſig et litet hus at bo uti, och köpa en Slaf til ſin uppaſsning. När han ſedan fåt göra en eller annan bekantſkap, behöfver han föga ſörja för födan; ty utom det honom ofta ſtå öpne några Gynnares bord, blir han altid buden til middag, der han emellan kl. 11 och 12 gör någon påhälsning. Denne tiden hemkomma Åmbetsmännen ifrån ſine åmbetsrum, och då tager man ſig en appetits ſup, antingen af Arrak, Enbärsbränvin (*Jenever*),

ver), hvit Franſkt Vin, eller ock af Japanſkt Sacki.

Oagtadt jag bodde hos Doctor HOFFMAN, och ågde dageligen tilträde til deſs bord, måſte jag dock tvånne gånger i veckan ſpiſa hos Råds-Herren RADERMACHER, vid hvars bord var en utvald Samling af de måſte Åmbetsmån, ſom i Europa förvårfvat ſig några berömlige inſigter, uti en eller annan nyttig Vetenſkap.

Vatnet år icke ſårdeles hålſoſamt eller godt til at dricka; det hyſer i ſig något ſalt, ſom gerna föorſakar diarrhoe, och hos dem, ſom förſt ankomma hit, och åro behåftade med Skörbjug, ſtundom upvåcker ſjelfva Rödſoten. Stadsboerne låta det derföre merendels någon tid ſtå uti ſtora Japanſka ler-krukor, at ſåtta ſin inblandade orenlighet til botn, och ſlåcka ſedan deruti upglödgade jernſtånger. Sålunda kan det drickas, utan någon elak påfölgd, och oftaſt tilredes det med Thé eller Caffé, eller drickes det blandadt med rödt vin.

Förſtaden, ſom ligger inåt Landsſidan, år mycket ſtor och vacker, ſamt be-

bebos af både Europeer, Chinesare och andre Indiske folkslag.

Något längre inåt, ligga en myckenhet Lustgårdar, med de täckaste Trågårdar anlagde, hvaråst de rikare och förnämare tilbringa sin ifrån Ämbetssyslor lediga tid, emedan luften är därstädes redan något sundare, än inom sjelfva Staden. Vid flere af desse Lustplatser såg jag stora krukor, fylda med vatn, i hvilka den täcke Guldfisken lefvande lyste med sine blänkande färgor, och lekte under den besynnerliga örten, *Pistia stratiotes*, hvilken blifvit hitplanterad, för at gifva fiskarne skugga. Denna växt, hvars rötter icke fästas uti jorden, såg jag til öfverflöd i alle grafvar och diken simmande.

Europeerne uppassas almänt utaf Slafvar ifrån åtskilliga Indiske öar, och äga deraf en stor myckenhet i sine hus, emedan climatets hetta gör, at tvänne Slafvar här icke göra så mycken tjänst, som en på Cap. Fruntimren äga i synnerhet en mängd af Slafvinnor, och göra sällan något besök, utan at äga flera med sig i följe, til sin uppassning.

Java-

Javanerne, landets egne invånare, åro tåmeligen reflige til våxten, gulagtige och ej obehagelige til fine anlets drag. Desfe få ingalunda göras til Slaffvar, utan åro et frit folk, fom ftyres af fine egne Kejfare, Konungar och Höfdingar. De tala et egit fpråk, fom år olikt Maleifkan, och bekånna fig til ftörre delen til Mahomets låra, underhållen hos dem af egne både til Mecca berefte och oberefte Pråfter.

Utom Holländfkan, talas Maleifka fpråket almånt, fom år en dialect af Arabifkan, och fkrifves med Arabifka bokftåfver. På detta fpråk år en del af Bibelen öfverfat, åtfkillige fmå Ordaböcker författade, Grammatica och andre Böneböcker fammanfkrefne. Språket år lått at låra och tala, mycket enkelt och okonftladt, famt behagligt i uttalet. Compagniet har både låtit upbygga en Kyrka, och underhåller Pråfter hår i Staden, för de åtfkillige folkflag, fom förftå och tala detta fpråk, famt bekånna fig til Chriftna låran. Compagniet lönar ockfå i fin tjånft en Translator få vål i det Maleifka fom Javanfka fpråket. En något bruten Portugifka talas åfven hår, få vål, fom uti de måfte

ste andre Indiske besitningar, der fordom Portugiserne handlat, och utbredt sit språk. En Portugisisk Kyrka och Församling är derföre ännu qvar i Staden, och en utom den, underhållen på Compagniets kostnad, til hvilken en stor del svarte Christne hålla sig, och äga åtskillige Kyrkoböcker trykte på samma språk.

De Maleiske Böcker, som jag kunde öfverkomma, voro desse, nemligen:

Malaica Collectanea Vocabularia *eller Maleisch Dictionaire*, Pars I:a, Batavia 1707, 4:to.

Dictionarium Malaico-latinum & Latino-malaicum opera & studio Davidis Hex, Bataviæ, 1707, 4:o. *Dictionaire på Maleiska och Latin, på Latin och Måleiska.*

Dictionarium ofte Woord ende Spraek Boek in de Duytsche ende Maleysche Tale, F. de H. Batavia 1707, 4:to. *Dictionaire på Holländska och Maleiska.*

Tweede Deel van de Collectanea Malaica vocabularia, Batavia, 1708. 4:o. *Innehåller 2:ne Maleiske Dictionairer tilhopa tryckte.*

Maleische Spraak-kunst; *eller Maleisk Gramma-*

 ma-

matica, af GEORG HENRIK WERNDLY, Amsterdam, 1736, 8:o.

'Elkitâb, 'ija 'itu, Segala Surat, Perdjandjian lama dan baharuw. Amsterdam, 1733, 4:o. *Eller den Helige Bibelen, öfversat på Maleiska språket. Nya Testamentet efteråt i samma band, år tryckt* 1731.

Sj J X R Segala Masmur p Dâûd, *eller Davids Psaltare*, Amsterdam, 1735, 4:o.

Ta X Limu-l Dini'l Mese H H i Ji, ija 'itu, Pang'adjaran 'agama. Amsterdam, 1735, 4:o.

Nieuwe Woordenschat in Nederduitsch, Maleidsch en Portugeesch. Batavia, 1780, 8:o. *Dictionaire på Holländska, Maleiska och Portugiska.*

Och de Portugisiske böcker, som föllo mig i händer, voro följande:

Do Vehlo Testamento, o Primeiro Tomo. Batavia, 1748. 8:o.

Do Vehlo Testamento, o Segundo Tomo, Batavia, 1753. 8:o.

O Novo Testamento, Batavia. 1773. 8:o.

Catechisino. Colombo, 1778. 8:o.

Os

Os CL Pfalmos David, *eller Portugifisk Pfalmbok på noter, brukelig i Oftindien, tryckt* Colombo, 8:o. *Den nyaste uplagan år af* 1778, *fom ifrån Batavia blifvit mig tilfänd, efter min hemkomst.*

Alle desfe, få i Maleifka, fom Portugififka fpråken trykte böcker åro af mig förårade til Kongl. Academien i Upfala, och förvaras i defs Bibliothek, jåmte åtfkillige andre rare böcker, fom åro tryckte uti Singalefifke, Mallabarifke och Tamulfke fpråken.

Emedan Maleifka fpråkets lårande år aldeles nödvåndigt för den, fom någon tid fkal viftas i Oftindien, och i fynnerhet för den, fom kommer at genomrefa flere orter derftådes; få nödgas alle ankommande främlingar genaft lägga fig derpå, håldft man icke en gång kan åga en Slaf til fin uppafsning, förr ån man lårt de almånnare orden deraf. Mit förfta bemödande på Batavia blef derföre, at låra detta fpråk, och at för egit minne och hjelpreda upftålla en liten Orda-Bok på fådane ord, fom jag trodde almånnaft kunna förekomma. Detta lilla Lexicon, fom icke år mycket vidlyftigt, men torde blifva af någon nytta för den af mine Landsmån och andre, fom un-

der reſan til China komma at landa på Java, eller andre ſtällen, har jag här velat införa, i den förhopning, at något deraf torde tillika antingen roa eller gagna dem, ſom äga inſigt i andre Öſterländſke ſpråk.

Afton, eftermiddag.	Sorè.
Agta.	Simpang.
Alléna.	Sa[illegible]diri.
Altſamınans, alleſamman.	Samonja.
Andedrägt.	Napas.
Angå.	Faduli.
Anſigte.	Mukka.
Apa.	Monjet.
Arbeta.	Kria.
Arm, råckarm.	Pundak.
Armod, fattigdom.	Kaſiakan.
Aſka.	Abu.
Bakom.	Diblakkan.
Bark.	Kulit.
Barm.	Panko.
Barn.	Beranak.
Barnſång.	Tampat tidor beranak.
Bedja.	Menjumba.
Bedröfvad.	Suſa ati.
Befalla.	Suru.

Be-

Begrafva.	Tanam.
Begripa.	Mananti.
Begynna.	Mulai.
Begåra.	Minta.
Behaga.	Mauw.
Bekomma.	Dappat.
Ben.	Tulang.
Berg.	Gunong.
Beſt, djur.	Binatang.
Betala.	Bajar.
Betro.	Pentjaja.
Bevara.	Simpang.
Binda.	Ikat.
Bita.	Pigit.
Bitter.	Pait.
Bittida.	Siang.
Bjuda.	Tauwa.
Bjuda til.	Mentjoba.
Blema.	Biſul.
Blifva.	Tingal.
Blind.	Buta.
Blod.	Dara.
Blott.	Tlanjan.
Bly.	Tima.
Blå.	Biru.
Blåſa.	Tjop.
Blåck.	Tinta.
Blåckhorn.	Tampat tinta.
Bo.	Tingal.
Bord.	Meja.

Borft,	Dada.
Bred.	Lebar.
Bref,	Surat.
Broder,	Sudana laki.
Bron.	Somor.
Brud,	Panganting.
Brudgume,	Tunangan.
Brygga,	Jambatan.
Bryta.	Pitja.
Brånna.	[illegible]gus.
Bröd,	Rotti.
Buſkage, vild, ſkogig.	Utan.
Bygga.	Kria ruma.
Byxor,	Tjelana.
Båfva.	Semetar.
Båttre.	Lebi bai.
Bödel.	Allegootji.
Böja,	Menjumba.
Dag.	Hari.
Danſa.	Mingibing.
De.	Dia orang.
Deg.	Tupong.
Del.	Bagian.
Der.	Diſitu.
Derföre.	Dari itu.
Derföre icke.	Dari itu tida.
Der nedre.	Diſitu bauwa.
Der uppe.	Diſitu atas.
Det.	Itu.

Di-

Dike.	Kuntji.
Djup.	Dalam.
Djur.	Binatang.
Dom.	Ingatang.
Dotter.	Anak prompuang.
Draga, bära.	Pikol.
Dricka.	Minum.
Drucken.	Makkak.
Drunkna, dö i vatn.	Matti di aijer.
Dröm.	Jari besar.
Dröma.	Minimpi.
Dubbel, två gånger.	Dua kali.
Dufva.	Burung dara.
Dum.	Bado.
Dyr.	Mahal.
Dö.	Matti.
Död.	Maut.
Döda.	Buno.
Döf.	Tuli.
Döpa.	Kria sarani.
Dörr.	Pinto.
Ed.	Sumpain.
Efterhand.	Abisitu nanti.
Egen.	Kandiri, jang ponja.
Eld.	Api.
Elfenben.	Gaiding.
Enkel.	Sakali.
Enögd.	Satu Matta.
Erf, erfva.	Pusakan, dappat pusakan.

Fader.	Bappa.
Falla.	Jatu.
Falla i barnfång.	Beranak.
Fattig.	Miſkin.
Feber.	Demam.
Felas, briſter.	Kurang.
Fikon.	Bualo.
Fin.	Allus.
Finger.	Jare.
Finna, få.	Dappat.
Fiſk.	Ikkan.
Flitig.	Radjing.
Flyga.	Terbang.
Fogel, Fogelnäſte.	Burong, Ruma burong.
Fot.	Kakki.
Fru.	Bini. Nonje.
Frugt.	Boa, buabua.
Fråga.	Tanja.
Ful, ſtygg.	Rupa busſuk.
Full.	Punu.
Fyrkantig.	Ampat ujong.
Få igen, tilbaka.	Dappat Kombali.
Fåga.	Sapu.
Fågtning.	Prang.
Fårdig.	Trang.
Fårg.	Dinta.
Föda up.	Piara.
Fönſter.	Jenella.
Föra, föra hit.	Bauwa.

För

För bittida.	Talalu siang.
Förbjuda.	Larang.
Fördela.	Bagi.
Förderfvad.	Rusak.
För litet, alt för litet.	Talalu sedekit.
Förlora.	Ilang.
För mycket.	Talalu banjer.
För sent.	Talalu lama.
Förståndig.	Bisa.
Förtret.	Sajang.
Förtro.	Pertjaja.
Förundra sig.	Erran.
Gaffel.	Tussuk.
Gammal.	Tua.
Garn.	Benang.
Gapa.	Bukka mulut.
Get.	Kambin prompuang.
Gift.	Jang suda kawin.
Giftas, giftermål.	Kawin.
Gifva, gifva igen.	Kassi, Kassi kombali.
Girig.	Kikir.
Gjuta.	Saling.
Glad.	Suka ati.
God.	Baj.
Godt köp.	Mura.
Grafva.	Korek tanna.
Gripa.	Pegan.
Gro.	Minjadi. Timbul.
Grof.	Kassar.

Grund.	Tanna.
Grunder, odjup.	Tjeper.
Gråta.	Manangi.
Gräs.	Rompot.
Grön.	Iſo.
Gud.	Alla.
Gul.	Koning.
Guld, Guldſmed.	Mas, Tukan mas.
Gå, ſpatſera.	Jalang.
Gå ut.	Kaloar.
Gårdag, i gårdags.	Kalamari ari.
Göra.	Kria.
Hafva.	Ada.
Half.	Saparo.
Hals.	Ler.
Halta.	Prèntjang.
Han.	Dia.
Hand.	Tangan.
Hane, tupp.	Ajam laki laki.
Hat.	Bintji.
Hatt.	Toppi, tjappeo.
Hel.	Interu.
Helfvete.	Duraka.
Het, varm.	Pannas.
Hetſig, ſnarſticken.	Bengis.
Hjelpa.	Tulong.
Hjerna.	Ottaknia.
Hjerta.	Ati.
Himel.	Saorga.

His-

Hisſa up.	Parreknaik.
Hora, göra hor.	Beſundal.
Hora, en hora.	Sundal.
Hvad.	Appa.
Hvarifrån.	Derimanna.
Hvarom.	Manappa.
Hvarom icke.	Manappa tida.
Hud, bark.	Kulit.
Hufvud.	Kappaſla.
Hugga, ſkåra.	Pottong.
Hvilken.	Sappa.
Hviſla.	Tjop.
Hvit.	Putti.
Hund.	Anjing.
Hunger.	Lappar.
Hus, bygga.	Ruma, kria ruma.
Hyra.	Sewa.
Hålla up, ſluta af.	Suda.
Hår.	Rambut.
Hård.	Dapor.
Hälſa, påhälsning.	Kasſi tabé.
Hämta, draga til ſig.	Ambel.
Hänga.	Gantong.
Här, härſtädes.	Diſini.
Härd, eldſtad.	Kras.
Hög.	Tingi.
Högmodig.	Kabesſaram.
Höna.	Ajam prompuang.
Höra.	Dengar.

Hörn,

Grund.	Ujong.
Grun	Ormat.
Grå	
G	Betta, Kitta.
Smed.	Bissi. Tukan bissi.
åter igen.	Kombali.
Indigo.	Nila.
Inelfvor.	Ussus.
Innesluta.	Mendangan.
Inom.	Didalam.
Insalta.	Tarro azin.
Intaga, intaga medicament.	Minom obat.
Inuti.	Didalam.
Jordbåfning.	Gojang tanna.
Juveler, Juvelerare.	Intan, Tukan intan.
Jägare.	Tukan passan.
Jämn.	Keper.
Kalk.	Kapor.
Kall.	Dinjing.
Kam.	Sisir.
Kamel.	Onta.
Kamerat.	Taman.
Kanel.	Kajomanis.
Kanon.	Marian.
Kapun.	Ajam kabiri.
Kasta, kasta bort.	Lempar, buang.
Kastel.	Benteng.
Katt.	Kotjing.

Kej-

[illegible]sare.	Sufutuñang.
[illegible]rna.	Bidji.
Kifva.	Geger.
Kika, koxa, se.	Leat.
Kista.	Petti.
Klappa, slå.	Pukkul.
Klia.	Gatal.
Klibba vid.	Melenket.
Klibbig.	Litjin.
Klifva, klifva up.	Naik.
Klifva ned.	Turong.
Klippa.	Batu Karang.
Klyfva.	Beladua.
Klå.	Garok.
Klåda, klåder.	Pakki, Pakkian.
Knapp.	Kantjing.
Knif.	Pissuk.
Knipa.	Jipit.
Knå.	Lutok.
Ko.	Sampi.
Kock, koka.	Tukan massak; Massak.
Kom, spilkom.	Mankock.
Komma.	Dattang.
Komma öfverens.	Jadi samaratta.
Konung.	Radja.
Koppar.	Tambaga.
Koppor.	Tjatjar.
Kort.	Pendek.
Kost.	Makkanang.

Koxa

Koxa omkring.	Balek tengok.
Kraft.	Kuat.
Krig.	Prang.
Krita.	Kàpor hollanda.
Krokodil.	Buaja.
Krokig.	Blako.
Krut.	Obat paſſan.
Kula, hola.	Lobang.
Kwaſt.	Sapapo.
Kyla, ſvala.	Arang.
Kyrka.	Meſigit.
Kanna.	Kanal, raſa.
Kårlek.	Tjinta.
Kök.	Dappor.
Köpa.	Bili.
Köpman.	Dagang.
Köpmanſkap.	Bedagangan.
Kött.	Dagin.
Land.	Tanna.
Laſta.	Muet.
Lat.	Pamalas.
Led.	Panton.
Lefva, lefvande.	Idop.
Lefverne.	Kahidopan.
Lejon.	Singa.
Lemon.	Jeurok.
Licham.	Badang.
Lif.	Miawak.
Lik.	Banke.

Lik-

Likna.	Turut.
Linne.	Kajin.
Liten, litet.	Kitjil. Sediki.
Ljuga.	Panjusta.
Ljus, ljusfax.	Liling, gunting liling.
Ljusstaka.	Tampat liling.
Lofva.	Janji.
Lura.	Mengninte.
Lus.	Kutu.
Lustig.	Sukanti.
Lycka.	Ontong.
Lytt.	Pintjang.
Låg.	Dibauwa.
Lång.	Panjang.
Långsam.	Palan.
Låta, tillåta.	Biar.
Låck.	Botjor.
Lågga.	Bareeng.
Låka.	Brobat.
Låkare, Fåltskår.	Guru.
Låna.	Pinjang.
Låppar.	Bibir.
Låra.	Mengadji.
Låsa.	Batja.
Låska, låska torsten.	Bunuhaus.
Lått.	Trang, enteng.
Lógn.	Penjusta.
Lók.	Bawang.
Lópa, lópa bort.	larri, pigi.
Lós.	Talappas.

Ma-

Mage.	Prut.
Mager.	Kurus.
Man. *Mascul. gen.*	Laki laki.
Matt.	Tikkar.
Med.	Dengan.
Medicament, pulver.	Obat.
Medicament-kista, Apothek.	Tampat obat.
Mer.	Lagi, lebi.
Middag.	Satenga ari.
Mig.	Kitta, betta, saja.
Minder.	Lebi kurang.
Missfall.	Gugur annak.
Mjöl.	Tupor.
Mjölk.	Susu.
Mjuk.	Lembek.
Mod.	Tjappe.
Modder.	Lumpur.
Moder.	Maa.
Morbror.	Sanak.
Mord.	Bunu.
Morgon.	Besok.
Morgon bittida, Morgonstund.	Pagi ari.
Morjan.	Kadja.
Moster.	Bibi.
Mun.	Mulut.
Mur.	Tembot.
Murare.	Tukan batu.
Mycket.	Banjer.

Myg-

Mygga.	Jamok.
Månad, måne.	Sa bulang, bulang.
Månniſka.	Orang.
Mårka.	Tarrotanda.
Måſſing, (*gul koppar*).	Tambaga koning.
Måta.	Ukur.
Môdom.	Prawang.
Môrk.	Glap.
Môrkt (*tjokt*) våder.	Hari glap.
Môta.	Katombu.
Nacke.	Meimang.
Nagel.	Kuku.
Naken, bar.	Talanjang.
Narr.	Gila.
Natt.	Malam.
Nedom.	Dibauwa.
Nej.	Trada, tida.
Ni.	Lu.
Niga.	Menjumba.
Nog.	Sampe.
Ny.	Baru.
Nyckel.	Kuntji.
Nåd.	Ampon.
Nål, ſynål.	Jarong manjel.
Någlikor.	Tjinke.
När.	Kappan.
Nåra intil, nårmare.	Dikkat, lebi dikkat.
Nåſa.	Idom.

Nåfte.	Rumanja.
Nåt til pafs.	Kabetullan.
Obekant.	Hada Kanalan.
Ofvan.	Diatas.
Oförfkåmd.	Jang ter taw malu.
Ogift.	Bujang.
Ogrås.	Rompot.
Olja.	Minjak.
Olycka.	Tjilaka.
Omfamna.	Polok.
Omkulftóta.	Kria jatu.
Omvånda.	Balek.
Ond.	Jahat.
Oordning, *i oordning.*	Banjier.
Oren, orenlighet.	Kotor, tai.
Orm.	Ular.
Orfak.	Jang derri pandanja.
Orått.	Sala.
Ofs.	Kitta orang.
Oft.	Kao.
Ovan.	Trada biafa.
Oxe.	Sampi.
Pasfa up.	Jaga.
Penningar, mynt.	Wang.
Peppar.	Lada.
Perlor.	Mutjara.
Profet.	Nabei.
Pråft.	Pandita.

Próf-

Pröfva.	Tjoba.
Pulver.	Obat.
Påle.	Ambara.
Raka.	Tjukkur.
Regna.	Ujang.
Renskt vin, (*surt vin*).	Angór assam.
Rifva sönder.	Subek.
Rik.	Kaja.
Risgryn.	Bras.
Rivier, å, ålf.	Kali.
Rond.	Rundar.
Ropa.	Pangil.
Rycka.	Pingan.
Rymlig.	Lebar.
Råbråka.	Pukkul bissi.
Råm, (*fisk-ågg*).	Tellor ikkan.
Råtta.	Tikkus.
Rädd.	Takkot.
Räkna.	Bilang.
Råttfårdig.	Butul.
Röd.	Mera.
Röka.	Tjum.
Sak.	Karon.
Salt.	Garang, assin.
Sand.	Passir.
Sax.	Gunting.
Se.	Leat.
Seculum.	Salamanja.

Sednast, sidst.	Diblakkan kali.
Segla.	Balajar.
Sent.	Lama.
Se sig om.	Balek tengok.
Sigil, signet.	Tjap.
Silfver, silfversmed.	Perak, tukan perak.
Silke.	Sutra.
Simma.	Bernang.
Sitta.	Duduk.
Sjuk.	Sakkit.
Sjunga.	Manjanji.
Sjö, sjöstrand.	Laut, pingir laut.
Skamlig, skåms.	Malu.
Sked.	Sundak.
Skepp.	Kapal.
Skerp.	Tajam.
Sko, *Skomakare.*	Sapato, *Tukan sapato.*
Skratta.	Tatauwa.
Skrifva, Skrifvare.	Tulis, jurre tulis.
Skrika.	Geger.
Skägg.	Jingot.
Skåra.	Pottong.
Skön, vacker.	Bagus.
Slicka.	Gilat.
Sluta, sluta igen.	Tuto.
Slå.	Pukkul.
Smaka, smakelig.	Ennak.
Smal.	Kurang lebar.
Smed.	Tukkan bissi.
Smör.	Mantega.

Snar,

Snar, haſtig.	Lakàs.
Sofva.	Tidor.
Sol, (*dagens öga*).	Matta ari.
Son.	Annak lakki.
Specerier.	Bumbu.
Spela.	Main.
Spik.	Pakel.
Spindel.	Lawa.
Spotta, Spotkopp.	Luda, Tampat luda.
Springa.	Belumpat.
Språka, tala.	Katta.
Spöke.	Matatingi.
Stad.	Kotta.
Stege.	Tanga.
Steka.	Goring.
Sten, Murare.	Batu, Tukan batu.
Sterk.	Kras.
Sticka.	Tusſuk.
Stjerna.	Bintan.
Stjäla.	Mantjuri.
Stol.	Karosſi.
Stoppa.	Tisſi.
Stor.	Beſar.
Straxt.	Sabantar, betûl.
Stum.	Bodo.
Stundom.	Barankali.
Stygg, ful.	Rupa busſuk.
Stå, Stå up.	Bediri, Bangong.
Stöta omkul.	Kria jatu.
Svafvel.	Tjollak.

Svag.	Enting.
Svara.	Menjaut.
Svart.	Ittam.
Sur.	Asſam.
Sy.	Manjei.
Syſter.	Sudara prompuang.
Såcker.	Gula.
Sälja.	Djuval.
Sällſkap.	Sobat ſobat.
Sända.	Kirim.
Sång, ſångſtälle.	Tampat tidor.
Sätta, ſtälla.	Tarro.
Söka ut.	Pili.
Sömnig.	Mengantok.
Söt.	Manis.
Tacka, tackſäjelſe.	Tramma kasſi.
Tak.	Genting.
Tal, tungomål.	Baasſa.
Tala.	Katta.
Talrik.	Piring.
Tand, tandkött.	Gigi, dagin gigi.
Tarmar.	Prutnja.
Tekn.	Tanda.
Tid.	Waktu.
Tiger.	Matjan.
Timmerman, träd.	Tukan kajo, kajo.
Tjock.	Kasſar.
Tog, bark.	Tali, kulit.
Tom.	Kosſong.

Tor-

Torka.	Kring.
Tro.	Pertjaja.
Trycka.	Tindis.
Tråcka.	Barrak.
Tråd.	Pohon. Kaju.
Trågård.	Kobon.
Tvinga.	Baksa.
Tugga.	Mama.
Tun.	Tippis.
Tung.	Brat.
Tunga.	Lida.
Tvåtta.	Tjutji.
Tåcka.	Selimo.
Tånka.	Ingat.
Ugla.	Kukublu.
Ung.	Muda.
Under.	Dibauwa.
Upföda.	Piara.
Uphissa.	Parreknaik.
Uphålla, sluta.	Suda.
Upklifva.	Najik.
Uppassa.	Jaga.
Upstå, våcka up.	{ Bangong. Kria Bangong.
Ursågt.	Ampon.
Ut, utom.	Luar, diluar.
Utgå.	Kaloar.
Utstå.	Tan.
Utsöka.	Pili.

Vacker, behagelig.	Bagus.
Vagn.	Padati.
Vandra, fpatfera.	Kuliling.
Vara, han år.	Ada, dia ada.
Varm.	Pannas.
Vatn.	Aijer.
Ved, tråd.	Kaju.
Vek, mjuk.	Lembek, okkat.
Verld.	Dunia.
Veta.	Taw.
Vigt.	Timbangan.
Vild oxe, Buffeloxe.	Banting.
Vilja, behaga.	Maw.
Vin.	Angor.
Vind.	Angin.
Vifa.	Unjuk.
Vred.	Mara, gusfar.
Våt.	Bafa.
Våcka up.	Kria bangong.
Våg.	Jallang.
Våga.	Timbang.
Vålbekomme.	Slammat.
Vålja.	Pili.
Vålfmakelig, låcker.	Ennak.
Vånda.	Balek.
Vånta.	Nanti.
Vårja.	Pedang.
Våxla.	Tukkar.

Åder

Åder, åderlåta.	Urat, kular darat.
Åkant.	Pingir.
År, årstid.	Taun, musfin.
Åska.	Geontor.
Återigen.	Kombali.
Äfven.	Ratta.
Ägg.	Tellor.
Älska.	Tjinga.
Än icke.	Bulong.
Äska, begåra.	Minta.
Äta.	Makkan.
Ättika.	Tjuka.
Ö, en ö.	Pulo.
Öfveralt.	Dimanna manna.
Öfverenskomma.	Jadi famaratta.
Öfverkant, andra fidan.	Sabran.
Öga.	Matta.
Ökn.	Utan.
Öpen, öpna.	Tabukka, bukka.
Öra.	Koping.
Örnegott.	Tjium.

Uti råkning nytjas följande ord:

1. Sato.	4. Ampat.
2. Dua.	5. Lemma.
3. Dika.	6. Anam.

 7. Tu-

7. Tujo.	21. Duapulofato.
8. Telappan.	30. Dikapulo.
9. Sambilan.	40. Ampatpulo.
10. Sapulo.	50. Lemmapulo.
11. Saplas.	100. Sarattos.
12. Duablas.	1000. Serrives.
20. Duapulo.	

Åtſkillige ord förekomma icke uti Malejernes ſpråk; ſådane hafva med ſjelfva ſakerne blifvit antagne från Holländarne och Portugiſerne, ſåſom:

Duk.	Doek.
Glas.	Glas.
Kikare, Teleſcop.	Kyker.
Kittel.	Ketel.
Lykta.	Lantarn.
Möſſa.	Karpoes.
Tobakspipa.	Pipa.
Öl.	Bier.
Strumpor.	Kous.
Selzervatn.	Aijer Hollanda.
Soppa.	Soep.
Stryka, (*kläder*).	Strika.
Fru.	Nonje.
Herre.	Sinjor.
Riksdaler.	Real.
Papper.	Kartas.

Ma-

Maleiſkan ſkrifves med Arabiſke bokſtåfver, hvilke Malejerne antagit den tid, de drefvo en vidſträckt handel omkring Indiens kuſter. I anſeende til Declinationer, Conjugationer och flere Grammaticaliſke reglor år detta ſpråk et ibland de enklaſte och mäſt okonſtlade, och det oagtadt kunna både Indianerne och Europeerne förſtå och begripa hvarandre. För at kunna inſe deſs art och ſammanſåtning, har jag velat biſoga följande korta Hushåls Samtal, ſom torde blifva nyttigt för någon Reſande, och af andre benägne Låſare lått kan öfverſes och förbigås.

Huru mycket år klåckan?	*Pukkul brappa?*
Hon har redan ſlagit åtta.	*Sudabis pukkul telappan.*
År det ſå ſent, hvarföre har ni då ånnu icke ſtådat huſet?	*Kalu bigitu lama, manappa lu orang bulong japu ruma?*
Vi åro nyligen förſt upſtåndne.	*Baro betta orang ſuda bangon.*
Det paſſar icke en ſlaf at ſofva ſå långe.	*Trada patut ſamma budak jang tidor bigitu lama.*
Då jag ſå ſent går at ſof-	*Kalu betta bigitu la-*

ſofva, kan jag icke bittidare upſtå.	*ma pigi tidor, kitta trabuli bangen lebi ſiang.*
Vånta, jag ſkal vål låra Er det en annan gång.	*Lain kali nanti betta ajar itu ſamma lu.*
För denna gången beder jag Frun om förlåtelſe.	*Ini ſa kali kitta minta ampon ſamma Nonje.*
Ar vatnet ån icke kokadt?	*Ajer bulong ſuda masſak?*
Ån icke, men det ſkal ſtraxt koka up.	*Bulong, tappe ſabantar nanti mediri.*
Hvilken år ſkuld dertil, at jag ånnu icke får något Caffé?	*Sappa punje ſala, jang betta bulong dappat Koffi?*
Kocken år ſkuld dertil.	*Tukkan masſak punje ſala itu.*
Hvarföre?	*Manappa?*
Emedan han låtit kittelen med vatnet falla omkul.	*Darri dia ſuda kria jatu itu ketel dengan ajer.*
Huru år det tilgångit?	*Bigimanna itu ſuda jadi?*
Jag har icke ſet det.	*Kitta trada leat.*
Huru vet ni det då?	*Bigimanna lu tau itu?*
Jag har endaſt hört det af honom ſjelf.	*Kitta tjomina ſuda dengar itu darri dia kandiri.*
Hvar år han?	*Dimanna dia ada?*

Jag

Jag menar, at han år i kôket.	*Betta kira; jang dia ada di dappor.*
Låt honom då sjelf komma til mig.	*Bear dia kandiri dattang dissini samma betta.*
Jag skal ropa honom.	*Nanti betta pangil samma dia.*
Hvarföre felas vatn, når jag skal dricka Caffé?	*Mannppa ada korang ajer, kappan betta mau minom Koffi?*
Vatnet var redan kokadt klåckan sex i morgon.	*Ajer suda ada massak pagi ari pukkul anam.*
Hvar år det nu då?	*Dimanna ada sakirin?*
Det år omstôrtadt, och derigenom har jag brånt min fot.	*Suda jatu, darri itu kitta lagi suda bakkar betta punje kakki.*
Det år Er egen-skuld.	*Itu ada lu punje sala kandiri.*
Jag kånner det ock ånnu.	*Sampe sakarin kitta ada rasa itu.*
En annan gång måste ni vara visare.	*Lain kali lu muste ada lebi bisa.*
Godt, min Fru.	*Baij, Nonje.*
I dag måste ni tillaga mycket mat.	*Ini ari lu muste kria banjak makanna.*
Mer ån vanligt? (dageligen).	*Lebi darri sari sari.*
Visserligen, ty hår	*Sungo, darri banjak*

kom-

kommer mycket folk (at åta) til måltids.	*orang dattang makkan disfini.*
Hvad befaller Frun, at jag ſkal koka?	*Appa Nonje ſuru, jang kitta muſte masſak?*
Soppa, et ſtycke ſalt kött, fiſk och höns karri.	*Sup, ſa pottong dagin azin, ikkan, dengan kerri asſam punje.*
Hvad ſkal jag ſteka?	*Appa betta muſte goring?*
Två kapuner och et ſtycke fårkött.	*Dua ajam kabiri dengan ſa pottong dagin kambing punje.*
Ar det nog?	*Sampe itu?*
Ja det år nog; men ni måſte gå i Trågården och håmta mångahanda frugter (at åta), til måltiden denna gången.	*Sampe juga; tappe lu muſte pigi di Kobong, ambel banjak rupa bua bua par makkan dibblakan kali.*
Hvad tid vil Frun åta?	*Pukkul brappa Nonje Mau makkan?*
Precis klåckan tolf.	*Betul pukkul dua blas.*
Hvad har ni, Piga, at göra?	*Appa lu, budak prompuang, ada kria?*
Jag ſyr på Herrens ſkjorta.	*Kitta ada Manjei Sinjor ponje kameja.*
Och hvad gör ni mer?	*Lu lagi appa kria?*

Jag ſtoppar ſtrumpor.	*Betta ada tisſi kous.*
Hvilken tilhôra de?	*Sappa punje?*
De tilhôra Frun.	*Nonje punje.*
När har ni tagit dem, til at ſtoppa?	*Kappan lu ſuda ambel ini puer tisſi?*
I går afton.	*Kalamari pagi.*
Äro de än icke färdige?	*Bulong abis?*
Än icke.	*Bulong.*
Ni är alt för lat.	*Lu ada talalu mallas.*
Nej, min Fru; men jag har (funnit) haft många hål at ſtoppa.	*Trada Nonje; tappe kitta ſuda dappat banjak lobang puer tisſi.*
Ni har altid (något at ſäja) någon urſägt.	*Lu ſari ſari ada ſatu appa puer katta.*
Jag har ockſå i går ſtrukit (godſet) linnet.	*Kitta kalamari lagi ſuda ſtrika itu barang.*
Hvad för (gods) linne?	*Barang appa?*
Det ſom tvättaren i i förgår förde (til huſet) hem.	*Jang manatu kalamari daulo ſuda bauwa di ruma.*
Har ni förſt räknat godſet?	*Suda bilang itu barang lebi daulo?*
Ja jag har räknat det, och det är rigtigt.	*Suda bilang, ada lagi betul.*

Jag

Jag tror Er icke, jag vil sjelf råkna.	*Betta trada pertjaja samma lu, kandiri betta mauw bilang.*
Godt min Fru, hår år (godset) linnet och (brefvet) upsatsen derpå.	*Bai Nonje, dissini ada itu barang dengan dia punje surat.*
Se, huru ni har råknat.	*Leat, bigimanna lu suda bilang.*
Felas der något?	*Ada Korang barang?*
Visserligen, en skjorta, två underbyxor, och två öfverdrag til sångkuddar.	*Sungo, satu Kameja, dua tjillana dibaua punje, dengan dua sarong bantal.*
Vil Frun, at jag skal (ropa) kalla Tvåttaren?	*Nonje Mau, jang kitta pigi pangil samma Menatu?*
Löp bort och (ropa) kalla honom.	*Larri juga pangil samma dia.*
Om han icke vil komma, hvad skal jag då såga honom?	*Kalu di tra mau dattang, appa kitta nanti bilang samma dia?*
Såg, at om jag icke återfår det, som felar, så skal han sjelf betala det.	*Bilang juga, jang kalu betta trada dappat itu barang, jang ada korang, dia muste bajar itu.*
Och, om han icke	*Kalu dia tra mau itu,*

det

det vil, hvad ſkal jag då göra med honom?	*appa kitta nanti bekin ſamma dia?*
Om det ſå år, måſte ni ſåga honom, at han aldrig må tånka, at någonſin mer tvåtta mine (gods) klåder.	*Kalu bigitu, lu muſte bilang ſamma dia, jang dia jangan kira puer tjutje betta punje barang lagi.*
Hvad mera?	*Appa lagi?*
At jag ſkal innehålla de penningar, ſom jag år honom ſkyldig för denne månad.	*Jang betta nanti pegan itu vang, jang kitta ada ulang ſamma dia puer ini bulang.*
Huru mycket måſte han betala för linnet?	*Brappa dia muſte bajar puer itu barang?*
För den fina ſkjortan 4 Riksdaler.	*Itu kameja allus ampat Real.*
För det andra?	*Puer itu lain?*
För de två öfverdragen, ſom voro grofva, 1 Riksdaler och 5 ſkillingar.	*Itu dua ſarong bantal, jang ſuda ada Kasſar, ſatu Real dengan lima ſatali.*
Ån mer?	*Lagi?*
För de 2 byxorne, 2 och en half Riksdaler.	*Itu dua tjillana dua Real ſatenga.*

Har Frun något mer at befalla?	*Nonje ada lagi satu appa puer suro?*
Nej, gå bort; men kom snart igen.	*Trada, pigi; tappe dattang-lakas kombali.*
Jag går.	*Kitta ada pigi.*

På de Handelsvaror, som Skeps-Officerare, för enskild vinning skul, hade medfört ifrån Holland och Cap, vunno de merendels rätt vackre procent. Varupriset är både här och på andre Indiske Handelsplatser mycken förändring underkastadt; ty då månge Skepp ifrån en ort ankomma, medföres en myckenhet af visse varor, på hvilket priset då faller. Och tvärtom, då Skeppen länge dröja och uteblifva, blifva visse varor efterlängtade, högstbegärlige och väl betalte. Således hade en Skinka någon gång blifvit på Batavia betald med 36 Holländska Riksdaler. I almänhet räknas likväl vinsten härstädes emellan 30, 50 och ända til 100 Procent.

Ifrån Holland äro altid begärlige visse varor, som uphandlas af de här boende Europeer, såsom rökta Skinkor, Holländsk Ost, Holländskt Öl, och flere sorter Viner, i synnerhet det röda samt

Selzervatn. Vinet hitföres på Bouteiller, väl korkade, men Ölet föres om bord på tunnor, försäljes här tuntals och tappas af på bouteiller, sedan det blifvit fördt i land, och fått ligga stilla en eller annan dag, för at sätta sig. Det håller sig icke allenast under resan osyradt, utan ock sedan det härstädes blifvit aftappadt. Åtskillige andre varor säljas äfven med god vinst, såsom Jouveler, Tyger och Skagger til vagnars beklädning, Matros knifvar och andre Jernsmiden, med mera.

Ifrån Goda Hoppets udde lefvereras väl ej särdeles mycket til salu; men Mandlar och Russin, som uphandlades til Sjukhusets behof, såldes med någon liten vinst. Jern tykte jag dock vara den fördelagtigaste Handelsvaran; några af Under-Officerarne hade hos Smederne i Cap upköpt en hop jern, som til en stor del hos dem ansågs för onyttigt, nemligen smärre och större jernbitar, som efter smide afhuggits och öfverblifvit. Desse jern-stycken, som på Cap köptes för 2 Holländske styfver marken, såldes härstädes åt Chinesare, och betaltes då hvarje mark med 5 Holländska styfver.

Al handel år fåledes i hela Oftindien mera vådelig ån i Europa; derfóre går hår den fórnåmfta Handels-fpeculation ut på, at noga utforfka och veta, hvilke varor kunna vara måft begårlige eller på någon tid til någon vifs ort icke anbragte.

Tullar och Tulportar, inråtningar, fom i lånder, der Handel fkal blomftras, icke få lågga hinder i vågen hvarken fór fåljare eller kópare, finnas vål icke hvarken hår, eller annorftådes på Indifke Handelsftållen; men en vifs afgift måfte dock betalas til Regeringen, fór alle varor, fom fóras ifrån Skeppen, och i landet fórfåljas. Och denne Tul-afgift var nu bortarrenderad til et Compagnie Chinefare, hvilke vål på et befkedligt och anftåndigt fått vifiterade ftórre kiftor, men låto Coffertar och finårre klådkiftor gå orórde.

De på Batavia gångbare Myntforter voro antingen Indifke eller Europeifke. Hollåndfke Ducater voro mera fålfynte; men Ducatoner och Piaftrar, jåmte fkillingar, befynnerligen Skeps-fkillingar, och de af Compagniet flagne runftycken (*duyt*) voro almånnaft. De fednare, med Compagniets vapn å ena fidan,

få

så väl hele, som halfve, tjänte til skiljemynt, at köpa derföre frugter och grönsaker, samt voro mera gångse inuti landet, ibland Indianerne. Roupier, så väl i guld, som i synnerhet af silfver, både halfva och ännu mera hela, slagna på flere ställen, voro de mäst brukelige mynt uti handel och vandel. En Roupie i guld gälde 10 R:sdr., en af silfver vanligen en half R:sdr. Uti Prinsens af Madura namn sades en Roupie, i guld både hel och half, samt i silfver en hel, blifvit slagen genom Compagniets föranstaltande härstädes. Den igenkändes med åsatt årtal efter Christna tideråkningen, och den af guld var mycket blek af inblandadt silfver. Spanske Piastrar, så väl de nye, som i synnerhet de gamle, förekommo ofta, och voro hos Indianerne ganska kärkomne. Kantige och afhugne Piastrar, slagne i America och hitförde ifrån Manilitka öarne, förekommo äfven ej sällan hele, halfve och i smärre delar, bestående af ganska fint silfver. Några Kejsardaler, i silfver, något mindre än en piaster, såg jag också stundom, och desse upvåxlades merendels af dem, som seglade tilbaka hem til Europa, emedan på dem föga förloras. Ducatoner håldst randi-

ge, råknades hår til 80 Hollåndſka ſtyfvers vårde.

Landets inbyggare åga annars, ſå vål, ſom deſs grannar på Sumatra och Borneo, et egit mynt af bly, rundadt, mindre ån et runſtycke, med några bokſtåfver å ena ſidan, och et rundt hål i midten, at kunna uptrådas på et band. Det år tunnare ån et runſtycke, föga i vårde och brukeligt endaſt inuti landet.

Vid Canalerne inom Staden åro ſmå Skanſar af Sten upbygde och förſedde med Canoner, för at beſkjuta grafven och gatorne, då upror upkomma. Och då ſådane olyckor tima, år tillika föranſtaltadt, at canoner i haſt, på viſſe afſtånd på gatorne kunna utföras, för at igenom dem tvinga Indianer och Slafvar, at hålla ſig inom ſine hus. Deſſe förſvars anſtalter, nödige för et folk, ſom til antalet år ringa i et inkråktadt land, göra Staden föga tåck, och låmna en tånkande Philoſophe mindre behageliga begrep om de ſått, hvarigenom de månge kråſeligheter, dyrbare tyger och meubler, Europeen med ſå mycken vålluſt åtnjuter, ifrån deſſe aflågſe orter förvårfvas.

Chi-

Chineserne äro de talrikaste af alle främlingar. De bibehålla sin Nations caracter, seder och bruk, äro de idogaste i hela landet, och oförtrutne til al ting. Några af dem resa fram och åter til China, at drifva handel. De måste äro beständigt här boende. Reslige til kroppen, gulagtige til fårgen äro de ökånde i synnerhet med fine små och aflånge ögon. Några få af dem äga skägg, de måste äro rakade, och det hår, som midt på den rakade hjessan lämnas, flätas uti en eller trenne långa flätor, hångande antingen ned åt ryggen eller vefvade omkring hufvudet. Deras klädnad år tun och vid, bestående af en tröja, som knäppes ihop i sidan, och långa byxor, like busaroner. Skor nytja de utan spännen, med tjocka solor, utan strumpor. En näsduk hänger merendels på högra sidan vid låret, och en Silfverdosa, at lägga små penningar uti, eller också en penningpung. Öfver hufvudet båres en conisk hatt eller parasol, och i handen merendels en solfjäder.

Trägårdarne omkring Staden skötas merendels af Chinesare, som för godt köp kringföra allehanda frugter och grönsaker til Invånarnes och Skeppens

behof. Desse arrendera Arraks-Brånneriet, förestå nästan alle handtverk, drifva vidsträckt handel, odla Socker, Caffé, Indigo, och äro aldeles oumbärlige.

Emedan inga Fruntimer få utföras ifrån China, nödgas de här boende Chinesare gifta sig med Javanska Fruntimer.

Utom de Chinesare, som på gatorne löpa omkring med varor, får man stundom besök af sådane, som utbjuda sin tjänst til at renfa öronen, en operation, okänd i Europa uti den Chirurgiska vetenskapen. Med några fine instrumenter veta de ganska nätt och behändigt, at uttaga örvaxet och utrensa den orenlighet, som annars der kan samlas, utan at någon obehaglig retning deraf förorsakas.

Indianerne tugga almänt Betel, och anses det hos dem för en ohöflighet, at tiltala någon, innan man äger en sådan tugbuss i munnen. Betelblader, Siri kallade (*Piper betle*), införas derföre färske dageligen til salu, och nyttjas stundom af några Europeiska Fruntimer, synnerligen dem, som äro födda i landet. Uti et sådant pepparblad inlägges et stycke af areknöten (*Areca ca-*

thecu), och ftundom litet kalk, bladet viklas tilhopa och hålles i munnen någon tid, til defs al kraften år utdragen. När kalk tillågges, blir fpotten, låppar och tånder deraf röde, och omfider mörke. En ovan, fom börjar nytja betel, blir deraf yr och likfom drucken, och med tiden gör vanan, at man ej kan umbåra denna krydda, fom fvider i munnen, fårar och få fkadar tungans nerver, at al fmak nåftan deraf förloras. Den fåges förtaga en elak andedrågt, rena tånderne, och ftyrcka tandköttet.

Ibland de månge fpecerier, fom de hete Indier frambringa, nytjas intet almånnare, ån Spanfka Pepparen (*Capficum*), fom lågges, fnart fagt, til alle maträtter. Sjelfve Risgrynen, med dennes pulver blandade, åtas enfamt, ftundom ock med Cocos nöten, och utgöra då en fulkomlig måltid. Til fifk, kötråtter och alle faucer lågges altid denna röda och heta krydda, och i den få kallade Karri-foppan år Spanfka Pepparen den förnåmfta. Denna Karri-foppa, en i Indien mycket brukelig rått, år en vanlig Kötfoppa, til hvilken låggas flere fpecerier, fåfom Schoenanthus, Gurkmeja och i fynnerhet Spanfk Peppar. Denna

af Gurkmejan vackert gulfärgada Soppa blir af Spanska Pepparen så het och brännande, at en ovan tror hela munnen och halsen aldeles förbrännas deraf. Med tiden blir denna sveda mindre och Soppan både begärlig och efterlångtad. Hos Indianerne, retar den tungans af Betel dosnade nerver, och styrker magens slaphet och tröga smältnings-kraft. För at lindra hettan af Karri-soppan, upblandas den likvål med kokade Risgryn, efter hvars och ens behag och tycke.

Då de vanlige Europeiske Sädes-sorter uti Indiens hete climater hvarken trifvas eller odlas, så äger Indianen hvarken af hvete eller råg något bröd. Det bröd, som Europeerne i Staden sparsamt, i synnerhet til köttråtter äta, bakas utaf det hvete, som hitföres ifrån Goda Hoppets udde. I dess ställe nytja altid Indianerne Risgryn, som på Javas låglåntare och öfversvämmade länder ymnigt och med mycken fördel odlas. Til alle råtter tjäna de i stället för bröd, då de endast kokas, och sedan vattnet afrunnit, up-ösas på store pisangblader, samt med de trenne första fingrar fattade, stoppas uti munnen.

Kar-

Karbou kallades kött utaf öns Buffeloxar; det nyttjades någon gång til föda för Slafvar och Matroser; men ansågs, åtminstone af de förre för en grof och otjänlig föda, i detta heta luftstrek. Det måsta kött, som annars förtärdes, hämtades utaf Fogla-skaran, af Höns, Ankor, Gäss och i synnerhet en myckenhet Fisk-sorter, som är mera lätsmält och gör kroppen mindre benägen til röta och Röt-febrar.

Af Europeiske frugter, rötter och grönsaker finner man få härstädes odlade, såsom Kål, Rofvor, Jordpäron, Bönor; men deremot öfverflödar landet af andre Frugter, Rötter, Lökar, Bönsorter och annat grönt, som dageligen komma på borden.

Cocos-nöten (*Cocos nucifera*) ätes dageligen af Indianerne; den hämtas mer eller mindre omogen ifrån Palmträdets toppar, och sedan den med en knif blifvit öpnad, drickes först dess inneslutne vatn, som är likt en socker-lag, och läskar torsten; sedan ätes den hvita mandel-lika kjärnan antingen ensam eller med Risgryn. Europeerne rifva kjärnan med vatn til en Mandel-mjölk, och til-

tilreda håraf Karri-soppa eller andre välsmakelige rätter.

Pisang kallades af alle, frugten utaf Paradis-trädet (*Musa paradisiaca*), hvaraf flere större och mindre, bättre och sämre sorter gifvas. Merendels hämtas frugten omogen af trädet, då den är grön, och uphänges at mogna efteråt, då den blir gul. Pisang radja kallades den mindre arten, som med skäl kan räknas en ibland de läckraste och hälsosamaste frugter i verlden. Det tunna skalet, som täcker frugten, afskalas med läthet, och det inre mosagtiga ämne, til smaken sötagtigt, smälter nästan af sig sjelf i munnen. Ånskönt man äter mycket deraf, ledsnar man nästan aldrig dervid. Den är något mjöl-agtig, och et af Indianernes förnämsta födo-ämnen. Rå ätes den oftast både af Indianerne och af Europeerne, men de sednare bereda henne dessutom på flere sätt, genom stekande eller stufning. Stundom stufvas den med rödt vin, likasom Påron, eller kokas den skalad i decoctet af en röd Amaranthus, hvaraf den likasom af Pontak, blir helt röd. Stekt med olja hårdnar den något och smakar rät angenäm. I' bägge desse fallen skalas

den

den först, och skåres uti aflånga skifvor. Dylika skifvor doppas stundom i Pankaks-smet, och stekas likasom åplemunkar, och sådane såg jag Europeerne ej sållan åta til aftonvard, då thévatn dracks på vanlig tid. Et enda tråd ger en myckenhet frugter, men blomar aldrig mer ån en enda gång; sedan dör det bort, och förökar sig genom nye utskott ifrån roten. Ånskönt trådet våxer vildt i landet, cultiveras det dock almånt, snart sagt i alle Trågårdar, ernår en mans höjd och åger inge grenar. Detta trådets blader åro de aldrastörsta i verlden, af dem som åro odelte, och icke ligga uti fållor.

Ananas (*Bromelia ananas*) frugten har af månge blifvit ansed för den låckraste af alle. Dess lukt år angenåm och fyller hela rumet. Dess smak förtjånar också et ypperligt låford; den åger en blandning af sötma och syrlighet, som år högst angenåm. Men den åger tillika något skarpt uti sig, något som år skadeligt, at den endast bör åtas som en dessert, och ej blott som et födande åmne. Den år stor som et hufvud. När det yttre skalet blifvit afskurit, skåres frugten på tvåran i skifvor, hvilka tagas i mun-

munnen och något litet tuggas: det vatnagtiga förtåres då endaſt, och det trådiga nedſväljes icke. Deſs angenäma ſmak likaſom intränger ſig uti ſjelfva tungan. Europeerne äta den antingen med ſalt, ſocker eller rödt vin, at förekomma deſs ſkadeliga verkan; och ſällan förtäras mer än en eller annan ſkifva hvarje gång. Dylika ſkifvor ſkurna i rimſor inläggas ſtundom i ſocker-lag och ätas, ſom en confiture vid thévatns drickning. Någon gång ſåg jag ſådana ſkifvor ſtufvade med rödt vin och puderſocker. Mindre mogen är den ſkarp och giftig. I myckenhet äten, förorſakar hon Diarrhoe och Dyſenterie, i ſynnerhet hos Matroſer och Soldater, ſom äro behäftade med Skörbjug, då de förſt hitkomma.

Gojavus (*Pſidium*), ätes mogen både rå och ſtufvad med rödt vin och ſocker.

Jambo (*Jambolifera indica*), ätes äfven rå, och ſkuren i ſkifvor ſtufvad med rödt vin, ſedan kjärnan blifvit borttagen. Af denne frugt äro flere ſlag: de vanlige Jambos-frugter äro ſmå, ſom et Plomon eller Krikon; Jambobol är ſtor, ſom et Päron; Jambo aijer Mauer både luktar

tar och ſmakar ſom Roſenvatn. Alle desſe hafva något i ſin ſmak, ſom år tort, men icke ſammandragande. Saften deraf brukas ſtundom med vatn af Tjampaka (*Michelia*), och Roſenvatn emot Inflammation i halſen och munnens kórtlar, ſamt emot Torſken.

Manga (*Mangifera indica*), år en ågglik frugt, ſtor ſom et Gås-ågg, platt, grön-eller gulagtig, och åtes ofta utan någon annan tilredning, ån at yttre ſkalet med en knif eller fingret afſkalas. Det inre moſet, ſom omgifver kjårnan, år det ſom åtes. På Europeernes bord år denne frugten mycket almån; ſkalad och i ſkifvor ſkuren åt jag den ofta med ſocker, doppad i desſ egen ſauce. I ſocker inlagd brukades den ej ſållan vid The-drickandet. Omogen år den ganſka ſur; och deraf kan då kokas med ſocker, ſmór och ågg et ſyrligt mos, ſom i ſmak liknar kokade ſur-åplen eller krusbår. Javanerne koka omogne frugter i ſalt-laka, hvilke ſmaka och nytjas ſåſom inlagde oliver: andre koka och inlågga dem med peppar och åttika, at brukas vid kóttåtande, ſåſom inlagde Gurkor.

Ca-

Catappa (*Terminalia catappa*) är et träd, ſom lika ſom Bombax, låter ſine blader affalla. Frugten är aflång och något platt. Ytterſta ſkalet är grönt, och blir under mognaden gult: inom det ligger en eller tvänne kjärnar, ſöte ſom mandlar, hvilke åtas både rå och tillagade uti tortor, ſamt åro mycket födande.

Papaya (*Carica papaya*) frugten är förſt grön och blir ſedan gul, lik et Påron, och ſå ſtor ſom en liten Melon. Under yttre ſkalet ligger et gult kött, ſom ätes och ſmakar nåſtan ſom Melon. Omogne och gröne frugter håraf kokas, och ſtufvas gemenligen med någon kött-rätt.

Ibland de frugter, ſom mera förſlå til föda för Indianerne, åro den ſå kallade Brödfrugten, Boa Nanca (*Radermachia*), och den ſtinkande Durio. Den ſednare är beſynnerlig med ſin våmjagtiga och odrägeliga lik-lukt, ſom kännes på långt afſtånd, då den införes til ſalu. Det oagtadt hålles den för läcker, och ätes begärligt, äfven af Europeer. Bägge åro ſtore ſom et barnhufvud, och derutöfver; bägge åro öfverdragne med et tjokt ſkal, ſom är taggigt ſom en Igel-

Igelkott och, bortkaſtas; af bågge åtes blott det inre, antingen rått eller på något ſätt ſtufvadt. Durio hålles före tillika drifva urin och ſvetten, ſamt at fördela våder.

Salac år en ſynnerlig frugt med ſine ſmå fjåll, ſom baklånges ligga ſpånlagde på hvarandre. Fans til ſalu på alle torg och gator, och nytjades ſållan af Europeerne. Den år Påron-lik, och af et Pårons ſtorlek; åger inuti en kjårna, ſom år hvit och delad i flere ſtycken, ſamt år den ſom åtes, födande och vålſmakelig.

Annona var en ibland de frugter, ſom jag ofta ſåg til ſalu på torgen, men ſållan på de förnåmares bord. Moſet, ſom år inom et tunt ſkal, och omgifver frön, utſuges med låpparne och gomen, år mjölagtigt, ſöt och angenåmt til ſmaken. Tvånne ſorter förekommo måſt, ſtore ſom åplen, nemligen *Annona ſqvamoſa* och *reticulata*.

Ibland de flere flags frugter, ſom ſtufvade kommo på Europeernes bord, voro Carambola och Bilimbing (*Averrhoa*). Den förre år en ågg-lik, gulagtig frugt, femkantig med ſkarpe och ut-

ſtående kanter, af et pårons eller hônsåggs ſtorlek. Den har en ganſka behagelig ſyra, och åtes ſå vål rå, ſom ſtufvad. Somlige trån båra dock frugter, ſom åro mera ſurè och något ſtråfve. Den ſednare år aflång, tjock ſom et finger, och ſå ſur, at den ej kan åtas enſam; hvarfôre den ſônderſkuren lågges uti Soppor eller inſyltas i Sockerſyrup. Med ſaften håraf och ſocker tilredes en i Febrar kylande och låſkande Syrup.

Boa Lanſa kallade Malejerne en frugt, af hvars tråd jag icke kunde ôfverkomma någon bloma, hvilken ånnu år fôr Botaniſterne okånd. Frugterne hångde uti långa klaſar, voro runde, ſmå ſom krusbår, gulagtige och ludne. Inom et tunt ſkal fyllas de med en tun ſaft, ſom år hvit och ſyrlig, och ſuges ut i munnen. Frugten bôrjar mogna i Martio, ſmakar då ſôtſur, och vårderas ej ſårdeles mycket af båttre folk.

Frugterne af Rottingar (*Calamus rotang*), blef jag en och annan gång varſe til ſalu, hvilke uphandlades af Indianerne. Mogne åro de rundagtige, ſtore ſom haſſel-nôtter, och likaſom Salac ſpånlagde baklånges med ſmå glânſande fjåll,

al-

altid fittande i ftora klafar. Mofet, fom uti dem år fyrligt, och omgifver kjårnan, utfuges merendels fór tórften, och ftundom inlåggas de med falt, famt nytjas vid Thévatns bruk.

Rambutan (*Nephelium lappaceum*) våxer i ftora klafar, och åtes mycket almånt. Ytterfta fkalet bortkaftas. Den inre hvita och fega faften, fom omgifver kjårnan, utfuges med låpparne, fmakar fyrlig och låfkar torften. Hvarje frugt år något aflång eller rundagtig, ród och ófver alt hårig, mindre ån et Plomon. Skalet går lått af, och år hvit på inre fidan. Saften år hvit, lós och nåftan genomfkinlig, feg och fónderdelas fvårligen af tånderne. Saften år fótfur, liknande Citron-faft med focker, och tåmeligen angenåm. Kjårnan, fom år inom, åtes icke. Rambutang Ati år en god hålft ftórre, med tjockare och kortare hår, hvars fkal låttare lofnar ifrån faften. Denne åtes, lika fom den fórre, men år fållfyntare och dyrare.

Mangoftanos (*Garcinia mangoftana*), fóres til Batavia ifrån Bantam och åges endaft en tid på året, i Januarii och fóljande månader. Skalet år utan til Pur-

purfårgadt, och inuti blekt, vekt, ſtråfk och ſtoppande, ſamt nytjas af Chineſerne, at dermed fårga ſvart. Frugten år aldeles klotrund, och inuti afdelad uti fem rum. Då den åtes, afſkåres merendels ſkalet rundt omkring; och det inneliggande moſet, ſom omgifver frön, ſom år hvit, löſt, ſöt och obeſkrifveligen behageligt, ſtickes helt i munnen, ſamt ſmålter der likſom en viſpad grådda; det åger den angenåmaſte blandning af ſött och litet ſurt, ſom ej beſvårar magen, och hvarvid man ej ledſnar. I mit tycke, år denne den aldralåckraſte och ſundaſte frugt af alle i hela Oſtindien.

Til deſert på borden nytjades ofta vatn-Meloner, och ſtundom Pompelmoſer. Bågge deſſe gifvas både hvita och röda, och bågge kunna på Skeppen bibehållas och förvaras flere veckors tid, til mycken förmån för de Sjöfarande.

Pompelmoſen (*Citrus decumanus*) år en ſort Citron, ſtor ſom et barn-hufvud, med en lagom ſur och låſkande ſaft. Skalet år tjockt, men låter lått afſkala ſig, och hela frugten fördelas ſedan lått i flere ſtycken, ſamt år tilråckelig för flere perſoner. Saften kyler, ſlåcker

tor-

torften, förekommer Röta och botar Skörbjug.

Vatn-Meloner eller Arbufer våxa öfver alt uti öftra Indien. Den röda hålles före vara båft. Saften år mycket vatn-agtig, fin, kylande och låfkande; fmålter i munnen likfom focker och åtes efter måltiden, antingen enfam eller med focker, eller ock med litet falt.

En fort fårfk-öl, fom kallades *klein Bier*, tilreddes någon gång af Hollåndarne, för at drickas emot aftonen. Det nytjades under fjelfva gåsningen, fom förorfakade en ftark fmåll, hvarje gång Calabasfen eller kårilet öpnades, fkumade fig håftigt i glafet, utfpånde något magen, och hölt öpet lif. Smaken var behagelig, men fom ingen humla på-lades, kunde det ej förvaras öfver dygnet.

Uti Indien, der Inbyggarne lefva af frugter och grönfaker, famt dricka endaft vatn, var det mig ganfka oförmodadt, at finna någon plågad af Stenpasfion. En af min Vårds Slafvar ågde likvål den olyckan, at i blåfan hyfa en mycket ftor ften, hvaraf han omfider tilfatte lifvet. Efter döden öpnade min

Vård honom i min öfvervaro, och Stenen befans våga 4 lod och 1 qvintin.

Min Vård, Doctor HOFFMAN ägde Compagniets Apothek under sin vård, hvarifrån alle medicamenter för de sjuke i Hospitalet håmtades. För Skeppen åter, som afgå til Europa och alle Indiske Contoirer, utlåmnas Medicamenter, efter en viss anordning, och efter resans långd, utur et annat Magazin (*Winkel*), der tvånne Förestândare åro, som njuta en ansenlig inkomst om året.

Hospitalerne åro tvånne. Det ena ligger inom Staden (*Binnen Hospital*), uti hvilket alle sjuke ifrån Staden och Skeppen emottagas. Trenne Medici och tvånne Chirurgi åro hår förordnade til de Sjukas skjötsel. Det andra ligger utom Staden (*Buyten Hospital*), och til detta utföras de sjuke ifrån det förra, så snart de börja tilfriskna, för at åga der en friskare luft och mera rörelse.

Utom desse bågge Compagniets egne Sjukhus, finnas ännu tvånne andre Hospitaler inom Staden: det ena tilhörer Morerne och det andra Chineserne.

Den hetta, som hår ständigt råder, och de fugtiga dimmor, som hår stadna uti

uti luften, utan at snart skingras, bidraga at göra orten, och i synnerhet sjelfva Staden mycket osund, och dödligheten så stark, at Staden af några blifvit kallad för Europeernes graf. Den stank, som upkommer af allehanda saker, som oförsigtigt tillåtas, at kastas i älfven, och Europeernes egna ovarsamma Diét, äro icke ringa orsaker til den förödelse, som årligen i synnerhet sker ibland dem. De ringare förgå sig merendels uti frugters ätande, och Arrakens otidiga nytjande, och de förnämare nytja mer, än i et så brännande luftstrek borde ske, både för stark föda och för hetsiga drycker. Rötfebrar bortrycka de sednare merendels hastigt, ofta inom trenne, ja stundom inom et enda dygn. Rödsot och Rötfebrar medtaga de förre, och de måste som kunna genomgå dem, behålla en stor och utspänd mage, med förstopning uti någon af de inre delar (*Placenta febrilis*), hvilken icke gerna fördelar sig eller försvinner, deräst de icke blifva affände til något Contoir, der luften är friskare och kallare. De, som tyckas äga starkaste hälsan, fätta snarast lifvet til, då svage, äfven som Fruntimren längst och bäst uthärda; ehuru de, som ifrån Europa

komma med rosenröda kinder, inom kort tid förlora denna fågring, och blifva sedan bleka, som et utvridit kläde.

De hela året igenom här rådande vindar äro antingen Sjö-vindar eller Land-vindar, som efter årstiderne förändras. Uti West-mousson, eller regntiden, som ockſå anses härſtädes för vintertid, och begynner i November eller början af December, ſamt varar til Martii månad, blåſa Landvindarne ifrån SW och W, hvarefter emot middagen en Sjövind ifrån NW upkommer. Uti den ſå kallade Goda årstiden (*Mousson*) löpa landvindarne SO, O, ſedan til NO, och ändteligen til N.

Vid diken utan för Staden fant jag Coſtus arabicus växande, hvars aromatiſka rot föres til flere orter i Indien, och med fördel förſäljes.

Lika ſå fan jag Ingefåran (*Amomum Zingiber* och *Zerumbet*) vild växande längre in, uti torre ſandfält, och ofta bredevid vägar. Bägge desſe ſlag torde vara et; eller ockſå är dem emellan föga åtſkilnad, emedan blom-axet, ſom i början är rundt, efterhand utväxer och blifver längre. Ingefåran odlas likväl med

med kõnst utaf Chineserne, och roten renad ifrån jord, kokas med socker, samt förfäljes både til Indien och Europa. I Ostindien brukas den ofta, då Thé-vatn drickes, för at styrka magen, och i Europa merendels emot Heshet, Hosta och andre Bröstsjukor.

En art utaf Cardimomer (*Amomum compactum*) med rundade fröhus, fan jag äfven odlad uti en Trägård. Af denne voro frön like de vanlige Cardimomer, som föras til Europa, och torde håmtas utaf flera växter. Blomklasen sat ända ned vid roten, och bladen liknade dem på Svårds-liljan, men hade en spits, lika som en fin tråd i ändan.

Arrak, som i Ostindien nytjas för Brånvin; som så vål hår, som öfver alt annars i verlden anses för den båsta til beredning af Punsch; och som åger en egen synnerlig samt ifrån andre destillerade drycker sårskild lukt och smak, tilverkas aldrabåst på Java. Til dess beredning åro utom Batavia Stad anlagde flere ansenligen store Brånnerier, hvilke tillika med råttigheten, at tilverka Arrak, endast arrenderas utaf Chinesare. Risgryn åro de förnåmste, hvaraf denne spiritus, utaf treggehanda styrka,

uti ſtora pannor deſtilleras, efter föregången ymnig gäsning, med tillagdt vatn, Syrup ifrån Sockerbruken, och ſaften utaf Cocos-tråden. Den mindre ſtarka Arraken drickes varm af Chineſerne utur koppar, vid deras luſtbarheter. Den hvita Arraken, ſom kallas *kneip* och aftappas ſtraxt på bouteiller, är ſtarkare och förbrukas måſt uti Indien. Sedan Arraken blifvit aftappad på fatverk, för at föras til andre orter, fårgas den af trådſlaget, och blir den bruna Arrak, ſom almånnaſt i Europa förſäljes, och nytjas icke allenaſt til at läſka torſten, utan ock til den behageliga Punſchen, hvaraf vid alle glade och högtidelige tilfällen, ſinnen och hjertan upmuntras, ſamt denna verldenes bittra omſorger ſå ljufligt förſvinna.

Bomul och Silke utgöra i hela Oſtindien de åmnen, hvaraf Indianerne förfärdiga ſin klädnad, och årligen förſälja en otrolig myckenhet til Europeerne. Silke beredes vål icke på ön Java, men af Bomul förekomma i landet tvånne åtſkillige arter. Den ena är et ganſka högt träd, med en ſtor, vidlyftig och vacker krona, ſom kallas *Bombax pentandrum.* Bomullen, ſom omgifver

ver frön, uti, fröhölsan, får namn af kapok, och nytjas icke til spinning, utan endast til Madrasser, Sångbolstrar och Hufvudkuddar. Den andra år en buske, som på et half år upvåxer til en mans högd, och sedan förgår inom året (*Gossypium herbaceum*). Denne gifver uti sine fröhus en mycket finare och båttre Bomul (*Kapas*), som spinnes och våfves til oåndeligen många, finare och gröfre sorter Bomuls-lårfter och Kattuner.

Ifrån frön, som ligga inneslutne uti sjelfva Bomullen, såg jág hånne renas på det sättet, at den lades ut på upspånda dukar, och sedan piskades med kåppar, til dess at alle frön vål skildt sig ifrån.

Inge Cafféhus och inge Vinkållare finnas inom denne store och folkrike Staden, utan alle främlingar, så vål de, hvilke ankomma med Holländske, som med andre Nationers Skepp, nödgas bo uti det så kallade Herre Herberget, et mycket stort, rumrikt och vackert hus. Hårstådes njuta de icke allenast uppasning, sång, kammare och mat, för en Ducaton eller halfannor Riksdaler om dygnet; utan också Caffé, Vin och Öl emot sårskild betalning. Utom dess år

uti

uti huset en ganska stor Sal, för conversation, långe och på en sida öpne gallerier eller förstugor, at spatsera eller sitta uti under skuggan, samt en Billiard til tidsfördrift. Ingen af Compagniets Åmbetsmån eller någon Borgare får i sit hus för betalning låmna någon främling herberge och spisning; men vela de utan betalning herbergera någon af sine vånner, år det dem icke förbudit.

Ris (*Risgryn*, *Oryza*), som odlas på ön Javas låglåndte lånder, åro ganska hvite, och råknas nåst de Japanske i godhet. Något Ris odlas också på höglåndare ställen af ön, och behöfver det icke stå under vatn, hvilket detta sådesslag annars vanligen fordrar. Innan Risgryn blefvo hitförde, och i landet almånne, lefde Javanerne af en sort (*Geerst*) Frö (*Panicum*), hvars blomma år svartagtig, som af dem odlades, men var hvarken så godt eller så lönande.

Utom Risgryn fick jag också hår se på några ställen odlade både Turkiskt Hvete (*Zea mais*) och Holcus (*Sorghum*).

Luftens brånnande hetta, och den myckna svetningen gör badande i vatn hår ganska angelägit. Sållan går ock

nå-

någon dag förbi, at ju Indianerne synas plaska uti vatnen. De utvälja härtil sådane ställen, antingen vid åarne eller andre vikar, der de kunna vara säkre för Krokodilen. Härigenom både renas kroppen, och svetholen öpnas; det kalla vatnet styrker dessutom kroppen, så at de sedan mindre svetta, och blifva derefter lättare och muntrare.

Specerie Handelen tilskyndar ovedersägeligen Holländska Compagniet de aldrastörsta vinster; derföre tillåtes ock ingen privat, vare sig högre eller lägre Ämbetsman, Borgare eller Skeps-Officerare at handla dermed, utan äger sig Compagniet enskildt förbehållit alt Monopolium dermed. Om någon härmed drifver lurendrågeri, och olyckligt vis blir uptäckt, kostar det altid lifvet, eller åtminstone brännmärke och lifstids fängelse.

Opium, som almänt får namn af Amphion, anses ibland andre för det största Contraband, hvars Handel äfven är Holländska Compagniet ensamt förbehållen, och hvars lurendrågande beläggges med de svåraste straff. Merendels hämtas denna vara ifrån Bengalen, och tilskyndar Compagniet en otrolig vinst.

Det-

Detta Opium förbrukas både på Java, och de omkringliggande öar. Indianerne nytja det ganſka mycket, men icke ſå almänt til tuggning, ſom Turkarne, utan i det ſtället bereda de det ſamma til et mos, hvilket ſtrykes ofvan på tobaken, ſedan den blifvit inlagd i pipan. När den ſamma då rökes, blifva de af några drag yre och drukne, och om de nytja oförſigtigt för mycket deraf, blifva de aldeles utom ſig och raſande, ſå at de vela mörda andre. När en ſådan af Opium raſande utkommer på gatan, ropas *Amok Amok*, och hvar man äger rättighet, at döda en ſådan drucken männiſka, ſom lagen förklarat fogelfri. Rättigheten at förſälja Amphion arrenderas bort åt några, merendels högre Åmbetsmän, ſom blifva General Arrendatorer, och betala derföre anſenlige ſummor. Desſe bort-arrendera ſedan åt andre partie-vis rättigheten, at utminutera Amphion, eller rättare ſagt, de ſälja i ſtort Opium, til et ganſka högt pris åt andre, ſom ſälja det ſamma åt Indianerne i ſmärre partier. Och ſom flere förnäme Herrar häruti äga del och intresſe, vakas beſynnerligen väl deröfver, at intet Opium kan hemligen införas i landet, åfven ſom det icke eller

fe-

felar, at den, som syndar emot Amphions förbudet, blir öfverlämnad åt al Lagens stränghet.

Fogelnästen, som jag äfven på Cap några gånger förut hade set, brukades härstädes mera uti Soppor, såsom födande och välsmakelige. Desse äro sammansatte af Gelee-agtiga trådar, och uplösas til et genomskinligt Gelee, uti varmt vatn. Uti Javas berg sades desse mycket finnas, och vara en fördelagtig Handelsvara, i synnerhet uti China. Handelen med dem är Holländska Compagniets ensak, och arrenderas merendels bort åt den måstbjudande. De smaka föga, men äro födande och lätsmälte.

Subatter kallade Invånarne åtskillige sorter af en besynnerlig Gråshoppa (*Mantis*, i synnerhet *precatoria* och *religiosa*), som ägde bröstet lika långt med den öfriga kroppen, och uplyftade altid sine framfötter, lika som Indianerne, då de hälsa eller vela anhålla om något. Emedan djuret är ganska trögt, sällan rörer sig, samt det då mycket långsamt, bröstet liknar aldeles stjelken på et blad, och vingarne med sine mörke ådror fulkomligen se ut, som et blad; så blef en annan sort häraf (*Mantis gongylodes*), kallad

lad det vandrande eller det lefvande bladet. Indianerne anse dem för helige eller åtminstone för lyckelige djur.

Buffeloxarne på Java voro mycket olike dem, jag set i Africas skogar. Desse voro gråagtige, smårre, och vältrade sig uti modderagtige vatn-pussar. Ehuru de altid bibehöllo mer eller mindre af sin vildhet, låto de likvål tåma sig, och såg jag dem mycket brukas för stora kårror.

Kistor uti husrummen så vål, som i Packhusen, såg jag oftast vara upstålde på Bouteiller. Luftens stillastående och ringa omvåxling, samt deraf förorsakad mögling och hastiga förrutnelse gjorde denna förfigtighet nödvåndig, emedan annars icke allenast kistbotnen, utan också de inneslutne varor, inom kort tid förderfvades och aldeles förmultnade.

På redden utan före Batavia åro ganska många öar, som icke allenast göra den samma för stormar trygg och såker, utan tjåna Hollåndska Compagniet til mångfaldig nytta. På dessa öar åger Compagniet Skepsvårf, Packhus för flerehanda varor och mycket annat.

Med

Med otroligen smala, men långa båtar sågos Javanerne ro af och an på redden, hvars yta låg oftast så stilla och jämn, som en spegel. Desse små båtar voro utholkade af något träd, icke bredare, än at en man kunde sitta deruti, af flere alnars längd, utan segel.

Smale Rottingar (*Calamus rotang*) brukade Javanerne mycket almänt til tog, och med desse, antingen hele eller klyfde i finare rimsor, viste de behändigt binda al ting. Både starke och nätte korgar såg jag också häraf flätade, äfven som breda mattor deraf gjorde at sitta på, som voro ganska snygga.

Bambo-trädet var et af de nytigaste för Indianerne här på orten. Deraf förfärdigades i största hast nästan alt, hvad de behöfde. Häraf såg jag husen upbygde, stolar, bord och sängar förfärdigade, stegar, bärare-stånger, redskap på fartygen, och flere andre husgeråds saker tilredde, som voro både nätte, starke och lätte.

Uti Europeernes Lustträgårdar, som voro anlagde utom Staden, prunkade flere buskar och växter, dels med fine fläckige blader, dels med fine store och

angenâme blomor. Ibland de förre voro Nyctanthes picta, och Erythrina corallodendrum; ibland de sednare Hibiscus Rosa Sinensis, Muraija exotica med flere. Hibiscus Rosa sinensis kallades Kambang Sapato (*Sko-bloma*), och blomorne deraf gifva en ganska svart fårg. För denne orsaken skul bestrykas skidorne af deras gevår (*Kris*) dermed, åfven som Skor, för at svårta dem.

Morinda citrifolia kallades *Bengado* och rotens saft nytjades af Javanerne, til at fårga rödt.

Indigo (*Indigofera nila*) våxte vild öfver alt, och cultiverades något af Chineserne. Af denna tilverkades almånt en blå Indigo-fårg.

Krokodiler finnas ymnigt vid å-mynningarne, och uti ålfvarne på denna ö; den våxer til en ansenlig långd. Under mine Botaniske utvandringar såg jag honom ej sållan ligga vid strånderne, för at sofva uti solbadet. Stundom fångas han af Javanerne med krok, som tyckes förekomma underligt och otroligt. Dess gap år ganska vidt, och tånderne i bågge kåkarne hvassa som hugg-jern, at han med mycken låthet afbiter de

star-

ſtarkaſte tog. Til en ſådan fångſt nytja Javanerne et ganſka löſt ihopvridit tog af Bomulsgarn, vid hvars ända fåſtes en krok med något as eller kött. När Krokodilen inſlukat kroken, och bjuder til at afbita toget, faſtna tänderne emellan deſs löſa trådar, ſå at han icke förmår afbita dem. Den inſvålgde kroken hindrar honom ockſå ifrån, at annars afſlita toget. Kroken berättades mig vara utaf tråd, och ſå ſnart Krokodilen märkes hafva faſtnat, kommer folk til, at med andre gevår döda honom. Sålunda går det väl an, at fånga Leviathan med krok, men det ſkal icke ſke med ſtyrka, utan med konſt och liſt.

Kjärnan utur frugten af *Boa Ati* är ganſka bitter til ſin ſmak. Den brukades ſtött, at intagas för Colik, både utaf Malejer och Javaner.

Javanerne må icke göras til några Slafvar; men mig berättades, at det ſtundom ſkal hända, at de pantſätta hvarandre, ehuru jag icke kunde få fulkomlig reda på denna ſaken.

Pinang-kjärnan (*nux Arecæ*), ſom ſå almänt och dageligen nytjas med Siri, under Betelens tuggande, ſönderkliptes

med en egen dertil inråttad ſax, ſom jag ofta hade tilfålle at ſe, i ſynnerhet hos de Europeiſka Fruntimren. Merendels ſtyckades kjårnan i ſex delar, och en ſjettedel togs hvarje gång til tugbuſs.

Socker-rôr (*Saccharum officinarum*) planteras uti ymnighet på Java, och Puderſocker fôrſåljes hårifrån til de måſte orter uti Indien. Alt det ſocker, ſom uti hela Oſtindien fôrbrukas, år antingen Brôſt-ſocker eller Puder-ſocker. Ingen rafinering til Topp-ſocker får ſke hårſtådes, utan endaſt uti Holland. Den fôrnåmſta handeln på Japan ſker med denna vara. Brôſtſockret nytjas merendels vid Thé-och Caffé-drickning: Puderſockret til matlagning och inſyltning af hvarjehanda bår och frugter, ſåſom Kryd-neglikor och halfvåxte Muſkot-nôtter, hvilke åtas vid Thé-vatns drickande, fôr at ſtyrka en ſvag och ſlapp mage.

Nellika eller Boa malacca inſyltas ſåledes, åfven ſom en frugt, kallad Tjerimelle. Den ſmakar då helt môr, och år ſtôr ſom et hônsågg. Det kôttagtiga år af en ſyrlig ſmak.

Tie-

Tjerimelle är mindre; på den famma ftickes med en nål en mångd fina hål, fedan lågges den i vatn, och omfider kokas med focker famt förvaras med fockerfyrup i glasflaſkor. Desfe frugter åtas ofta, då Thé-vatn drickes. De åtas ftundom omogne med litet falt, och kunna åfven omogne inlåggas i falt. Mogne åtas de någon gång, och åga då en fyrlig fmak.

Fokke Fokkes kallades frugten af *Solanum Melongena*, fom både våxte vild och odlad. Den år aflång, något lik et Påron, ftörre eller mindre, helt glatt och ſkinande, af en purpurblå fårg. Frugten år af en angenåm fmak, kokad i foppor, eller ock kokad med vin och peppar. Den drifver urin och ftengrus famt nytjades almånt både af Europeerne och Indianerne.

Uti åttika inlåggas åtſkillige både rötter, frugter, grönfaker och annat, fåfom Fiſk, Blomkål med mera. Sådane inlagde faker kallas i almånhet Attjar, och nytjas til ftek och andre matråtter, at reta appetiten och ftyrka magen. Åttikan ſkårpes och göres ftarkare med tillagd Spanſk peppar, få at fådane krydder blifva mycket hete och brånnande.

På detta fått inläggas Gurkor, skalet af Meloner, och de aromatiske rötterne af Bambotrådet, hvilke sednare äfven ifrån China öfverföras til Europa.

Inom Batavia ligga sex Kyrkor, tvänne Reformerte, en Portugisisk, en Luthersk, en Hospitals-Kyrka, och en uti Citadellet, samt en Portugisisk utom Staden, hvilke äga sine Präster ifrån Holland, som här äga mycket anseende, och äro väl lönte.

Morerne, som vistas på Batavia, äro här, likasom annorstädes merendels Köpmän, och ökände med sin egen synnerliga och vackra klädebonad. De äro ofta store til växten, äga långt svart här, som insvepes i en hvit duk, liksom en Turband, och hafva mustacher. Somlige hafva en mössa eller en rund hatt på hufvudet. Klädningen är en stor och vid kjortel eller skjorta, oftast af hvit Bomulstyg, hvilken bindes med et snöre eller bredt band under bröstet, och är nedtil vider samt räcker ned til fötterne. Skorne äro vide, och gå ut i en lång och smal spets, som böjes tilbaka, samt äro hos de rikare ofta rikeligen med guld utsirade.

Javánerne sitta altid på en stråmatta, utbred på golfvet eller jorden, med fötterne i kors lagde. På en våg eller gata, sitta de på hålarne. De complimentera och hålsa, likson de måste andre Indiske folkslag, på det såttet, at de ihoplågga hånderne, och uplyfta dem emot pannan. De fatta maten med blotta fingrarne, utan at nytja knif eller gaffel. Klådnaden består i en nåsduk, som svepes om hufvudet; en våst, med många och små knappar; och et kläde (*Kajin*), fåstadt omkring lifvet. Våsten hos de förnämare är ofta vacker, och prågtigt utsirad. På fötterne bruka de toflor med nakne ben, utan strumpor. Toflorne äro framtil tvårt afhugne och upstående. Några bruka en mössa, som är cylindrisk, tvårt afstympad likson et tak, af helt hvit linne, och så spåckad med stårkelse af risgryn, at den år styf, och helt genomskinlig. Andra könet drager om lifvet, at tåcka nedre delarne ända til fötterne, et kläde, som vikes tilhopa omkring vek-lifvet, och ofvan til nytjas en half-skjorta. Håret vrides ihop öfver hjessan, och fåstes med nål. De förnämare nytja åfven toflor, ofta rikeligen utsirade.

Barnen upfoſtras hos detta, likaſom hos flere Indiſke folkſlag, mycket okonſtladt. Sållan hördes barnen ſkrika. Oftaſt ſåg jag dem af mödrarne låmnade på ſjelfva jorden, på en utbred matta, til at ſjelfve roa ſig, och at krypa på hånder och fötter, til deſs de lårde ſig ſtå och gå. De hvarken ſnördes eller lindades, och ingen ibland dem ſåg jag antingen lytt eller krympling.

De förnåmare Javaner föra mycken ſtat, och åtföljas af flere Betjånter, hvaraf den ena bår en pinang-doſa, den andra tobakspipan, den tredje tobak, den fjerde ſpotkoppen, den femte ſol-ſkårmen och ſå vidare; ja könet båres uti ſilfverbeſlagne Dragſtolar, och Höfvitsmånner åga ſtundom ſkidan til ſine ſidogevår af ſilfver eller guld.

Javanerne åro gule til fårgen, ögonen ſvarte och föga djupe; nåſan ganſka litet tilbaka tryckt, men dock kort och trubbig; håret långt och ſvart; munnen föga ſtor, men öfra låppen något månlik, omböjd, tjock och litet utſtående. De måſte åro af en medelmåttig eller ſnarare lång våxt.

India-

Indianerne fåtta ganſka mycket vårde på ſit hår. Detta äga de altid bekſvart, och ſå långt, at det räcker ned til länderne. Ingen dag går förbi, på hvilken de icke ſmörja det med Cocosolja, kamma det, och upſätta det efter landets ſed.

I almänhet kan man väl ſäga om de varme Länders Invånare, at de äga en flö hjerna, och äro mindre fintelige och ſkarpſinte, än Européerne. De äga nogſamt den förmågan, at kunna tänka, men icke djupſinnigt, och ſamtalen hos dem äro ſåledes föga eftertänkſamme. De äro i almänhet late, ſömnige, tröge och kåtjefulle. Sjelfva Climatets hetta böjer dem härtil. Och utan at ſärdeles oförrätta de måſte Indiens ſvartbrune infödingar, kan man väl ſäga, at emellan dem och Europeerne är ſtörre ſkilnad, än emellan Aporne och dem.

Climatets värma äger äfven på Europeerne, ſom hitkomma, den verkan, at de med tiden blifva mera tröge, orkeslöſe och mindre muntre, än i de kallare länder; ſå at den flitigaſte männiſka ofta, emot ſin egen vilja, härſtädes förfaller til lätja och overkſamhet.

Tilnamn bruka Javanerne icke, och förnamnet ändras hos dem ofta, efter visfa omständigheter. Så snart en Fader får en son, så förändrar han sit namn, och i stället at i Europa en son kallas efter sin Fader, så kallas en Fader här efter sin son, til exempel: om sonen kallas Tjoso, så ändras fadrens namn til Bappa Tjoso (*Tjosos far*). Får han sedan flere söner, kallar han sig altid efter den yngste ibland dem.

Vapn, som Javanerne bruka, äro flere: Kris kallas en sort Hersfångare, som almännast båres, både af hög och låg, och det vid alla tilfällen. Den är, utom hand-taget, vid pass en half aln lång, och klingan är antingen råt eller slingrad som en orm, två finger bred, spetsig och skarp å ymse sidor. Oftast ser den blyfärgad ut, med ljusare strep deruti. Stundom är den damaserad och almänt förgiftad. Den gömes i en skida af trå, som någon gång målas, och någon gång utan på, hos de rikare, beklädes med en tun skifva af silfver eller guld, som är lös och kan låt afdragas. Handtaget eller fästet är af trå, och sin egen besynnerliga skapnad. En sådan Kris båres uti et band, som är

bun-

bundit om lifvet, på högra fidan nära til ryggen, och ofta baktil vid ryggen, i fynnerhet hos fämre folk.

En annan fort af Sabel fåg jag ofta fäljas på torgen, fom var tjock i ryggen, tung och öfver en aln lång, med et handtag af horn eller trå.

Badi kallades en liten Hersfångare eller fnarare Dolk; den var et qvarter lång, med et böjt handtag, och bars ftundom likfom den förfta uti bältet.

Wudong var et annat gevär, fom jag fåg båras endaft af fämfta hopen, och mäft af tjänftedrångar. Det fades betekna underdånighet och tilgifvenhet. Sjelfva jernbladet var kort och bredt, famt liknade en Hack-knif, med en kulrig åg på ena fidan, och en tjock bak på den andra. Skidan, hvari detta gömdes, var af trå med en fpånftig fjäder af horn på ena fidan, medelft hvilken den qvarhölts i gördelen omkring lifvet, inftucken baktil vid ryggen. Et qvarters långd fvarade emot et halft qvarters bred. Detta inftrument tjänte åfven at hugga med, och at göra fig våg i Javas tjocka fkogar.

Bägge könen kunna hos Javanerne adlas, så at, om en Adelsman gifter sig med en oädel Dame, så blir hon adlad och tvärtom.

Java regeras icke af en enda Monarch, utan utaf flere, ehuru ön icke är så sårdeles stor, för at vara delad i så månge Riken. På Bantam är en Konung; uti Madura en Regent eller Prins; uti Surikarta en Kejsare, och i Djokjakarta en Sultan.

Kakerlackor (*Blattæ*) och Myror äro uti Indien äfven så almänne, som ganska besvärlige. De förre äro likväl förtretligare om bord, de sednare öfver alt, i synnerhet de små och röde Myror, hvilke förtära eller förderfva alt. De äro så små, at de föga märkas, och intränga sig igenom de finaste springor. Om någon Insect fångas, och sättes i en låda, ätes det genast up af desse små kräken, så at endast vingarne öfverblifva. Myrorne söka i synnerhet efter socker, och samlas til det i sådan mängd, at de öfvertäcka aldeles det käril, hvarpå det ligger. At fördrifva Kakerlackor utur Kläd-kistor, fan jag bästa medlet vara, at lägga Kamfer ibland kläderne; och at utehålla de små röde

My-

Myrorne, var Oleum Kajoputi och Kulit Lavang de kraftigaste medel. Lukten af desse oljor kunna de omöjeligen fördraga, utan dö deraf tämeligen hastigt. Med Kajoputi olja, som är mera flygtig, gjorde jag åtskillige försök, för at se, huruvida jag derigenom kunde bevara mine Insect-samlingar ifrån Indiens alt fråtande Myror. När jag på et bord gjorde en ring utaf Kajoputi olja, och inslåpte inom den någre myror, såg jag tydeligen at Myrorne ej vågade gå öfver den samma, utan blefvo efter en kort stund af ångan likfom yre, ändteligen raglande och omsider döde. När någon insect-låda inuti smordes med oljan, och Myror inslåptes dit, kunde Myrorne efter några ögnablick knapt mera löpa, och dogo innan kort. Den dödade på lika sätt andre insecter, innom kortare eller längre tid, så at jag tydeligen märkte, at denna olja var äfven så farlig och dödande för insecter i gemen, som den i flere sjukdomar är et förträffeligt och kraftigt läkemedel.

I fordne tider, och i början af Compagniets upråttade handel, utseglade föga folk af anseende til desse orter, som ansågos äfven så farlige, som sjelfva

re-

resan. En stor del af besåtningen torde då beståt af sådane, som i Europa begåt något brott, nödgats öfvergifva sit fådernesland, eller för annars vidrig lycka och obehagelig utsigt i en framtid, varit tvungne begifva sig til sjös. Desse gjorde emedlertid sin lycka, upklefvo efter hand til de högste Åmbeten, och åtskillige hemkommo, tid efter annan, rike och förmögne, med Indiens dyrbare skatter. Desse upmuntrade andre, at åfven försöka sin lycka, och utsigten blef efter hand så förändrad, at nu mera utsegla uti Compagniets tjänst antagne mån och ynglingar, af båttre börd och mera höflade seder, ja åfven ädlingar af högre och lågre rang. Desse utgå merendels, såsom Underköpmån, at afbida ledighet af någon för dem indrägtig syssla. Oagtadt sådane förnåme Herrar nu årligen utsåndas, med månge recommendationer och stort hopp, tviflar jag dock mycket derpå, at igenom denna, annars så til utseende nyttiga förändrig, Compagniets nytta båttre befordras, då icke födslen eller rangen, utan skickelighet och nit dertil fordras; ty ehuru man borde förmoda, at desse igenom båttre upfostran borde hafva lårt något, hvilket dock

ofta

ofta år ganſka ringa; ſå år desſas affigt icke ſå mycket och egenteligen at tjåna Compagniet, utan faſt mera, at endaſt komma til en ſådan beſtålning, der de haſtigt kunna blifva rike, och med ſit byte, ſom ej får vara litet, kunna ju förr, deſto håldre, återreſa til Europa, at der af ſine intresſen lefva, och föra en Stat, ſom ſvarar emot deras trogna tjånſter, höga rang och förſtånd. I ſådan affigt utſeglade med det Skepp, ſom hitförde mig ifrån Cap, en ung Baron S ° ° DE L ° °, och en Grefve B ° ° högmodades i Batavia, under det han med otålighet våntade på någon öpning, ſom kunde tilfridsſtålla ſå vål deſs åregirighet, ſom deſs andre behof.

Inom Citadellet åro Compagniets Packhus anlagde, til förvarande af Såd, Risgryn, Drycker och Viner, ſamt andre förnödenheter, icke allenaſt för denne Staden, utan för de måſte i hela Indien varande Contoirer; jåmte Specerier och flere handelsvaror för Europa, och andre handelsplatſer.

Åfven ſå åro hår Compagniets Contoirer, Råntkammare, Ammunition, Laboratorier med mera.

Ut-

Utaf förskämde Kryd-neglikor, såg jag i Laboratorio Chemico destilleras en tämeligen god Neglike-olja, ehuru de icke gåfvo deraf alt för mycket.

Et Boktryckeri är ócksâ härstädes til Compagniets nytta och tjänst inrättadt, och et vackert Bibliothek, hvars Cataloge är trykt redan 1752, jämte et Archive.

General-Gouverneuren förer en ganska stor och Förstelig Stat, då han reser någon gång ut, uti sin stora och förgyldta Statsvagn. Han äger sin egen Stalmåstare, Hofmåstare och en Lifvagt af 12 man til häst, jämte 2:ne Trompetare, och en Kusk, klådde i en egen drägt. Lifvagten rider oftast före dess vagn med blottad sabel i handen, och före dem 2 Trompetare, en Europeisk Lópare och 4 Morjaner såsom Lópare, alle väl klådde, samt en Officer vid sidan af vagnen. Stundom åtfölja ockſå hans vagn 50 eller 60 beväpnade män til häst, anförde af en Fändrik och Sergeant. Alle, utom Råds-Herrarne, nödgas, der General-Gouverneuren reser fram, bevisa honom sin vórdnad: de gående stadna, och de åkande stiga utur sine vagnar. Uti Rådet, som Tis-

da-

dagar och Fredagar vanligen plägar samlas tilhopa, sitta jämte honom en General-Directeur, och fem ordinarie Råds-Herrar, som äga både råda och at besluta. Tillika äro några, stundom flere, stundom färre Extraordinarie Råds-Herrar, som endast äga at gifva råd, utan at deras röstande för öfrigt anses. Uti denne Råds-Församling får ingen inträda med vårja, utan den lämnas altid utan före Råds-salen, til vaktens förvar. General-Gouverneuren äger en aldeles Kongelig makt och myndighet: hvad han behagar, samtyckes merendels af de andre, och om de andre än äro emot honom, kan han likväl låta saken gå i verkställighet, och blir då ensam ansvarig för utgången. Han äger också rättighet, at med Indiske Förstar göra och sluta förbund, frid och krig, och tager sig stundom, då Compagniets intresse det fordrar, den myndighet, at afsätta och tilsätta Konungar och Förstar. General-Directeuren äger högsta upsigten och förvaltningen vid Compagniets handel, varor och Packhus. Hvarje Råds-Herre äger en särskild upsigt öfver något af de andre Indiske Contoirer, och är tillika ofta President uti något af de i Staden varande Collegier. Då

en Råds-Herre åker förbi någon med twånne Löpare för Vagnen, måste man altid hålla sin vagn stilla, under det man hälsar.

Då General-Gouverneurens Fru utreser, rida twånne Drabanter före vagnen, och efter den samma stundom 12 man til häst.

Uti Staden voro åtskillige Hyrkuskar eller Borgare, som höllo hästar och vagn, både til främmandes tjänst och andras, som icke mågtade hålla sig egne åkdon. En hyrvagn kunde man lega antingen på månad, vecka, dag eller för en enda gång. En sådan hyra föll sig dyr, och merendels blefvo desse Hyrkuskar med tiden rike och förmögne.

Utom Staden besåg jag det Astronomiska Observatorium, som Predikanten Moor härstädes låtit, til Vetenskapens förkofran upbygga, men nu, efter dess död stod obrukbart, och vitnade om sin nitiske och hedervärde anläggare.

Ibland andre utländske växter, som här cultiverades, såg jag äfven Kajoputiträdet (*Melaleuca leucadendra*), af hvars blader den ryktbara och förträffeliga Cajoputi oljan destilleras; likaså Chocolad-

trä-

trådet (*Theobroma cacao*), hvars blomor sitta på sjelfva stammen och de större grenar, och hvars frugter innehålla de kjärnar, hvaraf Chocoladet uti kakor beredes.

Drakar (*Draco volans*) flögo utom Staden i myckenhet, under det heta af dagen, lika som Flådermössen om sommarqvällarne uti Europa, utan at de tilfogade mig, som stundom i flygten fångade dem, eller andre någon skada.

På redden, som år stor och vid, men tillika föga djup och moddrig, ligger altid et gammalt så kalladt Vakt-Skepp. På detta hålles vakt ymsom 4 nätter å rad, af alle de Chirurgi, som med Skeppen hitkomma; och til detta Vakt-Skepp föras de som sjukna nattetid eller af någon olycka skadas, under den tid Stadsportarne åro tilslutne. Ifrån en sådan vakt kan man likvål lösa sig med 2 Ducatoner, som gifves åt någon annan Fältskår, som då gör sysslan.

Emedan uti Batavia, så vål på Skeppen, som i Hospitalerne och vid Regementerne åro ganska månge Chirurgi användе uti Compagniets tjänst, så år öfver dem sat en General-Chirurgus,

 som

som med General-Gouverneurens och Regeringens stadfästelse förordnar hvar och en til sådane ställen, antingen på Skeppen, eller uti landet, der deras tjänst pröfvas nödig.

Ibland de mångfaldige varor, hvarmed Skeppen, til sine förestående resor, härstädes förseddes, voro inlagd Fisk, Höns, Ankor, Gäss och Ägg, jämte vatn-Meloner, Pompelmoser och Cocos-nötter icke allenast uti största öfverflöd, utan också til et ganska billigt pris, åfven som Arrak och Risgryn.

Mjölk infördes åfven dageligen til Staden, til salu, och nytjades uti hushållen.

Får voro ibland de sällsyntaste djur här på orten; deras varma ul-påls gjorde climatet för dem odrågeligt. Om derföre något lefvande Får någon gång hitfördes med Skeppen ifrån Goda Hopps udden, sändes det gemenligen straxt längre inåt landet, merendels til de så kallade Blå-bergen, deråst landet är högre och luften mycket kallare.

Fikonträn, hvaraf denna ö äger flere sorter, såg jag ofta våxande i de torraste sprickor på sjelfva murarne, så at jag förundrade mig deröfver, at de kunde

de uthårda och lefva af den lilla våtſka, ſom af regn på ſådane ſtällen kunde qvarſtanna.

Militairen beſtår dels af Europèer, dels af Indianer, ſom åro ordenteligen tagne i tjänſt och exercerade, utom Borgerſkapet och Chineſare, ſom åfven, vid upkommande krig, måſte göra tjänſt. Officerarne hårſtädes, ſå vål, ſom i hela Indien, anſes ſåſom en betjåning, hvilken Compagniet emot en betingad ſold, til landets förſvar och deſs tjänſt antagit. De åga derföre hår hvarken del uti ſjelfva Regeringens förvaltning, eller handelens bedrifvande, ej eller ſåttas de i rang öfver de högre Åmbetsmån, ſom i anſeende til den indrågtigaſte handelsrörelſen åro anſedde för måſt nyttige och nödvändige. Soldaterne, hvars antal, i anſeende til förödande ſjukdomar och Skeppens ankomſt, år året igenom mycket olika, handteras ofta emot al billighet, oråtviſt och illa. De, ſom ifrån Själköparne utkomma, njuta på lång tid ingen lön, och då det ſker, njuta de icke mer, ån 13 Holländſka ſtyfver af hvarje Gyllen, hvaraf det måſta afgår til beklädning. Efter ſjukdomar, dem de öfvervunnit, gå de bleke, ſom en

hvitmenad stod eller en gipsbild, och ofta så magre, at de nästan äro genomskinlige.

De hos Javanerne brukelige dansar hade jag några gånger tilfälle at se, äfven som vid sådane tilfällen höra deras musik.

Dansarne ske med åtskillige kroppens, i synnerhet armarnes och fötternes rörelser. Malejerne kalla desse dansar *Tantak* och Javanerne *Rongè*. Härvid är altid något väl klädt och utsiradt Fruntimmer, som aldraförst börjar dansen med någon person, och fortfar sedan med en i sänder, af de andre, som finna nöje i dansen, och desse personer sticka henne altid något penningar i handen, före dansens slut. *Rongin* kallas en sådan danserska, och de gifne penningar delas emellan henne och Musicanterne til skiftes.

Musiken består af flere instrumenter, som väl handterade på något afstånd äga et icke oangenämt ljud och harmonie. Merendels nyttjas en fort Violin, med endast 2:ne strängar; en Trumma, som klappas i bägge ändar med fingrarne; en art Orgel af längre och kortare styc-

ken trå, olike efter tonernes olikhet, och lagde på en iholig ſtock: desſe klappas eller ſlås, lika ſom et hack-bråde med en trå-hammare; en Koppar-kittel uphångd och påſlagen; ſamt tvånne Koppar-ſkålar, ſom hållas i hånderne och ſlås emot hvarandra.

Regerande Förſtarnes åretitlar på Java voro olika, efter deras olika vårdighet. Dem jag med ſåkerhet kunde utforſka, voro följande, nemligen:

Kejſaren uti Surikarta kallades:

Suſu bunang,	d. å.	Öfver-Förſte.
Pako buna.		Verldenes(*ſpik*)Stöd.
Senapati ingalaga.		Land. Fålt-öfverſte.
Abdul Rakman.		Helige Pråſt.
Sajidin panatagama.		Trons beſkyddare.

Sultanen uti Djokjakarta kallades;

Sultban,	d. å.	Förſte ellerKonung.
Haming Kubana.		Verldens Regent.
Haliſa tolah.		Guds Ståthållare,

ſamt *Sennapatti ingalaga*, *Abdul Rakman* och *Sajidin panatagama.*

Regenten på ön Madura titulerades:

Panembabam Adipatti, en fri Förſte eller Regent.

En Prins kalllades *Pangerang*, en Kron-Prins *Pangerang Adepatti*, en Drotning *Ratu*, en Prinſesſa *Radin Aju.*

Patti kallades en Höfding öfver någon Provins eller ſtörre ſtycke land hos Javanerne. Sådane voro åtſkillige i de Länder, ſom tilhörde Holländſka Compagniet. Desſe tilſåttas vål utaf Gouverneurerne, men måſte godkännas utaf Regeringen uti Batavia, likaſom de ſå kallade Capitener, ſom i landet förordnas öfver Chineſerne.

Tommegomme blifver kallad en Hufvudman öfver något mindre ſtycke land eller någon ſtor by, och om en ſådan blifver gift med någon Prinſesſa, får han kallas Radin Tommegom.

En ibland Javanerne ganſka ſällſynt Penning, hade jag mycken möda at få tilvåxla mig emot en Holländſk Ducaton, eller en och en half Riksdaler. Den förvarades af Javanerne ſåſom et gammalt och nu mera rart mynt. Metallen var måsſing, och vidden lika med en Svenſk Riksdaler, men ej tjockare än et plåtſtycke. Uti midten är et fyrkantigt hol, ſom tjänar at uptråda den på band. Kallades *Pettis Kontang*, och ſades

des nu mera finnas endast vid öns östra ända, såsom vid Suribaija och Banjermassing. En uphögd bred rand omgifver kanten. Midt uti står et träd med utspridde grenar, och på hvarje sida om det samma en vanskapelig människobild, lik et benrangel. Denne bild, liksom alle figurer, dem Javanerne tekna eller i trä utskära, är vanskapad, emedan Mahometanska Religion förbjuder dem at tekna någon rigtig bild. Myntet är för öfrigt gutit.

På Batavia är äfven i koppar slagit et mynt, af Gouverneuren Swardekron, ehuru det sades vara mera gångbart på Caromandel, än här; är stort, som en Svensk styfver, och af et runstyckes tjocklek. På ena sidan är en dubbel rand, uti hvilken står teknadt Batavia och årtalet, samt midt uti et svärd. På andra sidan står Compagniets vapn, och deröfver teknadt, $\frac{1}{2}$ styfver.

En *Javas duyt* öfverkom jag äfven, stor som et runstycke, och af samma tjocklek. Den var af Koppar, teknad på ena sidan med Javanska bokstäfver uti trenne rader inom en puncterad cirkel; och på andra sidan med en krans,

inom hvilken ſtod *Duyt Javas* 1783. åf-ven på trenne rader.

Chineſiſke *Petjes*, af Måsſing gutne, med et fyrkantigt hol uti midten, voro här ockſå gångbare, åfven ibland Europeerne. Detta mynt upträdes til et viſt antal på band, år ſtort och tjockt, ſom et vanligt runſtycke, och hitfördt ifrån China af Chineſiſke Köpmån.

Garing kallades en ſtor Cicada, ſom uti Javanſke ſkogarne, ſittande på träden, hördes gifva ifrån ſig et ſå gäldt ljud, ſom det varit af en Trompet. Inſectet år ſvårt både at ſå ſe, och at fånga. Det ſitter vid trådens ſtammar och ſtörre nakne grenar, ſamt uptäckes ſvårligen af ögat. När man närmare nalkas det, tyſtnar det ſmåningom mer och mer, och åndteligen haſtigt bortflyger. Det fångades båſt med en Inſect-håf, ſom ſattes före den, eller med fogel-lim af Indianerne, på åndan af en lång kåpp, ſom fördes til bakdelen af vingarne, och gjorde, at de klibblade tilhopa.

Tvånne ſlags Årt-frugt mårkte jag Javanerne åta, af hvilke de ſedan fingo en elak lukt utur munnen och halſen. Deſſe kallades derföre af Hollåndarne

för

för Stinkbönor, och af Javanerne, den ena med helt ſmå blader för *Petté*, den andra för *Tjenkol.*

Dranguli kallades frugten både af Caſſia javanica och fiſtula, hvars ſkidor äro trinde, ſvarte utan på, äga inuti et ſvart laxerande mos, och hänga nedifrån tråden, ſom långa kåppar.

Daun Kitji blef en ört kallad, ſom jag aldrig fick ſe i bloma, men tyktes mig höra til Aſperifoliæ, och hvilken några ville utgifva för en Stenbräcka (*Saxifraga*). De ville förſäkra mig, at den icke allenaſt förmådde löſa Sten i kroppen, utan ockſå om porcellains bitar lades inuti den, ſkulle den göra dem bräcklige. När ſmå porcellains ſtycken inlades deruti, kunde man ockſå verkeligen lätt ſönder-tugga dem; men det ſamma kunde låta ſig göra, om de inſveptes uti linne eller något annat, ſom hindrade glatheten, och at göra ondt mellan tänderne.

Vilde Svin funnos i öfverflöd uti ſkogarne, och ägde hos Javanerne, ſom följa Mahomets lära, en fulkomlig frihet och ſäkerhet, oagtadt desſe gjorde mycken ſkada både uti Ris-åkrarne, och

uti

uti Sockerplantagerne. De hvarken dödas eller åtas af Invånarne.

Gårdesgårdar, at freda upodlingar för Vildſvin, ſåg jag ſtundom, ehuru ſällan anlagde, och desſe voro merendels ſvage af Bambo-rör. Utom ſådane Gårdesgårdar voro ofta vid Sockerplantagerne upſatte half alns höga ſprötar, med en bomuls lapp i ändan; på desſe lappar kaſtade Javanerne ſit vatn, hvilket ſades äga den goda verkan, at Vildſvinen, ſom häraf känna lukten, och icke kunna fördraga männiſkors urin, icke göra inbrott igenom den ſvaga hägnaden.

Juſtitie-Rådet uti Batavia, ſom beſtår af några Ledamöter, hvilke tilſättas uti Holland, är här independent, äfven ſom Fiſcalen, af ſtora Indiſka Rådet; men desſe Råds-Herrar äro föga lönte, ſå at deras lott icke blifvit, at här ſamla ſkatter. Af den bekantſkap, jag hade tilfälle, at göra med en och annan af dem, ſamt andre omſtändigheter, tykte jag, at Råtviſan härſtädes icke var någon handelsvara.

Utom detta Råd, ſom dömer öfver Compagniets Betjänter, ſå högre, ſom lä-

lågre, åfven i lifsfaker, lurendrågerier och andre brotmål; åger Staden fit egit Rådhus, hvaråft en af Indifka ftora Rådets Ledamöter préfiderar, och åtfkillige af Borgerfkapet, fåfom Rådmån (*Scheepen*) fitta, til at döma i förekommande mål, åfven öfver Indianers lif och egendom. Sådane Rådmåns Syflor bortgåfvos af General-Gouverneuren, och betaltes ofta anfenligt af fådane, fom åregirige, på annat fåt icke kunna förvårfva fig någon högft efterlångtad rang.

Sabandaren Herr Boers, fom ofta befökte Radermachers hus, och var defs vån, befifte mig mycken vånfkap och godhet. Han innehade en fyfla, fom var indrågtig och mycket lönande, emedan hos honom måfte alle fråmlingar, fom med Skepp hit ankommo, anmåla fig och igenom hans förforg och hånder bekomma, alt hvad de hår åftundade, få vål af proviant, fom andre förnödenter. Ibland annan ynneft, fom denne Herre vifade mig, fick jag åfven af honom på Bodmeri, et lån af mer, ån tufende Riksdaler, för hvilke jag uphandlade Enhorn (*Unicornu verum*);

rum), ſom på Japan troddes kunna med fördel och vinſt föryttras.

Intresſen på Bodmeri-lån äro ganſka dryge, ehuru de äro mycket olike efter reſans långd, och de mer eller mindre farlige farvatn, dit Skeppen äro ärnade. Det Japanſka farvatnet anſes för et af de farligaſte uti hela *Oſtindien*; derföre ock intresſen under denna fart gå til 20 à 25 pro-Cent, ſom betalas, då man återkommer til Batavia, om reſan går lyckeligt för ſig; men ſkulle Skeppet olyckeligen ſtranda eller förgås, förfaller al fordran, och ſkuldenären är fri för altid, för et ſådant lån, ſom emot et högt intresſe är gifvit på vinſt och förluſt.

Commisſarius öfver Inlånningarne är en man, ſom troligen äger en af de indrågtigaſte ſysſlor; han har *näſtan* enſam befatning med Inlånningarne på ön, och beſörjer om de Handelsvaror, Caffé, Socker, Fogelnäſten med mera, ſom Java alſtrar af ſig. Så väl på desſe varor, dem Infödingarne nödgas lämna til lågſta pris, ſom på utlänte förſkots penninge-ſummor, emot de drygaſte och obilligaſte intresſen, gör han ſig otroligen ſtore inkomſter.

Den

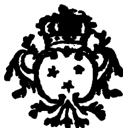
Den 24 *Maji*, losſades vid middagstiden rundt omkring Staden Canonerne, til åminnelſe af Jaccatras eröfring, ſom ſkedde den 13 Maji 1619, efter gamla ſtylen, för 156 år ſedan.

Jaccatra, ſom år nu endaſt en Skans eller Fåltpoſt, var fordom en af öns Hufvudſtåder, innan den af Hollåndarne blef eröfrad, och det nu blomſtrande Batavia nårmare ſjöſidan anlagdt.

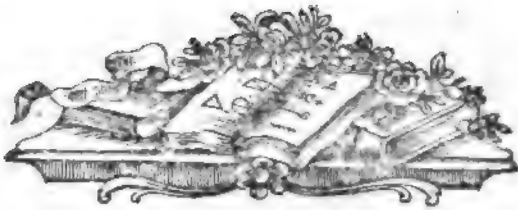
Den 1, 2 *och* 3 *Junii* firade Chineſerne en af ſine Högtider, eller en ſå kallad Sjövådjoban på rivieret, ſom löper igenom Staden ned til redden. Den förråttades med tvånne båtar, ſom roddes emot ſtrömmen. Den, ſom förſt hant ankomma, undfick det utſatte priſet. Et ſådant var upſat på en grön ſtång, och beſtod merendels uti uphångde Nåsdukar, Solfjådrar, Silfverpenningar eller en Silfverdoſa. Denne ſtriden förnyades flere gånger, under Muſik med en Puka, och ſlående på Måſſingsbåcken.

Tiden tilſtundade nu, på hvilken de til Japan årnade Skepp ſkulle afſegla. Och oagtadt Herr RADERMACHER, ſom för mig fattat mycken kårlek, ſökte öf-

öfvertala mig, at qvarblifva på Batavia, famt rådde mig, at emottaga en ledig Låkare fyfla, hvars inkomft vanligen fkattades årligen til 6 à 7 tufende Riksdaler; föredrog jag likvål min pligt, i anfeende til det löfte jag gifvit i Holland, före min egen nytta, och det få mycket håldre, fom jag redan, under mit korta viftande på orten nogfamt förmårkt, at icke altid ftore fördelar, hår infkördas med de renafte hånder. Jag tackade derföre hjerteligen min vålmenande Vålgårningsman, och låt til min föreftående refa til Kejfaredömet Japan förfårdiga åtfkillige nödvåndige klådningar, dels af Sidentyger, dels af klåden med galoner och annan granlåt, för at med vårdighet kunna vifa mig ibland de nyfikne Japonefer, fom med mera upmårkfamhet befkåda Europeerne, ån någonfin Naturforfkaren kan granfka något fålfynt Djur.

RE-

Register öfver Andra Delen.

A.

B.

Ca-

C.

D.

E.

F.

G.

Ha-

I.

K.

Kön,

Landt-

L.

M.

MENTZ,

N.

O.

P.

Q.

R.

Sa-

S.

Spreuw,

T.

Ter-

U.

V.

Vi-

Z.

Å.

Å.

Ö.

